

YATRA NAAR MAJJHIMADESA EEN PELGRIMSREIS NAAR HET MIDDENLAND

Guy Eugène DUBOIS

Voorwoord door eva van tulden

YATRA NAAR MAJJHIMADESA

EEN PELGRIMSREIS NAAR HET MIDDENLAND

Guy Eugène DUBOIS is eveneens de auteur van:

ATTHAKAVAGGA—De Vrede van de Boeddha

VIPASSANA BHAVANA—Inzichtmeditatie

SATTA-VISUDDHI—De Zeven Zuiveringen

DHAMMA—Overdenkingen bij een Ultieme Werkelijkheid

DHAMMAPADA—Het Pad van Waarheid

KHAGGAVISANA-SUTTA

PARAYANAVAGGA—De Weg naar de Andere Oever

WOORDEN VAN WIJSHEID—De Dhammapada Zonder Exegese

ITIVUTTAKA—Zo is het Gezegd

KHUDDAKAPATHA—Korte Passages

YATRA NAAR MAJJHIMADESA

EEN PELGRIMSREIS NAAR HET MIDDENLAND

Guy Eugène DUBOIS
Voorwoord door eva van tulden

*'Sabbadanam Dhammadanam jinati'—
De gift van Dhamma is de grootste gift'
(Dhammapada, Gatha #354).*

Overeenkomstig deze uitspraak van de *Bhagavat* lijkt het vermarkten van Boeddha's wijsheid mij onheus en infaam.

Op dit boek rust derhalve géén copyright.

Wars van élk economisch motief mag het bijgevolg gereproduceerd en verspreid worden op álle mogelijke dragers
—electronisch, mechanisch, fotokopieën, opnamen
of op enige andere wijze—
zónder mijn toestemming.

D/2019/Guy Eugène Dubois, uitgever
Koninklijke Prinslaan 3/101 - 8670 Koksijde (Belgium)
gdubois.bailleul@gmail.com

Coverfoto: Cécile Poyet, *Veluvana, Rajagaha, India*
Vormgeving, Prepress & Design: GD
Gezet in Helvetica Neue & Times New Roman
Papier: Biotop crème FSC
Druk- en bindwerk: Pro-Book, Utrecht, Nederland

—Met Metta opgedragen aan Sudhir, mijn spirituele vriend,
mijn gelijkmoedige Indische kalyanamitta—

• Zoals vingers die naar de maan wijzen,
zo ontplooit dit geschrift een scala aan overdenkingen
van een pelgrim onderweg.
Het schildert de voortschrijdende ontwikkeling
van de ingevingen en de ideeën
die hem ten deel zijn gevallen.

Nergens kan er sprake zijn van absolute waarheid.
Nergens wordt iemand gevraagd iets te geloven.
Nergens is er een laatste woord te vinden.

Een pelgrim deelt gewoon de vruchten
die hij onderweg verzameld heeft
—dat is alles. •

Wei Wu Wei, *Why Lazarus laughed.*
The Essential Doctrine Zen-Advaita-Tantra, Prologue.

INHOUD

VOORWOORD	11
INLEIDING	17
BUDDHASASANA	63
ASHOKA - CUNNINGHAM - DHARMAPALA	93
LUMBINI	105
KAPILAVATTHU	119
RAJAGAHA	141
NALANDA	173
BODHGAYA	187
SARNATH	225
VESALI	291
KUSINARA	319
SAVATTHI	327
KOSAMBI	355
SLOT	363
BIBLIOGRAFIE	375

VOORWOORD

Welgeteld één maal had ik een kortstondige ontmoeting met *Guy Dubois*: op vrijdag 4 mei 2018 in het *Boeddhistisch Centrum Ehipassiko* te *Deurne*, tijdens zijn *dhammatalk* (lezing) over de *Zeven Zuiveringen*, een uiterst ‘nuttige kapstok’—vergeef me de enigszins oneerbiedige verwijzing naar een boek van 489 bladzijden—om een *vipassana* inzichtmeditatie rond op te bouwen. De enige—en misschien laatste—*dhammatalk* die *Guy* ooit gegeven heeft, op rechtstreeks verzoek van zijn spirituele vriend *Paul Van hooydonck*.

Guy leerde op eigen houtje *Pali* en hij had een exemplaar van zijn nieuwste boek bij: een eigenhandige vertaling van de ‘*Dhammapada*’, een compilatie van 423 verzen toegeschreven aan de Boeddha *himself*. Eén van de bekendste en meest gelezen boeken uit de *Pali*-canon.

Ik was geïnteresseerd, maar het boek werd enkel ‘op aanvraag’ gedrukt, dus het zou even kunnen duren. Ik kribbelde mijn e-mailadres op een blaadje papier en toog huiswaarts.

Een tiental dagen later ontving ik een e-mail met de vraag welke boeken ik juist wilde bestellen. Ik stond toen vertrekkensklaar voor een fietstocht van een viertal maanden van *Antwerpen* naar de *Noordkaap* voor een goed doel, en verzocht *Guy* om de verzending uit te stellen tot september. Zonder dat ik erom vroeg en volledig gratis stuurde hij me een digitale versie van de *Dhammapada* ‘voor onderweg’, die ik uiteraard dankbaar downloadde op mijn mobieltje.

Tijdens de fietstocht gingen er nog enkele korte, eerder zakelijke mailtjes over en weer en veel later, op 4 november, ontving ik plots, samen met enkele andere ontvangers, dit bericht:

• *Heb in mijn metta-meditatie vandaag aan de vajrasana in
Bodhgaya aan Ehipassiko en aan ieder
van jullie individueel gedacht.
Mogen jullie allen gelukkig zijn,
vredig en bevrijd.
Guy. •*

Guy was in India op de locatie waar de Boeddha tot Verlichting kwam. Toen wist ik nog niet dat dit bezoek kaderde in een pelgrimstocht van zeventien gevorderde *yogi's* uit veertien landen langs alle plekken waar de Boeddha hen 2.600 jaar geleden was voorafgegaan.

Tot op 13 maart 2019 een PDF van het boek ‘*Yatra naar Majjhimadesa – een pelgrimsreis naar het Middenland*’ in mijn mailbox plofte, met een vriendelijk verzoek een kort voorwoord te schrijven. Met de nodige schroom vatte ik de lectuur aan. *Guy* is auteur van 10 geannoteerde en becommentarieerde vertalingen van boeken uit de *Pali*-canon. Wie ben ik, (her)beginnend meditatiebeoefenaar en deeltijds fietsreiziger, om bij *zijn* pelgrimsreis een voorwoord te schrijven ?

Mijn eerste schuchtere doch ‘doorleefde’ aanraking met het Boeddhisme vond 20 jaar geleden plaats in *Ladakh* (Indische *Himalaya*), waar ik, in het kader van een ontwikkelingsproject, twee maanden inwoonde bij een boeddhistische familie om hen te helpen bij de oogst. De blijmoedige levenshouding van die mensen in de gure hooggebergte-omstandigheden waarin ze moesten zien te (over)leven boezemde me ontzag en respect in.

Wat een contrast met ons, eeuwig onvoldane, mopperende en verwende westerlingen... Ik kreeg er een les in nederigheid en voelde dat het goed was. Na de oogst bezocht ik per fiets nog enkele *gompa's* (boeddhistische kloosters) in omringende dorpen. In sommige bleef ik enkele dagen hangen, want ik voelde me er goed. Een mini-*yatra*.

Daarna fietste ik nog vier maanden door *Rajasthan* en *Gujarat*, las onderweg een aantal boeken en probeerde regelmatig te mediteren. Terug in België, opnieuw meegezogen in de maalstroom van de jachtige westerse maatschappij, verwaterden die prille meditatiepogingen, maar het zaadje was geplant...

Twintig jaar later mag ik, met een vertraging van enkele maanden en via de bemiddeling van het geschreven woord, *Guy's yatra* volgen langs tien plaatsen in India en Nepal waar de Boeddha in hoogsteigen persoon zijn voetafdruk achterliet.

Op iedere locatie maakt *Guy* de context aanschouwelijk waarin de Boeddha zijn leer ontwikkelde en aan de man/vrouw bracht, en lezen we de belangrijkste *suttas* of leerredes die hij er debiteerde. Hierbij benadrukt *Guy* dat de lezer zich te allen tijde moet realiseren dat *de Dhamma*, de originele leer van de Boeddha, niet samenvalt met de latere interpretaties door zijn ijverige volgelingen in de verschillende Boeddhistische tradities:

• *Dhamma en boeddhisme zijn geen synoniemen:
wat de Boeddha écht gezegd én gedaan heeft, en wat zijn
volgelingen ervan gemaakt hebben en tot op heden als ultieme
waarheid beschouwen, is niet overlappend.
Beide zijn géén 'copie conforme'.* •

Guy zweert bij de oorspronkelijke oudst gekende teksten en stelt zelfs zijn persoonlijke interpretaties in vraag. Hij beschouwt zichzelf als een vrij en onafhankelijk vrij onderzoeker. Ieder zweempje van devotie en idolatrie is hem vreemd. Hij noemt zichzelf evenmin een boeddhist. In de *Dhamma* heeft hij echter wél zijn persoonlijke waarheid gevonden. Niet enkel als theorie of abstract filosofisch wereldbeeld, maar ook vanuit experiëntiële—en tegelijk bevrijdende—flitsen van inzicht tijdens diepe meditaties.

Al vrij snel werden de sobere Boeddha en zijn nuchtere leer omgeven met schitterende sluiers van verheerlijking en vergoddelijking, getuige de vele Boeddha-beelden en andere parafernalia.

Daarom probeer ik hem in de hieronder volgende ‘*short flew over the Buddhists' nest*’ te schetsen als mens van vlees en bloed, zoals de auteur van dit boek hem ook ziet.

Rebel with a Cause

De eerste twee informatieve hoofdstukken over de *buddhasana* (leer van bevrijding) en de belangrijkste archeologische vondsten en conclusies geven de lezer de nodige bagage om de pelgrimage mee te lopen.

De tocht start in *Lumbini*, het geboortedorp van *Siddattha Gotama* in het huidige Nepal dat pas tegen het einde van de 19de eeuw herontdekt werd. Rond enkele zeldzame authentieke archeologische vondsten werd de site heringericht als een lucratief bedevaartsoord, ‘niet meer dan een zorgvuldig gecreëerde perceptie’, zo lezen we. Nuchterheid troef bij de auteur van dit reisverslag.

In *Kapilavatthu*, de vergane stad waar hij tot zijn 29ste levensjaar woonde, leren we *Gotama* kennen als ‘rebel with a cause’. Hij volgt de wens van zijn vader niet en wordt geen wereldse heerser maar verlaat het paleis van afgeschermdde weelde en genotzucht om in het échte leven geconfronteerd te worden met ziekte, ouderdom en dood—de vergankelijkheid die alle fenomenen op aarde karakteriseert en die aanleiding geeft tot ‘lijden’. *Gotama*’s levensmissie is de oorzaken van dit alomtegenwoordige lijden te onderzoeken en een uitweg te vinden die iedereen, zonder onderscheid des persoons, op deze aarde kan realiseren. Dat wordt zijn leer, de *Dhamma*.

Sociaal bewogen debater

Rajagaha is de ‘vrije stad’ waar *Gotama* na zijn vertrek uit het paleis als bedelmonnik heen ging en waar hij na zijn Verlichting als ‘Boeddha’ of ‘Verlichte’ terugkeerde, een eerdere belofte nakomend aan de lokale koning. Hier ontpopt hij zich als een behendig *debater*.

Tussen de soms erg plastisch verwoorde leerredes die hij er afstak over de vergankelijkheid van het lichaam en de zintuiglijke bezoedelingen, zitten ook filosofische pareltjes zoals de *Hart-Sutra*—een *Mahayana*-visioen over de leegte van alle geconditioneerde fenomenen waarin het cryptische vers ‘*vorm is leegte en leegte is vorm*’ voorkomt. Een doordenkertje waarmee je even stil bent...

Een overtuigend *debater* moet je zijn om in een mum van tijd een grote schare volgelingen rond je te verzamelen, maar de Boeddha durfde ook openlijk het vigerend maatschappelijk systeem in vraag te stellen, wat—zoals blijkt uit een aantal moordpogingen—hem niet steeds in dank werd afgenomen. In *Rajagaha*, bijvoorbeeld, stelde hij, onbezwaard door enige politiek correcte schroom, een plaatselijke volgeling van arme komaf, die eerder ‘door de mensen werd veracht, geminacht en geringschat’, ethisch op gelijke voet met een *brahmaan*, de kaste van de bevoorrechte religieuze elite. Ongehoord in de context van het strikt gescheiden Indische kastensysteem.

Wars van metafysische speculatie

In het nabijgelegen *Nalanda* ontwikkelt de Boeddha zijn opmerkelijk standpunt over, wat vele eeuwen later in de westerse filosofie, onder anderen door de Duitse filosoof *Immanuel Kant*, als het vrijwel onontkoombare ‘*metafysisch verlangen*’ van de mens gethematiseerd werd. De Boeddha legt er tevens de psychologische wortels van bloot, namelijk angst voor vergankelijkheid en de daaruit voortvloei-

ende gehechtheden. Het begrip ‘*metafysica*’ bestond toen nog niet, maar voor de Boeddha was het al duidelijk:

• *Monniken, alle asceten en brahmanen die theorieën verkondigen over het begin van de dingen en over het hiernamaals, zijn [...] als in een net gevangen.*

*Als ze opduiken, raken ze als het ware daarin verstrikt;
als ze opduiken, raken ze als het ware daardoor omsloten—
als in een net gevangen.* •

De verwoesting van *Nalanda* stemde me droevig. Het levert het zoveelste bewijs dat de mensheid als collectief zich nooit zal kunnen bevrijden uit wij-zij denken en al de wreedheid die daarmee gepaard gaat. De demoon *Mara* is velen te listig af en weet zelfs ‘*scholars*’ van het pad naar verlichting weg te lokken....

Gotama's Zelfrealisatie, de Dhamma en Guy's bocht van 180 graden

Vóór het hoera-verhaal van *Gotama's Zelfrealisatie* in *Bodhgaya*, waarna hij de status van Boeddha/Verlichte verwierf, lezen we eerst, in geuren van rotheid en kleuren die gepaard gaan met versterving, een beschrijving in *Gotama's* eigen woorden van zijn uitgemergelde lichaam na het mislukte experiment om via extreem doorgedreven ascetisme Verlichting te bereiken. Extremisme, van welke soort ook, leidt tot niets dan onheil. De zoveelste conclusie die nu nog steeds overeind blijft.

Van *Bodhgaya* begaf de Verlichte zich naar *Sarnath* om daar het ‘*Wiel van Dhamma*’ in gang te zwengelen opdat latere generaties ook het pad naar Verlichting zouden vinden en volgen. En wie, 2.600 jaar later, niet onverschillig bleef voor de vibrerende boodschap van dit *Dhamma-Wiel*, is onze generatiegenoot *Guy Dubois*. Boeddha's tocht van *Bodhgaya* naar *Sarnath* passeerde langs het huidige *Patna*, een stad aan de majestueus brede *Ganga*-stroom, langs wier oever ook *Guy* struinde tijdens zijn *yatra* in de voetsporen van de Meester. Daar heeft hij, in één korte maar krachtige eruptie van ongeveer anderhalve pagina, zijn verleden van zich afgeschreven. Een omslag om ‘U’—zoals in de Engelse term ‘*U-turn*’—tegen te zeggen, die des te meer aantoonde welke weg *Guy* de voorbije 12 jaar heeft afgelegd. Erg inspirerend en hoopgevend...

Waarlijk, er is niets nieuws onder de zon !

Boeddha's Zelfrealisatie in *Bodhgaya* was een climax, maar wat me in dit verhaal over zijn levenswandel erg frappeerde en verheugde, was dat hij zich in *Vesali* manifesteerde als een voorvechter van gendergelijkheid.

En dat hij zich in *Savathi* herbevestigde als de ‘iconoclast’ die de brahmaanse elite en het kastensysteem probeerde te ontmaskeren en onderuit te halen. Hierdoor kreeg hij zelfs te maken met seksueel getinte ‘*fake news*’ beschuldigingen om hem in diskrediet te brengen.

Daarnaast bleek hij geen wereldvreemde excentrieke ‘*weirdo*’, maar een gewiekst netwerker die de wereldlijke elites meesterlijk wist te bespelen en voor zijn zaak te winnen.

Ter afsluiting citeer ik, in navolging van *Guy*, met graagte de woorden van de boeddhistische atheïst *Stephen Batchelor*:

• *Siddhattha Gotama was een andersdenkende, een radicaal, een iconoclast. Hij wilde niets te maken hebben met de priesterlijke religie van de brahmanen. Hij verwierp hun theologie als onbegrijpelijk, hun rituelen als zinloos en de sociale structuur die erdoor werd gelegitimeerd, als onrechtvaardig.* •

Dat is gesproken !

eva van tulden
deeltijds medewerker Humanistisch Verbond Vlaanderen
Antwerpen, 11 april 2019

INLEIDING

Dit boek beschrijft de *yatra* ¹ van een collectief pelgrims in *Majjhimadesa* ² in het najaar 2018.

Dit *Middenland* correspondeert met de huidige deelstaten *Bihar* ³ en *Uttar Pradesh* in het noordoosten van India en het laagland van zuidelijk Nepal—de *Terai*—aan de voet van de *Himalayas*. ⁴

Alhoewel sommige, in de *Pali*-canon vermelde locaties, niet of niet meer exact kunnen geïdentificeerd worden, was *Majjhimadesa* in de tijd van de Boeddha een vastomlijnd geografisch en cultureel begrip.

De *Pali*-canon ⁵ omschrijft het *Middenland* als volgt:

• *Van de stad Kajangata in het oosten
tot de Salalavati-rivier in het zuidoosten
van de stad Satakannika in het zuidwesten
tot de brahmaanse stad Thuna in het westen
en het Usiraddhaja gebergte in het noorden.* •

Deze streek—ooit het epicentrum van één van de meest erudiete civilisaties die de mens heeft voortgebracht—schiep een cultuur waar de Grieken tijdens de hellenistische periode met bijzonder ontzag naar opkeken: ⁶

• *Waar het woord van bhikkhu Nagasena het net van de suttas
ontsafelde aan de Griekse koning Milinda, ⁷
diep duikend in de Abhidhamma ⁸ en de Vinaya ⁹
—kleurrijk zowel door parabels
als naar methoden.* • ¹⁰

De *Majjhimadesa* was de broedkamer van de *Dhamma* ¹¹—de Leer van de Boeddhas. ¹² Het is het gebied waar de Boeddha geboren werd, waar hij tot Zelfrealisatie kwam, waar hij predikte en het *parinibbana* bereikte.

In Boeddha's tijd waren overgrote delen van het *Middenland* bedekt met jungle-vegetatie. De fauna was veelzijdig en bestond o.m. uit leeuwen, tijgers, herten, olifanten en neushoorns.

De Boeddha omschreef zijn ruwe habitat als volgt: ¹³

• *Een streek karig met aangename bosjes,
attractief natuurschoon en bevallige meren.
Talrijker zijn de ruige plaatsen, de ondoorwaadbare rivieren,
het struikgewas vol doornen en ontoegankelijke bergen.* •

Momenteel is de *Majjhimadesa* door ontbossing, industriële en menselijke vervuiling en overpopulatie een quasi boomloze vlakte met een ongeziene luchtvervuiling. Het is één van de meest verpauperde en gepollueerde gebieden ter wereld. De lokale bevolking bestaat voor het grootste gedeelte uit hindoes en moslims. Autochtone boeddhisten vormen een uitzondering: de meeste boeddhistische tempels, kloosters en bedevaartplaatsen worden—met een buitengewone zorg en een uitzonderlijke devotie—onderhouden door allochtone *bhikkhus* en *bhikkhunis* van Zuidoost Aziatische origine.

Het is in dit *Middenland* dat een zorgvuldig samengesteld, kosmopolitisch gezelschap van 17 gevorderde *vipassana-yogi's* uit 14 landen hun pelgrimstocht liepen. Zij volgden dezelfde weg die *Siddattha Gotama* 2.600 jaren geleden voorging. Zij liepen het pad van de *Mahapurisa*,¹⁴ zoals het extensief beschreven staat in de *Tipitaka*¹⁵ en in de *Vinaya Mahavagga*.¹⁶

Dit groepje *mediteerders*—*Kalyanamittas*¹⁷ *pur sang*—vormde gedurende vijf weken mijn *Sangha*. Een reizende *Sangha* op zoek naar innerlijke *bevrijding*...

Dhammapada:¹⁸

• *Caran ce nadhigaccheyya
seyyam sadisam attano
ekacariyaram dalham kayira
natthi bale sahayata.*

*Wie op reis geen metgezel tegenkomt,
Die beter is dan hemzelf,
Of zijn gelijke is,
Moet resoluut alléén verder gaan.
Neem geen dwaas tot metgezel.* •

Een pelgrimstocht mogen maken in zulk eminent gezelschap is een bijzonder geschenk. *Kalyanasahaya*.¹⁹ Het *Middenland* als een *yatri*²⁰ kunnen doorkruisen op mijn leeftijd is een toegift. Om mijn inzicht²¹ in de *buddhasasana*²² te verdiepen.

We verbleven uitsluitend in zowel boeddhistische kloosters van alle tradities²³ als in *vipassana*-centers, wat, in beide gevallen, borg staat voor basale, maar erg hygiënische toestanden. Het voedsel was exclusief vegetarisch, wat in ruraal India, vooral vanuit profylactisch oogpunt, de absolute voorkeur geniet boven vlees of vis. Zodat alles wat voeding, overnachting en hygiëne betreft naar best vermogen afgedekt was.

En tenslotte—maar dit is zo *obvious* dat énkél het noteren ervan een aberratie vormt—het aanhouden van de acht precepten (*P. attha sila*)²⁴ gedurende de hele tocht: niet doden, niet liegen, niet stelen, geen seksueel wangedrag, geen geestverruimende middelen, het verhinderen van het opwekken van zintuiglijke emoties door o.m. het mijden van gelegenheden van vermaak, sierraden, parfum e.d. en het vaste voornemen om tot verdere *bevrijding* te komen.

Leven als een *anagarika*.²⁵ Om als druppel een stroom te worden die naar de oceaan vloeit. In plaats van een separate waterdruppel te zijn. Zoals *Thich Nhat Hanh* in de *Plum Village Song*:

• *Quiero ir como un río, no cómo una gota de agua.
Vamos a fluir en armonía,
renunciando al egoísmo.*
*Quiero ir como un río, no cómo una gota de agua.
Aprenderemos a vivir con plena conciencia,
verdaderamente uno para el otro.*
*Qué refrescante es la corriente de espiritualidad.
Qué maravilloso es ser capaz de ver
que todos somos agua.
Quiero ir como un río,
no como una gota de agua.
Seguro vamos a llegar
al mar de paz, amor y claridad.* •

Zulke *yatra* is een hele expeditie voor een *yogi* op leeftijd. Een wekenlange tocht door één van de armste gebieden ter wereld. Met een weinig aantrekkelijk klimaat. Met een moordende pollutie.²⁶ En een immense populatie die zodanig verpauperd²⁷ is dat geweld en struikroverij een haast aanvaardbare levensmoda-liteit vormen. Het is een reis die een gedegen organisatorisch-technische en pro-actieve medische voorbereiding vergt.

Ik zal me tevreden (moeten) stellen met sobere accomodaties, simpele maaltijden en basaal transport. Ik moet me voorbereiden op Indische toestanden, d.i. op chaotische gekte in het kwadraat—in één van de meest achtergestelde streken van dit reusachtige subcontinent-in-ontwikkeling.

Me erop trainen dat alles kan (en zal) verkeerd lopen: vertragingen allerhande; overbevolkt openbaar vervoer; administratieve rompslomp; ambtelijk ongemak; *bakchich*; sensorieële *overkill* van geuren en smaken; lucht die zo toxisch is dat je het kunt proeven; ondrinkbaar drinkwater; veelvuldige stroomonderbrekin-gen; afspraken die steeds te laat komen; zweetlucht; *dacoits*²⁸ die na zonsondergang op alle plaatsen kunnen opduiken; begerige, opdringerige *wallahs*;²⁹ een allesomvattende pollutie; een verschroeiende hitte; dubieus eten; monotoon voedsel; reusachtige kakkerlakken met immens lange voelsprietten; overstromin-gen; gebrek aan internet en aan airconditioning; gastro-intestinale ongemakken; muggen; slangen; insecten in allerlei vormen en hoedanigheden; vuile toiletten of nog erger: het compleet gebrek aan sanitaire voorzieningen... Kortom: de courante levensomstandigheden van Noordoost-India en het zuiden van Nepal.

Maar ook hier zal de *Dhammapada* mijn richtsnoer zijn:³⁰

• *Sabbatha ve sappurisa vajanti na kamakama
lapayanti santo
sukhena phuttha atha va dukhena
na uccavacam pandita dassayanti.*

*De bedachtzamen streven niet onder alle omstandigheden
naar zintuiglijk genot.
Zij wauwelen niet [over streven naar zintuiglijk genot].
Wanneer zij getroffen worden door geluk of pijn,
zijn zij noch uitbundig, noch neerslachtig. 9*

Ik zal de moed moeten vinden om de kracht te ontwikkelen om met héél véél *metta* de kreupelen, de bedelaars, de haveloze kinderen met hun smekende moeders recht in de pathetische ogen te kijken. Om mededogend mijn hart open te stellen—het ontwikkelen van vriendelijkheid voor mezelf en voor de anderen. Vooral ‘*mijn*’ wereld—*I, me, mine*—los te laten. Los-Te-laten. Het ontwikkelen van mededogen en wijsheid. *Karuna* en *panna*.

Ik zal de *Ganga* per boot bevaren en te voet haar heilige oevers belopen. Haar vruchtbare alluviale afzettingen gadeslaan. Diep buigend de aarde aanraken, op de plaats waar de *Bhagavat* haar bezwoer. De aarde als getuige nemen. Me verbinden met het universum en met alles wat erop leeft. ³¹ Zoals de Meester deed. En mediteren aan de *bodhi*-boom. Zijn boom van inzicht die ook de mijne is. Luisteren naar de *Dhamma*—‘*onpeilbaar als het hele universum; subtiel als een dauwdruppel*’. ³²

Ik zal de schier eindeloze mostaard-, kool-, bonen-, rijst- en linzenvelden overschouwen. De benauwend stoffige, monotone wegen van Noord-India trotseren. Het door industriële *intake*, residu van kunstmest, feces, verrotting en ontelbare crematies verontreinigde water observeren. Met de overweging dat wat ik visueel en mentaal opneem slechts een fractie vormt van de bacteriologische bezoedeling die deze reusachtige watermassa met zich meedraagt. ³³

Contradictio in terminis: de meest spirituele stroom van de wereld vormt—van haar *Himalaya*-bron in *Gomukh* tot *Gangasagar*, waar ze zich in de Golf van Bengalen stort—één reusachtige catastrofale open riool en ecologische ramp, die vooral in *Bihar* jaarlijks duizenden mensenlevens eist door de verschrikkelijke pollutie en door de oncontroleerbare overstromingen, een rechtstreeks gevolg van de steeds intenser en frequenter wordende tropische *moessons*. ³⁴

Ik zal aan de lijve ondervinden of de zgn. *spiritual vibes* van *Varanasi* met zijn rituele wassingen en publieke lijkverbrandingen de gevoelige snaar in mij kunnen raken. Méér voor de hand liggend lijkt me dat dit grotesk spektakel van vormen vooral haar immense leegte zal illustreren. En zoals de Boeddha het leerde, me—*de visu*—de onmogelijkheid zal bevestigen om door ritën en rituelen gezuiverd te worden. ³⁵

Fysiek en mentaal goed voorbereid voelt deze tocht niet als een eruptie van de laatste krachten die zich nog in dit oude lijf bevinden. Ik onderken het meer als de bevestiging van de intrinsieke spirituele transformatie die zich de laatste jaren spontaan in mij voltrokken heeft.

Summier verhaalt *Siddhattha Gotama's* ³⁶ *odyssee* zich als volgt: hij werd geboren in de 5de eeuw vóór GTR ³⁷ in *Lumbini*, een onooglijk dorpje in de *Terai*-laagvlakte van Nepal, aan de voet van de *Himalayas*.

De eerste 29 jaar van zijn leven bracht hij door in *Kapilavatthu*, de hoofdstad van een onafhankelijke oligarchische republiek, ³⁸ gekend onder de naam *Sakya Ganarajya*, ³⁹ in het noorden van het huidige India. Zijn vader, *Suddhodana*, was er de gemandateerde leider van de *Sakyas*, een *Kshatriya*-clan. ⁴⁰ Het is in *Kapilavatthu* dat zijn wereldse conditionering geen verf pakte, ondanks de verwoede pogingen van zijn vader om hem voor wereldse zaken te interesseren.

Siddhattha 'verliet het huis' en trok de thuisloosheid in om een antwoord te zoeken op en zich te bevrijden uit het knagende gevoel van onvrede (*P. dukkha*) ⁴¹ dat elke mens zijn hele leven met zich meezeult.

Hij begaf zich naar *Rajagaha*, waar hij *jhana*-meditatie ⁴² beoefende onder leiding van *Alara Kalama* en *Uddaka Ramaputta*— destijds twee uitmuntende spirituele leraren in de *Ganga*-vallei. Geen van beide meditatie-technieken leidden *Siddhattha* tot bevrijding. Consequent met zichzelf verliet hij beide *gurus*. Hij trok over de verstikkende, stoffige vlakten van de *Ganga*-vallei naar het grottencomplex in het *Dungeshwari*-gebergte.

Hij sloot zich daar aan bij een groep van Vijf Gezellen (*P. panca vaggiya*), ⁴³ waarmee hij een uiterst rigoureuze ascetisme ⁴⁴ beoefende in de grot van *Mahakala*, op een 15-tal kilometer van *Uruvela*—het latere *Bodhgaya*. Maar ook deze ascetische praktijken brachten hem geen doorbraak naar bevrijding en innerlijke vrede.

Siddhattha verliet de vijf asceten en vervolgde zijn weg naar *Uruvela* waar hij 'vervuld van genade en van diep mededogen' op 35-jarige leeftijd tot Zelfrealisatie kwam en Boeddha—de Verlichte, de Ontwaakte—werd.

Vervolgens trok hij westwaarts naar *Sarnath*, ten noorden van de stad *Varanasi*, waar hij zijn eerste lering gaf aan de Vijf Gezellen in het Hertenkamp, en zo het *Wiel van de Leer* in beweging zette (*P. dhammacakkappavattana*).

Vervolgens doorkruiste de Boeddha gedurende 45 jaar het *Middenland* om zijn Leer uit te leggen en te verduidelijken.

In het *Upavattana*-bos in *Kusinara* tenslotte kwam zijn vormelijk verhaal ten einde en bereikte hij het *parinibbana*. ⁴⁵

Tot zover het *exposé* van een Ontwaakt Leven.

Op mijn pelgrimstocht zal ik Boeddha's favoriete meditatieplaatsen bezoeken. De *Gierenpiek* in *Rajagaha*, waar hij—in *Mahayana-modus*—de *Hart-Sutra* en de *Lotus-Sutra* ⁴⁶ declameerde. Maar eveneens zijn doortocht in *Kosambi*, waar *upasika* ⁴⁷ *Khujjuttara* zijn leerstellingen in de *Itivuttaka* ⁴⁸ noteerde. En tenslotte het gemanicuurde *Jetavana Anathapindika* ⁴⁹ in *Savatthi*.

En in de marge van deze absolute *referentiepunten* de minder prominente historische plaatsen die hij gedurende zijn 45-jarige prediking heeft bezocht: *Nalanda*, *Patna* en *Kesariya*. Plaatsen die, voor mij persoonlijk, kernhout bevatten.

Zo ga ik *Ashoka* achterna, die in 249 vóór GTR de Acht Grote Plaatsen bezocht—de *Atthamahathanani*. ⁵⁰ Deze keizerlijke pelgrimstocht die, letterlijk en figuurlijk, een reis van mijlpalen was: waar *Ashoka* voorbijging plaatste hij reusachtige zuilen, bouwde hij *stupas* met relieken van de Boeddha en liet inscripties kerven op rotsen om zijn tocht langs de boeddhistische heiligdommen te vereeuwigen. *Ashoka's* leeuwenbrul—de ijdelheid van een *cakkavatti*. ⁵¹

Verder loop ik eveneens de weg van de ontelbare Chinese pelgrims, die in de meest penibele omstandigheden, op gevaar van hun leven, hun *yatra* maakten naar de plaatsen waar de Boeddha leefde en er zijn bevrijdingsleer verkondigde. En die er zo, onbewust en indirect, voor gezorgd hebben dat vele boeddhistische *Sanskriet*-teksten en vertogen, ⁵² via een Chinese translatie, de mohammedaanse *jihad*-razernij van het einde van de 12de eeuw hebben overleefd (*cf*: *infra*).

Bij de aanvang van deze *yatra* voel ik me heel nederig.

Vooraleer de Boeddha op 80-jarige leeftijd stierf, stelde hij dat het—voor diegenen die vertrouwen (*P. saddha*) hebben in de *Dhamma*—van groot nut zou zijn om een pelgrimsreis te maken naar de plaatsen die zijn leven gemarkeerd hadden. ⁵³

- *Er zijn vier plaatsen, waarvan het bezoeken sterke emoties zal oproepen bij hen die vertrouwen in zich dragen.*

Welke vier plaatsen ?

*Het is de plaats, Ananda, waar een persoon met vertrouwen kan zeggen:
“Hier werd de Tathagata geboren.”*

*Het is de plaats, Ananda, waar een persoon met vertrouwen kan zeggen:
“Hier kwam de Tathagata tot Zelfrealisatie.”*

*Het is de plaats, Ananda, waar een persoon met vertrouwen kan zeggen:
“Hier zette de Tathagata het Wiel van de Dhamma in beweging.”*

Het is de plaats, Ananda, waar een persoon
met vertrouwen kan zeggen:
“Hier bereikte de Tathagata parinibbana.”

De bhikkhus, de bhikkhunis, de upasakas en de upasikas⁵⁴
die vertrouwen in zich dragen, moeten deze plaatsen bezoeken. •

Maar hij voegde er wel een determinerende voorwaarde aan toe:⁵⁵

• Uddham, tiriyam apacinam,
yavata jagato gati
samavekkhita va dhammanam
khandhanam udayabbayam.

Waar je ook reist in deze wereld,
boven, over of onder;
observeer en mediteer steeds over
het ontstaan en vergaan van alle samengestelde dingen. •

Ik heb me strikt voorgenomen om mijn tijd niet te ontsieren met bijkomstigheden. Duidelijker: ik wil me limiteren tot de essentie van de *Dhamma*. Me beperken tot de kern van Boeddha's leer. Zonder me in te laten met achterhoedegevechten tussen de verschillende tradities en *lineages*. Zonder te verdwalen in speculatie. Over het geslacht van de *gandhabbas*.⁵⁶ Kortom: me te concentreren op de *Dhamma* zoals de Boeddha het geleerd heeft. Niet zoals zijn volgelingen het in een religie gegoten hebben.

Op deze manier wil ik in de voetsporen van de *Bhagavat*⁵⁷ lopen. Om de pijn van de geconditioneerde werkelijkheid verder uit dit lijf te rukken.⁵⁸ Om tijdens deze pelgrimstocht voortdurend 'in *Dhamma* te verwijlen'.⁵⁹ Om mijn begrip in de *tilakkhana*⁶⁰ te cultiveren—de énige werkelijkheid die alle fenomenen omvat, penetreert en verzadigt. Het zuivere inzicht (*P. samma ditthi*) in de vergankelijkheid van alle dingen (*P. anicca*), dat door *élke* alerte en gelijkmoedige *yogi* experiëntiëel *ervaren*⁶¹ kan worden en hem/haar in staat stelt om (op zijn minst) stroombetreding (*P. sotapatti*) te realiseren in *dít* leven.

Deze innerlijke *yatra* zal ik ondernemen met *saddha*.⁶² Met overtuiging. Met fiducia. Met stevig verankerd vertrouwen.⁶³ Met respect (*P. sakkaccakiriya*).⁶⁴ En met volharding (*P. adhitthana*).⁶⁵

Saddha geeft de *yogi* in mij de kracht om de *Dhamma* in praktijk te brengen. In de overtuiging dat, zonder *saddha*, Zelfrealisatie (*P. nibbana*)⁶⁶ niet mogelijk is.

Sutta-Nipata:⁶⁷

• *Saddha tarati ogham,
appamadena annavam.
Viriyena dukkhamacceti.
Pannaya parisujjhati.*

*Door vertrouwen steekt de yogi de stroom*⁶⁸ *over;*
Door oplettendheid bedwingt hij de zee.
Door ijverige volharding overwint hij dukkha en angst.
*Door wijsheid*⁶⁹ *wordt hij gezuiverd.* •

Sakkaccakiriya voor de vrucht (*P. phala*); voor het resultaat van de beoefening: bevrijding (*P. vimutti*) uit *dukkha* en innerlijke vrede (*P. santi*).

Adhitthana opdat mijn aandacht in de beoefening niet zou verwelken.

Sudhir, mijn uiterst vriendelijke Indiase *go-between*, die me door het *Vipassana Research Institute (VRI)* werd toegewezen als ultieme reddingsboei voor alle mogelijke peripetieën bij de voorbereiding van mijn tocht, verzekert me, in haast elke mail, van de blijvende vreugde en transformatie die me te beurt zal vallen wanneer ik het pad fysiek beloof dat de Boeddha heeft bewandeld.

Hij is mijn zachte, gelijkmoedige *kalyanamitta*, die me telkens weer verbaast met zijn accurate kennis van de geschriften (*P. pariyatti*), maar nog véél meer met zijn gerealiseerd penetrerend inzicht (*P. pativedha*)—het resultaat van frequente én langdurige meditatie sessies (*P. patipatti*) in *Dhamma Tapovana*, het *Long Course Vipassana Meditation Center* van *Igatpuri*.⁷⁰

*Sudhir*⁷¹ draagt zijn naam met verve. *Nomen est omen*.

Uiterst behendig en oosters-gewiekst test hij voortdurend mijn *Sanskriet-* en *Pali-*kennis. Peilt hij naar mijn doorzicht in de *suttas*. Gedwee ga ik mee in zijn subtiële spelletjes. Ik weet dat hij perfect beseft dat ik zijn listigheid doorzie. Onschuldige intellectuele robbertjes tussen gelijkgezinden. Samen met hem mediteren zal innerlijke vreugde scheppen.

Dhammapada:⁷²

• *Sace labhetha nipakam sahayam*
saddhimcaram sadhuviharidhiram
abhibhuyya sabbani parissayani
careyya ten'attamano satima.

Als je een verstandige metgezel kunt vinden,
een medereiziger die deugdzaam is en wijs,
die alle gevaren overwonnen heeft,
blijf dan bij hem, gelukkig en aandachtig.

No ce labhetha nipakam sahayam
saddhimcaram sadhuviharidhiram
raja va rattham vijitam pahaya
eko care matanga'ranne va nago.

*Als je geen verstandige metgezel kunt vinden,
een medereiziger die deugdzaam is en wijs,
ga dan je eigen weg.
Zoals een verslagen koning zijn veroverd koninkrijk verlaat,
of zoals een olifant in de Matanga wildernis
zijn kudde [verlaat] !*

*Ekassa caritam seyyo
natthi bale sahayata
eko care na ca papani kayira
appossukko matanga'ranne va nago.*

*Het is beter om alleen te leven:
een dwaas vormt geen goed gezelschap.
Leef alleen en doe geen kwaad,
zorgeloos, als een olifant in het bos. ♪*

Ik zal deze reis maken met open vizier: dit wordt *géén* toeristenreis om de monotonie van de dagdagelijkse werkelijkheid te ontvluchten; evenmin om de knagende innerlijke onrust uit te drijven van hersenschimmen uit een ver verleden. Oude *dukkha* (*P. kukkucca*). Of om de existentiële angst, rusteloos- en radeloosheid te temperen voor wat komen moet. Toekomstige *dukkha* (*P. uddhacca*).⁷³

Dit wordt een reis om de werkelijkheid van de fenomenen te *zien*: *yatha bhuta nana dassana*. Dit wordt een innerlijke reis om *dukkha* te *begrijpen* in al haar facetten en om de oorzaak van deze alomvattende onvrede los te laten.

Ik zal me spiegelen aan de man in wiens voetsporen ik loop. Me onderdompelen in de essentie van Zijn leer. Me laven en verzadigen (*P. pharati*)⁷⁴ aan de *oorspronkelijke* inzichten van Zijn wijsheid. De Rebel die het Vrij Onderzoek⁷⁵ predikte en met *trial & error* tot Zelfrealisatie kwam.⁷⁶ Die het geloof in god loochende. Die het kastensysteem verwierp en die elke discriminatie uitsloot. Op mijn reis neem ik deze Dwarsligger, deze Grote Man—deze *Mahapurisa*—als richtsnoer. Als schietlood. Door dezelfde weg te lopen die Hij liep. Niet *achter* Hem. Maar *naast* Hem. En *in* Hem. *Buddham saranam gacchami*.

En niet zijn Belager. De Geweldenaar die de Wereld van de Vormen voortdurend hertekent en heimelijk naar zijn hand zet. De antagonist die in ieder van ons—op élk moment—begoocheling creëert. De perfide Verleider die—in India wellicht intenser dan elders—de zintuigen prikkelt. De *virtual influencer* die de vormen schept met zijn duizend handen die elk een wapen dragen. *Mara*, de koning van de duisternis, gezeten op zijn trompetterende olifant *Girimekhala*,⁷⁷ die triomfantelijk zijn geniepige troepen van onwetendheid, verlangen en afkeer aanvuurt.⁷⁸

Ik zal mijn zintuigpoorten zorgvuldig bewaken zoals beschreven in de *Kumma-Sutta*:⁷⁹

• *Er was eens, Monniken, een schildpad die 's avonds langs de oever van een meer naar voedsel zocht. Maar op hetzelfde moment zocht op dezelfde plaats een jakhals ook naar voedsel.*

De schildpad had de jakhals van ver gezien en doordat hij het gevaar onderkende bleef hij volkomen stil en rustig met zijn poten en zijn nek ingetrokken onder zijn pantser.

De jakhals echter had ook de schildpad opgemerkt, bleef op die plaats rondzwerfen en dacht bij zichzelf:

'Zodra de schildpad met zijn poten en zijn nek beweegt, zal ik hem onmiddellijk grijpen, zijn hoofd afrukken en hem opeten'.

Maar doordat de schildpad aandachtig bleef én volkomen stil en rustig in de vijver bleef liggen verloor de jakhals zijn interesse in zijn prooi en vertrok.

De Boeddha sprak als volgt:

'Op een identieke manier, Monniken, zwerft Mara, voortdurend en onophoudelijk rond je heen, denkende: Misschien krijg ik een kans door middel van het oog..., van het oor..., van de neus..., van de mond..., van het lichaam..., van gedachten... Daarom, Monniken, moeten jullie de zintuigpoorten goed bewaken.

*Wanneer je een vorm ziet met het oog, grijp er niet naar—noch naar het geheel, noch naar details ervan—zodat slechte, onheilsame hoedanigheden als verlangen of afkeer je niet kunnen overweldigen.
Beoefen terughoudendheid.
Bewaak de zintuigpoort van het oog.*

*Wanneer je een geluid hoort met het oor, grijp er niet naar—noch naar het geheel, noch naar details ervan—zodat slechte, onheilsame hoedanigheden als verlangen of afkeer je niet kunnen overweldigen.
Beoefen terughoudendheid.
Bewaak de zintuigpoort van het oor.*

*Wanneer je een geur ruikt met de neus, grijp er niet naar—noch naar het geheel, noch naar details ervan—zodat slechte, onheilsame hoedanigheden als verlangen of afkeer je niet kunnen overweldigen.
Beoefen terughoudendheid.
Bewaak de zintuigpoort van de neus.*

*Wanneer je een smaak proeft met de tong, grijp er niet naar—
noch naar het geheel, noch naar details ervan—zodat slechte,
onheilmzame hoedanigheden als verlangen of afkeer
je niet kunnen overweldigen.
Beoefen terughoudendheid.
Bewaak de zintuigpoort van de tong.*

*Wanneer je een tactiele gewaarwording voelt met het lichaam,
grijp er niet naar—noch naar het geheel, noch naar details ervan
—zodat slechte, onheilmzame hoedanigheden als verlangen of
afkeer je niet kunnen overweldigen.
Beoefen terughoudendheid.
Bewaak de zintuigpoort van het lichaam.*

*Wanneer er een gedachte opkomt in de geest,
grijp er niet naar—noch naar het geheel, noch naar details ervan
—zodat slechte, onheilmzame hoedanigheden als verlangen of
afkeer je niet kunnen overweldigen.
Beoefen terughoudendheid.
Bewaak de zintuigpoort van de geest.*

*Monniken, wanneer je de zintuigpoorten goed bewaakt,
krijgt Mara geen enkele kans.
Hij verliest zijn belangstelling voor je en verdwijnt,
net zoals de jakhals met de schildpad. '•*

Ik zal spiritueel aan Mara voorbij gaan. *Aticca*.⁸⁰

Hiervoor zal ik de Zeven Factoren van Ontwaken (*P. sambojjhanga*)⁸¹ beoefenen en cultiveren. Ik zal ze dagelijks reciteren en in mijn geest laten verblijven, overeenkomstig de *Bojjhangaparitta*:⁸²

• *Samsare samsarantanam
sabbadukkhavinasake;
sattadhamme ca bojjhange,
Marasenappamaddane.
Bujjhitva ye cime satta,
tibhava muttakuttama;
ajatim ajarabyadhim,
amatam nibbhayam gata.*

*Voor de wezens die gevangen zitten in samsara⁸³
en die dit lijden willen uitroeien
door Mara's leger te verslaan,
bestaan de Zeven Factoren van Verlichting.
Door deze Zeven Factoren in zichzelf te realiseren
zullen deze edele wezens zich bevrijden
van de drie bestaanskarakteristieken
en zich vrijmaken van geboorte, ziekte en ouderdom;
Zij zullen het Doodloze ervaren
En zich bevrijden van hun [existentiële] angst. '•*

Het wordt een *pelgrimstocht* zonder vooroordeel. Zonder taboe. Een tocht door een land met een eeuwenoude cultuur en beschaving, waar het contrast tussen het noumenale en het fenomenale (nog steeds) flinterdun is. Waar een doorwinterde *yogi* géén enkele bemiddelaar duldt. Geen enkel hoofd gedooft boven zijn eigen hoofd. Een land met evenveel *devas* en *pujas*⁸⁴ als er inwoners zijn. Een polytheïsme dat—uit de aard der dingen—niet statisch is, maar voortdurend mee-evolueert met de wensen en besognes van zijn individuele scheppers. Een subcontinent met een verbijsterende spirituele rijkdom temidden van een onbeschrijflijke materiële armoede.

Ik neem me voor om, zoals *Siddattha*—*Sir Edwin Arnold* parafraserend—steeds dezelfde vraag te blijven herhalen: *'Is this that happy earth they brought me forth to see...?'*⁸⁵

Ik zal deze reis niet enkel in de tien directies⁸⁶ overdenken. Ik zal er een elfde aan toevoegen. Mijn aangeboren nieuwsgierigheid exploreren met mijn Derde Oog. Door mijn vastgeroeste, geconditioneerde ideeën en opinies los te laten.⁸⁷ Door naar de fenomenen te kijken op een spiegelende manier. Enkel zien. Horen. Ruiken. Proeven. Voelen. Zonder de meeslepende maar zelfverzonnen verhalen van mijn geest. Zonder dat ik *'weggevaagd wordt door de drama's van het proces.'*⁸⁸

Deze elfde richting wordt mijn innerlijke reis. Een reis die *'mijn inzicht in het loslaten van ouderdom, ziekte en dood verdiept'*.⁸⁹ Intrinsieker: inzicht in het loslaten van alles wat me zorgen baart om te verliezen. Inzicht in de dingen waarmee ik me identificeer. Inzicht in het feit dat verdriet en pijn geboren worden uit wat me lief is.⁹⁰

Ik zal de verschijnselen bekijken als uiterst efemeer, als voorbijgaand, als toevallig en zonder enige eigen identiteit. Afhankelijk ontstaan. *Paticca samuppada*. Niet meer geïnteresseerd zijn in deze toch maar ontgoocheling brengende fenomenen. Méér: al deze verschijnselen die toch aan elke controle ontsnappen vervelen en vermoeien mij. *Nibbida*.⁹¹

Een spirituele reis die—eveneens uit de aard der dingen—slechts op gevorderde leeftijd overvloedig vruchten draagt. *Sannyasa*.⁹²

Ik zal op pad gaan als een pelgrim. Als een *samana*. Mijn huis verlaten om zwervend een oude man, een zieke man en een lijk tegen te komen. En tenslotte een bedelmonnik, die mijn *kalyanamitta* wordt en die me leren zal *voorbij* mijn geconditioneerde grenzen te gaan. Samen zullen we de pelgrimstocht aanvatten. Langs de vele ruïnes van tempels, *stupas* en rivieroeveren. In het *Middenland* van *Jambudipa*, zoals het antieke India genoemd werd.⁹³ Op zoek naar bevrijding en innerlijke vrede. Naar Zelfrealisatie.

Deze innerlijke reis wordt mijn *persoonlijk* pad dat zich spontaan zal ontwikkelen uit een caleidoscoop van zintuiglijke waarnemingen en spirituele ervaringen.

Als een rinoceros zal ik mijn eigen weg gaan: '*eko care khaggavisanakappo*'.⁹⁴ Mijn persoonlijk pad van waarheid volgen. Het huis verlaten. Als een thuisloze de wereld intrekken.

• *Ik zal mijn eigen eiland zijn. Mijn eigen toevlucht.
Met niemand anders als mijn toevlucht.
Met de Dhamma als mijn eiland.
Met de Dhamma als mijn toevlucht.
Met geen andere toevlucht.* •⁹⁵

Ik zal een ongelimiteerd pad lopen. Me niet laten inpakken door ook maar enige *tijdelijke* toestand, vorm of verschijnsel.

Udana:⁹⁶

• *Yanca kamasukham loke,
yancidam diviyam sukham,
tanhakkhayasukhassete,
kalam nagghanti solasim.*

*Elk zintuiglijk geluk in de wereld,
elk hemels geluk,
is geen yota waard
van de gelukzaligheid
dat de vernietiging van
verlangen geeft.* •

Het pad van een vrije denker die zich niet laat inperken door enige doctrinaire macht. Een pad dat alle oppervlakkige vormen, concepten en woorden ontmaskert. Een pad dat de dingen benoemt zoals ze zijn. Zónder politieke correctheid. Zónder *politique politicienne*. Een pad met een instelling van verzaking. Van verloochening. Van persoonlijke afwending van alledaagse dingen. *Nekkhamā*. Met de bereidheid om de dingen te ervaren zoals ze zijn. Niet zoals ik *wil* dat ze zijn. Of juist *niet* wil dat ze zijn. Of *denk* dat ze zijn.

Een pad dat de gespleten pen van dogmatische boeddhistische scholastici bloot legt, net zoals de *Nag Hammadi*-teksten⁹⁷ de leugenachtigheid van de christelijke bijbelteksten haast forensisch aanschouwelijk maakt.

Een pad dat géén énkele onvolkomen poging tot bevrijding van buitenaf verdraagt. Een pad zonder hoofd boven mijn hoofd. Een pad dat voor het realiseren van Zelfrealisatie⁹⁸ uitsluitend naar *binnen* kijkt. Een pad '*like a fire, when its fuel is burnt up*'.⁹⁹ Maar eveneens een pad dat de nederigheid van elke *pelgri-*

mage in zich draagt. Een pad waar de *yogi*, die tot realisatie komt, volkomen ontraceerbaar wordt 'zoals de vlucht van vogels in de lucht'.¹⁰⁰

Ik vertrek naar India met een persoonlijk engagement. *Samaya*.¹⁰¹ Ik neem me voor het leven *direct* te ervaren, vrij van alle *projecties* van denken en voelen. Een persoonlijke keuze. In plaats van het leven zelfgenoegzaam als een separaat 'ik' vanaf de zijlijn te bekijken, wil ik me volledig onderdompelen in het *NU*. Vrij van mijn zelf gecreëerde verhalen en drama's.¹⁰² Van mijn fantasie. Van mijn conditionering. Van mijn trots, mijn ego en mijn opinies. Vrij van alles wat me gescheiden houdt van anderen.

Ik weet dat mijn *mindfulness* extreem op de proef zal gesteld worden. Maar eveneens dat mijn leven zinvoller wordt naarmate mijn *mindfulness* groeit. Mijn opmerkelijke aandacht gericht op 'de oceaan van ontstaan en vergaan van de dingen'.¹⁰³ *Udayabbaya*.¹⁰⁴

Vergankelijkheid. De sleutel tot inzicht: beseffen dat het niet onze vergankelijkheid is die ons doet lijden, maar wél ons *verlangen* om bestendig te zijn. Dat verlangen géén énkele substantialiteit in zich draagt. Dat het ontstaat en opnieuw vergaat. Dat écht inzicht—échte wijsheid—erin bestaat in jezelf te realiseren¹⁰⁵ dat elke ervaring vergankelijk is. *Anicca*.

Ik wil mezelf confronteren met de vergankelijkheid die mij naarstig in haar wurggreep houdt. En dit op elk moment méér en méér. Elk ogenblik beseffen dat niets eeuwig is. Dat alle fenomenen samengesteld zijn uit en afhankelijk van de interactie van de vier elementen. Dat het hele universum slechts één doorlopende manifestatie van energie is. Dat er géén énkele vastheid bestaat. Dat alles in mekaar vloeit. Een *proces*. Een *flow*. Een *flux*.¹⁰⁶ Dit diepe, heldere besef van afhankelijk ontstaan (*P. paticca samuppada*)¹⁰⁷ dat elke begoocheling ontworfelt en doorsnijdt.

Ik wil me vrijmaken van mijn *sankharas*¹⁰⁸ van verlangen en van afkeer. Ik neem me voor ze in detail te onderzoeken. Zodat ze, door forensisch onderzoek, zonder oordeel, zonder vorm van weerstand, de *leegte* van hun eigen textuur onthullen. Hun ontstaan en vergaan. Ik wil gelijkmoedigheid betrachten t.o.v. deze *likes & dislikes*. *Upekkha* tegenover het zelfgecreëerde, maar toch zo virtuele 'zelf'. Gelijkmoedigheid als het uitgelezen antidotum tegen de angst voor vergankelijkheid. Geen verhaaltjes meer. Geen drama's. Geen 'worden'.

Satya Narayan Goenka:¹⁰⁹

• *Sukha ae nace nahin,
dukha ae nahin roya.
Donon men samarasa rahe,
Dharamavanta hai soya.*

*Niet dansen bij plezier,
niet jammeren bij pijn,*

*het evenwicht bewaren bij beide.
Zo leef je de Dhamma.*

*Sukha ae nace nahin,
dukha ae nahin roya.
Donon men samata rahe,
To hi mangal hoya.*

*Niet dansen bij plezier,
niet jammeren bij pijn,
gelijkmoedigheid bewaren bij beide:
dat is geluk. •*

Loslaten om naar binnen te (kunnen) kijken; om mezelf te (kunnen) observeren; om ruimte te (kunnen) creëren. De Ruimte: open en leeg. Wars van onwetendheid en eigendunk. Boedghanatuur—beseffen dat alles en iedereen Boeddha is.

De ruimte ervaren van de Boeddha die, met grenzeloze wijsheid, predikt voor het welzijn van allen. *Bodhicitta*.¹¹⁰ De ruimte van de *bodhisattva Avalokiteshvara* die, met oneindig mededogen, luistert naar het huilen van de wereld. Loslaten om innerlijke vrede te realiseren. *Atthasamhita*.¹¹¹

Vergankelijkheid: het experiëntiële *ervaren* van ontstaan en vergaan. Het zien en weten dat de Boeddha en de *arahants*¹¹² bezweken zijn aan ziekte, ouderdom en dood. Dat de *Dhamma* in India na zowat zeventien honderd jaar bloeitijd dood en begraven was. En nog eens zes honderd jaar later zelfs compleet weggevaagd.

Dit *ervaren* door het zien van de ruïnes van de 84.000¹¹³ *stupas* van *Ashoka*¹¹⁴—de overblijfselen van ontelbare *viharas*¹¹⁵ en *chaityas*.¹¹⁶ Archeologische opgravingen observeren waarvan ik—als vrij onderzoeker en als alerte toeschouwer—*wéét* dat ze niet *kunnen* toebehoord hebben aan het tijdsgewricht van de Boeddha, maar slechts memorabilia —*ex voto*’s—zijn uit veel latere tijdruimten.¹¹⁷

Toch wil ik de energie voelen, de verwoesting, de vernieling, de veranderlijkheid die uit deze opgravingen spreekt. De energetische *vibraties* ontwaren die deze quasi immateriële activa bezielen. Hun aura van vergankelijkheid ontwaren—deze vruchtbare grond voor spirituele beoefening.

Dhammapada:¹¹⁸

• *Iemand kan honderd jaar leven,
—zonder het ontstaan en vergaan van de dingen te zien.
Beter is één enkele levensdag van iemand,
die het ontstaan en vergaan van de dingen ziet.*

—Inleiding—

*Iemand kan honderd jaar leven,
—zonder het Doodloze te zien.
Beter is één enkele levensdag van iemand,
die het Doodloze ziet. •*

En op deze manier—'*dwelling in the here & dwelling in the now*'—in mezelf de
waarheid *realiseren* waarover Hij sprak: ¹¹⁹

• *Maranenapi tam pahiyati
yam puriso mamidanti mannati.
Etampi veditva pandito,
na mamattaya nametha mamako.*

*Wanneer een persoon sterft, eindigt het 'ik'
dat zo zorgvuldig werd opgebouwd.
De Wijze die deze waarheid in zichzelf realiseert
zal zich nooit toewijden aan enig 'ik'. •*

Ik neem me dus voor om de lichamelijke en mentale ongemakken zonder klacht
te verdragen. Met geduld en gelijkmoedigheid. Alert maar onthecht betrokken.
Maar evenzeer in de wijsheid ¹²⁰ dat door dergelijke (bij wijle penibele) omstan-
digheden de spirituele urgentie (*P. samvega*) ¹²¹ zal worden opgewekt en aange-
scherpt. De urgentie om de Middenweg (*P. majjhima patipada*) te bewandelen.

—Pollutie vormt één van de grootste obstakels in Majjhimadesa—

Om het lijden van *samsara* te beëindigen. *Niyyana*. Om tot bevrijding van *dukkha* te komen. *Vimutti*. Om innerlijke vrede te realiseren. *Nibbana*.

Ik wil tijd maken voor reflectie en meditatie. *Sightseeing* transformeren tot *sitting*. Me één voelen met alles rondom mij. Met de totale destructie, die ons aller lot is. Met het *Proces*. Het eeuwige *proces* van de Wereld van de Vormen: ontstaan, bestaan en vergaan. En me verbinden met het geheel. Aanvaarden wat is. De heelheid van het *proces* accepteren. De dingen zoals ze zijn. *Yatha bhuta*.¹²² Enkel zien. Horen. Ruiken. Smaken. Voelen. De gedachten laten voor wat ze zijn. Zónder de bewuste wilsintentie (*P. cetana*) om ze te veranderen of te verbeteren. De *benchmark* voor elke *yogi*. Het richt- en referentiepunt dat zowel subtiel als uiterst delicaat is.

In deze *yatra* wil ik mezelf herontdekken. Ik wil in mezelf de Boeddha tegenkomen—een mens als ik—die onderwees dat het *Doodloze*, met zijn onovertroffen bevrijding (*P. vimutti*) en innerlijke vrede (*P. santi*) voor *alle* wezens binnen handbereik ligt:¹²³

• *Open zijn de poorten van het Doodloze.*
Laat allen die kunnen en willen horen,
met vertrouwen antwoorden. •

Ik wil de innerlijke vrede ervaren die voortvloeit uit het inzicht dat mijn dood volkomen onbelangrijk is—'*sentir la enorme alegría al pensar que mi muerte no tiene ninguna importancia*'.¹²⁴

Ik wil '*zien dat het zien van vergankelijkheid verdwijnt*'.¹²⁵

Ik wil de woorden van de *Bhagavat* in de *Mahaparinibbana-Sutta* in mezelf laten resoneren:¹²⁶

• *Monniken, het is door het niet helder begrijpen,*
door het niet laten doordringen
van de Vier Edele Waarheden,
dat ik, net als jullie,
*deze lange cyclus van geboorte en dood*¹²⁷
heb doorlopen.

Van welke Vier Edele Waarheden ?

Door het niet helder begrijpen
van de Edele Waarheid van het lijden;

Door het niet helder begrijpen
van de Edele Waarheid van de oorzaak van het lijden;

Door het niet helder begrijpen
Van de Edele Waarheid van de beëindiging van het lijden;

*En door het niet helder begrijpen
van de Edele Waarheid van het pad
dat leidt naar de beëindiging van het lijden;
dat wij de cyclus van geboorte en dood hebben doorlopen.*

*Monniken, het is slechts door helder begrip
en door het laten doordringen
van deze zelfde Vier Edele Waarheden:
van het lijden;
van de oorzaak van het lijden;
van de beëindiging van het lijden
en van het pad dat leidt naar de beëindiging van het lijden;
dat het verlangen naar 'worden' afgesneden is.
dat het fundament van 'worden' vernietigd is.
Dat er geen 'worden' meer bestaat. •*

Op deze tocht wil ik me niet vermeien in *buddharupa*¹²⁸—het contingent aan zichtbare vormen die de misbegrepen leer van de Boeddha heeft opgebouwd en dat steeds verder prolifereert.

Tempels, gestileerde parken en warmwaterbronnen maken niet het voorwerp uit van mijn meditatie. *Anicca* des te meer. De aard van alle dingen. De natuurwet.

Ik zal de parken, de *Terai* aan de voet van de *Himalayas*, de beelden, de *stupas*, de ruïnes van de *viharas* en *chaityas* bekijken zoals ze zijn. *As they are*. Als vormen. Zónder in enig verhaal mee te stappen. Ik zal de meeslepende *chantings* aanhoren als geluid. Zónder mijn *bewust-zijn* te laten meegaan in het verhaal. Uitsluitend bewust van het *Proces*. Van het ontstaan (*P. uppada*)¹²⁹ en vergaan van de dingen. Bewust van de illusie van de Wereld van de Vormen.¹³⁰ Bewust van de begoocheling van een afgescheiden zelf.

Yatha bhuta nana dassana.

Zoals de *Sambuddha* het bedoeld, gedacht én uitgesproken heeft, conform de woorden van *Assaji*, die het inzicht uit eerste bron aanhoorde¹³¹ en aan *Sari-putta* reciteerde:

• *Ye dhamma hetuppabhava, tesam hetum Tathagato aha.
Tesan ca yo nirodho,
evamvadi Mahasamano*

*Van alle geconditioneerde verschijnselen
heeft de Tathagata het ontstaan uitgelegd.
Evenals het vergaan.
Dit heeft de Grote Samana gezegd. •*

Ik zal deze manifestaties van de *Dhamma* gelijkmoedig bekijken. Deze ‘vormen van de *Dhamma*’ beschouwen als *upayas*.¹³² Als loutere hulpmiddelen die mijn inzicht stutten. *Vitakka*. Me eraan laven zonder me eraan te hechten. In het besef dat alle verschijnselen—ook de *upayas*—steeds dezelfde kenmerken in zich dragen: vergankelijkheid, onvrede en zelfloosheid.

Ik neem me voor me niet te vereenzelvigen met de Vormen van de Wereld—niet met de geneugten, maar evenmin met de ellende die dagelijks mediatiek over mij wordt uitgestort—maar met de ruimte waarin de vormen ontstaan. En waarin ze vergaan.

Er zal in mijn *zien* niets dan *zien* zijn. In mijn *horen* niets dan *horen*. In mijn *ruiken* niets dan *ruiken*. In mijn *proeven* niets dan *proeven*. In mijn *voelen* niets dan *voelen*. In mijn *kennen* niets dan *kennen*. Zónder verhalen. Zónder drama’s. Zónder fantasie. Zónder geconditioneerde perceptie. Zónder de sluier van automatische vooroordelen en geconditioneerde gewoontepatronen.¹³³ Zónder reactie. *Spontaan*. Enkel geconcentreerde aandacht en gelijkmoedigheid. Als een stille getuige. Als een waarnemer. *Bearing witness*.

Ik huiver wanneer ik merk dat de beoefening van *Dhamma* uitsluitend rond uiterlijke vormen draait: de *Borobodurs*, *Bodhgayas* en *Schwedagons* van deze wereld. Formele aspecten van waarheid, die tot religie verworden zijn, maar die —*in se*—weinig verbinden. Lege hulzen. Dergelijke manifestaties halen, net zo min als woorden en concepten, mijn persoonlijke eindtermen niet.

*Shin’Ichi Hisamatsu*¹³⁴ is hier mijn onbetwiste leermeester:

• *De Boeddha kan nooit als object [of concept] worden gekend,
maar énkél als Zelf-ontwaakte existentie,
als Ontwaken ontwaakt tot Zichzelf.* •

Ik *wéét*: wie de Boeddha buiten zichzelf zoekt, zal hem niet vinden. Elke queeste in die richting zal ijdel blijken. Ik zal me dus—op deze *yatra*—mentaal afzonderen (*P. citta-viveka*), in de wetenschap dat mijn wijze *Sangha*-reisgenoten dit ook onverdroten zullen doen, omdat in afzondering gelijkmoedigheid groeit en een dieper inzicht van onze plaats in de wereld.

Ik zal het constante bombardement van zintuiglijke stimulatie en geconditioneerde afleiding stoppen. Me onthouden van lezen en schrijven. En de fysieke en mentale stilte slechts verbreken voor problemen van praktische aard. Edele stilte.¹³⁵

Sutta Nipata:¹³⁶

• *Yadunakam tam sanati,
yam puram santameva tam.
Addhakumbhupamo balo,
rahado purova pandito.*

*Dingen die leeg zijn maken lawaai;
Wat vol is, is altijd stil.
De dwaas is als een halfgevolle pot,
De Wijze is als een diepe, stille vijver. •*

Ik wil niet terugkeren als dezelfde persoon die vertrokken is. Niet beladen met allerlei materiële en mentale spullen—zoals een *samoerai* met zijn oorlogsbuit. Ik wil vooral *lichter* thuiskomen. Hoe minder ballast ik bij me draag bij thuiskomst, hoe subtieler ik zal geworden zijn.

Met minder 'ik'. Met minder '*parafernalia*'. Met minder '*vormen*'. Nederiger. *Anunnata*.¹³⁷ Met minder '*stof op de oogleden*'. Met méér *ruimte*. *Ruimte* die groeit naarmate mijn 'ik' verdwijnt. Naarmate mijn 'ik' niet meer de hoofdrol speelt in die persoonlijke derderangs zwart/wit-film.

In de edele stilte van mezelf zal ik de *Dhamma* inademen. Als een bevrijd man. Met de *Buddhapada*¹³⁸ als mijn richtsnoer. Zónder taboe. Zónder dogma.

• *Breathing in, breathing out.
I am fresh as the dew.
I am solid as a mountain.
I am firm as the earth.
I am free.*

*Breathing in, breathing out.
I am water reflecting
What is real, what is true,
And I feel there is space
Deep inside of me.
I am free. I am free. I am free. •*¹³⁹

Aandachtig en gelijkmoedig. *Sati* en *upekkha*. *Vipassana*.

Door aandacht zal ik *anicca*, *dukkha* en *anatta* realiseren. Door gerichte opmerkzaamheid op de gewaarwordingen *in*, *op* en *doorheen* mijn lichaam—'*van de top van mijn hoofd tot de tippen van mijn tenen. En van de tippen van mijn tenen tot de top van mijn hoofd*'.¹⁴⁰

Géén '*worden*' meer. Geen ellende meer. Geen *dukkha* meer. Bevrijding. Innerlijke vrede—de '*rust-na-inspanning*'.

Dhammapada:¹⁴⁰

• "*Sabbe sankhara anicca*" *ti
yada pannaya passati
atha nibbindati dukkhe
esa maggo visuddhiya.*

“Alle geconditioneerde dingen zijn vergankelijk !”
Wie dit met wijsheid ziet,
beëindigt dukkha.
Dit is het pad van zuivering. ♪

De diepe, diepe wijsheid van de Boeddhas.

Dit is het perspectief waarin ik deze reis plaats. Een *yatra* in een sacrale ruimte die doordrenkt is van de vibrerende kracht van de Boeddha, de *Dhamma* en de *Sangha*. Een inspirerende pelgrimstocht 'om zowel de kern van de wereld als die van mezelf te ervaren'.¹⁴¹

Finaal zal deze invalshoek het resultaat van mijn expeditie bepalen. Ondanks het feit dat ik, zonder twijfel—zoals de Chinese *bhikkhus Faxian* en *Xuanzang*—nu eens op *dit*, dan op *dat* eiland schipbreuk zal leiden. Maar met *adhitthana* zal ik mijn *Ithaka* bereiken. *Odyseus* achterna.

Mijn ervaringen zullen een diepere betekenis verwerven wanneer ik weer thuis ben. Op mijn *zafu*—in de geborgen stilte van mijn persoonlijke *vihara*—zullen deze experiëntiële ervaringen groeien, zich verdiepen en zich muteren tot blijvende inzichten. Tot *nanas*.

Het inzicht dat alle levende wezens 'Boeddha' zijn. Alle wezens. In *dit* moment. In *élk* moment. Wijsheid buiten woorden, concepten en de geschriften om. Niet bedelend om woorden. Noch smekend om geen woorden. Inzicht dat elk sectarisme overstijgt. Elke dualiteit atrofieert. Inzicht dat transformeert. Inzicht dat transcendeert. *Voorbij* gaat. *Voorbij* 'voorbij' gaat. Transmissie. Als de opgestoken lotus-bloem tussen de vingers van de *Bhagavat* op de *Gijjhakuta*—de *Gierenpiek* in *Rajagaha*. En de instemmende buiging, inclusief het besmukte lachje, van *Maha Kassapa*: wijsheid-die-voor-wijsheid buigt; mededogen-voor-mededogen. Een transmissie waarin zowel de Boeddha als *Maha Kassapa* tijdloos in ruimte oplossen.¹⁴²

Guy Eugène Dubois,
Calpe, 28 maart 2019

---

¹ 'yatra' (Skr.): pelgrimstocht.

² 'Majjhimadesa' (P.): majjhima+desa: majjhima = midden; desa = land. Majjhimadesa is, letterlijk vertaald, het 'Middenland'. Het werd zo genoemd omdat de mensen die daar woonden het beschouwden als het centrum van de aarde. Ook toen was niets menselijks hen vreemd.

Het gebied dat door de Boeddha werd bestreken situeert zich tussen Kapilavatthu in het noorden; Bodhgaya in het zuiden; Kosambi in het westen en Campa in het oosten. We spreken hier over een gebied van grosso modo 600 bij 300 km. Ongeveer 6 keer de oppervlakte van België; 4 keer Nederland.

³ Bihar: de naam van de Indische deelstaat is afgeleid van 'vihara' = letterlijk 'een plaats om rond te wandelen'; in de betekenis van een klein monasterium, een boeddhistisch klooster. Dit is een verwijzing naar de vroegere boeddhistische nederzettingen van Bodhgaya [Buddhagaya]; Rajagaha (het huidige Rajgir); Nalanda (in het Zuiden van de deelstaat) en Vesali in het Noorden. Deze kloosters zijn de uiterlijke manifestaties van het land van de Boeddha, het land waar de Boeddha geboren is, geleefd heeft, gemediteerd heeft en tot Zelfrealisatie gekomen is. [Skr.: Buddhakshetra → Buddha+kshetra: Buddha = Boeddha; kshetra (Skr.) = land]. In de brede zin van het woord staat Buddhakshetra synoniem voor het spirituele land, het zuivere land, de plek van bewustwording, de gemoedstoestand van een yogi die zichzelf gerealiseerd heeft.

⁴ Himalaya (Skr.): → hima+alaya: hima = sneeuw; alaya = verblijfplaats, woonplaats. Himalaya is, letterlijk vertaald: 'verblijfplaats van sneeuw'. Het is de hoogste bergketen van de aarde, met een lengte van 2.500 km en een breedte van 240 tot 320 km. De Himalaya bevat meer dan 40 bergtoppen boven de 7000 meter hoogte en 9 toppen boven de 8000 meter, waarvan de hoogste, de Mount Everest, 8.850 meter bedraagt. Het gebergte overspant zes landen: Nepal, Tibet, India, Bhutan, Pakistan en Afghanistan. De Himalaya speelt een belangrijke rol in de Indiase en Tibetaanse mythologie, religie en literatuur.

⁵ Vinaya, IV:197

⁶ Een belangrijke opmerking: de grote beschavingen uit het verleden—Mesopotamië, Egypte, het antieke Griekenland en het Romeinse rijk—zijn uitgestorven. Dit geldt niet voor de Indische beschaving. India is erin geslaagd om haar oude cultuur, spiritualiteit en identiteit tot op heden te behouden. De spirituele vibraties van India zijn op elk moment voelbaar aanwezig. Namaste is geen loos begrip.

⁷ Milinda is de Pali & Sanskriet-naam voor Menander I (Syn.: Menandros)—een hellenistische koning van het Indo-Griekse rijk (2de eeuw vóór GTR).

---

⁸ 'Abhidhamma' (P) → *abhi*+*Dhamma*: *abhi* = hoger, hogere; *Dhamma* = de Leer van de Boeddha. *Abhidhamma* = de 'hogere Leer van de Boeddha' of 'het bijzondere onderricht'. De *Abhidhamma* vormt de derde mand van de *Pali-canon* (P. *tipitaka*). Hier vindt men geen toespraken van de Boeddha over de Leer of over de *Vinaya* maar wel een systematische en gedetailleerde analyse van de Leer, zoals verhaald in de *Sutta-pitaka* en de *Vinaya-pitaka*. Het bevat analytische details en samenvattingen van het hele mentale en materiële complex (P. *namarupa*). De *Abhidhamma* vormt wellicht het breedste en meest gedetailleerde werkstuk over hogere staten van bewustzijn die verkregen kunnen worden door meditatie-beoefening.

De *Abhidhamma* is in verschillende redigeringen bewaard gebleven; in deze zin weerspiegelt de *Abhidhamma* de opvattingen over de *Dhamma* van de afzonderlijke boeddhistische stromingen (door uiteenlopende interpretaties en verklaringen van de in de *suttas* voorkomende begrippen). De *Abhidhamma* van het Theravada werd in de 5de eeuw samengevat door *Buddhaghosa* in zijn magnum opus '*Visuddhimagga*'.

Onder *Abhidhamma* wordt ook verstaan: het systematisch opdelen van geest (*nama*) en lichaam (*rupa*) in steeds kleinere deeltjes. Hierdoor wordt het steeds duidelijker dat 'wij' niet-man; niet-vrouw; niet-zelf..., zijn, maar slechts een onbestendig ('leeg') conglomeraat van aggregaten van toe-eigening (P. *khandhas*).

⁹ '*Vinaya*' (P): De *Vinaya* is het totaal aan regels, voorschriften en reguleringen die de Boeddha ordonneerde om de *Sangha* en het leven van de monniken (P. *bhikkhus*) en nonnen (P. *bhikkhunis*) in goede banen te leiden. De *Vinaya* bestaat uit enkele duizenden regels en reguleringen. De twee *patimokkhas*—de *bhikkhu-patimokkha* en de *bhikkhuni-patimokkha*—vormen de kern van de *Vinaya* en geven een gedetailleerde beschrijving van de 227 voorschriften voor *bhikkhus* en de 311 voorschriften voor *bhikkhunis* (in de Theravada-traditie). Voorschriften met betrekking tot de organisatie en de afhandeling van zaken binnen de *Sangha* staan voornamelijk, buiten de *patimokkha*, in de *Khandhakas*: deze regels zijn divers van aard, met soms een gedetailleerde en uitgebreide beschrijving en soms slechts een definitie van de regel zelf. De *Vinaya* kan erg gedetailleerd en gecompliceerd zijn. Juristen zijn soms gefascineerd door de *Vinaya* omdat het een van de oudste en (voor zijn tijd) meest gedetailleerde rechtssystemen op aarde is. De *Vinaya* houdt meestal rekening met de wetten van het land waarin een monnik zich bevindt, maar in de meeste gevallen heeft het zijn eigen specifieke maatstaven. De *Vinaya* is beschreven in de *Vinaya-pitaka*—één van de drie delen van de *Pali-canon*.

¹⁰ '*Milindapanho*' (P) — De Vragen van *Milinda*. Het is een bundeling van dialogen tussen de Grieks-Indische koning *Milinda* en de boeddhistische monnik *Nagasena*. *Kurpershoek-Scherf*, (1998), *Milindapanho*. De vragen van *Milinda*. Tweespraak tussen een Griekse koning en een boeddhistische monnik p. 31.

¹¹ '*Dhamma*' (P): de Leer van de Boeddha. Duidelijker: het is de 'weg' of het 'pad' van de Boeddha. De 'weg' moet 'gevolgd' worden, d.i. persoonlijk beoefend worden. In de *Dhamma* staat de mens centraal. Geen god of creator. Als dusdanig is de *Dhamma* mijnenver verwijderd van de dogmatische slavenreligies.

---

¹² 'Boeddhas': De Boeddha van onze huidige tijd is Siddhattha Gotama, maar de traditie zegt dat er in voorgaande tijdperken andere Boeddhas waren, net zoals er in de verre toekomst boeddhas zullen zijn. Wanneer de Dhamma verloren of verduisterd raakt, zal iemand hem vroeg of laat opnieuw ontdekken. Zo iemand wordt een Boeddha genoemd. Een Boeddha kan best beschreven worden als iemand die 'de sluier van onwetendheid van de wereld wegneemt'.

¹³ *Anguttara Nikaya* I:35

¹⁴ *Mahapurisa* (P) → *maha+purisa*: *maha* = groot; *purisa* = man. Het is een epitheton voor de Boeddha. Een *Mahapurisa* draagt de 32 kenmerken (P. *mahapurisalakkhanani*) van een man die voorbestemd is om ofwel een Boeddha, ofwel een wereldheerser (P. *cakkavatti*) te worden.

Voor de 32 kenmerken: zie *Mahapadana-Sutta*, *Digha-Nikaya* 14.1.32

¹⁵ 'tipitaka' (P) letterlijk: 'drie manden/korven' van de Pali-canon. Elke 'mand/korf' correspondeert met één van de drie juwelen: de Boeddha; de Dhamma en de Sangha.

- de Boeddha: de *sutta-pitaka*—de mand van de *suttas*, de toespraken;
- de Dhamma: de *abhidhamma-pitaka*—de filosofische commentaren en extrapolaties op de *suttapitaka*;
- de Sangha: de *vinaya-pitaka*—de mand van de *vinaya*, de monastieke code.

¹⁶ 'Vinaya Mahavagga' (P): het eerste deel—1ste *Khandhaka*—van de *Vinaya Mahavagga* beschrijft het begin van de prediking van de Boeddha, onmiddellijk na zijn Ontwaken evenals de stichting van de Sangha.

---

¹⁷ 'kalyanamitta' (P): Syn.: kalyanasahaya. kalyanamitta → kalyana+mitta: kalyana = *ethisch, van hoge morele kwaliteit, veelbelovend, spiritueel hoogstaand*; mitta = *vriend*; kalyanasahaya → kalyana+sahaya: kalyana = *ethisch, van hoge morele kwaliteit, veelbelovend, spiritueel hoogstaand*; sahaya = *een medestander op de weg naar inzicht. Een kalyanamitta is iemand waar je niet alleen iets kán van leren; je móet er ook van leren. Het tegenovergestelde is papamita—een slechte vriend.*

In de Visuddhimagga—'Het pad van zuivering'—zegt Buddhaghosa dat, als er geen Boeddha als kalyanamitta voorhanden is, men zich moet wenden tot één van de acht grote discipelen. Als dit ook niet kan moet men iemand zoeken die alle [mentale] hindernissen verwijderd heeft, alle jhanas heeft bereikt en inzicht heeft ontwikkeld.

Is ook dit niet mogelijk, dan moet men iemand zoeken die tenminste één jhana heeft bereikt, of iemand die de volledige tipitaka (de drie onderdelen van de Pali-Canon) kent; of iemand die er twee kent of iemand die tenminste één deel van de tipitaka kent. Is dit ook niet mogelijk dan moet men op zoek gaan naar iemand die tenminste één hoofdstuk, met commentaar, uit de Canon kent en die in aandacht leeft.

En als je géén spirituele vriend kunt vinden, raadt de Boeddha zélf het volgende aan: '(...) leef dan alleen als een koning die een veroverd koninkrijk heeft opgegeven; als een olifantenstier in de wildernis. Het is beter om alleen te leven; er bestaat geen vriendschap met een dwaas. Leef alleen, onbekommerd, doe geen kwaad; als een olifantenstier in de wildernis.'

Zie in dit verband: Easwaran, Eknath, (2016), Passage Meditation. A Complete Spiritual Practice, Spiritual Fellowship, p. 151 e.v.

¹⁸ Dhammapada, Gatha # 61

¹⁹ 'kalyanasahaya' (P) → kalyana+sahaya: kalyana = *verdienste, moreel goed zijn*; sahaya = *vriend, bondgenoot, gezelschap. Kalyanasahaya = in het gezelschap vertoeven van spirituele vrienden die moreel hoogstaande kwaliteiten bezitten.*

²⁰ 'yatri' (Skr.) : *pegrim.*

---

²¹ Inzicht is géén gewone kennis. Veel van wat voor 'kennis' doorgaat zijn slechts bekrompen, opzettelijk verkeerde of goedgemeende foute aannames. Inzicht daarentegen is 'kennen-zonder-te-kennen'. Het is te vergelijken met datgene wat men in het zenboeddhisme 'hishiryō' (Jap.) noemt. Denken-voorbij-het-denken, d.i. denken voorbij het (normale) conceptuele denken, dat vergelijkt, meet en berekent. Hishiryō is een denken dat gedachten overstijgt. Het is denkend niet-denken—'de witte wolken die komen en gaan' (Eihei Dogen). Denken-voorbij-het-denken, is kijken als een getuige ('bearing witness'), zonder er (reactief) iets aan toe te voegen. Met een geest die zich aan niets hecht. Zoals Zenmeester Dogen het, op die typische zen-wijze, formuleerde: 'De gedachten laten opduiken van uit het niet-denken en ze er weer naar laten terugkeren'.

Tijdens 'zazen' (*) komen allerlei beelden, gedachten en hersenspinsels op uit het onbewuste. Laat ze voorbijgaan. Wanneer je stopt met je persoonlijke gedachten te onderhouden, verschijnt het hishiryō-bewustzijn vanzelf. Dit is het bewustzijn dat denken en niet-denken overstijgt: d.i. zonder bewust aan iets te denken en in een open toestand van geest te zijn—ontvankelijk voor alles wat moment-na-moment opkomt zonder naar iets te verlangen of zonder iets te verwerpen. Door niets te doen, door simpelweg dit geconditioneerde leven te negeren kan de yogi zich bevrijden—een bevrijding die ook onrechtstreeks bijdraagt tot de bevrijding van de anderen.

Wanneer de yogi het leven op deze manier beleeft, 'ontdekt' hij een wereld zonder scheidings; zonder dualiteit: in al wat hij doet is hij volledig, is hij één met alles en realiseert (= herkent, erkent en wordt er één mee) hij zichzelf volkomen. 'Whole-mind has no 'thoughts'; thoughts are split-mind.' — Wei Wu Wei, *Ask the Awakened — The negative Way*.

In vipassana wordt een vergelijkbaar resultaat ervaren door het gelijktijdig ontwikkelen van opmerkzaamheid (P. sati) en concentratie+gelijkmoedigheid (P. samadhupekkha → samadhi+upekkha: samadhi = concentratie; upekkha = gelijkmoedigheid).

(*) 'zazen' (Jap.): Syn.: Shikantaza. Zazen → za+zen: za = zitten; zen = aandacht, concentratie. Zazen = zitmeditatie, zoals beoefend in het Zen-boeddhisme. De basis van deze techniek is de lichaamshouding van de Boeddha op het moment van zijn ontwaken. De volledige aandacht wordt gegeven aan het zitten. Gewoonweg 'zitten'. Enkel maar 'zitten'. Niets 'doen': géén handeling; géén gedachte; géén emotie. Zazen wordt beoefend om bevrijd te raken van dukkha, door het realiseren van een kalme, wakkere geest die niet wordt gehinderd door emoties en illusies: '...wees als een rustige vijver, zonder kringen van verlangen, ga nergens heen, heb geen ambitie—verlang naar niets; zelfs niet naar nibbana...'

²² 'buddhasasana' (P.) → buddha+sasana: buddha = Boeddha; sasana = de leer, de richtlijn. Buddhasasana = de leer van Boeddha.

²³ Theravada, Mahayana en Vajrayana-kloosters.

---

²⁴ 'attha sila' (P), Syn. *uposatha sila* (P): de acht ethische voorschriften van moraliteit. In tegenstelling tot de Westerse religies betreft het hier géén geboden—verplichtingen waaraan voldaan móet worden. De voorschriften van de Dhamma zijn adviezen om ethisch gedrag te ontwikkelen. Het zijn voornemens, intenties, precepten die de yogi persoonlijk op zich neemt. Sila vormt de basis van het Dhamma-pad. Zonder sila is spirituele vooruitgang onmogelijk.

Zie: *The Eight Precepts (attha sila)* — <https://www.accesstoinight.org/ptf/dhamma/sila/atthasila.html>

²⁵ 'anagarika' (P): Syn.: *pahkow*. Is een persoon die de meeste van zijn bezittingen en van zijn verantwoordelijkheden heeft opgegeven om zich te wijden aan de Dhamma-praktijk. Het is een 'tussenvorm' tussen de staat van monnik en leek. Voor de periode (dit kan zijn voor het hele leven) dat hij/zij anagarika is, neemt hij/zij de 8 Precepten aan. Sommige tradities hebben speciale ordinatie-ceremonies, terwijl andere tradities het nemen van de 8 Precepten zonder ceremonie doen (louter als 'intentie').

²⁶ *The Lancet* (2018), *The Lancet Commission on Pollution and Health, July 8, 2018* — 'Deaths due to different kinds of pollution account for 33,23% of total deaths in Bihar'.

²⁷ Van alle deelstaten van India kent Bihar, op de deelstaat Orissa na, het hoogste percentage inwoners dat onder de armoedegrens leeft.

²⁸ 'dacoits': gewapende dieven.

²⁹ 'wallahs' (H.): sluwe ambulante verkopers van alles-en-nog-wat. Straatverkopers van voedsel noemt men 'dhabas' (H.).

³⁰ *Dhammapada*, Gatha # 83

³¹ *Armstrong, Karen, Boeddha (2004) p. 140* — 'Er is een diepe verbondenheid tussen de aarde en de zelfloze mens. De man of vrouw die verlichting zoekt moet in harmonie zijn met de fundamentele structuur van het universum.' (*)

(*) de fundamentele structuur van het universum = inzicht in de tilakkhana.

³² *Dixit Tangen Harada Roshi*.

³³ De concentratie fecaliën aan de ghats—de trappen die vanuit de stad naar de Ganga voeren—van Varanasi ligt tientallen keer hoger dan de toegelaten norm. Iedereen is zich hiervan bewust. Ook de hindoes, die Ganga Ma—de Moedergodin—als sacraal beschouwen. Hindoes geloven dat baden in deze rivier de zonden wegwast en bevrijding faciliteert. Ondanks het feit dat de Ganga bacteriologisch een riool is, blijft het ritueel om de staat van zuiverheid te bereiken elke dag onveranderlijk: de heilige mantra zingen; zich driemaal compleet onderdompelen in het water en tenslotte uit de hand een slok water uit de Ganga drinken. De Indiase overheid maakt zich grote zorgen over de pelgrims die massaal de Ganges induiken, vooral tijdens rituele pelgrimages, zoals het Kumbh Mela Festival. De stroom is zo drastisch vervuild, dat vele Indiërs ziek raken van het ritueel. Een Westering die dit zelfs maar overweegt speelt met zijn leven.

³⁴ Bihar is een van de meest klimaatgevoelige Indische deelstaten vanwege de geografische ligging, de hydro-meteorologische instabiliteit, de dichte plattelandsbevolking en de extreem hoge niveaus van armoede. In het noorden van Bihar leeft 76% (!) van de bevolking in 2016 onder de dreiging van de jaarlijks terugkerende overstromingen. Naast dit imminente gevaar blijven luchtvervuiling, waterverontreiniging, pollutie, criminaliteit en armoede enorme uitdagingen.

³⁵ *silabbata paramasa ditthi*: gehechtheid aan regels en rituelen. Het is de derde van de 10 ketens (*P. samyojanas*) die iemand aan samsara binden. Het opgeven van deze keten is één van de drie voorwaarden om stroombetreder (*P. sotapanna*) te worden. De andere twee voorwaarden zijn: zich bevrijden van het geloof in een 'ik' (*P. sakkaya ditthi*) en zich bevrijden van twijfel (*P. vicikiccha*).

Een opsomming van de Boeddha vinden we in de Sandaka-Sutta, Majjhima-Nikaya 76 —
→ Wat niet: 'Noch vasten, noch naaktheid, kaalheid, vervilt haar, vuil of ruwe vacht, noch het uitvoeren van vuurrituelen, noch ascese; noch hymnen, baden, het brengen van seizoensoffers, zuiveren een sterveling, die de twijfel niet te boven is gekomen.'

→ En wat dan wel: 'Waakzaam bij wat binnenstroomt, de zinnen overwonnen moet hij leven; standvastig in de Dhamma, zich verheugend in oprechtheid en mildheid. Hechtingen te boven gekomen, alle leed achter zich latend klampt de wijze zich niet vast aan het geziene en gehoorde.'

De Boeddha somt hier dus de praktijken op die wel leiden tot ontwaken: het bewaken van de zes zintuigpoorten; het achter zich laten van verlangen aan wat dan ook; vertrouwen in de Dhamma; zich verheugen in een ethisch gedrag; het loslaten van wat in deze zintuiglijke wereld (*samsara*) bindt en niet vasthouden aan eigen of door anderen verkondigde opinies.

³⁶ *Siddhattha Gotama*: *Siddhattha* = letterlijk: 'hij die zijn doel realiseert'; *Gotama* = de *gotra* (Skr.), de clan of de stam waaruit hij voortspoot.

³⁷ GTR: afkorting voor Gewone Tijd Rekening. Het lijkt me weinig respectvol om, in het kader van een Dhamma-geïnspireerd boek, een tijdrekening te gebruiken die refereert naar de geboortedatum van een latere spirituele epigoon. Gezien de westerse geconditioneerdheid op dit vlak gebruik ik liever de afkorting GTR.

³⁸ 'oligarchische republiek': bij een oligarchie ligt de macht in handen van een kleine groep personen die behoren tot eenzelfde bevoorrechte klasse of stand, i.c. een erfelijk sociale groep die door religie, verwantschap, economische of militaire status, prestige en (soms) taal afgescheiden is van de rest van de maatschappij. Doordat de bestuurders uitsluitend verkozen worden uit deze exclusieve groep is de machtsuitoefening geconcentreerd op het belang van de eigen klasse.

³⁹ 'Ganarajya' (Skr.): Syn. *Gana-Rajya*; *Gana-Sangha*. Dit begrip refereert naar een type van oligarchie dat bestond in het noordoostelijk deel van het Indische subcontinent. Deze eerste 'democratische' regeringsvormen ontstonden in de periferie van de Indische koninkrijken (*Mahajanapadas*). De bevolking bestond meestal uit clans (bvb. de *Sakyas*) of confederaties van clans (bvb. de *Vajji-confederatie*). Het is bijgevolg begrijpelijk dat de Boeddha, die het burgerlijk systeem van de *Gana-Rajya* kende, zijn monastieke orde op eenzelfde leest schoeide en haar, overeenkomstig, de naam 'Sangha' gaf.

---

⁴⁰ 'Kshatriya' (Skr.), Khattiya (P): Krijger. De tweede kaste van de vier kasten—brahmanen, kshatriyas, vaisyas en sudras in het Indiase kastenstelsel zoals beschreven in de Vedas. Het is de kaste van de bestuurders, de officieren, wiens taak bestaat in het besturen van het land en het handhaven van de orde.

⁴¹ 'dukkha' (P) : letterlijk: een wagenas die niet sluitend in het asgat vastzit. Dukkha wordt meestal vertaald als 'lijden'. Zulke vertaling is enigszins verwarrend. Dukkha is de aaneenschakeling van onvrede, onbevredigdheid, ongenoegen, disharmonie, imperfectie, ergernis, tekort, leegte, onechtheid, irritatie, onbehagen, kommer en kwel, alles wat niet voor 100% bevrediging geeft. Dukkha is de onvrede die voortspuit uit het feit dat we de dingen anders willen dan ze zijn. Of ze gewoon niet willen. Dukkha is het resultaat van onaangename gewaarwordingen. Het is de chaos in ons denken dat zich op allerlei vlakken manifesteert en veruitwendigt, zoals (niet limitatief): een krakkemikkig werkende administratie, een natuurvernietigende urbanisatie, een onzorgvuldige regelgeving, tendentieuze berichtgeving en een schabouwelijke omgang met de anderen. Het is 'lijden' in de breedste zin van het woord. Zoals de oceaan uit water bestaat, zo bestaat het leven uit lijden. Dualiteit vormt het kenmerk van het leven: gezondheid en ziekte, leven en dood, arm en rijk. Dukkha is het tegengestelde van sukha, wat geluk betekent.

Dukkha is één van de drie karakteristieken (P. tilakkhana → ti+lakkhana: ti = drie; lakkhana = karakteristiek) van alle geconditioneerde dingen; naast vergankelijkheid (P. anicca) en zelfloosheid (P. anatta). Er bestaat niets in de wereld dat blijvend gelukkig maakt: stabiel geluk—geluk dat niet in gevaar gebracht kan worden—bestaat niet in deze wereld. Alles fluctueert voortdurend: de objecten waarnaar we verlangen veranderen voortdurend; maar ook onze verlangens voor de objecten wijzigen constant. Dit geldt voor alle verschijnselen. Dit is de zo-heid van de dingen. As it is. Yatha bhuta.

Dukkha is een belangrijk begrip in de Dhamma. Boeddha zelf definieerde dukkha als volgt, toen hij het Wiel van de Dhamma in Sarnath in beweging zette: 'Dit, monniken, is de edele waarheid van het lijden: (a) geboorte, ouderdom, ziekte en dood zijn lijden; (b) treurnis, geweeeklaag, pijn, verdriet en vertwijfeling zijn lijden; (c) verenigd zijn met waar je niet van houdt, gescheiden zijn van waar je van houdt is lijden; (d) niet verkrijgen waar je naar verlangt is lijden; Kortom: de 'vijf groepen van het toe-eigenen' (P. khandhas) zijn lijden'.

Boeddha heeft het over drie soorten lijden:

— 'lijden van verandering' (P. anicca dukkha of viparinama dukkha): het is lijden dat volgt uit het feit dat de mens inziet dat alles vergankelijk is; dat prettige ervaringen altijd maar tijdelijk zijn. Hoe minder men aan deze prettige ervaringen gehecht is, hoe gemakkelijker deze vorm van lijden te dragen valt;

— 'lijden van lijden' (P. dukkha-dukkha): het is het 'gewone' dagdagelijkse lijden (als gevolg van fysieke pijn en mentale problemen);

— 'alles doordringend, existentieel lijden' (P. anatta dukkha of sankhara dukkha): het is existentieel lijden als gevolg van het feit dat de beoefenaar inziet (= zich bewust is) dat er geen 'zelf' bestaat (anatta → an+atta: an = zonder; atta = zelf). Van alle dingen die in het universum bestaan, bestaat er niets op zichzelf. Elk wezen of object is niets anders dan een samenstelling van elementen die voortdurend wijzigingen ondergaan, die zelf het resultaat zijn van een immens aantal voorwaarden.

---

⁴² 'jhana-meditatie: voor informatie, zie Dubois, Guy, Eugène, (2017), *Satta-visuddhi. De Zeven Zuivering en de Zestien Fasen van Inzicht* p. 179 e.v.

⁴³ 'panca vaggiya' (P.) → panca = vijf; vaggiya = behorend tot een groep, gezellen.

⁴⁴ In de tijd van de Boeddha werd in India algemeen aangenomen dat zuivering—en als dusdanig ook de beëindiging van dukkha—bereikt kon worden door zelfkastijding, d.i. door de beoefening van extreme fysieke ontberingen en vastenpraktijken. De Mahakala-grot in het Dugeswari-gebergte staat symbool voor deze ascetische periode in het leven van Siddhattha.

⁴⁵ 'parinibbana' (P.), letterlijk: 'voorbij nibbana'. Parinibbana is de absolute uitdoving bij de dood (bij het definitief uiteenvallen van de 5 khandhas, de 5 aggregaten van toe-eigening) van een Boeddha of van een arahant. Het is—nadat tijdens het huidige leven complete Zelfrealisatie bereikt werd—de finale uitdoving: het is niet het einde van één leven; het is de finaliteit van miljoenen manifestaties—ontelbare existenties van moment-tot-moment—die tot een einde komen. De arahant, die nu een volmaakte Boeddha is, is volledig uitgedoofd en hij verdwijnt volkomen in de ultieme leegte. Parinibbana heeft een permanent karakter en ontsnapt compleet aan de drie kenmerken van alle geconditioneerde dingen—de tilakkhana.

Het parinibbana van Siddhattha Gotama, de Boeddha, wordt steeds uitgebeeld door kolosale beeldhouwwerken. Hierbij wordt de Boeddha afgebeeld liggend op de rechterzijde, terwijl hij het hoofd met zijn rechterhand ondersteunt; de voeten liggen op elkaar om de bewegingloosheid (de dood) uit te beelden. Dit wordt de leeuwenpositie genoemd.

De Boeddha weigerde vragen te beantwoorden die erop gericht waren een antwoord te krijgen waar een arahant of boeddha na het overlijden heengaat, omdat zulke vragen het menselijk lijden (P. dukkha) niet oplossen en slechts gemotiveerd worden door metafysische speculatie. Hij beantwoordde de vraag soms met een wedervraag gebaseerd op de gelijkenis van nibbana met een uitgedoofd vuur; "Waar gaat het vuur heen nadat het uitgedoofd is? Gaat het noord, zuid, oost of west?". Deze vraag is zinledig en vergt daardoor geen antwoord.

⁴⁶ Lotus Sutra: één van de meest gekende Mahayana-sutras. Over het ontstaan van de Lotus Sutra hebben we weinig exacte gegevens. Wellicht is het geschreven in de eerste eeuw GTR in Noord-India in een soort boeddhistisch Sanskriet dat dicht tegen het Pali aanleunde. Waarschijnlijk was het eerst een compilatie van teksten in versvorm met commentaren in proza die later tot één geheel geredigeerd werden. Het is een typische Mahayana-tekst. Het is geen sutta in de echte zin van het woord (namelijk: een voordracht van de Boeddha himself), maar een 'interpretatie' van de Dhamma, neergeschreven 500 jaar na het parinibbana van de Boeddha.

⁴⁷ 'upasika' (P.): een vrouwelijke lekenvolgeling.

---

⁴⁸ 'Itivuttaka': De Itivuttaka is een verzameling van 112 korte suttas, die door de Boeddha werden uitgesproken tijdens zijn verblijf in Kosambi, de hoofdstad van de Mahajanapada-staat Vamsa. De Itivuttaka behoort tot de oudste delen van de Pali-canon en is daardoor uiterst belangrijk: het geeft inzicht in de oorspronkelijke leer van de Boeddha. Het feit dat deze prediking bestaat, danken we uitsluitend aan de pientere aandacht en het inzicht van upasika Khujjuttara.

Voor een directe vertaling vanuit het Pali naar het Nederlands, zie mijn boek: Dubois, Guy, Eugène, (2019), Itivuttaka — Zo is het gezegd.

⁴⁹ Anathapindika: letterlijk 'hij die aalmoezen verstrekt aan hen die onbeschermd zijn'. Anathapindika was in de tijd van de Boeddha de rijkste handelaar van Savatthi. Hij was een groot mecenas en de beschermer van zowel de monastieke orde als van de armen in de samenleving. Anathapindika is vooral bekend als de schenker van het Jetavana park in Savatthi. Het Jetavana was van origine een bos of park, waarvan prins Jeta, de zoon van koning Pasenadi van Kosala, de eigenaar was. Anathapindika kocht het park van prins Jeta voor een enorme (goud)prijs en bouwde er zowel verblijfplaatsen voor de monniken, als gemeenschappelijke voorzieningen. Onder de indruk van de devotie van Anathapindika bouwde prins Jeta een indrukwekkende ingangspoort tot het park. De Boeddha bracht 24 vassas door in het Jetavana klooster. Het is het klooster waar de Boeddha het meeste tijd doorbracht. Het Jetavana kan best gezien worden als het onbetwiste hoofdkwartier van waaruit de Sangha geleid werd tijdens het leven van de Boeddha.

⁵⁰ 'atthamahathanani' (P.) → attha+maha+thana: attha = acht; maha = groot; thana = plaats. Atthamahathanani = de Acht Grote Plaatsen.

⁵¹ 'cakkavatti' (P.); Chakravartin (Skr.): het is een oude Indiase term die verwijst naar een ideale, ethische, universele heerser. De eerste vermeldingen van het begrip 'cakkavatti' dateren uit de tijd van het Maurya-rijk (322-185 v.Chr.). Ze verwijzen specifiek naar keizer Ashoka. Het begrip wordt verder niet gebruikt voor een andere historische figuur, maar wel in overdrachtelijke zin. In het boeddhisme werd de cakkavatti beschouwd als de seculiere tegenhanger van een Boeddha.

⁵² Het gaat hier vooral over Mahayana-geschriften. Waar de Theravada-stroming zich quasi uitsluitend van het Pali bediende, was dat voor het Mahayana het Sanskriet.

⁵³ Mahaparinibbana-Sutta, Digha-Nikaya 16

⁵⁴ 'de bhikkhus, de bhikkhunis, de upasakas en de upasikas': de catuparisa (P.) = de viervoudige geleiding van de Sangha, zoals de Boeddha het bedoelde. De Sangha in de 'uitgebreide' zin (sensu largo) van het woord.

⁵⁵ Itivuttaka 4.111

⁵⁶ 'gandhabbas' zijn musicerende halfgoden. Voor Theravada-monniken werd een wedergeboorte als 'gandhabba' als weinig flatterend beoordeeld.

---

⁵⁷ 'Bhagavat' (P & Skt.): Syn.: Bhagavanta, Bhagavan. Bhagavat wordt gewoonlijk vertaald als: 'de Verhevene'. Het is een epitheton dat gebruikt wordt voor gerealiseerde Indische yogi's, zowel boeddhistisch als niet-boeddhistisch. Maar het is nooit vergeefs om de etymologische betekenis van een woord te onderkennen. Bhagavat → bhaga+antha: bhaga = begeerte, eveneens een synoniem voor vagina; antha = het einde. Bhagavanta = 'hij die voorbij begeerte is gegaan'; bij uitbreiding: 'hij die voorbij wedergeboorte is gegaan'.

⁵⁸ Het 'uitrukken van de pijl' is een metafoor voor het vernietigen van de hartstochten, van het beëindigen van de drang naar het bestaan en van het liquideren van de begeerte naar alles wat er zich in samsara aan ons aanbiedt.

⁵⁹ De Boeddha noemde zijn volgelingen 'Dhammavihari', d.i. letterlijk vertaald: 'zij die in de Dhamma verblijven of verwijlen', d.i. zij die alle fenomenen, op elk moment, zien zoals ze wérkelijk zijn: vergankelijk, onbevredigend en zelfloos.

⁶⁰ 'tilakkhana' (P) → ti+lakkhana: ti = drie; lakkhana = kenmerk, karakteristiek. De tilakkhana beschrijft de drie kenmerken van alle samengestelde (geconditioneerde) fenomenen, dingen, verschijnselen. Deze drie kenmerken zijn: vergankelijkheid (P. anicca); onbevredigdheid (P. dukkha) en zelfloosheid (P. anatta). Inzicht in de tilakkhana raakt de kern van de Dhamma.

⁶¹ 'experientiële ervaren': 'Enlightenment is always grounded in our own direct experience of mind and its activities, no matter what they may be. When we trust our creative energy, we encounter a supreme kind of enjoyment—an amazement at the natural unfolding of life beyond our ordinary way of looking at things'. (Dzigar Kongtrul Rinpoche)

⁶² 'saddha' (P): vertrouwen, overtuiging, vergezeld door mentale zuiverheid.

⁶³ 'met stevig verankerd vertrouwen': voor de ondubbelzinnige definitie hiervan verwijs ik rechtstreeks naar de Pubbanimitta-Sutta, Itivuttaka, iti # 83 — 'Wanneer dit vertrouwen onwrikbaar is, stevig geworteld, sterk en niet vernietigd kan worden door geen enkele samana of brahmaan, noch door een god, noch door Mara noch door Brahma of door wie dan ook in de wereld, dan wordt dit door de devas beschouwd als stevig verankerd (...) Wanneer dit vertrouwen onwrikbaar wordt, stevig geworteld is en sterk, wordt de ware, goed uitgelegde Dhamma, levenslang onwandelbaar'.

⁶⁴ 'sakkaccakiriya' (P) → sakkacca+kiriya: sakkacca = goed voorbereid, met eerbied, met respect; kiriya = daad, handeling, prestatie. Hier in de betekenis van 'een goed voorbereide meditatie die met respect beoefend wordt'.

⁶⁵ adhitthana (P): volharding, determinatie. Het is onmogelijk om tot Zelfrealisatie te komen zonder vastberadenheid en inspanning.

⁶⁶ 'nibbana' (P.) Syn.: Zelfrealisatie, Verlichting, Ontwaken, Satori. Het is de gemoedstoestand die na de uitdoving van het 'ik' (= na het uitroeien van de wortels van onwetendheid, verlangen en afkeer) bij de yogi optreedt. Het is een gemoedstoestand die zich 'plóts' bij de yogi manifesteert. In de Sutta-pitaka wordt deze gemoedstoestand 'onomkeerbaar' genoemd: 'zeker' (P. dhuva); 'duurzaam' (P. nicca) en 'bestendig' (P. accuta).

Nibbana-Sutta, Udana 8.3 — 'Nibbana gaat zowel voorbij aan bestaan als aan niet-bestaan. Nibbana is ongeboren (P. ajata), niet tot wording gekomen (P. abhuta); niet gemaakt (P. akata); niet geconditioneerd (P. asankhata)'.

⁶⁷ Sutta-Nipata 1.186

⁶⁸ 'stroom': vert. van → ogham → ogha = de vloed, de stroom, als metafoor voor datgene wat een yogi verhindert tot Zelfrealisatie te komen. Het is de vloed die de yogi steeds opnieuw onderdompelt in samsara—de vicieuze cyclus van geboorte en dood. Wat is de stroom? de vloed van zintuiglijk verlangen (P. kamogha → kama+ogha); de vloed van verlangen naar wedergeboorte, naar 'worden' (P. bhavoga → bhava+ogha); de vloed van verkeerd inzicht (P. ditthogha → ditthi+ogha) en de vloed van onwetendheid (P. avijjogha → avijja+ogha).

⁶⁹ 'wijsheid': vert. van → pannaya → panna = volkomen inzicht door helder begrip, door volledig begrip, door persoonlijke realisatie = herkennen, erkennen en er één mee worden. Wijsheid betekent eenvoudigweg een stap terug zetten. En kijken. Zien: d.i. aandachtig zijn; observeren; beschouwen; onderzoeken; gedisciplineerd exploreren; forensisch ontleden (en niet slechts af en toe gefocust zijn, maar altijd, van moment-tot-moment). In de wetenschap dat dit leven kort is en vluchtig. En de tijd die we hier doorbrengen bijgevolg erg kostbaar.

Nanadassana, Bhikkhu, (2017), *Wisdom and the Seventy-Three Kinds of Mundane and Supramundane Knowledge* p. 3 — 'The specific Buddhist wisdom, however, as part of the noble eightfold path to deliverance consists in Insight Knowledge (P. vipassana-nana) associated with skilful thought. It is based on the penetration of the impermanent, suffering and impersonal (not-self) nature of all forms and phenomena of existence and culminates, when developed, in the realization of Nibbana in each of the four supramundane states: the fruition of Stream-entry (P. sotapatti-phala), Once-return (P. sakadagami-phala), Non-return (P. anagamiphala) and Arahantship (P. arahatta-phala).'

⁷⁰ Dhamma Tapovana is de speciale afdeling van Dhamma Giri in Igatpuri voor langdurige meditatiecursussen. Igatpuri is gelegen in de Indische deelstaat Maharashtra, op 140 km van Mumbai, de hoofdstad van de deelstaat. Het is de meest welvarende, maar ook de meest geïndustrialiseerde deelstaat van India. Het Vipassana Long Course Meditation Center organiseert 20-daagse, 30-daagse, 45-daagse en zelfs 60-daagse meditatiecursussen. Op deze plaats is ook het Vipassana Research Institute (VRI) gevestigd. Het VRI werd in 1985 opgericht met als doel onderzoek te doen naar de bronnen en toepassingen van de vipassana meditatie-techniek.

⁷¹ Sudhir (Skr.) → su+dhira. su (Skr.) = erg veel, zeer; dhira → dhira = wijs. Sudhir, is vrij vertaald: 'een zeer wijs man'.

⁷² Dhammapada, Gathas # 328 t/m 330.

---

⁷³ 'uddhacca-kukkucca' (P.): uddhacca = existentiële onrust voor wat de toekomst brengen zal; kukkucca = piekeren over het verleden. De combinatie 'uddhacca-kukkucca' vormt één van de elementen van de Vijf Hindernissen (P. panca nivarana). Uddhacca op zich is één van de Tien Ketens (P. samyojana), die de yogi beletten nibbana te bereiken.

⁷⁴ 'pharati' (P.) = verzadigen, doordringen, vervullen, verzadigen, overstromen, ontplooiën.

⁷⁵ Vrij onderzoek: 'Vragen stellen. Achter de woorden kijken. De twijfel belichamen, dag en nacht' — Hans van Dam, (2019), de Poortloze Poort. Niet om door te komen !

⁷⁶ Zie: Maha-Saccaka-Sutta, Majjhima-Nikaya 36:17 e.v.

⁷⁷ 'Girimekhala' (P.): de naam van de olifant van Mara, zoals hij in de Pali-canon genoemd is en beschreven staat.

⁷⁸ Jayamangala-Atthagatha, boeddhist chant.

⁷⁹ Kumma-Sutta, Samyutta-Nikaya, 35.199

⁸⁰ 'aticca' (P.): (eraan) voorbij gaan, overwinnen.

⁸¹ bojjhanga (P.), Syn. sambojjhanga (P.): een factor van verlichting; d.i. een eigenschap die naar verlichting leidt, naar Zelfrealisatie. Er worden 7 factoren (P. satta sambojjhanga) van verlichting genoemd: aandacht (P. sati-sambojjhanga); onderzoek van de Dhamma (P. dhamma-vicaya-sambojjhanga); energie/inzet (P. viriya-sambojjhanga); vreugde (P. piti-sambojjhanga); kalmte (P. passaddhi-sambojjhanga); concentratie (P. samadhi-sambojjhanga) en gelijkmoedigheid (P. upekkha-sambojjhanga).

⁸² 'Bojjhangaparitta' (P.) → bojjhanga+paritta: bojjhanga = factor van Verlichting; paritta = bescherming, toevlucht, veiligheid—hier in de betekenis van teksten uit de Pali-canon, die gereciteerd worden bij speciale gelegenheden om onheil (ziekte, gevaar) af te weren.

Voor meer informatie over resp. de Satta Bojjhanga en de Paritta, zie:

Piyadassi, Thera, (2008), Satta Bojjhanga—The Seven Factors of Enlightenment, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka.

Piyadassi, Thera, (1999), Paritta—The Book of Protection, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka.

⁸³ 'samsara' (P.): de vicieuze cyclus van geboorte en dood. Leven in samsara wil zeggen dat men de cyclus van het bestaan, van geboorte en dood, van ontstaan en vergaan niet kan vermijden. Vergankelijkheid, veroudering, verval en dood gebeuren niet enkel op het einde van het leven, maar doen zich voor van moment-tot-moment. Dit lijden doet zich voor gedurende het hele menselijke bestaan. Enkel de yogi die erin slaagt 'de oceaan van het bestaan' over te steken kan zich hiervan bevrijden. Door inzicht kan hij 'de andere oever' bereiken. En kan hij dit inzicht aan anderen doorgeven.

Cula-Saccaka-Sutta, Majjhima-Nikaya 35: 'Tanno so bhagava taranaya dhammam deseti'—'Nadat de Boeddha de 'oceaan van het lijden' had overgestoken, onderwees hij de Dhamma aan de anderen'.

---

⁸⁴ 'puja' (P. en Skr.): (1.) Eer, respect, hulde; (2.) aanbidding, gewijde inachtneming, gewijde offerande; ritueel offer; ook offers aan monniken en nonnen. Hindoeïstisch ritueel, uitgevoerd vanuit devotie (Skr. bhakti) naar de godheid. De puja kan verwijzen naar elke hindoeïsceremonie, van een eenvoudig ritueel thuis tot een uitgebreid volksfeest waarbij beelden van de goden worden aanbeden. Een puja kan door iedereen individueel worden uitgevoerd, mits het geschiedt vanuit het juiste sentiment. Aangezien in het hindoeïsme elke gelovige verantwoordelijk is voor zijn eigen religieuze activiteiten, voert hij zijn gewone, dagelijkse ritueel thuis uit, op zijn eigen manier en zelf gekozen tijdstip. Het allerbelangrijkste is om door het juiste naleven van de zelf ontwikkelde regels een zo intens mogelijke 'relatie' op te bouwen met de godheid die de gelovige heeft uitgekozen als zijn persoonlijke intermediair met het noumenale. Men schat dat het hindoeïsme 330 miljoen goden omvat. Ongeacht het intellectuele niveau of de kaste, leert elke gelovige de basisregels om 'zijn' god op de juiste manier te vereren. Zelfs de armste hindoe heeft ergens in zijn hut een nis of een altaartje staan waarop hij dagelijks offers kan plegen. Dit ritueel kan bestaan uit het offeren van voedsel of bloemen, van vuur en water en in een uiterst zeldzaam geval, van bloed van een offerdier. Het allerbelangrijkste kenmerk van het hindoeïsme blijft dat iedereen voor zichzelf kan bepalen hoe en wanneer hij zijn religie wil belijden. Het is dan ook onmogelijk om een algemene beschrijving te geven van hét hindoeïstisch ritueel. Dit varieert immers van persoon tot persoon. En van plaats tot plaats.

Terwijl de brahmaanse bovenlaag nog steeds vasthoudt aan de rituelen zoals beschreven in de Vedas, hanteert het merendeel van de Indiase bevolking een mengsel van oud, in de Veda-teksten vastgelegd, geloof, met allerlei lokale varianten van volksgeloof, opgesmukt met een persoonlijke 'touch'. Het aanbidden van de persoonlijke god kan—zoals supra vermeld—op verschillende manieren gebeuren. Puja is niet zozeer het offeren, dan wel het ' bezig-zijn' met de goden.

Men gelooft dat de ziel van de godheid bezit genomen heeft van het desbetreffende beeld en dat de god of godin daarin huist. De offergaven zijn dan ook letterlijk bedoeld als voedsel. De godheid nuttigt op abstracte wijze het voedsel; het materiële dat overblijft, wordt later aan de armen of aan de dieren gegeven. Verder wordt de godheid behandeld als een menselijk wezen dat de hele dag dient bezig gehouden te worden: hij wordt 's morgens met muziek gewekt, hem/haar kan voorgelezen worden, hij/zij kan gewassen en aangekleed worden... Het icoon hoeft niet per se een afbeelding te zijn van de godheid. Ook objecten kunnen aanbeden worden als symbool van de god. Het bekendste voorbeeld hiervan is de lingam, het fallussymbool van de god Shiva, dat, als verpersoonlijking van deze god, aanbeden wordt.

De Boeddha was geen voorstander van uiterlijke aanbidding: 'Niet zo, Ananda, wordt de Tathagata gerespecteerd, vereerd, gewaardeerd, aanbeden en geëerd in de hoogste graad. Maar, Ananda, of het een bhikkhu of bhikkhuni, upasaka of upasika is die de Leer penetreert, oprecht in de Leer leeft, in het Pad van de Leer leeft; het is door hen dat de Tathagata gerespecteerd, vereerd, gewaardeerd, aanbeden en geëerd wordt in de hoogste graad'. Voor de Boeddha zijn er twee soorten van aanbidding: op een materiële wijze (P. amisa puja) en door beoefening van de Dhamma (P. Dhamma puja). De Dhamma puja is voor de Boeddha de meest waardevolle van de twee.

⁸⁵ Arnold, Edwin, (1879), *Light of Asia*

⁸⁶ 'de tien richtingen': de vier windrichtingen, de vier tussenliggende windrichtingen, zenith en nadir. Zie Gatha # 147 van de Parayanavagga.

---

⁸⁷ De Boeddha: 'Het vasthouden aan opinies—hoe intelligent en rationeel ze ook lijken te zijn—geeft enkel aanleiding tot strijd en onenigheid met anderen. Daarom zal een wijs persoon al zijn opinies opgeven en zich onthouden van het scheppen van nieuwe.' — Majjhima-Nikaya 74

⁸⁸ Ostaseski, Frank, (2001), *Tricycle Magazine*, Summer 2001, On What to Do When the Going Gets Rough — 'Buddhist practice can help us enormously in continuing to give our attention to what's actually appearing, as opposed to being swept away by the drama of the process.'

⁸⁹ Upajjhatthana-Sutta, Anguttara-Nikaya, 5.57 — In deze sutta raadt de Boeddha aan alle yogi's (i.c. de catuparisa: bhikkhus, bhikkhunis, upasakas en upasikas) aan om over het volgende te mediteren: 'Het is mijn natuur dat ik oud word: er is geen weg om te ontkomen aan ouder worden. Het is mijn natuur dat ik ziek word: er is geen weg om te ontkomen aan ziekte. Het is mijn natuur dat ik dood ga: er is geen weg om te ontkomen aan de dood. Het is de natuur dat alles wat me dierbaar is en iedereen waar ik van hou verandert: er is geen weg om te voorkomen dat ik van hen gescheiden raak. Mijn gedrag maakt mij tot wie ik ben: ik ben er de dader van; ik ben er verantwoordelijk voor; ik draag er de gevolgen van. Wat ik ook doe, heilzaam of onheilzaam, is mijn eigen verantwoordelijkheid'.

⁹⁰ Piyajatika-Sutta, Majjhima-Nikaya 87

⁹¹ Bij de yogi die nibbida (d.i. het gevoel van verveling die de fenomenen bestendig oproepen, omdat ze volledig aan zijn controle ontsnappen) begrijpt en in zichzelf realiseert, verliezen alle fenomenen hun belangrijkheid. Nibbida leidt tot viraga, het wegsterven van de dingen; begeerteloosheid; zonder verlangen zijn. Viraga leidt tot upasama, een innerlijke toestand van stilte, rust en innerlijke vrede. Upasama tenslotte voert naar nibbana. De weg naar nibbana is in vier woorden samen te vatten: nibbida → viraga → upasama → nibbana.

⁹² 'Sannyasa' (Skr.), Syn.: sannyasa is, binnen de hindoe-filosofie, de laatste levensfase van de vier ashramas. (*) Het is een vorm van ascese, gekenmerkt door verzaking aan materiële verlangens en vooroordelen; een staat van desinteresse en onthechting aan het materiële leven. Het staat voor een vreedzaam (P. ahimsa; asahasa), door liefde geïnspireerd, eenvoudig spiritueel leven. Het loslaten van de uiterlijke vormen. Het leven van een Sannyasi (m) of Sannyasini (v), loopt in veel opzichten parallel met dit van de sadhu- en sadhvi-tradities van het Jāinisme en met dit van de bhikkhus en bhikkhunis van het boeddhisme. Sannyasa is de spirituele bekroning van een leven.

(*) de vier ashramas zijn achtereenvolgens: leerling, vrijgezel (Skr. brahmacharya); gezinshoofd (Skr. grihastha); gepensioneerde (Skt. vanaprastha) en sannyasa.

⁹³ Jambudipa (P.) → jambu+dipa: jambu = de roosappelboom (caitya-boom; L. Eugenia jambulana. Roosappels zijn bessen); dipa = eiland. 'Jambudipa' was de traditionele boeddhistische term voor India. Jambudipa was opgedeeld in 16 deelstaten (P. Maha-janapadas).

⁹⁴ 'eko care khaggavisanakappo': het is het weerkerende refrein in de Khaggavisana-Sutta. Vrij vertaald: 'ga je eigen weg zoals een rinoceros' — zie mijn vertaling van de sutta: Dubois, Guy, Eugène, (2018), *Khaggavisana-Sutta*.

⁹⁵ Samyutta-Nikaya 47:13

---

⁹⁶ *Udana 2.12*

⁹⁷ 'Nag Hammadi-teksten': een verzameling teksten uit de begintijd van het christendom die in 1945 gevonden werd in het plaatsje Nag Hammadi in Midden-Egypte.

Zie in dit verband: Slavenburg, Jacob, (1996), *Valsheid in Geschrifte*. In dit werk demystificeert deze erudiete Nederlandse cultuurhistoricus de bijbel tot een ordinair dogmatisch-theologisch samenraapsel.

⁹⁸ Zelfrealisatie = de oorspronkelijke staat, ons oorspronkelijk gezicht, boeddhanatuur, ontwaken, verlichting, tot innerlijk weten komen, satori, kensho, nibbana. Het is de pure staat van de mens voordat hij zich omhult met zijn opinies, gewoonten, percepties, verwachtingen, woorden en concepten. Zelfrealisatie haalt de mens uit zijn dualiteit, uit zijn schizofrenie, uit zijn 'onwetendheid' (P. avijja, moha). Zelfrealisatie stopt elke zoektocht. Zelfrealisatie is 'zien' en 'weten' (P. janami passami) dat er geen 'worden' meer is. Dit is het 'Ongeborene' (P. ajata); het 'Doodloze' (P. amata).

Zelfrealisatie is magga-phala-nibbana:

→ Magga = het opgaande pad (sila → samadhi → panna) waardoor de wortels van de beoedelingen (P. asavas) afgesneden worden, vernietigd worden;

→ Phala = de vrucht = het onmiddellijke resultaat dat volgt wanneer de yogi vooruitgaat op het pad van verlichting, waardoor gradueel—door het 'uitdoven van het vuur'— de vier respectievelijke niveaus van ontwaken (stroombetreder; de eenmaal terugkeerder; de niet-terugkeerder; de arahat) bereikt worden.

→ Nibbana: door inzicht in het pad (P. magga nana) en inzicht in de vrucht (P. phala nana) 'proeft' de yogi a.h.w. nibbana = de finaliteit, i.c. het bereiken van innerlijke vrede—de 'koelte' na het doven van het vuur (P. sitibhava). Zowel magga als phala hebben nibbana als object: magga neemt nibbana als object; phala neemt het uitdovend vuur als object en dooft het integraal uit.

Buddhadasa Bhikkhu, (1989), *Anapanasati - Mindfulness of Breathing*, Glossary — 'magga-phala-nibbana, path, fruition, and nibbana: this compound (although the three terms appear separately throughout the Pali texts, their compound is found only in Thai) refers to the three activities that occur in rapid succession in the realization of Dhamma, Magga (path) is the activity of vipassana cutting through defilements. Phala (fruit) is the successful completion of that cutting, the result of magga. Nibbana is the coolness which appears once the defilements are cut.'

Magga-phala-nibbana is de beëindiging van het lijden—de Derde Edele Waarheid (P. nirodha sacca). Het is de vernietiging van onwetendheid, van verlangen en afkeer:

- Onwetendheid (P. avijja, moha): de verschijnselen niet zien zoals ze in werkelijkheid zijn, i.c. de karakteristieken niet zien van de dingen (P. tilakkhana). Onwetendheid is synoniem voor illusie, begoocheling, Maya.
- Verlangen (P. tanha, lobha) en afkeer (P. vyapada, dosa) leiden onherroepelijk tot 'worden' (P. bhava). Dit 'worden' is 'wedergeboorte': steeds hetzelfde stramien doorlopen. Rondjes lopen. Samsara.

Het loslaten van onwetendheid, van verlangen en van afkeer = bevrijding = Zelfrealisatie. Loslaten = schoon schip maken. Opruimen. Opgeven. Loslaten = zich niet identificeren, noch met onwetendheid, noch met verlangen, noch met afkeer. Loslaten = opgeven. We kunnen immers onwetendheid niet met wijsheid combineren. Daarom moeten we onze onwetendheid opgeven. Het spirituele pad gaat over wat we opgeven; niet over wat we verwerven.

⁹⁹ Conze, Edward, (2002), *Buddhist Thought in India, Three Phases of Buddhist Philosophy* p. 77

---

¹⁰⁰ *Dhammapada, Gatha # 93.*

De Dhammapada—'Het Pad van Waarheid' of 'In het Voetspoor van de Dhamma', is een boek dat de lezer direct verbindt met de waarheden van de Boeddha. Deze bondige verzen over allerlei onderwerpen, die overal in de wereld door monniken en leken, worden gelezen en gememoriseerd, belichamen de werkelijke geest van Boeddha's leer.

Voor meer informatie, zie:

Dubois, Guy, Eugène, (2018), Dhammapada—Het Pad van Waarheid en

Dubois, Guy, Eugène, (2018), Woorden van Wijsheid—De Dhammapada zonder Exegese.

¹⁰¹ *'samaya' (P): het engagement; de verbintenis om de boeddhanatuur te realiseren; de belofte aan zichzelf om tot bevrijding te komen.*

¹⁰² *Men schat dat het menselijk brein gemiddeld 50.000 ideeën per dag genereert. Aan onderwerpen voor de creatie van verhalen en drama's is er dus absoluut geen gebrek.*

¹⁰³ *Avatamsaka-Sutra (Mahayana).*

¹⁰⁴ *'udayabbaya' (P): ontstaan en vergaan; inkrimpen en uitdeinen (van het universum); geboorte en dood.*

¹⁰⁵ *realiseren: herkennen, erkennen en er één mee worden (= accepteren).*

¹⁰⁶ *Zonder zulk continu 'proces' van ontstaan en vergaan zou alle leven 'stilveren'. Anders gezegd: zonder ontstaan en vergaan zou het leven tot een einde komen. Ontstaan en vergaan vormt dus een absolute noodzaak.*

---

¹⁰⁷ 'paticca samuppada' (P): de wet van afhankelijk ontstaan: wanneer er bepaalde oorzaken in werking worden gezet, volgen anderen onomkoombaar omdat ze als een keten met elkaar verbonden zijn. Alles wat bestaat is ontstaan door bepaalde oorzaken (P. hetus) en voorwaarden (P. paccayas). Indien de voorwaarden veranderen, of nieuwe voorwaarden ontstaan, leidt dit tot de verandering of het verdwijnen van een (fysiek of mentaal) object of ding. De wet van afhankelijk ontstaan vormt één van de centrale leringen van de Dhamma. Het handelt over het principe van causaliteit, namelijk hoe alle dingen afhankelijk zijn van een oorzaak.

Alhoewel erg diepzinnig komt het hierop neer: '1. Wanneer dit er is, is dat er ook. 2. Van het ontstaan van dit, komt het ontstaan van dat. 3. Wanneer dit er niet is, is dat er ook niet. 4. Van het eindigen van dit komt de beëindiging van dat.'

En voor de praktische beoefening komt het hierop neer: goede zaden brengen goede vruchten voort; slechte zaden dragen slechte vruchten.

De leer van afhankelijk ontstaan betreft zowel de causaliteit als basisprincipe, als de keten van wederzijds afhankelijk ontstaan, die schematisch duidelijk maakt hoe onwetendheid (P. avijja) tot voortdurende wedergeboorte (P. samsara) leidt.

De keten van afhankelijk ontstaan bestaat uit 12 schakels (P. nidanas): onwetendheid (P. avijja); reacties (P. sankhara); bewustzijn (P. vinnana); lichaam & geest (P. namarupa); zes zintuigen (P. salayatana); contact (P. phassa); gewaarwordingen (P. vedana); verlangen (P. tanha); hebzucht (P. upadana); 'worden' (bestaan) (P. bhava); geboorte (P. jati); ziekte, ouderdom & dood (P. jara maranam).

Deze 12 schakels zijn verantwoordelijk voor onze onbevredigende situatie in de wereld, voor onze ellende, voor ons 'lijden' [de 1ste Edele Waarheid (P. dukkha sacca)].

¹⁰⁸ 'sankhara' (P.) → sam+kara: sam = samen; kara → kar = doen, maken. Sankharas zijn de drijfveren, de reacties, de stuwende krachten die ons handelen bepalen. Het zijn onze conditioneringen, onze gewoontepatronen en neigingen. Deze conditioneringen uit het verleden bepalen ons handelen in dit moment. Dit is het 'worden'. 'Weder'-geboorte. Het is verlangen (P. tanha) naar bestaan (P. bhava) dat de wezens voortduwt in samsara—'De yogi die het verlangen naar bestaan afsnijdt, overstijgt de cyclus van ontstaan en vergaan. Voor hem is er geen wedergeboorte meer' (Sutta-Nipata, 746).

¹⁰⁹ Goenka, Satya Narayan, Dhamma dohas.

---

¹¹⁰ 'bodhicitta' (P) → bodhi+citta: bodhi = verlichting; citta = geest. Bodhicitta = de verlichtingsgeest; de verlichtingsgedachte; het verlichtingsbesef. Het besef dat verlichting mogelijk is, maar evenzeer de intentie om het te bereiken. Bodhicitta is het idee opvatten om een Boeddha te worden, om naar verlichting of inzicht te streven én tegelijk ook anderen tot Zelfrealisatie te brengen. Dit is de bodhicitta van de bodhisattva. Bodhicitta is een belangrijk moment wanneer het zich in een mensenleven manifesteert (*). Het is de in de mens sluimerende verlossingsintentie. Wijsheid (P. panna) en mededogen (P. karuna) zijn doelstellingen die de yogi niet moet veroveren: beide zijn verworven, ze zijn aanwezig in de wereld rondom hem. Wat de yogi moet verwezenlijken is die speciale gemoedsingesteldheid, waardoor hij die aanwezigheid zichtbaar maakt en de werkzaamheid ervan kan ondergaan. Dit vereist van de yogi het loslaten van zijn ik-denken en vooral zijn ik-streven.

Dalai-Lama: 'De wens om tot perfecte verlichting te komen om de anderen te helpen is wat we bodhicitta noemen. Dat is het startpunt voor het pad. Door je bewust te worden van wat verlichting is, begrijp je niet alleen dat er een 'doel' moet worden bereikt, maar eveneens dat het mogelijk is om dat te bereiken.' — *The Bodhisattva Vow: Eight Views, Tricycle Magazine, Summer 1994*

(*) Avatamsaka-Sutra: 'Just as when a lamp is lit in a darkened room, a thousand years of darkness immediately vanishes, in the same way when the lamp of the Bodhi-mind illuminates sentient beings, countless eons of darkness are immediately dispelled'.

¹¹¹ atthasamhita (P) → attha+samhita: attha = het 'doel', wat voordeel brengt, het goede; samhita = de verbinding met, verbonden zijn met, met zich meebrengen. Atthasamhita = verbonden zijn met het goede; geconnecteerd zijn met datgene waar het wérkelijk om draait: innerlijke vrede, die énkél door ethische moraliteit, diepe concentratie en wijsheid kan bereikt worden—de diepe, diepe wijsheid van de Boeddhas. Herlees deze voetnoot nog eens. En focus je erop. It is 'the eye of the tiger'.

¹¹² 'arahant' (P): letterlijk 'een edele'; een zelfgerealiseerde volgeling van de Boeddha. Iemand wiens geest door diep penetrerend inzicht in de natuur van het bestaan volledig gezuiverd en bevrijd is. Digha-Nikaya — 'Een arahant, een perfect en volledig ontwaakte, perfect in inzicht en gedrag, gelukkig, iemand die de wereld begrijpt, een onovertroffen leraar van weerbarstigen, een Verhevene boeddha'.

¹¹³ Het getal '84.000' is een metafoor om aan te geven dat het er 'heel veel' waren.

¹¹⁴ Ashoka, Syn.: Asoka; Piyadasi, letterlijk 'de geliefde van de goden'. Ashoka was de stichter van de Maurya-dynastie (323-185 vóór GTR) en de eerste monarch die heerste over nagenoeg het hele Indische subcontinent, inclusief Afghanistan, Pakistan en Bangladesh. Na een aantal bloedige veroveringen, nam hij toevlucht tot de Dhamma. Hij verbood oorlog in zijn wereldrijk, verbood de jacht en het doden van dieren als voedselbron, bouwde ziekenhuizen en dierenklinieken en liet in zijn hele wereldrijk pilaren oprichten en decreten graven in rotsen met de morele precepten van de Boeddha. Hij stuurde monniken—o.m. zijn zoon Mahinda en zijn dochter Sanghamitta—naar het buitenland (Sri Lanka, Birma) om het woord van de Dhamma te verspreiden. Tijdens zijn regeerperiode vond ook het derde Boeddhistisch Concilie plaats in Pataliputra, het huidige Patna.

¹¹⁵ 'vihara' (P): een boeddhistisch klooster.

¹¹⁶ 'chaitya' (P): Een chaitya is een boeddhistisch of jain-heiligdom, inclusief een stupa.

¹¹⁷ In de 5de eeuw vóór GTR werden constructies gemaakt uit hout, leem en vet, waar natuurlijk weinig overblijfselen van gevonden kunnen worden. De meeste ruïnes die in de nabijheid van oude stupas gevonden worden zijn afkomstig van kloosters (P. viharas, sangharamas) en van tempels of heiligdommen, die gebouwd werden in de periode van het Maurya-rijk van keizer Ashoka. De meeste van deze kloosters bleven actief tot ongeveer het einde van de 12de eeuw GTR, waarna ze vernield werden door de mosliminvasie of gewoon verlaten werden omdat het boeddhisme het contact met de bevolking volkomen verloren had.

¹¹⁸ Dhammapada, Gathas #113-114

¹¹⁹ Sutta Nipata 4.812

¹²⁰ Patisambhidamagga Atthakatha I.1.1, Nanakatha — 'Pakarena janati'ti panna' — 'Wijsheid is de dingen op verschillende manieren kennen'.

¹²¹ 'Samvega' (P.): spirituele onrust, agitatie, emotie. De spirituele urgentie om het pad te bewandelen: 'birth, old age, disease, death, the suffering in the lower states of existence; further, the misery of the past rooted in the cycle of rebirth, the misery of the future rooted in the cycle of rebirth, the misery of the present rooted in the search after food' — Visud-dhimagga III.

¹²² 'Yatha bhuta (P.) → yatha = zoals, als, in relatie tot, op de manier van; bhuta → bhavati = worden, ontstaan, tot bestaan komen, zoals het volgens de natuurwet is. 'Yatha bhuta', is vrij vertaald als: 'zoals het (in werkelijkheid) is. De Boeddha gebruikt deze term meestal in de context van wijsheid (P. panna) die tot bevrijding (P. vimutti) leidt, d.i. wanneer Hij de beoefening van vipassana beschrijft.

Khandha-Samyutta, Samyutta-Nikaya 22.15 — 'Rupam, bhikkhave, anatta. Yadanatta tam 'netam mama, nesohamasmi, na meso atta'ti evametam **yathabhutam** sammappannaya datthabham' → 'Het lichaam, Monniken, is onbestendig [maar in dezelfde orde eveneens: bewustzijn, perceptie, gewaarwordingen en sankharas]. Wat onbestendig is, is lijden. Wat lijden is, is niet zelf. Wat niet het zelf is, moet met juist inzicht ['zien' & 'weten'] geobserveerd worden, namelijk **zoals het werkelijk is**: 'Dit is niet van mij. Dit ben ik niet. Dit is niet mijn zelf.' Kernhout !

¹²³ Vinaya, IV:7

¹²⁴ Fernando Pessoa, (1915), Poemas inconjuntos, Cuando llegue la primavera.

¹²⁵ 'zien dat het zien van vergankelijkheid verdwijnt' — 'Seeing the seeing of disappearing disappear' — Bhikkhu Isidatta. De betekenis is: 'het Doodloze' ervaren = nibbana.

¹²⁶ Mahaparinibbana-Sutta, Digha-Nikaya 16, ii, 89

¹²⁷ 'de cyclus van geboorte en dood': samsara (P.).

---

¹²⁸ 'buddharupa' (P): beelden of modellen van boeddhas. De eerste 500 jaar na het parinibbana van de Boeddha was er geen sprake van boeddhabeelden. Wanneer men al de Boeddha wenste uit te beelden, deed men dat door het gebruik van symbolen: door het afbeelden van de bodhi-boom, of van een stupa, of een vluchtige voetafdruk in het zand, of door de uitbeelding van een lege troon. De eerste boeddhabeelden werden geproduceerd tijdens de Kushana-periode (1ste eeuw GTR), en vooral tijdens de regering van koning Kanishka, die een adept was van de Dhamma, en onder wiens bewind het 4de Boeddhistisch Concilie werd gehouden in Kashmir. De zuidelijke hoofdstad van het Kushana-rijk was Madhura. Het is vooral in deze hoofdstad dat onder het bewind van Kanishka vele beelden werden geproduceerd die werden teruggevonden op de sites van het Middenland. Vooral bekend zijn de Gandhara-beelden, waar de Griekse invloed onmiskenbaar is.

Zie ook: Singh, Rana, (2009), *Where The Buddha Walked. A Companion to the Buddhist Places of India* p. 43-44

¹²⁹ 'uppada' (P): tot bestaan komen, ontstaan, geboren worden.

¹³⁰ Ajahn Chah '2012), *The Last Gift, Tricycle Magazine, Winter 2012* — 'Wat is de wereld? [Het is] elk vooroordeel dat je in beroering brengt, dat je stoort ... Als het in de geest opkomt, begrijp het als volgt: de wereld is niets anders dan een vooringenomenheid. Vooroordelen verduisteren de geest en beletten dat je jezelf ziet.'

¹³¹ Assaji was één van de Vijf Metgezellen van de Boeddha die in het Hertepark in Sarnath de Boeddha het Wiel van de Dhamma in beweging hoorde zetten. Het 'Wiel van de Dhamma in beweging zetten' is een metafoor voor het prediken van de Leer. Het 'Wiel van de Dhamma' komt dikwijls voor in boeddhistische kunstvormen en in de architectuur. Meestal wordt het Wiel geflankeerd door twee herten—een verwijzing naar het Hertepark.

¹³² 'upayas' (P): het zijn 'vaardige' hulpmiddelen. In de Lotus-sutta (Mahayana) zegt de Boeddha hierover het volgende aan Sariputta: 'Shariputra, (*) de Boeddhas onderrichten de Dharma op gepaste wijze. Maar zij is moeilijk te begrijpen. Daarom maak ik gebruik van talloze vaardige middelen, beeldspraak en parabellen. De Dharma is niet iets dat kan begrepen worden door een intellectuele analyse. Alleen Boeddhas kunnen haar begrijpen'.

(*) Sariputta is Pali. Shariputra is Sanskriet. Wanneer de naam voorkomt of gebruikt wordt in Theravada-suttas gebruik ik Sariputta; in Mahayana-suttas gebruik ik Shariputra.

¹³³ Enkel wanneer we stilstaan bij onze geconditioneerde gewoontepatronen kunnen we ze injecteren met inzicht. Slechts door ze te verzadigen met wijsheid lossen ze op.

¹³⁴ Shin'ichi Hisamatsu (1889-1980), is een adept van de filosofische Kyoto-school. Nadat het Japanse Zenboeddhisme tijdens de 2de WO de bal volledig misloeg, bouwde hij een nieuwe 'Sangha' uit met de traditie van Bodhidharma en Linji (Rinzai) als uitgangsbasis. Hisamatsu is een vrije, universele, ongeconditioneerde geest die zijn klassiekers kent. En er zijn eigen waarheid uit puurt.

Zie in dit verband: Hisamatsu, Shin'ichi, (2002), *Critical Sermons of the Zen Tradition. Hisamatsu's Talks on Linji*, University of Hawai'i Press, Honolulu, Hawai'i, USA

---

¹³⁵ 'edele stilte': niet énkél het stillen van het spreken, maar het stillen van lichaam en geest.

Bhikkhu-Samyutta, Samyutta-Nikaya, 21.1.3-4 — 'Maha-Moggallana sprak de volgende woorden tot de Monniken: "Toen ik hier, vrienden, in eenzame meditatie teruggetrokken was, kwam de volgende gedachte in mijn geest op: men spreekt over Edele Stilte. Maar wat is deze Edele Stilte eigenlijk ? Daarop dacht ik dit: Hier bereikt een monnik, door het tot rust komen van nadenken en overwegen, innerlijke vrede en eenpuntigheid van geest, gaat hij het tweede meditatiestadium [de 2de jhana] binnen, dat vrij is van nadenken en overwegen, dat uit concentratie ontstaat en gekenmerkt wordt door vreugde en geluk. Dit wordt Edele Stilte genoemd'.

¹³⁶ Sutta Nipata 3.726

¹³⁷ 'anunnata' (P): nederig, niet verheven, niet hooghartig.

---

¹³⁸ 'Buddhapada' (P): de voetafdruk van de Boeddha. Uit eerbied onthield de jonge Sangha zich de eerste vijf eeuwen na het parinibbana van uitbeeldingen van de Boeddha. Verwijzingen naar de Boeddha gebeurde door symbolen, metaforen en indirecte indicaties: een vluchtige voetstap in het zand; een stupa; (*) de bodhi-boom; de vajrasana—de lege koningstroom, waarop de Boeddha zat toen hij tot Zelfrealisatie kwam.

(*) stupa: is een heuvel of tumulus. Oorspronkelijk waren het grafmonumenten met de as en verkoolde overblijfselen van de doden na crematie. Van de armen werden de lijken of de resten van de crematie achtergelaten om te rotten of te worden opgegeten door dieren op de knekelgronden. Maar van rijken, van beroemde personen en spirituele leiders (niet-brahmanen) werd de as begraven onder een stupa. Stupa's werden opgericht op begraafplaatsen of op privéterrein; in speciale gevallen, als uitzonderlijk eerbetoon, op een kruispunt van wegen.

Er zijn vier soorten boeddhistische stupas:

- (1) de reliek-stupa (P. saririka): deze stupas bevatten lichamelijke resten van de Boeddha, van de belangrijkste discipelen, leraren en arahats. Stupas die relieken van de Boeddha bevatten worden beschouwd als de meest eerbiedwaardige. Deze stupas zijn meestal erg groot doordat ze meerdere malen uitgebreid en gerenoveerd werden. Volgens de legende brak keizer Ashoka zeven van de acht oorspronkelijke saririkas open (enkel de Ramagama-stupa—het deel van de Boeddha-relieken dat het Koliya-rijk toekwam—werd intact gelaten), nam een groot deel van de relieken mee om ze te verdelen over 84.000 stupas in het hele rijk. Op basis van deze legende bestaan er nog veel saririka-stupas in India.
- (2) de paribhogika Stupa: deze stupas zijn gebouwd over voorwerpen die door de Boeddha werden gebruikt, bijvoorbeeld gewaden, waterpot, scheermes en naaldkokers.
- (3) de herdenking-stupa (P. uddesika): deze stupas werden gebouwd om belangrijke gebeurtenissen uit het leven van de Boeddha te herdenken, inclusief die van zijn vorige geboorten of plekken die hij bezocht heeft. Een goed voorbeeld is de Ashoka stupa in het dorp Senanigama ter herdenking van het aanbieden van melkrijst (P. kiripidu) door Sujata aan de Bodhisattva voorafgaand aan zijn Verlichting.
- (4) de ex voto-Stupas: dit zijn meestal kleine stupas die door toegewijden op bijzondere plaatsen zijn opgericht, voornamelijk als een offer om religieuze verdiensten te verkrijgen. Votief-stupas bevatten soms honderden kleine Boeddha-beeldjes of kopieën van boeddhistische teksten of kleitabletten. Deze votief-stupas zijn vooral te vinden in de vier pelgrimsoorden, namelijk in Lumbini, in Bodhgaya, in Sarnath en in Kusinara. Naast deze vier plaatsen, zijn votiefstupas ook gebouwd rondom reliek-stupas, omdat deze laatste worden beschouwd als de hoogste objecten van aanbidding.

¹³⁹ Plum Village Song

¹⁴⁰ Dhammapada, Gatha # 277

¹⁴¹ Eliade, Mircea (1957), *The Sacred and The Profane: the Nature of Religion*

---

¹⁴² Zie: de Avatamsaka-Sutta—de Bloemenkrans soetra. Het is een Mahayana-sutta (5de eeuw GTR). Het is een tekst die niet uitgesproken is door de Boeddha zelf. Het is louter een interpretatie van de Dhamma. In de tekst is de Boeddha echter duidelijk stilzwijgend aanwezig. Slechts op het einde van de tekst hecht de Boeddha er zijn goedkeuring aan. Voor de tekst verwijs ik naar volgende link: Avatamsaka Sutra (The Flower Garland Sutra). Practices and Vows of the Bodhisattva Samantabhadra. Dharmaflower.net — <https://selfdefinition.org/zen/Garland-Sutra-Avatam-saka-Sutra.pdf>

Deze Mahayana-sutta vertelt een beroemd verhaal over Maha Kassapa en de Boeddha. Tijdens een voordracht op de Gierenberg in Rajagaha toonde de Boeddha een lotusbloem aan het publiek. Het aanwezige publiek begreep het gebaar niet, behalve Maha Kassapa die glimlachte. De Boeddha zei: 'Ik heb de methode gevonden om het oog van wijsheid volledig te openen en nibbana te bereiken. Het kan niet in woorden worden uitgedrukt; de overdracht overstijgt woorden. Vandaag geef ik het aan jou door, Maha Kassapa. Je moet voorzichtig zijn met deze methode en zorg dragen dat het altijd wordt overgedragen opdat het nooit verloren gaat.' Dit verhaal is bekend geworden onder het Chinese spreekwoord: 'Maha Kassapa lacht naar de Boeddha die een bloem vasthoudt'.

BUDDHASASANA

• *Sahassamapi ce vaca
anattapadasamhita
ekam atthapadam seyyo
yam sutva upasammati.*

*Beter dan duizend uiteenzettingen zonder betekenis,
Is één betekenisvol woord,
Waarvan men—na het gehoord te hebben—
Tot innerlijke rust komt. •*

(Dhammapada, Gatha # 100)

Wat overblijft van Boeddha's zoektocht, 2.600 jaar geleden, is zijn boodschap van bevrijding uit de onvrede van het menselijke bestaan door de uitdoving van het 'zelf'. Deze boodschap van bevrijding is *buddhasasana (P.)*—de 'Leer van de Boeddha'.

*—Inzicht in de aard van de fenomenen is de persoonlijke verantwoordelijkheid van elke yogi.
Zien wat wáár is. Yatha bhuta. Dát is Dhamma—*

Rhys Davids, de stichter van de Pali Text Society (PTS), omschreef de Dhamma als volgt: ¹⁴³

• *Er is zelf en er is waarheid.
Waar het zelf is, is de waarheid niet.
Waar de waarheid is, is het zelf niet.
Het zelf leidt naar samsara.*

*Zelf is individuele separaathed
en dat egoïsme verwekt afgunst en haat.
Zelf is verlangen naar zintuiglijk plezier en zucht naar ijdelheid.
Waarheid is het juiste begrip over dingen. ¹⁴⁴
Waarheid is wat blijft en eeuwig geldig is.
Waarheid is het werkelijke in alles wat bestaat.
Waarheid is de gelukzaligheid die voortvloeit uit wat wáár is. •*

De uitdoving van het 'zelf' leidt naar Zelfrealisatie, naar Bevrijding, naar Verlichting, naar Ontwaken. Naar *Nibbana*. ¹⁴⁵ Deze ultieme nalatenschap van de Boeddha is bondig samengevat in wat we—gemeenzaam—de Vier Edele Waarheden (*P. cattari ariya saccani*) noemen. ¹⁴⁶ Elke *yogi* die bevrijding zoekt moet deze Vier Waarheden doorgronden. En in zichzelf realiseren.

Deze Vier Waarheden houden voor dat het leven ¹⁴⁷ lijden is (*P. dukkha sacca* ¹⁴⁸); dat de oorzaak van het lijden verlangen is (*P. samudaya sacca*); dat er een uitweg bestaat uit dit lijden (*P. nirodha sacca*) én dat er een pad bestaat dat leidt tot de beëindiging van het lijden (*P. magga sacca*).

Dit is *Dhamma*. De natuurwet. De kosmische wet. Dit is 'de gelukzaligheid die voortvloeit uit wat wáár is'.

Bhikkhu Buddhadasa: ¹⁴⁹

• De Boeddha zei:
"In het verleden, zowel als in het heden,
onderwijs ik maar één ding:
dukkha en de beëindiging van dukkha."

Dat is het.
Dat is alles waar het in Boeddha's leer om draait:
dukkha en de beëindiging ervan.

We hoeven dus niet veel tijd te verspillen met te redeneren over de vraag of er sprake is van wedergeboorte of niet.

Dat is immers geen fundamentele vraag.
De fundamentele kwestie is dukkha en het einde van dukkha,
de eliminatie van dukkha, het doven van dukkha.

Als er een geboorte is, zal er dukkha zijn.
Of het nu geboorte is of weder-geboorte, het leidt tot dukkha.
Dus het doet er niet toe hoe je het noemt.
Waar het om draait is dat dukkha ontstaat.
Dat dukkha 'geboren' wordt.

Als dus de fundamentele zorg of vraag of doelstelling dukkha en het einde van dukkha is, hoeven we ons geen zorgen te maken over de trivialiteiten van wedergeboorte.
Het enige dat belang heeft, is dat je dukkha dooft,
dat je dukkha beëindigt.

*En dit is de reden waarom de Boeddha anatta onderwees.
De Boeddha onderwees anatta als de manier om deze waarheid
volledig in jezelf te realiseren.*

*Het is de manier om dukkha te beëindigen,
de manier om dukkha te doven.*

*Dus de Boeddha onderwees anatta omdat het cruciaal
en centraal staat voor de beëindiging van dukkha.*

*Dit is waar de leer van de Boeddha over gaat:
hoe kunnen we dukkha uitdoven ?*

Daarvoor is het dus noodzakelijk om anatta te begrijpen. ¹⁵⁰

*Argumenteren of discussiëren over wedergeboorte
is een louter academisch item.*

Het staat niet centraal. Het is niet het primaire probleem.

*Deze discussie kan gesloten worden door te zeggen dat,
als je anatta correct en volledig begrijpt,
je voor jezelf zult ontdekken dat er geen wedergeboorte is.* ¹⁵¹

En evenmin reïncarnatie.

En dat is het einde van het verhaal. • ¹⁵²

Daarom is het zo belangrijk om juist te beseffen wat 'dukkha' is. De Boeddha geeft zélf de definitie van 'dukkha' in zijn eerste voordracht—de *Dhammacakkappavātana-Sutta*: ¹⁵³

• *Jatipi dukkha
Jarapi dukkha
Byadhipi dukkha
Maranampi dukkham
Appiyehi sampayogo dukkha
Piyehi vippayogo dukkha
Yampiccham na labhati tampi dukkham—
Samkhittena pancupadanakkhandha dukkha*

*Geboorte is dukkha
Ouderdom is dukkha
Ziekte is dukkha
Dood is dukkha
Samenzijn met vijanden is dukkha
Gescheiden zijn van vrienden is dukkha
Niet krijgen waarvan je houdt is dukkha
Samengevat: de vijf khandhas zijn dukkha.* •

En uit deze definitie volgt automatisch de kwintessens van de *Dhamma*: ¹⁵⁴ (a) het *begrijpen* van *dukkha*—de permanente onvrede in ons leven; (b) het *loslaten* van de oorzaak van *dukkha*; (c) het *realiseren* van bevrijding uit *dukkha* (d) en het *cultiveren* van het pad dat leidt naar de beëindiging van *dukkha*. Dit zijn de Vier Edele Waarheden—de *cattari ariya saccani*.
Dhammapada: ¹⁵⁵

- *Yo ca buddhan ca dhamman ca
samghan ca saranam gato
cattari ariyasaccani
sammappannaya passati.*

*Wie toevlucht neemt
Tot de Boeddha, de Dhamma en de Sangha,
Ziet en weet,
Met het juiste inzicht,
De Vier Edele Waarheden.*

*Dukkham dukkhasamuppadam
dukkhassa ca atikkamam
ariyam catthangikam maggam
dukkhupasamagaminam.*

*[Dit is het 'zien en weten' van:]
Dukkha.*

*De oorzaak van dukkha.
De beëindiging van dukkha.
En het Edele Achtvoudige Pad,
dat dukkha tot bedaren brengt.*

*Etam kho saranam khemam
etam saranam uttamam
etam saranam agamma
sabbadukkha pamuccati.*

*Dit is een veilige toevlucht.
Dit is de beste toevlucht.
Wie hier zijn toevlucht tot neemt,
bevrijdt zich uit het lijden. ♣*

Na zijn Ontwaken in *Bodhgaya* was het inzicht van de Boeddha klaar en duidelijk omljnd:

– *dukkha sacca*: hij *zág* en *begréép* de inherente, alomtegenwoordige en fundamentele onvrede, stress, angst en lijden van het bestaan (*P. dukkha*)¹⁵⁶ zoals ze ingebed is door de natuurlijke kenmerken van alle geconditioneerde verschijnselen—vergankelijkheid, onbevredigdheid en zelfloosheid (*P. tilakkhana*). Ik herhaal:

- *'Dit, monniken, is de edele waarheid van dukkha:
Geboorte is dukkha.
Ouderdom is dukkha
Ziekte is dukkha
Dood is dukkha
Samenzijn met vijanden is dukkha
Gescheiden zijn van vrienden is dukkha
Niet krijgen waarvan je houdt is dukkha
Samengevat: de vijf khandhas zijn dukkha. ♣*¹⁵⁷

– *samudaya sacca*: hij *zócht* en *vónd* de oorzaak van deze ellende in de discrepantie tussen deze drie karakteristieken (*P. tilakkhana*) en de menselijke begeerte: zintuiglijk verlangen (*P. kama tanha*); verlangen naar bestaan (*P. bhava tanha*) en verlangen naar niet-bestaan (*P. vibhava tanha*).

• ‘Dit monniken, is de edele waarheid van de oorzaak van *dukkha*: het is de hunkering die wedergeboorte ¹⁵⁸ veroorzaakt en die gepaard gaat met begeerte en wellust, en die bevrediging zoekt in dingen, dan weer hier, dan weer daar; namelijk: hunkering naar zintuiglijke geneugten, hunkering naar bestaan, en hunkering naar niet-bestaan.’

– *nirodha sacca*: hij *realiseerde* de bevrijding uit *dukkha* door het opgeven van dit verlangen. Volgens de Boeddha draagt elke mens genoeg potentieel in zich om *dukkha* op te heffen. Deze bevrijding uit *dukkha* is Zelfrealisatie; Verlichting; Ontwaken; *Nibbana*.

Om *nibbana* te bereiken moet de *yogi* beseffen dat bevrijding (*P. vimutti*) en innerlijke vrede (*P. santi*) niet voortkomen uit het nastreven en bereiken van verlangens, maar dat *nibbana* de 'gemoedstoestand' is die resulteert uit het openstaan voor de realiteit, door te *zien* wat er met en in hem gebeurt op élk moment (*P. yatha bhuta nana dassana*), en deze realiteit te accepteren zoals ze is.

• ‘Dit, monniken, is de edele waarheid van de opheffing van *dukkha*: Het is het gaandeweg verdwijnen en uiteindelijk ophouden van voornoemde begeerten. Het opgeven, het laten varen, het loslaten en de verwerping van deze hunkering zonder dat er een spoor van overblijft.’

– *magga sacca*: En hij verschaftte ook het middel—het Achtvoudige Pad—om *dukkha* op te heffen. Door dit Pad te *cultiveren* kan de mens ontsnappen uit deze ellende, uit deze onvrede, die ieder wezen, tijdens zijn korte intermezzo op de aarde, *in* en *mét* zich draagt.

• ‘Dit, monniken, is de edele waarheid van de Weg die leidt naar de opheffing van *dukkha*: Het is het Edele Achtvoudige Pad, namelijk: zuiver ¹⁵⁹ inzicht, zuivere intentie, zuivere spraak, zuiver handelen, zuiver levensonderhoud, zuivere inspanning, zuivere aandacht, zuivere concentratie.’

Dit is de essentie van zijn leer.

Uitsluitend om de *verlossing* uit *dukkha* was het hem te doen en inzichten die geen baat brachten voor deze bevrijding werden gewoon afgevoerd als niet ter zake doende en vooral als onpraktisch: metafysica was tóen en is nóg immer onbewijsbaar, oncontroleerbaar en niet verifieerbaar. De *suttas* vermelden op verschillende plaatsen dat de Boeddha *botweg* weigerde om op metafysische vragen een antwoord te geven. Hij deed er gewoon het zwijgen toe.

Laten we er daarom—zoals de Boeddha deed—vooral geen tijd aan verliezen.

Laten we de metafysische speculatie rond wedergeboorte gewoon vergeten. Of het duistere raadsel van wedergeboorte bekijken als religieus syncretisme.¹⁶⁰ Of het gewoon beschouwen zoals het is. *As it is*. Er geen franjes rondweven: wedergeboorte nadrukkelijk bekijken als een metafoor—waar trouwens de hele *Palikanon* van doordeesemd is—voor innerlijke transformatie. Als een beeldspraak om de innerlijke metamorfose uit te drukken, die zich bij de *yogi* manifesteert wanneer specifieke oorzaken (*P. hetus*) en voorwaarden (*P. paccayas*) aanwezig zijn.

De Boeddhas zullen er ons dankbaar voor zijn.

Uiteraard is in de *buddhasasana* een god compleet *irrelevant*. Elke god. Het bestaan van een god of het niet-bestaan ervan heeft geen enkele invloed op de *dukkha* die een mens ervaart. Maar hierover later méér. *Dukkha* wordt niet veroorzaakt door externe omstandigheden. Het wordt veroorzaakt door verlangen en afkeer. Door een verkeerde kijk op de dingen. Door onwetendheid. Doordat we het *proces* van ontstaan en vergaan niet *willen* of niet *kunnen* zien. Of *verkeerd* zien.¹⁶¹

Voor de Boeddha waren zijn leerstellingen géén loutere theorie, géén intellectuele *spielerei*, maar een vlot om de stroom over te steken en achter te laten wanneer de andere oever bereikt was.¹⁶² Zijn leer (*P. pariyatti*) is derhalve een vaardig hulpmiddel (*P. upaya*)¹⁶³ om, door volgehouden meditatie-beoefening (*P. patipatti*)¹⁶⁴ tot persoonlijke bevrijding te komen (*P. pativedha*).

Uitsluitend *hierom* is het te doen. Met *wélk* vlot en *hóe* de *yogi* het doet heeft *géén énkél* belang. Lees: het is volkomen gelijk *wélke* techniek de beoefenaar gebruikt.

En als Zelfrealisatie bereikt is, laat de *yogi* het vlot gracieus onbeheerd achter.¹⁶⁵ Net zoals de Boeddha nooit terugkeerde naar de plaats waar hij tot Ontwaken kwam.

Dhamma is in de eerste plaats: *beoefening*. Voor zijn manier van beoefening is de *yogi* aan niemand verantwoording verschuldigd. En verder mag hij zélf bepalen *wie* hij als leraar erkent. Of wie hij *niet* erkent. Als *yogi* is hij zijn eigen meester—‘*Atta hi attano natho*’.

Dhammapada:¹⁶⁶

• *Atta hi attano natho*
atta hi attano gati
tasma sannamay'attanam
assam bhadram va vanijo.

*Werkelijk, ieder is zijn eigen beschermheer.
Ieder is meester over zijn eigen toekomst.
Beheers daarom jezelf volkomen,
Zoals een koopman een goed getraind paard [beheerst]. •*

Een erg belangrijke opmerking: de *Dhamma* van de Boeddha is *niet* het boeddhisme van na de Boeddha. *Dhamma* en boeddhisme zijn geen synoniemen: wat de Boeddha *écht* gezegd *én* gedaan heeft, en wat zijn volgelingen ervan gemaakt hebben en tot op heden als ultieme waarheid beschouwen, is *niet* overlappend. Beide zijn géén *copie conforme*.

Sir Edwin Arnold: ¹⁶⁷

*• The power and sublimity of Gautama's original doctrines
should be estimated by their influence; not by their interpreters;
nor by that innocent but lazy and ceremonious Church which has
arisen on the foundations of the Buddhistic Brotherhood
or 'Sangha.' •*

Het woord 'boeddhisme' is overigens een begrip van recente datum. Het is een verzamelnaam die de Britse kolonisatoren in de 19de eeuw gaven aan de veelheid van tradities die ze in de diverse gekoloniseerde landen tegenkwamen en die hun wortels hadden in de leer van de Boeddha.

Méér: de Boeddha heeft nooit de woorden 'boeddhisme' of 'boeddhist' uitgesproken. Nóg explicieter: in de hele *Pali*-canon is er géén énkél spoor van beide begrippen te vinden.

Zijn volgelingen noemde hij niet 'boeddhisten' maar *Dhammi*; *Dhammattho*; *Dhammiko*; *Dhammacari* en *Dhammavihari*.

De Boeddha heeft bijgevolg *nooit* boeddhisme onderwezen. Laat staan iemand tot het boeddhisme bekeerd. Hij wenste gewoonweg niemand te 'bekeren'. Hij hield zich ver van dat soort sectarisme. Daar was Hij te 'wijs' voor.

Verder heeft de Boeddha *nooit* de intentie gehad om een religie te stichten. Laat staan een esoterische leer te grondvesten voor een kleine kring van ingewijden: er bestaat geen '*speciale*' waarheid, die ergens verborgen ligt, die '*geheim*' is.

Zijn 'religie' is kort en bondig samen te vatten in één woord: *ehipassiko*. Kom en kijk. Aandachtig. Gelijkmoedig. Naar jezelf. In dit moment. En van moment-tot-moment. Zo zie je wat *wáár* is. *Yatha bhuta*. Zoals het *is*. Niet zoals je *denkt* dat het is. Of *wilt* dat het is. Of wilt dat het *niet* is. Kijk naar jezelf zonder verwachting. Kijk *persoonlijk*. Niet door de ogen van anderen. Met complete aanvaarding van wat er verschijnt. Met volle vertrouwen in de eigen ervaring. Weet dat er niets gaat boven het *zélf* zien en ervaren van de *wáre* aard van de dingen. ¹⁶⁸

Voorts weigerde hij pertinent om een opvolger aan te duiden, vermits het zijn rotsvaste mening was dat iedereen *persoonlijk* verantwoordelijk is voor de eigen bevrijding. Met meditatiebeoefening als de sleutel. Zonder beoefening is Zelf-realisatie immers onmogelijk: er is géén *pativedha* zonder *patipatti*.

Dhammapada:¹⁶⁹

• *Tumhehi kiccam atappam
akkhataro tathagata
patipanna pamokkhanti
jhayino marabandhana.*

*Jij moet zélf de inspanning doen.
De Boeddhas wijzen slechts de weg.
Wanneer je het pad volgt en hierover mediteert
zal je bevrijd worden
van de ketens van Mara.* •

De Boeddha doorzag ontzettend scherp het gevaar dat schuilde in de creatie van 'dhamma'-pauzen en apostelen.¹⁷⁰ De Boeddha was een pure agnosticus *avant la lettre*. In die zin is hij mijn bloedbroeder.¹⁷¹

Verder stelde hij uitdrukkelijk dat iedereen *persoonlijk* de *Dhamma* moet onderzoeken alvorens te besluiten om de Leer in de praktijk te brengen (*Cfr.: Kalama-Sutta*).¹⁷²

De *Dhamma* is toegankelijk voor iedereen en ze werd door de Boeddha in verschillende bewoordingen verkondigd, telkens aangepast aan de staat van geest, de inclinatie en het bevattingsvermogen van het publiek waarvoor hij sprak.¹⁷³

De oorspronkelijke leer van de *Dhamma* kent geen god: geen '*door de mens bedacht concept*' (*Jotika Hermsen*); '*geen implantaat in het brein, door anderen en door de omgeving gevormd en bedacht*' (*Hein Thijssen*).

De *Bhagavat* spreekt nooit over 'god'. Zoals *H. G. Wells* zei over Boeddha: '*Hij is de meest goddelijke en de meest goddeloze man in de hele geschiedenis van de mensheid.*'

De Boeddha spreekt er niet over omdat er niets *zinnigs* over te zeggen valt. Omdat alle gepraat en gefilosofeer over 'god' *nonsens* is en volkomen *onnuttig*. Omdat elke 'god' een menselijke creatie is, gemaakt op maat van de maatschappij waarin het fenomeen ontstaat. Omdat elke 'god' behoort tot de Wereld van de Vormen en daardoor geconditioneerd wordt door oorzaken (*P. hetus*) en voorwaarden (*P. paccayas*). Omdat al hetgeen ontstaat, ook vergaat. Géén énkél dogma is eeuwig. Bijgevolg is ook geen enkele 'god' eeuwig, zoals de geschiedenis leert. Een eeuwige 'god' is een pertinente onwaarheid.¹⁷⁴

Vermits je niet weet *wie* of *wát* god is; vermits je *überhaupt* niet wéét of hij al dan niet bestáát, hoeft je er ook niet voor te bidden. God is een substitutie van de

vaderfiguur, die tegemoet komt aan de menselijke existentiële angst. Een hersenspinsel uit het niets, een immature reactie op de menselijke doodsangst.

De Boeddha laat 'god'—anders gezegd: de emanatie van ons illusoire permanente 'ik'—gewoon voor wat hij waard is. Hij laat 'god' in zijn eigen persistente leegte.

Om het pad van de Boeddha—*Dhammapada*—te gaan heb je géén geloof nodig. Integendeel, de Boeddha spoort de beoefenaar aan om élk geloof achterwege te laten. Hij spoort de *yogi* aan om *kritisch* te zijn. Uiterst kritisch te zijn opdat de *yogi* uitsluitend door systematische zelf-introspectie—i.c. door *vipassana*¹⁷⁵—de werkelijkheid kan ervaren die zijn geest zuivert en zijn lijden vernietigt.

Udana:¹⁷⁶

• *Monniken, wat jullie zien en horen omvat slechts
een klein gedeelte van de realiteit.
Wanneer jullie het als de complete realiteit beschouwen,
ontstaat een vertekend beeld.
Een yogi op het Pad moet een nederig, open hart behouden
en erkennen dat zijn begrip onvolledig is.*

*Om vooruitgang te boeken moet hij zich voortdurend
inspannen om dieper te kijken.
Een yogi moet ruimdenkend blijven en begrijpen dat gehechtheid
aan zijn huidige opvattingen alsof ze de absolute waarheid zijn,
hem enkel zal beletten om de waarheid te zien.
Nederigheid en ruimdenkendheid zijn de twee voorwaarden
die nodig zijn om vooruitgang te boeken op het pad. •*

Geloof in een god leidt *nooit* tot bevrijding. Geloof in een god leidt *nooit* tot Zelfrealisatie. Zelfrealisatie is niet vrijblijvend. Zelfrealisatie is de essentie van het leven. Zingeving die in naam van een hogere, onbetwistbare, dogmatische macht wordt opgelegd kan *nooit* tot Zelfrealisatie leiden. Zelfrealisatie vergt van een *yogi* een nooit aflatende zelfrelativering én een kritische ingesteldheid tegenover alle vormen van dogmatisch denken. Ook ten opzichte van dogmatisch boeddhistisch 'vakjes'-denken.

Larry Rosenberg:¹⁷⁷

• *Practice makes extraordinary demands of us.
It requires that we take nothing for granted,
that we accept nothing on faith alone.
If we practice with diligence and honesty,
then we must question everything about ourselves;
we must challenge our most basic beliefs and convictions,
even those we may have about the dharma itself. •*

De Boeddha predikte *niet* de dogmatische leerstellingen waarmee de verschillende boeddhistische sekten ¹⁷⁸ ons bestendig om de oren slaan en elkaar met argumenten bestrijden.

Concreet: *nibbana* is géén toekomstig bestaansrijk of een bestaanssfeer zoals 'de hemel', waar de vromen na hun dood aangenaam en gelukkig zullen vertoeven en rijstpap zullen eten met gouden lepeltjes. Zelfrealisatie kan *énkel* in *dít* leven verwezenlijkt worden. Niet in een verre ongedefinieerde toekomst. *Never ever*. *Nibbana* moet door de yogi in *dít* leven gerealiseerd worden door het verwerven van inzicht in de drie karakteristieken (*P. tilakkhana*) van alle verschijnselen.

Uit de wezenlijke aard van de dingen—'*sabbe sankhara anicca*' ¹⁷⁹—kán Zelfrealisatie nooit een *post-mortem* verhaal zijn. Nooit. ¹⁸⁰

Evenmin als er van enige 'zuivering' sprake kan zijn op een externe plaats (het zgn. 'vagevuur'), door iemand anders (een 'god' en/of zijn 'bemiddelaars') óf door uitwendige omstandigheden (riten en rituelen).

Zelfrealisatie is *niet* het resultaat van een louter intellectuele analyse. ¹⁸¹ Evenmin van complexe theorieën. Zelfrealisatie is het resultaat van het *experiëntieel ervaren* van de wérkelijke werkelijkheid. De *yogi* kan zichzelf slechts uit de ellende van zijn bestaan bevrijden door de werkelijkheid te zien zoals ze wérkelijk is, niet door haar te zien zoals hij zou *willen* dat ze is. Of juist *niet* is.

Zelfrealisatie vloeit niet voort uit woorden. Noch uit concepten. Bij Zelfrealisatie verliezen woorden en concepten al hun zeggingskracht. Bij Zelfrealisatie komen alle verhaaltjes en drama's, die ons '*ik*' vormen, onherroepelijk tot stilstand.

Bij *nibbana* heeft het '*ik*' opgehouden te bestaan. Het '*ik*' is uitgedoofd. *Sitibhava*. ¹⁸² Bij de *yogi* is het inzicht gerealiseerd dat dit '*ik*' slechts een flow is van vergankelijke, onpersoonlijke fenomenen. Wanneer de brandstof van het 'worden' (*P. bhava*) is opgebruikt, komt onwetendheid tot haar einde. Dit is 'verlichting'. Ontwaken.

Udana: ¹⁸³

• *Uddham adho sabbadhi vippamutto,
Ayamhamasmiti ananupassi;
Evam vimutto udatari ogham,
Atinnapubbam apunabbhavaya' ti*

*Boven, beneden en overal volledig bevrijd,
zonder over zichzelf te denken 'dit ben ik'.
Zo bevrijd stak hij de stroom over
die nog niet eerder overgestoken was—
om nooit meer wedergeboren te worden ! •*

Zelfrealisatie is gaan. Gaan. *Voorbij* gaan. Voorbij '*voorbij*' gaan. Dáár ligt het heil. *Gate, gate, paragate, parasamgate, bodhi svaha*. ¹⁸⁴ Zelfrealisatie is het

realiseren van de intrinsieke *leegte* van de *khandhas*: zowel de fysieke *khandha* (*P. rupa*) als de vier onderverdelingen van de mentale *khandha* (*P. nama*) zijn *leeg*: onze percepties (*P. sanna*); onze gewaarwordingen (*P. vedana*); onze reacties (*P. sankharas*) en ons bewustzijn (*P. vinnana*).

Omdat ze elk '*zelf*' ontberen, compleet onstabiel zijn en van moment-tot-moment veranderen, moeten we al deze zintuiglijke waarnemingen achter ons laten, loslaten, d.i. aan ons *voorbij* laten gaan.¹⁸⁵ Moeten we '*het wervelen van onze geest stilleggen*'.¹⁸⁶ Moeten we *voorbij* (de poortloze poort) gaan. Dáár ligt Ontwaken. Zelfrealisatie als *Dhamma*-ervaring.¹⁸⁷ In het nú. In dit moment. Zo dichtbij, maar ook zo immens ijl dat we er meestal gewoon naast grijpen.

Zelfrealisatie kan *nooit* door een ander aangebracht worden. Zelfrealisatie is een uiterst *persoonlijke* opdracht. Niet van een ander. Niemand anders kan de *yogi* naar de hemel sturen. Evenmin naar de hel.¹⁸⁸ Iemands eindbestemming is compleet afhankelijk van het leven dat hij/zij leidt.¹⁸⁹

Zelfrealisatie is mogelijk door te kijken met de ogen van een Boeddha. Door spiritueel te groeien van *binnen* uit. *Yatha bhuta nana dassana*. De dingen zien zoals ze in werkelijkheid zijn. Zulk inzicht kan de *yogi* bereiken door de beoefening van meditatie die wijsheid (*P. panna*)¹⁹⁰ ontwikkelt. Door het cultiveren van experiëntiële wijsheid. *Bhavana-maya-panna* is veel méér dan 'kennis'.¹⁹¹

Sutta-Nipata:¹⁹²

• [Zegt een Brahmaan:]
'Ik zie het Zuivere. Ik zie het Ultieme.
Een persoon wordt gezuiverd door wat hij ziet.'
[Zegt de Boeddha:]
'Wie het Ultieme wil ontsluiëren,
enkel gebaseerd op 'zien',
limiteert het Ultieme tot kennis.'
Indien iemand zou gezuiverd [kunnen] worden door wat hij ziet,
of wanneer het lijden zou uitgebannen [kunnen] worden
door te kijken,
dan zou hij die verlangens heeft
ook gezuiverd [kunnen] worden door iets anders.
Zulke opvatting verraadt zichzelf
énkel al door haar uit te spreken.

Een ware brahmaan zal verklaren dat Zuiverheid
nooit verworven wordt
Door het te paren aan iets anders:
noch aan deugdzaamheid, noch aan religieuze rituelen;
noch aan wat gezien is, gehoord is of gedacht;
noch aan precepten, noch aan rituelen.
Zo handelend laat hij alles los
wat hij vroeger omarmde.

*Verzakend aan het éne, grijpen zij [de mensen]
naar een ander ding.
Zij blijven verlangen en overwinnen hun begeerte niet.
Loslaten en grijpen:
zoals apen laten ze een tak los om naar een andere tak te grijpen.
Gehecht aan hun concepten
bij het uitvoeren van religieuze ceremonieën,
ervaren zij hoogten en laagten.*

*De Wijze echter—hij die wéét,
die de Veda's wérkelijk kent,
die de Dhamma begrepen heeft,
en met diepe vastberadenheid volgt,
ervaart geen hoogten en laagten.*

*Hij heeft zich bevrijd van
wat gezien, wat gehoord en wat gedacht is.
Wie of wat brengt iemand tot wankelen
die alles met zulke open ogen ziet ?*

*Hij tovert niet met woorden over 'absolute zuiverheid',
vermits hij begeerte— deze knoop van verlangen—
achter zich gelaten heeft.
Elke begeerte naar iets van deze wereld is hem vreemd.*

*De ware brahmaan die de eigen grenzen heeft verkend
en eraan voorbij is gegaan, grijpt naar niets
wat met 'kijken' of 'kennen' te maken heeft.
Hij heeft zich bevrijd van verlangen en van afkeer.
Zelfs het Ultieme begeert hij niet. •*

In de *buddhasasana* is géén plaats voor rituelen. In de *Dhamma* vindt men uitsluitend richtlijnen en training voor een heilzaam leven (*P. sila sikkha*), aanwijzigingen voor het bereiken van concentratie (*P. samadhi sikkha*) en ten slotte het verwerven van helder inzicht (*P. panna sikkha*)¹⁹³ dat zijn voltooiing vindt in persoonlijke bevrijding (*P. vimutti*)¹⁹⁴ en innerlijke vrede (*P. santi*).¹⁹⁵ In Zelfrealisatie. In *Nibanna*.

De Boeddha wees erop dat innerlijke vrede *niet* afhankelijk is van uiterlijke oorzaken (*P. hetus*) en voorwaarden (*P. paccayas*). Wanneer de *yogi* innerlijke vrede wil realiseren moet hij niet naar *buiten* maar naar *binnen* kijken.

Dhammapada:¹⁹⁶

• *Vermijd het kwade.
Doe het goede.
Zuiver de geest.
Dit is de Leer van de Boeddhas. •*

Hij predikte énkél *Dhamma*: inzicht in de natuurwet, de kosmische wet. *Yatha bhuta nana dassana*. De wereld zoals zij wérkelijk is: vergankelijk, onbevredi-

gend en zelfloos. *Niet* de wereld zoals we *dénken* of *hópen* dat zij is of juist *niet* is—onze geborneerde geconditioneerdheid.

De zes kwaliteiten van de *Dhamma* worden in de *Pali*-canon door de Boeddha duidelijk omschreven: ¹⁹⁷

• *Svakkhato bhagavato dhammo sanditthiko, akaliko, ehipassiko, opanayiko, paccattam veditabbo vinnuhi 'ti.* •

— *svakkhato bhagavato dhammo*: de *Dhamma* is door de *Bhagavat* heel duidelijk uitgelegd. Er is géén geheime leer. Er zijn géén geheime geschriften om de *Dhamma* door te geven. Géén *kirigami*. ¹⁹⁸

— *sanditthiko*: de *Dhamma* dirigeert de *yogi* direct naar de waarheid, zodat hij/ zij alle illusoire begoochelingen achter zich laat. De *Dhamma* is niet abstract. Het is geen filosofie die ontworpen is als een mooie opsomming van het bestaan. *Dhamma* moet niet *énkel* duidelijk *begrepen* worden; *Dhamma* moet *experiëntieel* ervaren worden in dít bestaan, zodat de *yogi* de drie karakteristieken (*P. tilakkhana*) van alle mentale en materiële fenomenen in zichzelf kan realiseren: vergankelijkheid (*P. anicca*); onbevredigdheid (*P. dukkha*) en zelfloosheid (*P. anatta*).

— *akaliko*: de *Dhamma* laat aan de *yogi* duidelijk haar resultaat—de 'vruchten'—zien. Deze vruchten zijn tijdloos (*P. akaliko*), in die zin dat ze steeds hetzelfde blijven: ze gelden voor het verleden, voor het heden en voor de toekomst. *Dhamma* is de natuurwet die het universum bestuurt, de natuurwet waaraan alles onderworpen is. De *kosmische* wet. De *Dhamma* is ook op een andere manier 'tijdloos', namelijk doordat ze niet intellectueel, maar *experiëntieel* begrepen wordt.

— *ehipassiko*: 'kom en zie'. de *Dhamma* roept de *yogi* op om de waarheid te onderzoeken. De *Dhamma* moet niet dogmatisch, d.i. in blind vertrouwen geaccepteerd worden. Evenmin moet ze louter intellectueel worden aanvaard. De *Dhamma* moet onderzocht worden, moet in vraag gesteld worden en alleen als 'wáár' aanvaard worden als ze voldoet aan *yogi's* ervaring. De *Dhamma* is slechts nuttig voor zover ze de *yogi* naar Zelfrealisatie leidt. De *Dhamma* is een vaardig hulpmiddel (*P. upaya*), net zoals een vlot een hulpmiddel is dat gebruikt wordt om naar de overkant van een stroom te varen. Eenmaal de andere oever bereikt is, wordt het vlot achtergelaten. De *yogi* klampt er zich niet aan vast.

De *Dhamma* is uitsluitend een voertuig om de waarheid te *omschrijven*. Het is *niet* de waarheid zelf. Zoals een vinger die naar de maan wijst, niet de maan is. De vinger is *énkel* nodig om de richting aan te geven waarnaar de *yogi* moet kijken om de maan te zien. Wie de vinger verkeerdelijk beschouwt als de maan zelf, zal nooit de echte maan zien. ¹⁹⁹ Ik herhaal (omdat het zo immens belangrijk is): de *yogi* moet de *Dhamma* *énkel* gebruiken om tot Zelfrealisatie te komen. De *yogi* mag zich *niet* aan de *Dhamma* hechten.

— *opaneyyiko*: de *Dhamma* leidt de *yogi* bij elke stap die hij/zij doet naar het 'doel', d.i. naar *nibbana*. Dit wordt gerealiseerd door 'naar binnen te kijken'. In plaats van alsmear de externe wereld te observeren, moet de beoefenaar zichzelf onderzoeken door middel van meditatie *i.c.* de onbevredigdheid van het bestaan (*P. dukkha sacca*) begrijpen; de oorzaak van deze onvrede (*P. samudaya sacca*) loslaten; de beëindiging van de onvrede (*P. nirodha sacca*) realiseren en het pad dat leidt naar de beëindiging van de onvrede (*P. magga sacca*) cultiveren. Door persistente meditatie zal de *yogi* inzien dat al zijn onvrede—zijn '*dukkha*'—veroorzaakt wordt door zijn verlangen (*P. tanha*) en zijn hechting (*P. upadana*).²⁰⁰ Zo zal de *yogi* zich ervan bewust worden dat het zijn innerlijke reacties (*P. sankharas*) op externe verschijnselen zijn die zijn *dukkha* teweeg brengen.

— *paccattam veditabbo vinnuhiti*: de *Dhamma* is het waard om individueel ervaren te worden door elke intelligente persoon. De *yogi* moet a.h.w. in de *Dhamma* verblijven, d.i. mediteren op de *Dhamma* en de *Dhamma* met aandacht 'ervaren'.²⁰¹

Voor de Boeddha had de *Dhamma* slechts één smaak, namelijk de smaak van bevrijding uit het lijden (*P. dukkhanirodha*).²⁰² Op *é*lk moment *jezelf* bevrijden. Door volledig aanwezig te zijn in het *hier en nu*. Door op *é*lk moment *alert* te zijn én zich verbonden te voelen met het eeuwige *proces* van al het bestaande—deze eeuwige manifestatie van worden en van vergaan. Dit is het *Doodloze* waar de elementen van verlangen naar en hechting aan *lege* fenomenen niet bestaan²⁰³ —de gemoedstoestand die *voorbij* het '*ik*', '*mijn*', '*me*' ligt. Het is de innerlijke vrede die *dukkha* overwint. *Samatikkamaya*.²⁰⁴

Dit is Afhankelijk Ontstaan (*P. paticca samuppada*): het universum als een constant, *leeg* proces, niet geschapen door enige creator, tijdloos, zonder enige obstructie, onbelemmerd, rustig, niet waarneembaar, maar onweerlegbaar, onuitputtelijk en onstuitbaar.

Anders gezegd: Afhankelijk Ontstaan is een onveranderlijk principe. Het is de natuurwet, de kosmische wet. Het is de *modus operandi* waarop de dingen werken. Wie de onderlinge gerelateerdheid van de dingen ziet, ziet de *Dhamma*. Concreet: De *yogi* die het *proces* (van de vergankelijkheid) van de verschijnselen begrijpt, begrijpt de leer van de Boeddha.²⁰⁵

De wereld herschept zich *elk* moment. Wordt *é*lk moment hergeboren. Wedergeboren.

Zoals ook de *yogi* *é*lk moment wedergeboren wordt. En *é*lk moment sterft. De *yogi* die dit helder *begrijpt* en in zichzelf *realiseert* verstaat zijn verleden en zijn toekomst. Hij *ziet* en *weet*. *Avabujjhati*.²⁰⁶

Van zodra er geen separaat '*ik*' meer te vinden is in de *yogi*—van zodra de brandstof voor het '*worden*' (*P. bhava*) opgebruikt is—blijft *én*kel het *proces* over.

Wie het *proces* ziet als een constante *flux* van creatie en van destructie is *Ongeboren*, is *Doodloos*. Hij/zij overstijgt de dood. Wie Afhankelijk Ontstaan op deze manier ziet, ziet de *Dhamma*. Is bevrijd. *Vimutti*.

Digha-Nikaya:²⁰⁷

• *Anicca vata sankhara,
uppadavayadhammino.
Uppajjitva nirujjhanti,
tesam vupasamo sukho.*

*Vergankelijk zijn alle samengestelde fenomenen.
Hun natuur bestaat uit ontstaan en vergaan.
Wanneer ze ontstaan en uitgedoofd worden
brengt hun uitroeing geluk.* •

Vinaya:²⁰⁸

• *Ye Dhamma hetuppabhava,
tesam hetum Tathagato aha
tesanca yo nirodho:
evamvadi Mahasamano.*

*De oorzaak van het ontstaan van de fenomenen
heeft de Verlichte uitgelegd.
Evenals [de oorzaak] van hun vergaan.
Dit is wat de Grote Kluizenaar heeft geleerd.* •

Bevrijding (*P. vimutti*) en innerlijke vrede (*P. santi*) ontstaan wanneer handelingen niet langer *intentioneel* gebeuren, maar *spontaan* én *in overeenstemming* met de situatie, d.i. zonder enige reactie op prikkels van verlangen en van afkeer.

Dhammapada:²⁰⁹

• *Gataddhino visokassa
vippamuttassa sabbadhi
sabbaganthappahinassa
parilaho na vijjati.*

• *Wie de reis volbracht heeft,
wie zonder verdriet is,
is in alle opzichten bevrijd.
Voor wie alle ketens verbroken heeft,
bestaat de koorts van verlangen niet.* •

Op deze manier worden handelingen 'spontaan'—vrij van intenties, vrij van 'worden' (*P. bhava*).²¹⁰ Zo bevrijden handelingen zichzelf: met het oude *kamma* vernietigd en zonder dat er nieuw *kamma* ontstaat, eindigt het 'worden'.

Wanneer het zaad van 'worden' vernietigd is, kan het verlangen naar 'worden' niet meer groeien. Zo worden de handelingen een 'stroom'. Een verlichte 'ruimte'. *Akasa*.²¹¹

Sutta Nipata:²¹²

• *Khinam puranam nava
natthi sambhavam,
virattacittayatike bhavasmim.
Te khinabija, avirulhichanda.
Nibbanti dhira yathayam padipo.*

*Wanneer de Wijze zich bevrijdt
van zijn conditionering uit het verleden
en geen nieuwe voortbrengt,
zoekt zijn geest niet langer naar 'worden':
wanneer het zaad opgebruikt is,
kan verlangen niet meer ontstaan.
Hierdoor dooft de Wijze uit
als de vlam van een kaars. •*

Een ander belangrijk punt in de *Buddhasasana* is de wet van *Kamma*.

Alle intentionele daden (*P. kamma*) die in harmonie zijn met de *Dhamma*—de natuurwet, de kosmische wet—brengen heilzaam *kamma* voort en resulteren in geluk. Heilzame (*P. kusala*) wilshandelingen spruiten voort uit helderheid, vrijgevigheid en welwillendheid. Ze zijn nauw verbonden met de *brahmaviharas*.²¹³

Daarentegen zijn alle egocentrische handelingen—daden die ingaan tegen de universele harmonie—onheilzaam (*P. akusala*). Onheilzame wilshandelingen spruiten voort uit onwetendheid,²¹⁴ verlangen en haat—de drie wortels (*P. mulas*) waaruit alle *dukkha* voortkomt.²¹⁵ Onheilzame daden brengen pijn en verdriet teweeg.

Dhammapada:²¹⁶

• *Beteugel boos lichamelijk gedrag.
Beheers je lichaam volledig.
Wanneer je lichamelijk wangedrag opgegeven hebt,
kan je je bekwamen in heilzaam lichamelijk gedrag.*

*Beteugel boos verbaal gedrag.
Beheers je spreken volledig.
Wanneer je verbaal wangedrag opgegeven hebt,
kan je je bekwamen in heilzaam verbaal gedrag.*

*Beteugel boze gedachten.
Beheers je geest volledig.
Wanneer je de boze gedachten opgegeven hebt,
kan je je bekwamen in heilzame gedachten.*

*De Wijzen beheersen het lichaam compleet.
Zij beheersen hun spreken compleet.
Zij beheersen hun geest compleet.
De Wijzen beheersen zichzelf volkomen. 9*

Met onze persoonlijke, intentionele *reactie* op elke ervaring creëren we het *kamma* dat onze toekomst bepaalt. Alle gevolgen—voor onszelf, voor de anderen, voor de wereld—van deze intentionele wilshandelingen vormen onze *persoonlijke* verantwoordelijkheid.

Het is onze *persoonlijke* verantwoordelijkheid óf dit *kamma* positief dan wel negatief zal zijn. Wat wil zeggen dat we op elk moment *aandachtig* (*P. sati*) moeten zijn. Alert voor alles wat op dit moment gebeurt: kijken hoe onze geest werkt; hoe onwetendheid ontstaat, hoe verlangen en hechting opkomt, hoe onze emoties van moment-tot-moment opkomen en veranderen.

Gelijkmoedig aandachtig zijn van moment-tot-moment is uitsluitend *eigenbelang*.²¹⁷

Dit behelst voor de *yogi* dat hij niet enkel rekening moet houden met zijn persoonlijk belang en voordeel op de korte termijn, maar vooral met het effect van zijn handelen op lange termijn.

Elk van zijn/haar huidige, persoonlijke keuzen zullen gevolgen hebben op anderen, die hij/zij nooit zal zien, noch zal kennen; die hij/zij nooit in de ogen zal (moeten) kijken: mensen die in afgelegen streken wonen, generaties die zelfs nog niet eens geboren zijn.²¹⁸

Anders gezegd: door de *Wet van Kamma* is ieder van ons verantwoordelijk zowel voor de eigen ellende als voor het eigen geluk.²¹⁹ *Kamma* betekent dat we niet geketend zijn door de *situatie* waarin we leven, maar door de individuele *keuzes* die we maken. Wij straffen en belonen onszelf door onze *intentionele* (*P. cetana*) daden.

De wet van Kamma is een natuurwet: wat de mens zaait, zal hij oogsten. *Kamma* heeft gevolgen in dit leven en na de dood. *Kamma* stopt niet met de dood.²²⁰

Kamma vormt het lot van ieder die geboren wordt. Wát we ook doen, we moeten proberen het zo goed mogelijk te doen, met volledige opmerkzaamheid. Het 'bewaken van de zintuigpoorten' die ons—steeds opnieuw—in de maalstroom trekken van de Wereld van de Vormen. Opmerkzaamheid voor elke handeling én voor de mogelijke heilzame, respectievelijke onheilzame *gevolgen* ervan. Alles is oorzaak en gevolg van elkaar. *Indra's net*.²²¹

In de mate dat onze opmerkzaamheid groeit, vermindert onze weerstand tegen verandering; vermindert ons verlangen naar aangename ervaringen; vermindert onze afkeer voor onaangename ervaringen. Op deze manier transformeren we

onze *sankharas* van verlangen en van afkeer tot een diep besef van de vergankelijkheid, de onbevredigdheid en de zelfloosheid van alle fenomenen. Ons illusoire 'ik' inclusief.

Zo overwinnen we *dukkha*.

---

¹⁴³ Rhys Davids, Thomas, (1890), *Buddhism. Being a sketch of the Life and Teachings of Gautama, the Buddha*, pp. 106-107

¹⁴⁴ 'het juiste begrip over dingen': wat 'wáár' is—een indirecte verwijzing naar de tilakkhana.

¹⁴⁵ Hans van Dam: 'Een voltooid leven bestaat erin te verdwijnen vóór je sterft.'

¹⁴⁶ De vertaling 'Vier Edele Waarheden' van 'cattari ariya saccani' (P) is enigszins confuus en vergt wat verduidelijking. Cattari = vier; saccani → sacca = waarheden; ariya = edel, nobel, in de betekenis van 'de hoedanigheid bezitten van een edel, nobel persoon'. Een 'ariya' is een persoon die nibbana ervaren heeft. Zulke persoon heeft de verkeerde opvattingen (o.m. het bestaan van een inherent 'ik'; doeltreffendheid van rituelen voor zuivering; twijfel; enz.) vernietigd en een onvervreemdbaar vertrouwen in de Dhamma verworven. Op deze manier heeft zulke persoon zich verzekerd tegen regressie naar de lagere bestaansrijken. Dit komt erop neer dat 'ariya' handelt over personen die één van de niveaus van Verlichting (sotapanna, sakadagami, anagami en arahant) bereikt hebben. 'Edel' verkrijgt aldus een duidelijke, tastbare betekenis en ontwijkt alzo een ietwat vrijblijvende omschrijving.

¹⁴⁷ De Boeddha zegt letterlijk dat de vijf khandhas onbevredigend (P. dukkha) zijn. De khandhas zijn de vijf bestanddelen of 'processen' waaruit ieder mens samengesteld is. Gemakkelijkheidshalve wordt dit vertaald als 'leven is lijden'.

¹⁴⁸ 'sacca' (P.): waarheid. Aan 'sacca' hoeft géén énele esoterische betekenis te worden toegekend. Sacca = 'alles wat met de werkelijkheid overeenkomt; alles zoals het in werkelijkheid is; alles wat wáár is'. Dit is ariya sacca: de edele waarheid. As it is. Yatha bhuta. Niet zoals we zouden willen dat het is. Of net niet zouden willen dat het is. Of dénken dat het is. Sacca is het antoniem voor onze geconditioneerde begoochelingen.

¹⁴⁹ Buddhadasa, Bhikkhu, *Anatta & Rebirth* p. 15

Buddhadasa Bhikkhu (1906 -1993), ook Ajahn Buddhadasa genoemd, was een invloedrijke boeddhistische monnik van Theravada-strekking. Hij werd bekend als vertaler en als hervormer van het boeddhisme in Thailand. Buddhadasa streefde naar een terugkeer tot de oorspronkelijke zuivere vorm van boeddhisme, niet alleen omdat hij het boeddhisme te sterk geritualiseerd vond, maar ook als tegenkracht tegen het westerse imperialisme. Hij baseerde zich hierbij op eigen studies van de Pali-canon. Buddhadasa is een vertegenwoordiger van de bosmonniken-traditie (de Tudong-stroming), die in principe niet in kloosters resideren, maar ambulante in het woud leven. Buddhadasa streefde ernaar om de kern van het boeddhisme—vipassana meditatie—toegankelijk te maken voor leken. Vele van zijn boeken zijn in het engels vertaald en vrij beschikbaar op het internet. Juweeltjes.

---

¹⁵⁰ Het 'ik' is slechts een proces van bewustzijn en van energie. Bewustzijn ontstaat uitsluitend door de zintuigen. Daar is geen 'ik' of 'zelf' mee gemoeid. Elke opinie over een onveranderlijk, stabiel 'ik' of 'zelf' is een groteske misvatting. Een immense begoocheling. Dit 'ik' is slechts een, steeds opnieuw veranderende, flux van gewaarwordingen—aangename, onaangename of neutrale. Er bestaat geen persoonlijkheid, geen 'ik' of 'zelf' die dit proces autonoom stuurt of beheerst. Die 'meester' is over dit proces.

Cynthia Thatcher, (2009), *Tricycle Dharma Talk, Meditation & Practice* — 'Wat we als het 'ik' beschouwen lijkt een solide, stabiele, persoonlijke identiteit te zijn die dingen waarneemt. Maar in werkelijkheid is er geen overkoepelend geheel dat de delen verenigt en aanstuurt. Al onze handelingen gebeuren zonder een 'ik' of een 'zelf', die ze uitvoert. Er is geen ziener, alleen het zien; er is geen luisteraar, alleen het horen...'

¹⁵¹ Wedergeboorte kan nooit een 'doel' vormen voor de yogi. Het enige 'doel' dat de yogi zich moet stellen is: bevrijding uit lijden. In dit leven. Zelfrealisatie. Bewust Zijn. Zie in dit verband ook: *Anuradha-Sutta, Samyutta-Nikaya, 22.86.*

Bevrijding van dukkha is mogelijk wanneer de yogi zich bevrijdt van de perceptuele conditionering (*P. anusaya*) waardoor hij zichzelf en de hem omringende wereld beschouwt als permanent, comfortabel, duurzaam en een deel van zichzelf.

Udana VIII.1 — 'Er is, Monniken, een sfeer van ervaring die zich bevindt voorbij het totale domein van materie en voorbij het totale domein van de geest. Het is een sfeer die niet deze wereld, noch een andere wereld is, noch een sfeer van beide. Van deze sfeer, Monniken, zeg ik dat er geen ontstaan is, dat er geen vergaan is, dat er geen bestendigheid heerst, dat er geen dood is, dat er geen wedergeboorte is. In deze sfeer is er geen stilstaan, geen ontwikkeling, geen basis. Dit is het einde van het lijden.'

Udana VIII.3 — 'Monniken, er bestaat zoiets als het Ongeborene, het Niet-gewordene, het Niet-gecreëerde, het Ongeconditioneerde. Indien dit Ongeborene, dit Niet-gewordene, dit Niet-gecreëerde, dit Ongeconditioneerde niet zou bestaan, zou er ook geen bevrijding bestaan van het Geborene, het Gewordene, het Gecreëerde, het Geconditioneerde. Juist doordat er een Ongeborene, een Niet-gewordene, een Niet-gecreëerde, een Ongeconditioneerde bestaat, is er bevrijding [mogelijk] van het Geborene, het Niet-gewordene, het Niet-gecreëerde, het Geconditioneerde.'

¹⁵² Zie eveneens het artikel van Bronkhorst, Johannes, (1998), *Did the Buddha Believe in Karma and Rebirth?* *Journal of the International Association of Buddhist Studies, Volume 21, Number 1, p. 1-20*

¹⁵³ *Dhammacakkappavattana-Sutta, Samyutta-Nikaya 56.11*

---

¹⁵⁴ 'Dhamma' (P): Het begrip heeft verschillende betekenissen.

In de eerste plaats is het de Leer van de Boeddha. In dit geval wordt Dhamma, volgens conventie, met een hoofdletter geschreven. De zes kwaliteiten van de Dhamma, worden in de Pali-canon beschreven (cfr. *Infra*).

De *Salistamba-Sutra* (Mahayana) geeft een erg duidelijke definiëring: 'Wat is Dhamma? De Dhamma is het Achtvoudige pad van de Edelen [...] Dit Achtvoudige pad, gecombineerd met het bereiken van de resultaten ervan en nibbana, is wat de Bhagavan "Dhamma" genoemd heeft'. Het verwerven van inzicht in de Dhamma transformeert de beoefenaar volledig.

In de tweede plaats betekent dhamma de zo-heid van de dingen, de wet, de regel, de natuurwet. *Yatha bhuta*—zoals de werkelijkheid wérkelijk is.

In de derde plaats betekent het de Absolute Werkelijkheid (*).

En tenslotte heeft het de betekenis van alle voorbijgaande, geconditioneerde verschijnselen, zoals ze zich aan ons voordoen. In dit geval wordt het woord met een kleine letter geschreven.

(* Absolute Werkelijkheid: het boeddhisme erkent geen persoonlijke god, geen opperbouwmeester die het heelal bestiert. In die zin is de leer van de Boeddha volkomen atheïstisch.

¹⁵⁵ *Dhammapada*, Gathas # 190 t/m 192

¹⁵⁶ *Dukkha* heeft vele gezichten: het lijden dat veroorzaakt wordt door vergankelijkheid (P. *anicca dukkha*); het lijden dat veroorzaakt wordt door de verschijningsvorm zelf—d.i. het manifeste lijden (P. *dukkha dukkha*) en het lijden dat alles doordringt doordat we in niets enige stabiliteit kunnen ontdekken (P. *anatta dukkha*).

¹⁵⁷ *Dhammacakkappavattana-Sutta*, *Samyutta-Nikaya* 56.11

¹⁵⁸ 'wedergeboorte': *patibandhi* (P)

¹⁵⁹ 'zuiver' → vert. van 'samma' = juist, correct, in de betekenis van 'zo hoort het te zijn'.

---

¹⁶⁰ *Syncretisme: het is een term die verwijst naar het naar elkaar toegroeien van religies, als een poging om uiteenliggende of tegengestelde geloven en religies met elkaar te combineren. Syncretisme is in de religies van het Oosten nooit een taboe, noch een punt geweest. Het boeddhisme is ontsproten uit het brahmanisme—een vroege vorm van het hindoeïsme (*)—en is niet interpreteerbaar zonder kennis van deze oude religie. Later werd het boeddhisme geïnspireerd door het Chinese en Japanse denken en vice-versa. Eenzelfde verschijnsel doet zich momenteel voor door het contact met de Westerse denkwereld. Deze laatste boeddhistische stroming—het Navayana, het Nieuwe Voertuig (naast het Theravada, Mahayana en Vajrayana)—is nog in volle ontwikkeling.*

(*) *De heersende religie in India ten tijde van de Boeddha was het brahmanisme, niet het hindoeïsme zoals gewoonlijk wordt geopperd. Het hindoeïsme is een amalgaam van elementen uit het brahmanisme, het boeddhisme en verschillende volkskulcnen die zich pas vele eeuwen na het parinibbana van de Boeddha ontwikkelden. Het brahmanisme geloofde in een scheppende god, Brahma genaamd en vele kleinere goden zoals Agni, de god van het vuur, Indra, de koning der goden, Yama, de koning van de onderwereld, Suriya, de god van de zon, enzovoort. Het brahmanisme was een offerreligie: de goden werden gunstig gestemd met offers (Skr. yaga) die in het rituele vuur werden gegooid. Men ging ervan uit dat deze offers, getransformeerd tot rook, naar de resp. bestemmingen in de hemel werden gebracht.*

Zie in dit verband mijn boek: Dubois Guy, (2017), Atthakavagga. De Vrede van de Boeddha.

¹⁶¹ *'onwetendheid' (P. avijja, moha) = inbeelding, illusie. Wie voorbij onwetendheid gaat, wordt een Wijze genoemd — Dhatuvibhanga-Sutta, Majjhima-Nikaya 140 — 'Monnik, "Ik ben" is een inbeelding; "Ik ben dit" is een inbeelding; "Ik zal zijn" is een inbeelding; "Ik zal niet zijn" is een inbeelding; "ik zal een vorm hebben" is een inbeelding; "Ik zal geen vorm hebben" is een inbeelding; "Ik zal percipiëren" is een inbeelding"; "Ik zal niet percipiëren" is een inbeelding; "Ik zal noch percipiëren, noch niet-percipiëren" is een inbeelding. Inbeelding is een ziekte. Inbeelding is een kanker. Inbeelding is een pijl.*

Door inbeelding te vernietigen, Monnik, wordt iemand een Wijze genoemd, iemand die innerlijke vrede bereikt heeft. En de Wijze die innerlijke vrede bereikt heeft, wordt niet geboren; is niet onderhevig aan ouderdom; sterft niet. Hij wordt niet uit evenwicht gebracht en verlangt naar niets. Omdat er zich in hem niets bevindt waardoor hij geboren kan worden. En niet geboren zijnde, hoe zou hij dan verouderen? En niet ouder wordend, hoe zou hij dan sterven? En doordat hij niet sterft, wat kan hem uit evenwicht brengen? En doordat hij niet uit evenwicht gebracht wordt, waarom zou hij nog naar iets verlangen?'

¹⁶² *Alagaddupama-Sutta, Majjhima-Nikaya 22 — vertaling Jan de Breet & Rob Janssen, De verzameling van middellange verzen, Deel I, p. 249 e.v.*

¹⁶³ *The Naked Monk, (2013), Marketing Superstitions & Invisible Demons — 'To embrace Buddhism sincerely means to recognize it as just another product—contingent, malleable and repeatedly misrepresented by people who think they know best. It nourishes us only when we have no illusions about it'.*

¹⁶⁴ *Koster, Frits, (2005), Het Web van Wijsheid p. 67 — 'Om de boeddhistische leer werkelijk te doorgronden is het beoefenen van meditatie onontbeerlijk.'*

---

¹⁶⁵ Uiteraard denken alle boeddhistische religies hier compleet anders over. De geld- en macht-machine moet immers blijven draaien.

¹⁶⁶ Dhammapada, Gatha # 380

¹⁶⁷ Arnold, Edwin, (1879), *Light of Asia* p. 11

¹⁶⁸ Zen-meesters zijn erg scherp en to-the-point in hun verwoording van opmerkzaamheid. Men verhaalt dat Meester Jôkin Keizan (1264-1325) in dit verband het volgende zegde: 'Hoe kunnen wij deze waarheid niet realiseren ? Hij bestaat overal. Het is zoals midden in de zee zwemmen en zoeken naar water.'

¹⁶⁹ Dhammapada, Gatha 276

¹⁷⁰ In een artikel, getiteld 'Niets bijzonders' (Boeddhistisch Dagblad dd. 16 juli 2013) gaat Edel Maex hier dieper op in: 'in het boeddhisme is een priesterklasse ontstaan... Dat wil zeggen een klasse van mensen die beweren directe toegang te hebben tot datgene waar gewone stervelingen geen toegang toe hebben. Zo komt de gewone sterveling automatisch in een afhankelijkheidspositie terecht. De Boeddha wees dit radicaal af.'

¹⁷¹ Enkel wanneer je je op het standpunt van de agnosticus plaatst, raak je uit de benauwende beklemming om precies hetzelfde te doen, dezelfde structuren uit te bouwen, net zo te spreken en identiek te handelen als de tegenpool, maar dan vanuit een rabiaat andere visie... Vormen blijven uiteindelijk vormen.

Mijn persoonlijke ervaring in verband met de V.: M.: houdt mijn geest, op dit gebied, uiterst scherp. Veel van wat hier wordt aangeraakt als atheïstische spiritualiteit, heeft vertakkingen naar de V.: M.:, maar de wortels van de Dhamma zijn niet enkel ouder, ze snijden ook dieper. In mijn persoonlijke queeste heb ik definitief gebroken met alle uitwendige vormen van symboliek en ritueel: het is nutteloze en irrelevante ballast geworden in mijn zoektocht naar het essentiële. Zoals een leeuw enkel focust op de essentie en niet op een hem achteloos toegeworpen afgekloven bot. Daarom noem ik deze verdere stap in mijn persoonlijke odyssee naar bevrijding door Vrij Onderzoek een leeuwenbrul. Mijn leeuwenbrul — 'birth is destroyed; the holy life has been lived; what had to be done has been done; there is no more coming to any state of being.' De zoektocht naar waarheid—naar datgene wat wáár (P. sacca) is—is een eenzame tocht, die elke yogi—als een pelgrim—zélf moet gaan. Als een rinoceros—'eko care khaggavisanakappo'.

Agnosticisme slijpt bovendien constant de geest, en vermijdt alzo om—zonder verdere aandacht—mee te gaan in de maalstroom van het Grote Gelijk.

¹⁷² Anguttara Nikaya 3:65

¹⁷³ Maex, Edel, (2013), Boeddhistisch Dagblad, dd. 16.07.2013 — 'De kracht van de Boeddha als leraar was, dat hij perfect wist aan te sluiten bij het referentiekader van zijn toehoorders.' Een opmerking van Edel die ik volkomen onderschrijf.

¹⁷⁴ onwaarheid = wat niet wáár is. Waarheid is wat in het verleden was, in het heden is en ook in de toekomst zal zijn. De tilakkhana is een waarheid. God is géén waarheid.

¹⁷⁵ 'vipassana' (P.): → vi+passana: vi = speciaal, bijzonder, dieper, op een speciale manier; vi = voorzetsel dat in het Pali gebruikt wordt om de intensiteit van een handeling uit te drukken; passana = zien, kijken, juist inzicht, helder begrip, realisatie, i.c. hier in de betekenis van 'op een speciale, diepere manier kijken naar de 3 karakteristieken (P. tilakkhana) van alle geconditioneerde dingen'. En dit van moment-tot-moment. De directe ervaring van het NU-moment. Vipassana staat voor helder begrip (P. samma ditthi) in de realiteit van de mentale (= bewustzijn, perceptie, gewaarwordingen en reacties) en fysische (= vergankelijk, onbevredigend en zelfloos) processen zoals ze werkelijk zijn. Yatha bhuta nana dassana. Vipassana is de essentie van de Dhamma. Vipassana bhavana = inzichtmeditatie. Voor mij bestaat de techniek van 'vipassana bhavana' uit drie delen: anapana, vipassana en metta meditatie.

Vipassana leidt de yogi tot inzicht in de tilakkhana van alle geconditioneerde dingen, namelijk: vergankelijkheid (anicca); lijden (dukkha) en niet-zelf (anatta). Dit helder inzicht (P. vipassi) voert de yogi tot Zelfrealisatie: nibbida → viraga → upasama → nibbana.

De yogi kan vipassana énkél realiseren door de tilakkhana experiëntiëel te ervaren. Zonder deze experiëntiële ervaring—bhavana-maya panna—blijft het slechts een intellectuele benadering—citta-maya panna.

Om de tilakkhana experiëntiëel te ervaren staat de techniek van 'satipatthana' ter beschikking van de yogi. Satipatthana (P.)→ sati+upatthana: sati = aandacht, opmerkzaamheid; upatthana = aanwezig zijn, vestigen. Satipatthana = letterlijk vertaald: 'het vestigen van aandacht'. Deze meditatietechniek maakt het mogelijk om vipassana te realiseren.

Satipatthana vestigt de opmerkzaamheid op 4 verschillende niveaus—ook 'fundamenten' of 'velden' genoemd, namelijk door: aandacht op het lichaam (P. kayanupassana); door aandacht op de gewaarwordingen (P. vedananupassana); door aandacht op de geest (P. citta-nupassana); en door aandacht op de objecten van de geest (P. dhammanupassana).

Wanneer de yogi aan deze aandacht (P. sati) gelijkmoedigheid (P. upekkha) toevoegt—d.i. de dingen aanvaarden zoals ze zijn—ontstaat wijsheid (P. panna): Sabbe sankhara anicca; sabbe sankhara dukkha; sabbe sankhara anatta—Alle verschijnselen zijn vergankelijk; alle verschijnselen zijn onbevredigend; alle verschijnselen zijn zelfloos.

Vipassana vormt één van de oudste Indische meditatietechnieken. Het is de meditatie die de Boeddha beoefende nà het uitproberen van allerhande vormen van ascese en beheersing van de geest, maar die hij ontoereikend achtte om tot Zelfrealisatie te komen, i.c. bevrijding uit het lijden te realiseren. Vipassana heeft ook het enorme voordeel dat het geen monastieke organisaties en/of overtuigingen vereist. Het is een bevrijdingstechniek die de Boeddha ter beschikking stelde voor de catuparisa—de Sangha die Hij voor ogen had: de viervoudige geleding bestaande uit monniken (P. bhikkhus), nonnen (P. bhikkhunis), mannelijke leken (P. upasakas) en vrouwelijke leken (P. upasikas).

¹⁷⁶ Udana, VI.4

¹⁷⁷ Rosenberg, Larry, (2003), Tricycle Dhamma Talk, Fall 2003 — The Right to Ask Questions

¹⁷⁸ Deze sekten zijn slechts uitdrukkingen van één en dezelfde waarheid.

¹⁷⁹ 'sabbe sankhara anicca' (P.): alle geconditioneerde fenomenen zijn vergankelijk.

¹⁸⁰ Zie in dit verband de Maha-Tanhasankhaya-Sutta, Majjhima-Nikaya, 38, waar de Boeddha de les spelt aan bhikkhu Sati die meende de Leer zo te begrijpen dat het bewustzijn (P. vinnana) na de dood van zijn drager naar de volgende belichaming verhuist. De Boeddha sprak Sati als volgt toe: ' Dwaze man, heb ik niet op alle mogelijke manieren duidelijk gemaakt dat het bewustzijn voorwaardelijk ontstaan is (en daardoor bij de dood vergaat) ?

¹⁸¹ 'intellectuele analyse': de armoede van onze universiteiten en hogescholen.

¹⁸² 'sitibhava' (P) → siti+bhava: siti = koel, koud; bhava = worden. Sitibhava = koel worden, uitdoven. Syn.: ajalita → a+jalita: a = niet; jalita = in brand staan; ajalita = wat niet in brand staat; wat koel geworden is = nibbana.

¹⁸³ Bhaddiya-Sutta, Udana, 7.1

¹⁸⁴ De dharani van de Prajnaparamita Hrdaya Sutra (Skr.) (Hart-Soetra). Duidelijker, vrij vertaald: 'Gegaan, gegaan. Naar de andere oever gegaan. Volledig naar de andere oever gegaan. Het Grote Ontwaken. Zo moet het zijn. Heil' De dharani van de Prajnaparamita Hrdaya Sutra is de gebalde uitleg van de ontwaakte Avalokiteshvara—de Boeddha van het mededogen—aan de yogi Sariputta.

'Dharani' (Skr.): een mystieke bezwering. De letterlijke betekenis van het woord dharani is 'dat wat vasthoudt'. Het is een magische formule in de vorm van een mantra (*) in het Sanskriet. Een dharani bezit het potentieel om de leer van de Boeddha vast te houden in het hart van de yogi die de dharani reciteert.

(*) mantra (Skr.) → manasah+tra: manasah = geest; tra = bevrijding. Mantra = letterlijk vertaald: de geest bevrijden.

¹⁸⁵ Bodhipaksa, Tricycle Magazine, On Practice/Meditation & Practise, What You're Made of, Summer 2007 — 'To live is to let go, and in order to live fully we must learn to let go fully and to embrace the flow that is the universe.'

¹⁸⁶ 'het wervelen van onze geest stilleggen' — 'Het bedwingen van 'de aap in de geest', het pingpongspel van voor- en afkeur, van voor en tegen, van vooruitlopen en terugkijken, verleden en toekomst, kortom alles wat ons verwijderd van het huidige ogenblik, alles wat ons verhindert om het nu-moment te ervaren. De nadruk ligt daarom ook op de ononderbroken aandacht, de waakzaamheid en de alertheid voor het ogenblik.' — Antoon Van den Braembussche, De stilte en het onuitsprekelijke, p. 126-129.

¹⁸⁷ 'Dhamma-ervaring': de bijzondere, spirituele ervaring die voor een persoonlijke transformatie zorgt en die de visie van de yogi op zichzelf en op zijn leven grondig verandert. Het moment waarop de maskers afvallen. Het moment waarop de boeddhanatuur (P. buddhadhatu), die ieder in zich heeft, duidelijk wordt. Uiteindelijk zijn wij allen buddhas-to-be, ontluikende boeddhas, voorbestemd om tot Zelfrealisatie te komen. Buddhankuras—wezens gepredestineerd om een Boeddha te zijn. Ik noem dit moment 'Plóts'.

¹⁸⁸ 'hemel en hel' zijn geen post-mortem fenomenen. Hemel en hel zijn elementen van dit leven. Ze maken inherent én integraal deel uit van dit bestaan.

---

¹⁸⁹ *Asibandhakaputta-Sutta, Samyutta-Nikaya, SN 42.6*

¹⁹⁰ 'panna' (P): wijsheid, inzicht, zien & weten. *Wisdom Library — www.wisdomlib.org*: 'understanding, knowledge, wisdom, insight, comprises a very wide field. The specific Buddhist knowledge or wisdom, however, as part of the Noble Eightfold Path to deliverance, is insight (P. vipassana), i.e. that intuitive knowledge which brings about the 4 stages of holiness and the realization of Nibbana (P. ariyapuggala), and which consists in the penetration of the impermanency (P. anicca), misery (P. dukkha) and impersonality (P. anatta) of all forms of existence (P. tilakkhana). With regard to the condition of its arising one distinguishes 3 kinds of knowledge: knowledge based on learning (P. sutta-maya-panna), knowledge based on thinking (P. cinta-maya-panna); and knowledge based on mental development (P. bhavana-maya-panna) (Digha-Nikaya 33). 'Based on learning' is that knowledge which one has heard from others and thus acquired through learning. 'Based on thinking' is that knowledge which one has acquired through one's own thinking, without having learnt it from others. 'Based on mental development' is that knowledge which one has acquired through mental development in this or that way, and which has reached the stage of full concentration (P. appana)' — (Visuddhimagga XIV).

¹⁹¹ Voor het verschil tussen 'wijsheid' en 'kennis', zie mijn boek: *Dubois, Guy, Eugène, (2017), Dhamma - Overdenkingen bij een ultieme werkelijkheid p. 23 e.v.*

¹⁹² *Sutta-Nipata, 4.4 — De Voordracht over het Zuivere.*

¹⁹³ *Sila sikkha, samadhi sikkha en panna sikkha vormen de drie zuilen van de Dhamma-beoefening.*

¹⁹⁴ 'persoonlijke bevrijding': het proces van transformatie dat ontstaat doordat de yogi de egocentrische kijk op zichzelf en zijn omgeving loslaat door het vernietigen van de illusie van zijn ego = het uitroeien, het ontwortelen van zijn onwetendheid (P. avijja).

¹⁹⁵ 'innerlijke vrede (P. santi)': 'De yogi die innerlijke vrede realiseert, wordt niet door een mislukking gebroken. Evenmin blaast hij zichzelf op door een succes dat hij boekt. Hij beleeft zijn ervaringen in de context van een enorme en diepgaande sereniteit, omdat hij begrijpt dat alle ervaringen uiterst kortstondig zijn en dat het zinloos is om zich eraan vast te klampen' — *Matthieu Ricard, A Way of Being. Finding happiness is mostly a matter of perspective, Tricycle Magazine Insights, Summer 2006*

¹⁹⁶ *Dhammapada, Gatha #183*

¹⁹⁷ *Mahanama-Sutta, Anguttara Nikaya, 11.13*

¹⁹⁸ 'kirigami' (Jap.): is een vroeg-middeleeuwse Zen-term. Het waren geheime 'notities' of 'memo's' die van (adelijk) meester op (adelijk) discipel werden overgedragen, samen met 'mondelijke esoterische leringen'. Kirigami bevatten instructies voor de verschillende functies van een tempel-priester, waaronder het uitvoeren van herdenkings- en begrafenisplechtigheden. Kirigami was een 'methode' om zgn. 'finesses' van de boeddhistische leer door te geven. Het expliciete doel was echter om sociale discriminatie te bestendigen.

¹⁹⁹ zie *Alagaddupama-Sutta, Majjhima-Nikaya 22.13*

---

²⁰⁰ 'upadana' (P): uit verlangen (P. tanha) vloeit hechting voort. Hechting = toe-eigening = identificering.

²⁰¹ Dhamma-Viharin-Sutta, Anguttara Nikaya 5.73 — In deze sutta vergelijkt de Boeddha twee soorten Dhamma-beoefenaars: enerzijds diegenen die de Dhamma intellectueel benaderen, de Dhamma bestuderen, reciteren en beschrijven en anderzijds zij die 'in de Dhamma verblijven'. Hier maakt de Boeddha het essentiële onderscheid tussen enerzijds 'kennis' en anderzijds 'wijsheid'. 'Zij die in de Dhamma verblijven' noemt de Boeddha 'Dhamma-Viharin'. Dit zijn de yogi's die tot Zelfrealisatie komen.

²⁰² dukkhanirodha (P) → dukkha+nirodha: dukkha = lijden, onvrede; nirodha = beëindiging, stopzetting, vernietiging, uitdoving. Dukkhanirodha = de beëindiging van het lijden.

²⁰³ Mahaparinibbana, Digha-Nikaya, 16.5.8

²⁰⁴ 'samattikkamaya' (P): voor het overwinnen van; voor het voorbij gaan aan.

²⁰⁵ Gethin, Rupert, (2001), *The Buddhist Path to Awakening* p. 151 — 'He who sees dhammas sees Dhamma; he who sees Dhamma sees dhammas'. Eén van de meest intrinsieke boeken die ik gelezen heb. Rupert Gethin is dan ook niet van de minste: hij is voorzitter van de Pali Text Society sinds 2003 en Professor of Buddhist Studies aan de Universiteit van Bristol. Maar bovenal is hij een gedreven yogi. Als dusdanig brengt hij zijn eminente kennis van de Pali-canon dagelijks in de praktijk. Hij combineert kennis met wijsheid. Heden ten dage een weinig voorkomende combinatie. Zeker aan universiteiten.

²⁰⁶ 'Avabujjhati' (P) → va+budh+ya: va = als, zoals; budh = ontwaken; ya = wie. Avabujjhati = verstaan in de betekenis van 'ontwaken', 'zien en weten'.

²⁰⁷ Digha-Nikaya 2.221

²⁰⁸ Vinaya 3.60

²⁰⁹ Dhammapada, Gatha # 90.

²¹⁰ bhava (P): letterlijk 'worden'; steeds opnieuw ontstaan. Alles waar we ons aan hechten of belang aan toekennen heeft wording—bhava—tot gevolg. Alles wat we aanzien als een 'zelf' of een 'ander' of behorend tot onszelf, zonder ons ervan bewust te zijn dat het hier enkel over een conventie gaat, is 'worden'. Bhava heeft verschillende betekenissen, maar het wordt vooral gebruikt als verwijzing naar de 10de schakel van afhankelijk ontstaan: het wordingsproces dat wordt bepaald door het zich eigen maken van persoonlijkheidsbestanddelen, d.i. de identificatie met een object of een opinie; het is de keten tussen hechten (P. upadana) (*) en geboorte (P. jati). Het antoniem is anabhava: de ultieme beëindiging van 'worden'.

(*) upadana (P) = hechting. Hechting is een geïntensifieerde vorm van verlangen, begeerte, hunkering. Upadana kan vier vormen aannemen: 1. hechting aan zintuiglijke verlangens; 2. hechting aan opinies; 3. hechting aan rituelen en regels; 4. hechting aan het 'ik'. De yogi die zich bevrijdt van deze hechtingen wordt een anagami (= het derde niveau van Verlichting—de niet-terugkeerder) genoemd.

²¹¹ 'akasa' (P): letterlijk 'schijnend, verlichtend', meer bepaald de verlichte ruimte.

---

²¹² Sutta Nipata 2.238

²¹³ brahmaviharas (P): letterlijk 'de verblijfplaats van de goden'. Syn.: de Onmetelijkheden. Het zijn de Vier Verheven Gemoedstoestanden: liefdevolle vriendelijkheid (P. metta), mededogen (P. karuna), medevreugde (P. mudita) en gelijkmoedigheid (P. upekkha). Het zijn de vier hoogste emoties en de enige vier die de Boeddha als waardevol en heilzaam bestempelde.

Ayya Khema: 'We kunnen ons innerlijk paradijs ervaren als we deze vier emoties in onszelf weten te vervolmaken.'

In het kort: (1) metta (liefdevolle vriendelijkheid) betekent liefde, vrede, zonder onderscheid van de persoon. Metta is het ontwikkelen van vriendelijkheid en welwillendheid. Aan de basis ligt het niet-zelf denken. De liefde en aandacht gaan naar de mens als mens, niet naar dit of dat individu dat ons om een of andere reden aanspreekt op een bepaald moment. Deze houding geldt niet enkel voor de mens, maar voor alle wezens en levensvormen. Het betekent: liefdevol begaan zijn met alle wezens zonder onderscheid: geen enkele levensvorm is immers vrij van lijden. Alle wezens hebben metta nodig. (2) karuna (mededogen): aangezien alle wezens onderworpen zijn aan dezelfde wetmatigheid in dit bestaan, kan men nooit iemand oordelen of veroordelen, kan men niemand afstoten of uitsluiten. Karuna is in feite het 'religieuze' [L. religare = binden, verbinden of het 'doordachte' (L. religere = beschouwen, ernstig nadenken)] solidariteitsgevoel met alles wat bestaat. (3) mudita (medevreugde) is vreugde met de voorspoed die andere wezens ondervinden en (4) upekkha (gelijkmoedigheid) is het actief aanvaarden van het bestaan zoals het is, zonder voorkeur, zonder afkeur. Het is een gemoedstoestand van innerlijke vrede en rust die niet verstoord kan worden door winst of verlies; door eer of oneer; door lof of blaam; door plezier of pijn.

²¹⁴ 'onwetendheid' (P. avijja): 'Onwetendheid is datgene wat de zes elementen [aarde, water, vuur, lucht, ruimte en bewustzijn] als een stabiele eenheid ziet. Als een constant, permanent, eeuwig wezen; als een 'ziel'. Als een individu, een 'persoon', een 'ik', een 'mijn'. Onwetendheid creëert verlangens en aversie wanneer men objecten op deze manier beschouwt' — Salistamba-Sutta. Deze sutra (in Sanskriet) is één van de eerste Mahayana-sutras.

²¹⁵ Goldstein, Joseph, (2013), *Mindfulness: A Practical Guide to Awakening* — 'Alhoewel er veel verschillende omschrijvingen van Verlichting bestaan, er is één referentiepunt dat steeds centraal staat: het definitief ontwortelen van hebzucht, haat en onwetendheid'.

²¹⁶ Dhammapada, Gathas #231 t/m 234

---

²¹⁷ *Opmerkzaamheid (P. sati) in het NU is geen 'buiten'gewone hoedanigheid. Integendeel: opmerkzaamheid zou de meest natuurlijke eigenschap moeten zijn. Maar is het niet omwille van onze conditionering. We zijn vooral bezig met het verleden (piekeren) en met de toekomst (rusteloosheid). Rusteloosheid (P. uddhacca) en piekeren (P. kukkucça) vormen het vierde obstakel van de Vijf Hindernissen (P. panca nivarana). Deze obstakels verhinderen de yogi om zijn geest te zuiveren (P. citta visuddhi) en om de jhanas te bereiken. Het zijn mentale toestanden die de weg naar Zelfrealisatie blokkeren.*

Gary Gach, (2018), *Brief Teachings, Tricycle Magazine, Fall 2018* — 'We can get dragged back into the past, which can lead to depression, or we can become anxious about the future, which can lead to fear. Conscious breathing returns us to the here and the now, where we really belong'.

²¹⁸ *Cfr.: de milieuschade die de huidige generatie aanricht zal letterlijk en figuurlijk betaald worden door onze nakomelingen.*

²¹⁹ *De Dhamma gaat ervan uit dat de mens niet verantwoordelijk is voor de emoties en gedachten die in hem opkomen, maar wél voor wat hij ermee doet.*

²²⁰ *Easwaran, Eknath, (2007), The Dhammapada p. 21-22 — 'Unpaid karmic debts and unfulfilled desires do not vanish when the physical body dies. They are forces which remain in the universe to quicken life again at the moment of conception when conditions are right for past karma to be fulfilled. We live and act, and everything we do goes into what we think at the present moment, so that at death, the mind is the sum of everything we have done and everything we still desire to do. That sum of forces has karma to reap, and when the right context comes—the right parents, the right society, the right epoch—the bundle of energy that is the germ of personality is born again. We are not just limited physical creatures with a beginning in a particular year and an end after fourscore years and ten. We go back eons, and some of the contents of the deepest unconscious are the dark drives of an evolutionary heritage much older than the human race.'*

²²¹ *'Indra's net': Indra's (parel)net—ook Indra's juwelen genoemd—is een boeddhistische metafoer die het concept van leegte, van afhankelijkheid en van de vervlechting van alles-met-alles beschrijft. Deze metafoer werd ontwikkeld door het Mahayana en gedistilleerd uit de Avatamsaka Soetra.*

ASHOKA - CUNNINGHAM - DHARMAPALA

• *Sekho pathavim vicessati
yamalokam ca imam sadevakam
sekho dhammapadam sudesitam
kusalo pupphamiva pacessati.*

*Een discipel [van de Boeddha] zal de aarde,
dit Yama-rijk, en dit godenrijk overwinnen.
Een discipel zal dit goed onderwezen Dhamma-pad uitkiezen.
—Zoals een ervaren [florist] een bloem
Selecteert [voor het maken van een guirlande]. •*

(Dhammapada, Gatha # 45)

Toen in het midden van de 18de eeuw de eerste boeddhistische artefacten door Engelse kolonisten werden opgegraven, was de verbazing en vooral de ontkenning zo groot dat zelfs de lokale bevolking van *Pataliputra* (het huidige *Patna*) en *Rajagaha* (het huidige *Rajgir*)—eens de vermaarde bolwerken van het boeddhisme—geen enkel spoor van herkenning vertoonde. Op andere plaatsen werden boeddhabeelden, die niet vernield waren, als hindoe-goden vereerd. En de verlaten *stupas* waren, overwoekerd door wilde vegetatie, zodanig met de natuur geïntegreerd dat ze op heuvels leken.

Met een machiavellistische geslepenheid die enkel de grote cynici kenmerkt en met een diepe minachting voor de *Dhamma*, zijn generaties brahmanen erin geslaagd om een belangrijk deel van de Indische geschiedenis uit het collectieve geheugen te amputeren. Hun geniepige mentale oorlogsvoering werkte efficiënter en doeltreffender dan het brute geweld van de mohammedaanse *jihad*.

De leer van de *Dhamma* was—zes eeuwen na de verwoestende doorgang van de niets ontziende mosliminvasie op het einde van de 12de eeuw—compleet uit de Indische geschiedenis en uit het collectieve bewustzijn gewist. Wat nog restte van de boeddhistische tempels en heiligdommen in de *Majjhimadesa* was grotendeels verlaten of diende als huisvesting voor hindoe-goden. Wat compleet vernield of platgebrand was werd door de jungle overwoekerd of door overstromingen onder dikke sli-blagen verborgen.

De eerste artefacten die bloot gelegd werden waren de *Ashoka*-pilaren²²² waarop zich inscripties bevonden in een onbekend schrift. Het zijn deze monolieten die de exacte locaties aanduiden waar het in puin gevallen boeddhisme zich in India had afgespeeld.

De volgende taak van de onderzoekers was om erachter te komen wát de betekenis van deze teksten was en wíe de auteur was. Geen enkele Indiase geleerde slaagde erin om ze te ontcijferen.

In 1837 slaagde een Brits koloniaal ambtenaar bij de Indische Munt en tevens secretaris van de Aziatische Vereniging van Bengalen, *James Prinsep*, erin na enkele jaren van moeizame studie en hard werken, de inscripties, die in *Brahmi* waren geschreven, te ontcijferen. De openingswoorden van de edicten luiden als volgt: '*Aldus sprak de Geliefde van de Goden, Koning Piyadasi*'.²²³

Wie of wat deze illustere koning *Piyadasi* was bleef voor de archeologen echter een raadsel.

Een Engelse vertaling van de *Mahavamsa*—een *Pali*-kroniek uit het toenmalige Ceylon— door *George Turnour*; historicus en officier van de *Ceylon Civil Service*, bracht—louter toevallig—het antwoord.

Doordat het woord '*Piyadasi*' in de *Mahavamsa* voorkwam, kon *Prinsep* koning *Piyadasi* identificeren als de grote boeddhistische keizer *Ashoka*.

De ontcijfering van de *Ashoka*-inscripties en de identificatie van *Ashoka* was een baanbrekend evenement. Het was immers het onomstotelijk bewijs dat India in *Ashoka's* tijd boeddhistisch was ! Een vloek in de hindoe-kerk !

De inscripties op de pilaren gaven én geven een uniek inzicht op de *Maurya*-maatschappij en illustreerden ten overvloede het hoge *Dhamma*-gehalte van deze hoogstaande samenleving.

Zo staan op de *Ashoka*-pilaar van *Lauriya Nandangarh*²²⁴ van 244 vóór GTR volgende zes edicten gebeiteld:

• *Piyadasi, de Geliefde van de Goden, verklaart het volgende:*

*Dit Dhamma-edict werd geschreven
in het 26ste jaar na mijn kroning.*

*Geluk in deze wereld en de volgende is moeilijk te verkrijgen
wanneer men geen liefde betoont voor de Dhamma;*

wanneer men niet aan zelfonderzoek doet;

wanneer men geen eerbied betoont;

wanneer men geen angst heeft voor het kwaad;

en wanneer men zonder geestdrift leeft.

*Maar door mijn instructie is de achting en liefde voor de
Dhamma van dag tot dag gegroeid en zal blijven groeien.*

*Mijn officieren van het hoog, midden en lager kader beoefenen
en conformeren zich aan de Dhamma, en zijn bekwam om
anderen te inspireren hetzelfde te doen.*

*Mahamattas*²²⁵ *in de grensgebieden hebben dezelfde opdracht.*

En dit zijn mijn instructies:

beschermen met Dhamma;

geluk brengen door Dhamma

en bewaken door Dhamma.

Piyadasi, de Geliefde van de Goden, verklaart het volgende:

Dhamma is goed, maar wat houdt Dhamma in ?

*Dhamma omvat weinig kwaad; veel goed; vriendelijkheid;
vrijgevigheid; waarmachtigheid en zuiverheid.
Ik heb dit op verschillende manieren toegepast:
Aan tweevoetige en viervoetige wezens; aan vogels en
waterdieren heb ik verschillende dingen gegeven,
waaronder het geschenk van het leven.
Verder zijn vele goede dingen door mij gedaan.
Dit Dhamma-edict is geschreven opdat de mensen het voor lange
tijd zouden opvolgen. In de wetenschap dat wie het opvolgt
heilzame daden stelt.*

*Piyadasi, de Geliefde van de Goden, verklaart het volgende:
Mensen zien alleen hun goede daden en ze zeggen:
"Ik heb deze goede daad gedaan".
Maar ze zien hun slechte daden niet en zeggen niet:
"Ik heb deze slechte daad gedaan" of "Dit is een slechte daad".
Het verschil is soms moeilijk te zien.
Men moet zo denken:
"Wanneer deze dingen tot kwaad leiden, tot geweld, tot
wreedheid, tot woede, trots en jaloezheid, laat me mezelf niet
vergiftigen met deze dingen."
En verder moet men denken:
"Dit leidt tot geluk in deze wereld en de volgende."*

*Piyadasi, de Geliefde van de Goden, verklaart het volgende:
Dit Dhamma-edict werd geschreven in het 26ste jaar
na mijn kroning.
Mijn Rajjukas²²⁶ werken onder de mensen, tussen
honderdduizenden mensen. Het horen van petitie en de
rechtspraak is aan hen overgelaten, zodat zij hun plichten in
vertrouwen en zonder vrees kunnen uitoefenen en zodat zij
kunnen werken voor het welzijn, geluk en voordeel
van de mensen in het land.
Maar ze moeten onthouden wat geluk en verdriet veroorzaakt, en
omdat ze toegewijd zijn aan de Dhamma, moeten ze de mensen in
het land aanmoedigen (om hetzelfde te doen), dat ze geluk kunnen
bereiken in deze wereld en de volgende.
Deze Rajjukas zijn mijn dienaren. Ze gehoorzamen ook de
officieren die mijn verlangens kennen, en die de Rajjuka's
instrueren te doen wat ik wil dat gebeurt.
Net zoals iemand vertrouwen heeft wanneer men zijn kind heeft
toevertrouwd aan een deskundige verpleegster met de gedachte:
"De verpleegster zal goed voor mijn kind zorgen",
zo ook zijn de Rajjuka's door mij aangesteld voor het welzijn
en het geluk van de mensen in het land.*

*Het horen van petitie en de rechtspraak zijn aan de Rajjukas
overgelaten, zodat ze hun taken onverstoort, onbevreesd en
vol vertrouwen kunnen uitvoeren.
Het is mijn wens dat er uniformiteit in de wet en uniformiteit in
de strafmaat moet zijn. Ik ga zelfs zo ver, om een uitstel van drie
dagen te verlenen aan mensen in de gevangenis die berecht zijn*

en ter dood veroordeeld. Gedurende deze tijd kunnen hun
familieleden beroep instellen om hun leven te sparen.
Wanneer er niemand ten hunnen gunste optreedt kan de
gevangene verdiensten verwerven voor de volgende wereld
door een schenking te doen,
of hij kan deze periode gebruiken om te vasten.
Het is inderdaad mijn wens dat op deze manier,
zelfs als de tijd van een gevangene beperkt is,
hij zich kan voorbereiden op de volgende wereld,
en dat op deze manier zijn Dhamma-praktijk,
zijn zelfbeheersing en zijn vrijgevigheid kan groeien.

Piyadasi, de Geliefde van de Goden, verklaart het volgende:
Zesentwintig jaar na mijn kroning werden verschillende dieren
beschermd verklaard: papegaaien, mainas, aruna, ganzen, wilde
eenden, nandimukhas, gelatas, vleermuizen, koningin mieren,
moerasschildpadden, vis zonder been, vedareyaka,
gangapuputaka, sankiya, vissen, schildpadden, stekelvarkens,
eekhoorns, herten, stieren, okapinda, wilde ezels, wilde duiven,
huisduiven en alle viervoetige wezens
die noch nuttig, noch eetbaar zijn.

Geiten, oaien en zeugen die jong zijn of melk geven aan hun
jongen worden beschermd, en dat geldt ook voor dieren van
minder dan zes maanden oud.

Hanen moeten niet worden gecaponiseerd.

Schuilplaatsen die levende wezens verbergen, mogen niet worden
verbrand en bossen mogen ook niet zonder reden worden in
brand gestoken, zodat er geen levende wezens worden gedood.

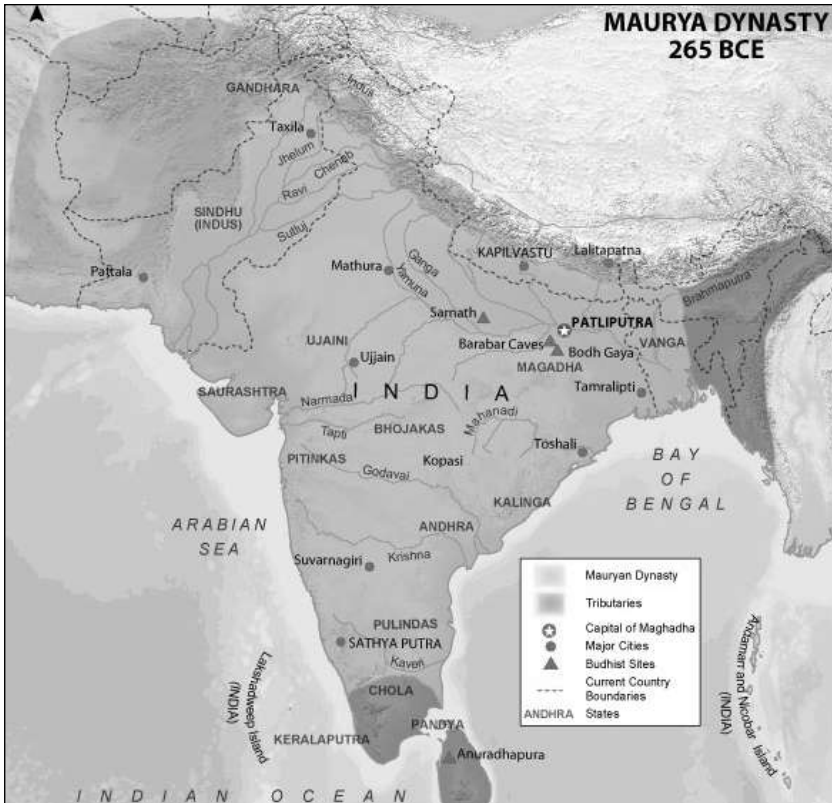
Het ene dier moet niet als voedsel aan het andere worden
gegeven. Op de drie Caturmasis, de drie dagen van Tisa en
tijdens de veertiende en vijftiende van de Uposatha, worden
vissen beschermd en mogen ze niet worden verkocht. Gedurende
deze dagen mogen dieren ook niet worden gedood in de
olifantenreservaten of in de visreservaten. Op de achtste van elke
veertien dagen, op de veertiende en vijftiende, op Tisa,
Punarvasu, de drie Caturmasis en andere bijzondere dagen,
mogen stieren niet worden gecastreerd, evenmin als bokken,
rammen, zwijnen en andere dieren die gewoonlijk gecastreerd
worden. Op Tisa, Punarvasu, Caturmasis en de vijftien dagen van
Caturmasis worden paarden en ossen niet gebrandmerkt.
In de zesentwintig jaar sinds mijn kroning heb ik aan gevangenen
vijfentwintig keer amnestie gegeven.

Piyadasi, de Geliefde van de Goden, verklaart het volgende:
Twaalf jaar na mijn kroning begon ik Dhamma-edicten te
schrijven voor het welzijn en geluk van de mensen, opdat ze niet
in het slechte zouden vervallen, en zouden kunnen groeien in
Dhamma. Daarbij had ik altijd het volgende in gedachte:
"Hoe kan ik het welzijn en geluk van de mensen waarborgen?"
Ik doe dit door aandacht te geven aan mijn familieleden, aan hen
die in de buurt wonen en die ver wonen.
Zo kan ik ze naar geluk leiden.

*Dit doe ik voor alle groepen.
Ik eer alle religies zonder onderscheid.
Verder probeer ik zoveel mogelijk mensen
persoonlijk te ontmoeten.
Dit Dhamma-edict werd zesentwintig jaar
na mijn kroning geschreven.* 9

Het werd vlug duidelijk dat de brahmanen—als de elite scheidende en hoeders van de *Vedas* en de *Brahmanas*—deze gouden eeuw bewust en opzettelijk uit de geschiedenis van India hadden weggeveegd. 227

—Het Mauryaanse Rijk van Ashoka—

Ze hadden de waarheid over de Boeddha én de waarheid over zijn leer niet enkel weggelaten, maar ook op een wijze vervormd dat de bevolking compleet misleid werd. De ontdekking van dit historisch *plot* was zo ingrijpend dat de hele geschiedenis van zowel India als van het boeddhisme compleet moest herschreven worden. Van geschiedvervalsing gesproken. *Fake History*.

Maar uiteindelijk is recht geschied: na meer dan 2 millennia's zullen *Ashoka's* monolieten aan mij getuigenis afleggen van zijn vertrouwen in de *Dhamma* en van zijn toewijding aan de *buddhasasana*. Vormelijke artefacten van een *cakkavatti*,²²⁸ die zijn rijk achterliet bezaaid met tempels, *stupas*, *chaityas* en *viharas*.

Sir Alexander Cunningham (1814-1893) versnelde de speurtocht naar en het herstel van de archeologische vindplaatsen in India. Hij was de eerste directeur-generaal van de Indische archeologie en ongetwijfeld de grootste ontdekker van boeddhistisch erfgoed in India—'a history almost completely unknown to the Indians themselves and only vaguely understood by Europeans'.²²⁹

Hij kwam naar India in 1833 en diende als ingenieur in het leger en andere koloniale administraties in India en Birma. Hij interesseerde zich voor archeologie omdat hij een aangeboren affectie bezat voor historische artefacten en diep vertrouwd was door de manier waarop de monumenten leden onder natuurlijke overwoekering en plundering.

Zijn overtuiging werd nog versterkt toen hij rond 1840 de archeologische opgraving in *Sarnath* onder zijn hoede nam, waar hij *de visu* de onherstelbare schade aan de monumenten zag als gevolg van de plundering door *Jagat Singh*, minister van *Benares*, die de eeuwenoude *Dhammarajika Stupa* ontmanteld had voor de bouw van een bazaar in *Varanasi*. Zijn inzet als archeoloog over een periode van 28 jaar leidde ertoe dat hij in 1861 benoemd werd tot directeur-generaal van de Archeologie in India.

Het toeval wilde dat in dezelfde periode een uitmuntende Franse geleerde, *Stanislas Julien*,²³⁰ een vertaling publiceerde van de reisverslagen van de Chinese pelgrim *Xuanzang* (*cf. infra*).

In ieder geval: de gedetailleerde—met een haast forensische precisie uitgevoerde—beschrijving van steden, plaatsen en landroutes door de Chinese pelgrims *Faxian*, *Xuanzang* en *I-Tsing* [*Yijing*]²³¹ tijdens hun reizen door *Majjhimadesa*, verschaftte Cunningham een systematisch overzicht van de archeologische overblijfselen van Noord-India. Dit resulteerde in de ontdekking van verschillende oude boeddhistische plaatsen zoals *Kusinara*, *Shravasti*, *Nalanda* en *Kosambi*...

De bijdrage van *Alexander Cunningham* aan het herstel van het compleet verloren gewaande boeddhistische erfgoed in India is ongeëvenaard. Alle boeddhisten—maar in hun zog de hele mensheid—zijn hem hiervoor dankbaarheid verschuldigd.

Waar Cunningham zijn leven wijdde aan de herontdekking en het herstel van de boeddhistische erfgoedsites, was het *Anagarika Dharmapala*,²³² die de *revival*-beweging van het boeddhisme in India in gang zette.

Geboren in het toenmalige Ceylon, het huidige Sri Lanka, als *David Hewavitarana*, in een rijke Singalese handelaarsfamilie, adopteerde hij later de naam van *Anagarika Dharmapala*.²³³ In 1891 reisde hij voor het eerst naar *Bodhgaya* na het lezen van verschillende artikels van *Sir Edwin Arnold*, die de deplorabele toestand²³⁴ beschreef van de *Mahabodhi*-tempel, de meest verheven plaats van verering voor boeddhisten. Het beheer van de plaats waar *Siddhattha Gotama* tot verlichting kwam en de Boeddha werd, was volledig in handen van weinig zorgzame hindoes.²³⁵

Wat hij zag schokte en bedroefde hem zo diep dat hij beloofde om zijn leven te wijden '*om deze heilige plek te laten onderhouden door onze eigen monniken*'.

Hiervoor richtte hij de *Maha Bodhi Society of India* op. Beginnend in *Bodhgaya*, waar hij streed om de controle te verkrijgen over het beheer van de *Mahabodhi*-tempel, breidde de *Maha Bodhi Society* haar activiteiten al vlug uit naar *Sarnath*, de plaats waar de Boeddha zijn eerste prediking gaf.

Toen *Anagarika Dharmapala Sarnath* bezocht, was de plaats gereduceerd tot een kleine rurale nederzetting omringd door oerwoud. Dit bezoek aan *Sarnath* in 1891 raakte hem diep toen hij zag hoe de plaats waar de Boeddha het *Wiel*²³⁶ van de *Dhamma* in gang zette, door de plaatselijke bevolking gebruikt werd als vuilnisbelt en als een plaats om hun varkens te laten grazen. Verder werden de ruïnes van de vele kloosters, tempels en *stupas*—*Jagat Singh* indachtig—gebruikt als goedkoop bouw materiaal.²³⁷

Dharmapala besloot om de plaats in eer te herstellen door een nieuwe *vihara* te bouwen naast het beroemde Hertepark. Met de voltooiing van de *Mulagandhakuti Vihara* in 1931 en de daaropvolgende oprichting van een *Maha Bodhi Society* bibliotheek, gratis medische verzorging voor de lokale bevolking, een meisjesschool en een verblijfplaats voor pelgrims, pulseerde hij *Sarnath* opnieuw tot leven.

Dharmapala was ook één van de eersten die inzag dat een *yatra* een belangrijk instrument is om boeddhistisch sectarisme te overstijgen. Hij realiseerde zich dat een pelgrimage naar de boeddhistische plaatsen een gemeenschappelijk platform kon creëren voor boeddhisten van allerlei strekking.

Maar niet enkel een bekeerde *cakkavatti* en een bevlogen *anagarika* zullen mijn pad kruisen.

Ik zal in het spoor lopen van Chinese *bhikkhus* die immense afstanden overbruggen en gigantische ontberingen, gevaren en de dood trotserden, in de hoop ooit de—in hun ogen—heilige boeddhistische plaatsen te zien. Veel van deze monniken stierven—totaal onbekend en van-iedereen-verlaten—van lichamelijke uitputting, van ziekten of door de moordende handen van rovers.

Drie van deze monniken die hun avontuur overleefden, lieten ons hun reiservaringen na. De auteurs zijn: *Faxian* (337-422 GTR), *Xuanzang* (602-664) en *I-Tsing* [*Yijing*] (635-713 GTR).

Het reisverslag van *bhikkhu Faxian*,²³⁸ die op zoek was naar de oorspronkelijke monastieke regels (*P. vinaya*), bestrijkt 15 jaar (399-414 GTR). De monnik deed er vijf jaar over om van de westelijke grens van China naar Noord-India te reizen. Doorheen de *Taklamakan*-woestijn, zelfs op dit moment, één van de meest ongerepte omgevingen op deze planeet en over de winderige bergpassen van het *Pamir*- en *Hindu Kush*-gebergte. Na zes jaar in India te hebben doorgebracht (waarvan 3 jaar in *Patna*, waar hij *Sanskriet* leerde), scheepte hij in naar Sri Lanka, waar hij twee jaar verbleef en waar hij de hand kon leggen op kopieën van de *Digha-Nikaya* en de *Samyutta-Nikaya*. Zijn terugreis over zee, gelardeerd met verschillende schipbreuken, duurde nog een jaar. Eenmaal aangekomen in zijn thuisland besteedde hij de rest van zijn leven aan de beschrijving van zijn 15-jarige *odyssee* en aan de Chinese vertaling van de *Dhamma*-geschriften die hij tijdens zijn reis verzameld had.

Twee eeuwen later was het de beurt aan *bhikkhu Xuanzang* om deze plaatsen te pelgrimeren. Het verslag van deze geleerde *tipitaka*-kenner en zorgvuldige vertaler van *Dhamma*-geschriften uit het *Sanskriet* naar het *Chinees*,²³⁹ behelst een uiterst gedetailleerde beschrijving van de boeddhistische heiligdommen in India en in de andere landen die hij bezocht in de periode 629-645 GTR.²⁴⁰

Maar even belangrijk is dat deze Chinese vertalingen van *Xuanzang* uiteindelijk het vacuüm hebben opgevuld van de vele *Mahayana Sanskriet*-teksten die door de verwoestende islam-invasie aan het einde van de 12de eeuw onherroepelijk verloren gingen.²⁴¹

De derde reiziger tenslotte, *I-Tsing*,²⁴² reisde per boot naar India in de periode 671-695 GTR en studeerde een tiental jaar (van 675-685 GTR) in *Nalanda*. Zijn beschrijving van het leven aan deze universiteit geeft een duidelijk beeld van de manier waarop de zeden en gewoonten van de *bhikkhus* veranderd waren (*cf: infra*) t.o.v. de oorspronkelijke visie.

De reisbeschrijvingen van deze Chinese pelgrims zijn de enige beschikbare geschriften die de toestand portretteren van het boeddhisme en van de boeddhistische sites, zoals ze toen bestonden. Ze zijn verder van onschatbare waarde gebleken bij het lokaliseren van de archeologische vindplaatsen in de 19de eeuw door *Alexander Cunningham*.

En ook nu nog bewijzen deze reisbeschrijvingen hun onschatbaar nut aan de huidige generatie archeologen, die met de meest moderne technische hulpmiddelen de aarde in India omwoelen om de verloren gegane geschiedenis van de *Dhamma* aan de oppervlakte te brengen.

---

²²² De eerste Ashoka-pilaar die ontdekt werd was de Delhi-Mirath-pilaar in 1750. Ashoka heeft tijdens zijn regeerperiode een 40-tal pilaren laten oprichten. Maar velen hebben de tijd niet overleefd; sommige overleefden de vele invasies niet; anderen werden door de bliksem getroffen; nog anderen werden verplaatst en als dusdanig beschadigd en tenslotte werden sommigen gebruikt als goedkoop bouw materiaal. Naast deze pilaar-edicten gebruikte Ashoka ook rotsen om de Dhamma te verspreiden. Aan de hoofdingang van het Nationaal Museum in New Delhi is er een prachtige compilatie gemaakt van deze rots-edicten.

²²³ Piyadasi, Syn. Piyadassi; Priyadarshini, letterlijk: 'hij die met welbehagen naar de dingen kijkt'. Het was de naam die Ashoka zichzelf aanmatigde.

²²⁴ In het noorden van de huidige Indische deelstaat Bihar.

²²⁵ 'Mahamattas' (P): beambten gedurende de Maurya-periode, waarvan de taak tweevoudig was: enerzijds het propageren van de Dhamma en anderzijds de overheid inlichten over wat onder de bevolking opgeld maakte.

²²⁶ 'Rajjuka' (P): een koninklijk opzichter.

²²⁷ Wat nog maar eens bevestigt dat de geschiedenis steeds door de overwinnaars geschreven wordt. En bijgevolg dat er steeds maar één waarheid wordt verteld. Wat eveneens de noodzaak onderschrijft om uiterst voorzichtig om te gaan met concepten, woorden en opinies. De Kalama-Sutta vormt hierbij een uitstekende wegwijzer.

²²⁸ Ashoka: Syn.: Ashoka; Dhammasoka. 'Ashoka' (P): letterlijk: 'vrij van leed; zonder smart; zonder verdriet; zonder droefheid'. Keizer van heel India (uitgezonderd het diepe Zuiden) van 263 tot 232 vóór GTR. Eén van de grootste heersers ter wereld. Hij liet boeddhistische teksten graveren op rotsen, pilaren en in grotten. Circa 241 vóór GTR zou hij in de boeddhistische orde zijn ingetreden. Als keizer van Magadha deed hij de eerste grootschalige poging om het gedachtegoed van de Boeddha op het staatsmanschap toe te passen en probeerde hij het boeddhistische ideaal van de cakkavatti—de universele (boeddhistische) vorst/wereldheerser—te verwezenlijken. Ondanks het feit dat keizer Ashoka in de boeddhistische literatuur wordt opgehemeld als een cakkavatti, een wereldheerser die het boeddhistische gedachtegoed vroom omarmde na een bloedige successieoorlog waarbij hij verschillende van zijn broers om het leven bracht en na de brutale verovering van de staat Kalinga, laat de snelheid waarmee zijn rijk na zijn dood uit elkaar viel, vermoedden dat de interne cohesie tijdens zijn regeerperiode met minder vrome middelen werd gerealiseerd. Of dat althans de door hem gepropageerde regeerstijl niet de volmondige goedkeuring wegdroeg van de bevolking.

Zie in dit verband, het uiterst boeiende en meeslepende boek van Allen, Charles, (2013), *Ashoka, The Search for India's Lost Emperor*.

²²⁹ Voor meer details, zie: Dhammika, Shravasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 15-16 evenals Singh, Rana, (2009), *Where The Buddha Walked. A Companion to the Buddhist Places of India* p. 39-40.

---

²³⁰ Stanislas Julien (1797-1873) is één van de meest prominente Franse sinologen. Hij richtte zijn aandacht o.m. op de boeddhistische literatuur van China en meer in het bijzonder op de reizen van boeddhistische pelgrims naar India. Om de verwijzingen naar Indiase instellingen en de transcripties in het Chinees van Sanskrietwoorden en eigennamen beter te kunnen begrijpen, startte hij de studie van het Sanskriet. In 1857 publiceerde hij zijn 'Voyages des pèlerins bouddhistes. II et III. Mémoires sur les contrées occidentales, traduits du sanscrit en chinois par Hiouen-Thsang [Xuanzang], en l'an 648' (2 volumes, 1857-1858)

²³¹ De reismotieven voor de Chinese bhikkhus waren verschillend: Faxian was op zoek naar authentieke teksten over de monastieke regels (vinaya); Xuanzang was als Chinese indoloog vooral geïnteresseerd in originele boeddhistische teksten omdat de bestaande Chinese vertalingen niet zijn goedkeuring wegdroegen: hij wilde de doctrines uit eerste bron lezen. Waar ik volop begrip voor opbreng. I-Tsing had vooral belangstelling voor de praktijkbeoefening van de monastieke regels in Indische boeddhistische kloosters.

Voor een uitgebreide geografische beschrijving van de reizen van deze Chinese Bhikkhus, verwijs ik naar : Dhammika, Shravasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 10 e.v.

²³² Anagarika Dharmapala (1865-1933), was een Singalese boeddhistische schrijver.

²³³ Dharmapala, (P) → dharma+pala: dharma = Dhamma; pala = bewaker, beschermer. Dharmapala betekent letterlijk: 'beschermer van de Dhamma'.

²³⁴ Voor meer details, zie: Dhammika, Shravasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 16-17, evenals Singh, Rana, (2009), *Where The Buddha Walked. A Companion to the Buddhist Places of India* p. 40-41

²³⁵ San, Khoon, Chan, (2018), *The Eight Great Places of Buddhist Pilgrimage* p. 46 - 47

²³⁶ Het wiel symboliseert samsara—de eeuwige cirkel van ontstaan en van vergaan, van geboorte en dood, dat zijn oorzaak vindt in eindelijkloos verlangen. Zonder begin, zonder einde. Anamatagga (P)

²³⁷ Dhammika, Shravasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 18

²³⁸ Legge, James, (1886), *Record of Buddhistic Kingdoms by Chinese Monk. Fa-Hien. Being an Account by the Chinese Monk Fa-Hien of his Travels in India and Ceylon (A.D. 399-414) in Search of the Buddhist Books of Discipline.*

²³⁹ Xuanzang's vertaling van de Prajnaparamita-Sutra (de Hartsoetra) werd en blijft de standaard in alle Oost-Aziatische boeddhistische stromingen. Xuanzang keerde vanuit India terug naar China met drie exemplaren van deze soetra. Met een team van vertalers, vertaalde hij dit omvangrijke werk in 660 GTR, gebruikmakend van de drie versies om de integriteit van de brondocumentatie te waarborgen. Dit werd de Mahaprajnaparamita-Sutra.

²⁴⁰ Bernstein, Richard (2001). *Ultimate Journey: Retracing the Path of an Ancient Buddhist Monk (Xuanzang) who crossed Asia in Search of Enlightenment.*

²⁴¹ In Nalanda werd recent (2007) een herdenkingsmuseum voor Xuanzang opgericht onder de auspiciën van India en China. Het museum belicht het uitzonderlijke belang van de pelgrimage van de bhikkhu voor het huidige wetenschappelijk archeologisch en filologisch onderzoek.

²⁴² Takasuku, J., (1896), *A Record of The Buddhist Religion as practised in India and the Malay Archipelago (A.D.671-695)*
<https://archive.org/stream/recordofbuddhist00ichi#page/n7/mode/2up>

LUMBINI

- *Sukho buddhanam uppado
sukha saddhammadesana
sukha sanghassa samaggi
samagganam tapo sukho.*

*Gezegend is de geboorte van Boeddhas.
Gezegend is de verkondiging van de Dhamma.
Gezegend is de eensgezinde Sangha.
Gezegend is de beoefening van hen die in harmonie leven.* •

(Dhammapada, Gatha # 194)

Lumbini ligt in Nepal, op een twintigtal kilometer van de Indiase noordgrens. Dit is de geboorteplaats van *Siddhattha Gotama*. De exacte geboortedatum van de Meester is onbekend. Het vormt een academisch strijdpunt. Maar is in feite volstrekt onbelangrijk. Laten we het gemakkelijkschalve houden op de 5de eeuw vóór GTR. Waar alle bronnen het over eens zijn is dat de Boeddha 80 jaar oud werd.

Zijn vader was *Suddhodana*, een democratisch verkozen *Kshatriya*-leider van de clan van de *Shakyas*. Deze *Shakya*-clan vormde een onafhankelijke, oligarchische republiek, gekend onder de naam *Sakya Ganarajya*. *Kapilavatthu (P.)* was er de onbeduidende hoofdstad van.

Zijn moeder was *Mahamaya*,²⁴³ dochter van *Suppabuddha*, de *Kshatriya*-leider van *Koliya*, met als hoofdstad *Devadaha*, ongeveer 60 km oostwaarts van *Lumbini*. *Pajapati*,²⁴⁴ de pleegmoeder van de Boeddha, was de zuster van *Mahamaya*.²⁴⁵

Het verhaal van de geboorte van *Siddhattha* geef ik *infra*, in mijn eigen woorden weer zoals de boeddhistische literatuur het reeds 2.600 jaar voorhoudt:²⁴⁶

- *Toen koningin Maya hoogzwanger was begaf ze zich naar het
huis van haar ouders om daar te bevallen.
Ze beviel echter voortijdig op de reisweg in Lumbini.
Haar zoon droeg de 32 kenmerken van
een toekomstige Mahapurisa.*

*Kort na de geboorte nodigde de koning een ziener—Asita
genaamd—uit om de toekomst van de pasgeborene te voorspellen.
De ziener, die de 32 tekens onmiddellijk herkende, voorspelde dat
het kind ofwel een universele monarch zou worden,
ofwel een religieus leider,
wanneer hij zou geconfronteerd worden met lijden.*²⁴⁷

*Koning Suddhodana had het niet zo erg begrepen
op een religieus leiderschap.
Hij probeerde te verhinderen dat Siddhattha
in aanraking zou komen met lijden.
Hij bouwde drie paleizen voor zijn zoon—één voor elk seizoen—
en omringde hem met courtisanes.*

*Tenslotte hoopte hij dat het huwelijk van zijn zoon met
Yashodhara én het nakomelingschap (Rahula) ²⁴⁸ hem verder
aan het huiselijke leven zou binden.
Toch slaagde Siddhattha erin het paleis te verlaten
en op die uitstappen ontmoette hij respectievelijk
een zieke man, een oude man, een lijk en een monnik.*

*Gegrepen door deze vier ontmoetingen besloot Siddhattha het
paleis te verlaten in de hoop een oplossing te vinden voor het
lijden dat voortspruit uit de vergankelijkheid van de dingen.
Hij verliet het paleis, en zijn vrouw en kind
om het leven van een bedelmonnik te gaan leiden. ♣*

Wat we weten over de geboorteplaats *Lumbini* spruit voort uit drie bronnen: *primo* uit de boeddhistische literatuur, *secundo* uit de reisverhalen van Chinese pelgrims en *tertio* uit recent archeologisch onderzoek.

Wat de eerste bron betreft weten we dat de woorden van de Boeddha '*bewaard gebleven zijn, zij het in een sterk, door latere generaties, geredigeerde vorm*'. ²⁴⁹ Anders gezegd: de boodschap van de Boeddha is niet rechtstreeks tot ons gekomen. Lees: het verhaal is meer dan eens 'aangepast' geworden. Vooraleer de teksten van de *Pali*-canon werden neergeschreven hebben zij een lange, ingewikkelde—en op sommige plaatsen niet steeds duidelijke—orale evolutie doorgeemaakt.

De tweede bron, de reisverhalen van (vooral Chinese) pelgrims, zijn—uit de aard van de dingen—uiterst subjectief.

Archeologisch onderzoek, als derde bron tenslotte, heeft zoals elke 'wetenschappelijke' discipline moeite om de frivoliteiten van de vigerende tijdsgeest te overstijgen.

Wat buiten kijf staat is dat de geboorte van *Siddhattha* met ontzettend veel eerbied en met een gelijkaardige spirituele bewogenheid omfloerst wordt in de *Mahapadana-Sutta—de Grote Leerrede over de Legendes van de Boeddhas* ²⁵⁰ en de *Acchariya-Abbhuta-Sutta—de Leerrede over het Wonderlijke en het Buitengewone*. ²⁵¹

Ik citeer:

♣ *Toen de bodhisattva uit de Tusita-hemel in de moederschoot
neerdaalde, verscheen er in de wereld van haar goden, met haar*

*Maras, met haar Brahmas, temidden van dit geslacht met zijn
asceten en brahmanen, met zijn goden en mensen een reusachtig,
niet te meten licht, dat de luister van de goden overtrof.*

*Zelfs in de donkere plaatsen tussen de werelden, waar noch de
zon, noch de maan, die nochtans krachtig zijn, niet in staat
blijken hun licht te doen schijnen, zelfs daar openbaarde zich dit
reusachtige, onmetelijke licht dat de luister der goden overtrof...⁹*

Zoals het verder ook beschreven staat in de *Nidana-Katha*,²⁵² vormt het een bijzonder mooi mythologisch verhaal, literair aantrekkelijk zowel door de omschrijving als door de sereniteit die het uitstraalt.

En zoals het met sprookjes gaat, wordt het verhaal met het verstrijken van de jaren mooier en mooier. Wat echter een contradictie en een aanfluiting vormt voor de natuurwet die vergankelijkheid heet.

Ik citeer uit de *Buddhacarita* van *Asvaghosa*:²⁵³

- *Terwijl Mayadevi zichzelf ondersteunde met een tak vol met
bloemen van de Sal-boom, werd de bodhisattva geboren.
Op dat moment stond het sterrenbeeld Pushya veelbelovend
en uit de koningin werd haar zoon geboren,
voor het welzijn van de wereld,
zonder pijn en zonder weeklagen.*

*Zoals de zon 's morgens, zo maakte de bodhisattva
de wereld helder als goud,
met stralen die de duisternis verdreven.
Zoals Aurva's geboorte uit de dij;
Prithu's uit de hand;
Mandhatri's, zoals Indra, uit het voorhoofd,
en Kakshivat uit het bovenste gedeelte van de arm
—zo ook was zijn wonderbaarlijke geboorte...⁹*

Ik geef toe: ik heb me vermeid in de lyrische beschrijving van *Mayadevi's* droom over de grote witte olifant; over haar vlekkeloze bevalling in een bucolische omgeving. Zonder spoor van pijn, van smart. Zonder *dukkha*. *The best of all worlds*.

Ik geef de mythe graag de plaats en de conceptuele ruimte waar ze thuishoort. In devotie. Maar verder ga ik niet mee in het verhaal. *Bhakti* heeft nog nooit iemand bevrijd. Het schraagt voor *mij* weinig spirituele meerwaarde. Evenmin wijsheid.

Wat ik vooral zie is decoratie en perceptie.²⁵⁴

Zelfs de Boeddha was geen fervent voorstander van idolatrie, zoals blijkt uit de *Vakkali-Sutta*.²⁵⁵

• *Het vereren van dit onzuiver lichaam
zal je geen profijt brengen, Vakkali.
Daarentegen, wie de Dhamma ziet, ziet mij.* •

En ook in zijn laatste *sutta* komt de Boeddha hierop terug:²⁵⁶

• *Wanneer een monnik of een non
of een devote mannelijke of vrouwelijke leek²⁵⁷
in overeenstemming met de Dhamma leeft,
correct in het leven staat,
het pad bewandelt overeenkomstig de Dhamma,
zo iemand betuigt aan de Tathagata
de hoogst mogelijke eer.* •

Wat de Boeddha hier duidelijk maakt is dat een diep inzicht in de *Dhamma*, te samen met heilzaam gedrag, overeenkomstig de Leer, superieur is aan elke vorm van devotie.

Ik tracht me aan de nuchtere feiten te houden en geef weer wat ik met mijn *eigen* zintuigen ervaar. In de naakte wetenschap dat deze realiteit reeds perceptie genoeg in zich draagt.

Doe ik hierdoor de Boeddha of de *Dhamma* oneer aan ?

Neen. De boeddhistische legenden beschrijven *Lumbini* (en *Kapilavatthu*—*cfr. infra*) ten tijde van *Siddhattha* als prachtige plekken—groen en welvarend. Maar dezelfde legenden vertellen dat deze schoonheid en harmonie in de ogen van *Siddhattha* vluchtig waren als dromen. Zulke historische voetnoot spreekt *mij*—én *mijn* beoefening in dit tijdsgewricht—méér aan.

Lumbini, zoals het er nu bijligt, is een moderne schepping. En wanneer we het ernstig houden, momenteel vooral een belangrijke toeristische geldbron voor Nepal. Waar overigens—op zich—niets mis mee is, zolang het gewin ten goede komt aan de mensen die het hartsgrondig nodig hebben.

De plaats waar eens de Boeddha ter wereld kwam werd op het einde van de 19de eeuw herontdekt, nadat ze eeuwenlang verborgen bleef en gereduceerd was tot een nietszeggende vlakke.

Het huidige *Lumbini* is niet méér dan een zorgvuldig gecreëerde perceptie: de schoonheid en harmonie uit een ver verleden bestaan enkel in de gefantaseerde boeddhistische verhalen en in de verbeelding van geïnspireerde pelgrims.²⁵⁸

Wat weten we over deze plaats ?

Zeker is dat keizer *Ashoka* in 249 vóór GTR de plaats *Lumbini* bezocht en er een pilaar liet oprichten²⁵⁹—als eerbetoon aan de Boeddha én om zijn keizerlijke pelgrimstocht²⁶⁰ voor eeuwig te boekstaven. Deze zuil, weliswaar gebroken

(wellicht door een blikseminslag) en zonder (paarden) kapiteel (*cfr. infra*), bevindt zich nog steeds op de locatie en draagt in *Brahmi*-schrift volgende inscriptie:

• *De geliefde van de goden, koning Piyadasi, kwam hier in zijn twintigste regeringsjaar in hoogsteigen persoon om eer te betuigen aan de plaats waar Boeddha Sakyamuni geboren werd.*

Voor deze gelegenheid liet hij een stenen pilaar oprichten. Vermits de Boeddha op deze plaats geboren werd, heeft hij Lumbini vrijgesteld van belasting en de contributies (zoals van graan) vastgesteld op één achtste. •

Toen *Faxian* in de 5de eeuw GTR een poging deed om *Lumbini* te bezoeken, merkte hij in zijn reisverslag op dat de jungle de streek zodanig overwoekerd had dat het hem te gevaarlijk leek om verder te reizen.

De andere beroemde Chinese pelgrim, *Xuanzang*, had in de 7de eeuw GTR meer geluk (of ijver, respectievelijk durf). Hij slaagde erin *Lumbini* te bereiken en noteerde in zijn verslag de aanwezigheid van een vijver; een *Sal*-boom; verschillende *stupas* en een stenen pilaar met een paardenkapiteel.²⁶¹

En wat dan volgt, gedurende de volgende 12 eeuwen, is complete duisternis. *Nacht und Nebel*.

We weten met zekerheid dat na de islamitische verovering van Noord-India, op het einde van de 12de eeuw GTR, de boeddhistische sites geplunderd en brutaal verwoest werden en de monniken op gruwelijke wijze vermoord. Dit scenario is, met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid, ook het droeve lot van *Lumbini* geweest.

Toch hebben er tijdens de islamitische heerschappij nog geïsoleerde gevallen van verering en pelgrimages plaatsgevonden. Dit blijkt o.m. uit enkele inscripties op de *Ashoka*-pilaar zelf: een eerste graffiti van een onbekende pelgrim dateert uit het begin van de 14e eeuw GTR. Een tweede inkerving geeft meer duidelijkheid. Deze tweede inscriptie—'*Om Mani Padme Hum Sri Ripu Malla Chidam Jayatu Sangrama Malla—Moge Prins Ripu Malla lang zegevieren*'—hoort toe aan *Ripu Malla*, een prins van de *Nagaraja*-dynastie in het westen van Nepal.

En dan verdwijnt, zoals *supra* reeds aangehaald, het plaatsje *Lumbini* voor ettelijke eeuwen in de nevelen van de tijd.

De volgende stap in de geschiedenis van *Lumbini* doet zich voor op het einde van de 19de eeuw GTR (1896) wanneer, eerder toevallig, de archeologische site, wordt teruggevonden bij het rooien van een gedeelte van de jungle. Op dat

ogenblik was *Lumbini* verworden tot een desolate plaats met een aantal terpen en her en der verspreide ruïnes.

De eerste archeologische opgravingen werden gedaan door een Duitser met een weinig flatterende naam, dr. *Alois Führer*, een archeoloog die we later, in minder favorabele omstandigheden, opnieuw zullen tegenkomen.²⁶² *Führer* ontdekte de gebroken *Ashoka*-zuil met de duidelijke inscriptie in *brahmi*: '*Hida Budhe jate Sakya-muni*'—'*Hier werd de Boeddha geboren, de wijze van de Sakyas*'.

Maar ook deze uitzonderlijke vondst was niet van aard om *Lumbini* als een feniks te laten herrijzen uit de as van de geschiedenis. Daarvoor moest nogmaals een periode van 70 jaar overbrugd worden: in 1967 pelgrimeerde *U Thant*, de toenmalige Birmese secretaris-generaal van de VN en tevens devoot boeddhist naar *Lumbini*, waarna beslist werd om deze plaats te ontwikkelen. Maar in verhouding tot de massa fondsen die verzameld en aan de Nepalese overheid overgemaakt werden, bleef het resultaat eerder schamel. Een spijtig maar bekend verschijnsel wanneer het over openbare gelden gaat. En zeker over internationale fondsen.

Toen *U Thant* *Lumbini* bezocht kan de plaats als volgt beschreven worden: de reeds genoemde, door een bliksemingslag gebroken, *Ashoka*-zuil met daarnaast, op de top van een aarden terp, een *Mayadevi*-tempeltje dat in 1939 was opgericht door de toenmalige locale beheerder van het terrein, *Keshar Shamsher*, nadat hij in de periode 1932-1939 (eerder onzorgvuldig en onwetenschappelijk) de opgravingen had geleid en heel wat *stupas* en *viharas* had blootgelegd (maar ook heel wat anderen had vernield).²⁶³

In het tempeltje bevond zich een beschadigd beeld van *Siddhattha's* geboorte uit de vroege *Gupta*-periode (319-550 GTR). Door de plaatselijke bevolking werd deze afbeelding van *Mahamaya* vereerd als de hindoe-godin *Rupadevi* of *Ruminidevi*.

Dit bleef zo tot 1997, wanneer dit tempeltje werd afgebroken en de onderliggende bodemlagen archeologisch onderzocht.

Plots verklaarde het Nepalese Departement voor Archeologie dat een '*marker stone*' ontdekt werd die de exacte locatie aangeeft waar de Boeddha geboren werd (*cf: infra*). Maar zonder verder diepgaand epigrafisch²⁶⁴ of ander bewijsmateriaal, valt zulke verklaring wetenschappelijk niet te onderbouwen. Het hele verhaal getuigt van zo weinig *sérieux* dat het moeilijk is om waarheid en verzinzel uit elkaar te houden. De economische belangen zijn zo immens dat het waarschijnlijk een zoveelste poging vormt om *Lumbini* in het nieuws te houden en op deze manier het toeristisch *circuit* gaande te houden.²⁶⁵

Maar niet alles is negatief: ondanks de bovenstaande *scepsis* is de *Lumbini Development Committee* er toch maar in geslaagd om op relatief korte tijd een spirituele *oase* te creëren. Een *plaats* waar de pelgrim zijn religieuze en spiri-

tuele gevoelens kan uiten; waar hij kan chanten of mediteren. Of gewoon wegdromen.

Maar, hoe goed bedoeld ook, het blijft een perceptie. Een ervaring die een verwachting van vrede en van harmonie oproept—een atmosfeer van rust, universaliteit en zuiverheid.

De belangrijkste artefacten zijn en blijven, na de zich steeds maar repeterende archeologische opgravingen, zoals kon verwacht worden: de reeds vermelde *Ashoka-zuil* en de recente archeologische vondst van de 'marker stone' vlakbij de zuil.

Onder de fundering van het oude *Mayadevi*-tempeltje van *Keshar Shamsher* groeven de VN-onderzoekers 15 kamers uit tot een diepte van ongeveer 5 meter. Het is daar dat ze de 'markeringssteen' ontdekten in de vorm van een baarmoeder bovenop een platform van zeven baksteenlagen, die gedateerd werden uit de 3e eeuw vóór GTR.

—De nieuwe *Mayadevi*-tempel met de markeringssteen aan de *Pushkarni*-vijver—

Deze archeologische ontdekking bevestigt wat in oude boeddhistische literatuur vermeld staat, namelijk dat, toen *Ashoka Lumbini* bezocht, hij een 'steen' liet leggen op de exacte geboorteplaats van *Siddhattha Gotama*.

Recent werd over de vindplaats van de markeringssteen een nieuw monument gebouwd, waar de pelgrim langs een houten platform rond de steen kan circumambuleren.²⁶⁶ Verder bevindt zich in het nieuwe gebouw het beschadigde beeld uit het *Mayadevi*-tempeltje uit de vroege *Gupta*-periode (4de eeuw GTR) dat de geboorte van *Siddhattha* voorstelt.

Naast de *Ashoka*-zuil en de nieuwe *Mayadevi*-tempel met de markeringssteen, bevindt zich een (heraangelegde) vijver—*Pushkarni* of *Heilige Vijver*—waar, volgens de legende, *Mahamaya* een bad nam vooraleer haar kind te baren. Momenteel lijkt de vijver vooral een broedplaats van schildpadden te zijn.

Naast de vijver bevindt zich een verzameling ruïnes van *stupas* en tempels. Maar ook hier liggen *Wahrheit und Dichtung* naast elkaar: twee met gras begroeide heuvels in de omgeving genieten dagelijks van de belangstelling van weinig alerte pelgrims die deze '*stupas*' van aarde en gebroken bakstenen—restanten van de archeologische opgravingen in 1933-34—devoot circumambuleren. *It's all in the mind.*

Tot daar een korte beschrijving van wat nog enigszins aan authenticiteit overblijft uit een ver verleden. Al de rest is zorgvuldig opgebouwde perceptie. Zo wordt een mooie *Sal*-boom haast als vanzelfsprekend een heilige boom; worden bloemen een prachtige hemelse sluier; wordt een silhouet in de achtergrond een machtige *Himalaya*-berg en een bescheiden bosje aan de voet van de *Himalayas* een sacrale tuin.

Voor mij zijn het doelbewuste pogingen om de Boeddha een goddelijke status te verlenen. En hoe kan men dit beter doen dan door bovennatuurlijke, mythologische verhalen te verzinnen? Terwijl de Boeddha steeds weer benadrukte dat hij een mens was en dat bevrijding door iedereen kan bereikt worden.

Van *Lumbini* zal ik niet de uiterlijke vormen onthouden: de olielampjes en de wierook; het sprenkelen met (geparfumeerd) wijwater; de slierten Tibetaanse gebedsvlaggetjes; het besmeuren van de archeologische overblijfselen met rood poeder; het amechtig kleven van goudpapier op de ruïnes...

Meer dan ooit maakt deze plaats me duidelijk hoe perceptueel *alle* vormen zijn: vergankelijk, onbevredigend en zelfloos. Hoe—in realiteit—alles in elkaar overvloeit. Ontstaan en vergaan. Hoe *leeg* alles is. Zelfloos. Zonder enige blijvende substantie. Zelfs de '*marker stone*' kan niet om deze immense *leegte* heen. Die enorme *leegte* die te ervaren is in *élk* moment. In *dít* moment.

De diverse *viharas* van respectievelijk *Theravada*- en *Mahayana*-strekking, die zichzelf door een kilometers lang kanaal van de Heilige Tuin tot de Pagode van de Wereldvrede van elkaar afgescheiden hebben, bezoek ik liever niet.

Hoe kan men de schizofrene gespletenheid méér benadrukken dan door de constructie van een monotoon lang kanaal dat de *Theravada*-boeddhisten van de *Mahayana*-adepten scheidt? Hoe kan men—zelfs goedbedoeld—de boodschap van de Meester méér verloochenen?

Ik had me voorgenomen om op deze *yatra* alles te negeren wat divergentie uitademt. Beter: ik zou trachten in elke divergentie eenheid te ontwaren. In de diepe overtuiging dat in elk besef van eenheid 'bevrijding' verscholen zit.

Hier ontwaar ik een schitterende gelegenheid.

—Het centrale kanaal in Lumbini, met links de Theravada-viharas en rechts de Mahayana-kloosters—

In meditatiehouding neem ik de vrede, de rust en de harmonieuze atmosfeer in me op die uitgaat van de Heilige Tuin—*the Sacred Garden*. In het besef dat ook *dít* louter perceptie is. Dat zich in 2015 enkele honderden kilometers hier vandaan een mega aardbeving heeft voorgedaan met méér dan 50 naschokken, die het land en zijn bevolking letterlijk en figuurlijk in het hart raakte en waarvan de gevolgen nog steeds akelig voelbaar zijn.

Ik poog in mezelf te *realiseren* (herkennen, erkennen en er één mee worden) dat in *dít* moment—waar alle voorgaande incarnaties tegelijkertijd in elkaar bestaan—alles ontwaakt en bevrijd is. *Ervaren* dat alles wat aan mij verschijnt op élk moment in zichzelf volmaakt is *zoals het is*. *Tathavacana*.²⁶⁷

In deze *locus amoenus* vat ik ijverig, alert en met helder begrip, mijn dagelijkse *vipassana*-meditatie aan. Alles wat zich lichamelijk en mentaal aan en in mij presenteert, contempleer ik aandachtig én gelijkmoedig. Het permanente ontstaan en vergaan van al deze efemere fenomenen. *Udayabbaya*.²⁶⁸

Met de piramidale silhouetten van de besneeuwde *Himalaya*-titanen *Annapurna* en *Dhaulagiri* als decor laat ik de Vormen van de Wereld voor wat ze zijn. Ik open mijn bewustzijn gelijkmoedig voor de oneindige dimensies van de *leegte* (*P. sunnata*)²⁶⁹ van alle verschijnselen: alle fenomenen bevinden zich op élk moment in dit eeuwige *proces* van ontstaan en vergaan. Ze zijn permanent in een stadium van 'worden' (*P. bhava*) of van 'niet worden' (*P. vibhava*), nooit één énkél moment 'stabiel'. Geconditioneerd door ontelbare, onderling afhankelijke oorzaken (*P. hetus*) en voorwaarden (*P. paccayas*), zijn alle verschijnselen *leeg* van elke stabiliteit, van elke zelfstandigheid, van elke intrinsieke aard.

Ik voel het 'ik'-besef oplossen. Desintegreren. *Bhanga*.²⁷⁰ Hét *Proces*. In *dít* moment.

• *One moment of clarity, totality, spontaneity,
And you burn like a flame.
Just one moment is enough.
One moment will make you eternal.* ♣²⁷¹

Ik raak mijn oorspronkelijk gezicht aan: mijn boeddhanatuur. Mijn ware aard. *Rigpa*:²⁷² dat heldere inzicht—het lege, ongeconditioneerde gewaarzijn dat altijd, in élk moment, aanwezig is. Dat slechts wacht om herkend te worden. *Trekchö*.²⁷³

---

²⁴³ *Mahamaya (P.) Syn.: Mayadevi.*

²⁴⁴ *Pajapati (P.) Syn.: Mahapajapati. Ze werd de pleegmoeder van Siddhattha nadat zijn moeder, Mahamaya, zeven dagen na de bevalling stierf. Zij huwde met Suddhodana en kreeg met hem twee kinderen, Nanda (Syn.: Sundarananda) en Sundari.*

²⁴⁵ *De Kshatriya-clans van de Shakyas en de Koliyas waren interfamiliaal nauw geliëerd. Beide clans waren trots op de zuiverheid van hun arisch Kshatriya-bloed en huwelijken tussen beide families waren schering en inslag. Dit neemt niet weg dat er tussen beide clans ook geregeld ernstige misverstanden bestonden. In de Commentaren van de Dhammapada (P. Dhammapada Atthakatha) wordt het verhaal verteld van de strijd om het water van de Rohini-rivier. Deze rivier—die trouwens nog steeds dezelfde naam draagt—vormde de grens tussen beide staten en het afgedamde water werd door de bevolking van beide staten gebruikt voor het besproeien van hun velden. Op een bepaald ogenblik werd het echter duidelijk dat er niet genoeg water voorhanden zou zijn voor alle velden. Dit economisch probleem groeide echter snel uit tot een potentieel gevaarlijke oorlogssituatie, waarna men de raad inriep van de Boeddha — Dhammapada Atthakatha, 25.*

²⁴⁶ *Anguttara Nikaya, III.38*

²⁴⁷ *Sutta-Nipata III.11*

²⁴⁸ *'Rahula' (P.): letterlijk: 'keten', 'boei'.*

²⁴⁹ *Janssen, R. (2006), De Boeddha over Wedergeboorte. Voordracht voor de Vrienden van het Boeddhisme, dd. 10 juni 2006.*

²⁵⁰ *Mahapadana-Sutta, Digha-Nikaya 14*

²⁵¹ *Acchariya-abbhuta-Sutta, Majjhima-Nikaya 123*

²⁵² *Jayawickrama, N., (2010), The Story of Gotama Buddha: the Nidana-katha of the Jatakatthakatha (*), The Pali Text Society, Oxford, UK*

(* *Atthakatha: een eerstehands commentaar in het Pali op een tekst van de boeddhistische canon.*

²⁵³ *De Buddhacarita—letterlijk: 'de handelingen van de Boeddha'—is een episch Mahayana-gedicht van Asvaghosa, geschreven in het Sanskriet in de 1ste eeuw GTR. — Cowell, Edward, B. (2005), The Buddha-Carita or The Life of Buddha' — <https://www.ancient-buddhist-texts.net/Texts-and-Translations/Buddhacarita/Buddhacarita.pdf>*

Asvaghosa, (2008), Buddhacarita. Daden van de Boeddha, Uitgeverij Ashoka, Rotterdam, Nederland

²⁵⁴ *Weise, Kai, (2013), The Sacred Garden of Lumbini. Perceptions of Buddha's birthplace, Unesco, Paris, France*

²⁵⁵ *Vakkali-Sutta, Samyutta-Nikaya, 22.87*

---

²⁵⁶ *Mahaparinibbana-Sutta, Digha-Nikaya 16.5.3*

²⁵⁷ *Dit is de catuparisa (P.)—de viervoudige geleding, die de Sangha uitmaakt: monniken (P. bhikkhus); nonnen (P. bhikkunis); mannelijke leken (P. upasakas) en vrouwelijke leken (P. upasikas).*

²⁵⁸ *Aitken, Molly, Emma, (1995), Meeting the Buddha. On Pilgrimage in Buddhist India p. 10*

²⁵⁹ *De Ashoka Rummendei Pilaar, naar de naam van de vroegere plaatsnaam van de locatie (de huidige plaatsnaam is Rupandhei).*

²⁶⁰ *Ashoka ondernam verschillende yatras naar boeddhistische plaatsen (P. dhammayatras). De Asokavadana (*)—een episch werk in het Sanskriet—beschrijft het leven van Ashoka en refereert naar deze pelgrimstochten en vermeldt 32 plaatsen die verbonden zijn met Boeddha's leven.*

Zie: Strong, John, (1989), The Legend of King Ashoka. A study and Translation of the Asokavadana, Motilal Banarsidass, New Delhi, India

(*) 'ashokavadana → Ashoka+vadana: Ashoka = Ashoka; vadana = uitspraken van, het woord van. Asokavadana = uitspraken van Ashoka.

²⁶¹ *Enkel uit het minutieus gedetailleerde reisverslag van Xuanzang weten we dat het kapiteel van de Ashoka-zuil van Lumbini een paard voorstelde.*

²⁶² *Zie het hoofdstuk over Kapilavatthu.*

²⁶³ <http://www.unesco.org/new/en/kathmandu/culture/lumbini-past-present-future/chronology-of-events-in-lumbini/>

²⁶⁴ *epigrafie: De studie en interpretatie van oude inscripties, inclusief geschreven teksten, tekeningen en willekeurige krassen die gekerfd zijn in steen, klei, metaal of andere harde oppervlakken.*

²⁶⁵ *Dhammika, Shravasti, (1999), Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India p. 30*

²⁶⁶ *'circumambuleren': devoot in cirkels bewegen rond een sacraal gebouw of heiligdom.*

²⁶⁷ *tathavacana (P.): zoals het is; naar waarheid.*

²⁶⁸ *'udayabbaya' (P.): het ontstaan en vergaan; het geboren worden en sterven; het zuiver zijn en het bezoedeld zijn; de toename en afname.*

---

²⁶⁹ *sunnata (P): het essentiële feit dat gecreëerde dingen géén separaat zelf bezitten. De essentie van onze oorspronkelijke natuur is leegte—er valt geen enkele stabiele kern in de fenomenen te ontdekken, waaruit automatisch volgt dat alles één flux is. In essentie is alles ruimte: leeg; ruim; open; zuiver vanaf het begin. De aard van onze oorspronkelijke natuur is helderheid: helder; stralend; onbelemmerd en spontaan aanwezig. Tenslotte is onze oorspronkelijke natuur een continue manifestatie: ontvankelijk, niets kan haar tot staan brengen; zij doordringt en verzadigt alles. Waar komt het voor de yogi de facto op neer? Hij moet inzien dat alles—in essentie—verschijnt in leegte, dat alles volmaakt transparant is en even open als de oneindige kosmische ruimte. Hij moet gewoon herkennen dat de aard van alles creatieve vibrerende energie is en dat alles op elkaar inwerkt en in voortdurende verandering is, zodat de manifestaties die hieruit voortkomen van een oneindige en steeds wijzigende diversiteit zijn.*

Elke identificatie van de yogi met deze (zich van moment-op-moment wijzigende) manifestaties moet bijgevolg tot onrust, angst en verwarring leiden. Ons denken creëert permanent onvrede en ellende omdat het niet accordeert met de realiteit van de fenomenen. Het 'wringt' tussen beide; het loopt niet synchroon. Dukkha. Wanneer de yogi erin slaagt om zijn denken los te laten—op dát Verheven Moment—wordt alles één: stroomt alles; vibreert alles; pulseert alles. Dán is er slechts leegte (sunnata); een open helderheid; én een continue beweging van stromen; vibreren; pulseren... Ruimte. Sunnata is het antidotum tegen alle concepten. Daardoor leidt het ervaren van leegte ook tot het ervaren van vrede en harmonie met alles wat de yogi omringt.

²⁷⁰ *Bhanga (P): het vergaan, het uiteenvallen van het lichaam, het oplossen ervan: de schijnbare 'vastheid' van het lichaam wordt door de yogi, die 'voorbij' het 'ik'/het 'ego' gaat, ervaren als een massa subtiele vibraties.*

²⁷¹ *Osho, (2012), The Heart Sutra. Talks on Prajnaparamita Hridayam Sutra of Gautama the Buddha, Osho International Foundation, Pune, India*

²⁷² *rigpa (Tib.) is het Tibetaanse equivalent van vijja (P.) = het 'zien en weten'; de wijsheid, de gnosis, het inzicht in de Dhamma—de Leer van de Boeddha.*

²⁷³ *trekchö (Tib.) is het herkennen—intellectueel inzicht is niet voldoende!—van onze ware aard (rigpa).*

KAPILAVATTHU

• *Dullabho purisajanno
na so sabbattha jayati
yattha so jayati dhiro
tam kulam sukham edhati.*

*Een edel man is erg zeldzaam:
Hij wordt niet overal geboren.
De familie waarin zulke Wijze geboren wordt
Baadt in vreugde. •*

(Dhammapada, Gatha # 193)

Kapilavatthu was de nederige hoofdstad van de republiek *Sakya Ganarajya*. Het was een kleine *Kshatriya*-natie, ²⁷⁴ maar wat het aan oppervlakte en renomme ontbrak, werd ruimschoots gecompenseerd door haar buitengewoon strategische ligging tussen twee belangrijke *Mahajanapada*-staten, namelijk *Kosala* in het noordwesten en *Magadha* in het zuidoosten.

Geografisch lag het geprangd tussen twee *Himalaya*-bergstromen, de *Rohini* en de *Banganga*, die de velden rijkelijk bevoelden vooraleer ze zich in de *Hiranyavati* stortten. Deze laatste rivier mondde tenslotte uit in de *Ganga*.

Kapilavatthu is de plaats waar *Siddhattha* de eerste 29 jaar van zijn leven doorbracht. De exacte locatie van *Kapilavatthu* blijft voorlopig onduidelijk. Zowel Nepal als India eisen de locatie op. Toeristische economische belangen staan haaks op duidelijkheid.

Wat *supra* gezegd werd over *Lumbini*, geldt in belangrijke mate ook voor *Kapilavatthu*.

Veel van de in de boeddhistische literatuur beschreven *grandeur* valt te herleiden tot het niveau van wensprojecties en perceptie. Zelfs bewuste historische vervalsing (of is het devote inbeelding ?) wordt niet uit de weg gegaan.

Siddhattha's vader, *Suddhodana*, wordt in de boeddhistische literatuur omschreven als een groot vorst en de hoofdstad *Kapilavatthu* als een schitterende stad 'rijk, welarend, met een grote populatie'. ²⁷⁵

De werkelijkheid zag er wel enigszins anders uit: '*Suddhodana, 'a minor ruler of Kapilavatthu'* ²⁷⁶ was een gemandateerde overste met beslissingsbevoegdheid over het *Sakya*-gebied—een semi-autonome republiek binnen het *Kosala*-koninkrijk. De hoofdstad, *Kapilavatthu*, kan best beschouwd worden als een

kleine nederzetting, gebouwd rond het lemen huis van de chef van de *Sakya* clan.

Door al deze *misleiding* vormt *Kapilavatthu* een schitterende metafoor voor de illusoire werkelijkheid van de Wereld van de Vormen. Maar ze projecteert evenzeer de exit uit de onwetendheid.

Het is immers op deze plaats dat *Siddattha Gotama* voor het eerst de alomtegenwoordige begoocheling onderkende—'*dat alle geschapen dingen als dromen zijn, illusies, luchtballen, schaduw, als dauw en als bliksem*'.²⁷⁷

Zo werd *Kapilavatthu* ongewild de plek waar hij compleet brak met de geconditioneerde illusie die zijn omgeving voor hem in petto had: de plaats waar hij opgeleid en getraind werd in de militaire krijgskunsten en in het staatsmanschap zodat hij later in de voetstappen van zijn vader zou kunnen treden.

Het is eveneens de plaats waar hij, conform de geplogenheden van die tijd, op 19-jarige leeftijd huwde met zijn nichtje *Yashodhara* en met haar een zoon, *Rahula*, kreeg.

In *Kapilavatthu* verliet hij het huis dat niet het zijne was. Het huis dat anderen voor hem gebouwd hadden. Het leven dat anderen voor hem in gedachten hadden. Zijn geconditioneerde *habitat*.

Het is de plaats waar zich de ommekeer voltrok. Waar het zaadje tot ontluiken kwam waaruit zijn Zelfrealisatie ontsproot.

De Grote Ommekeer. Die iedere *yogi* op zijn/haar persoonlijk pad óók tegenkomt. De *aha-erlebnis*.

Kapilavatthu, waar hij het lijden zag. *Dukkha*. Waar hij ervoer dat de werkelijkheid zoals hij *dacht* dat ze was, *niet* de wérkelijke werkelijkheid was maar slechts een bedwelmende begoocheling. Een groteske illusie. Een *fata morgana*. *Maya*.

De Boeddha in de *Sukhamala-Sutta*:²⁷⁸

- *Monniken, [in Kapilavatthu] leefde ik in verfijning, in uiterste verfijning, in totale verfijning. Mijn vader had zelfs drie lotusvijvers in ons paleis: één vijver waar rode lotussen bloeiden, één waar witte lotussen bloeiden, één waar blauwe lotussen bloeiden. En dit allemaal om mijnentwil. In het paleis werd enkel sandelhout gebruikt dat uit Varanasi kwam. Mijn tulband kwam uit Varanasi, net als mijn tuniek, mijn onderkledij en mijn mantel. Dag en nacht werd een witte parasol over me heen gehouden als bescherming tegen kou, hitte, stof, vuil en dauw.*

Ik bezat drie paleizen: één voor het winterseizoen, één voor het zomerseizoen en één voor het regenseizoen. Gedurende de vier maanden van het regenseizoen werd ik in het paleis van het regenseizoen door vrouwelijke minnestrelen vermaakt zodat ik het paleis zelfs niet één keer verliet. Daar waar de bevolking zich uitsluitend voedde met linzensoep en gebroken rijst, ²⁷⁹ werden de bedienden en arbeiders in het huis van mijn vader gevoed met tarwe, rijst, en vlees.

*Ook al leefde ik in zoveel weelde, in zulke verfijning,
toch kwam volgende gedachte bij mij op:*

*“ Wanneer een gewone, onwetende persoon, die zelf onderworpen is aan ouder worden, die ouderdom niet kan afweren, iemand anders ziet die ouder is, wordt hij met afschuw vervuld, voelt hij plaatsvervangende vernedering en is hij vol walging. Maar hij is zich niet bewust van het feit dat ook hij onderhevig is aan ouderdom;
dat ook hij ouderdom niet kan afweren.*

Als ik—die onderhevig ben aan ouder worden, die ouderdom niet kan afweren—eveneens met afschuw zou vervuld zijn, me vernederd zou voelen en vol afschuw zou zijn bij het zien van iemand anders die oud is, dan zou zulke houding mij niet passen. Nadat ik dit opgemerkt had, viel de bedwelmende illusie van een eeuwige jeugd volledig bij mij weg. ”

*Ook al leefde ik in zoveel weelde, in zulke verfijning,
toch kwam volgende gedachte bij mij op:*

*“ Wanneer een gewone, onwetende persoon, die zelf onderworpen is aan ziekte, die ziekte niet kan afweren, iemand anders ziet die ziek is, wordt hij met afschuw vervuld, voelt hij plaatsvervangende vernedering en is hij vol walging. Maar hij is zich niet bewust van het feit dat ook hij onderhevig is aan ziekte,
dat ook hij ziekte niet kan afweren.*

Als ik—die onderhevig ben aan ziekte, die ziekte niet kan afweren—eveneens met afschuw zou vervuld zijn, me vernederd zou voelen en vol afschuw zou zijn bij het zien van iemand anders die ziek is, dan zou zulke houding mij niet passen. Nadat ik dit opgemerkt had, viel de bedwelmende illusie van een eeuwige gezondheid volledig bij mij weg. ”

*Ook al leefde ik in zoveel weelde, in zulke verfijning,
toch kwam volgende gedachte bij mij op:*

*“ Wanneer een gewone, onwetende persoon, die zelf onderworpen is aan sterven, die de dood niet kan afweren, iemand anders ziet die gestorven is, wordt hij met afschuw vervuld, voelt hij plaatsvervangende vernedering en is vol walging. Maar hij is zich niet bewust van het feit dat ook hij onderhevig is aan sterven;
dat ook hij de dood niet kan afweren.*

Als ik—die onderhevig ben aan sterven, die de dood niet kan afweren—eveneens met afschuw zou vervuld zijn, me vernederd zou voelen en vol afschuw zou zijn bij het zien van iemand anders die gestorven is, dan zou zulke houding mij niet passen. Nadat ik dit opgemerkt had, viel de bedwelmende illusie van een eeuwig leven volledig bij mij weg. ”

*“ Monniken, er zijn drie vormen van bedwelmende illusie.
Welke drie ?*

*De illusie van de eeuwige jeugd.
De illusie van de eeuwige gezondheid.
De illusie van het eeuwig leven.*

De gewone, onwetende persoon die gedronken heeft van de illusie van de eeuwige jeugd geeft zich over aan lichamenlijk wangedrag, aan verbaal wangedrag en aan mentaal wangedrag.

Wie zich gewenteld heeft in lichamenlijk, in verbaal en in mentaal wangedrag mag zich bij het uiteenvallen van de khandhas—bij de dood—verwachten aan een wedergeboorte in de lagere bestaansrijken, in de hel.

De gewone, onwetende persoon die gedronken heeft van de illusie van de eeuwige gezondheid geeft zich over aan lichamenlijk wangedrag, aan verbaal wangedrag en aan mentaal wangedrag.

Wie zich gewenteld heeft in lichamenlijk, in verbaal en in mentaal wangedrag mag zich bij het uiteenvallen van de khandhas—bij de dood—verwachten aan een wedergeboorte in de lagere bestaansrijken, in de hel.

De gewone, onwetende persoon die gedronken heeft van de illusie van het eeuwig leven geeft zich over aan lichamenlijk wangedrag, aan verbaal wangedrag en aan mentaal wangedrag.

Wie zich gewenteld heeft in lichamenlijk, in verbaal en in mentaal wangedrag mag zich bij het uiteenvallen van de khandhas—bij de dood—verwachten aan een wedergeboorte in de lagere bestaansrijken, in de hel.

De monnik die gedronken heeft van de illusie van de eeuwige jeugd verlaat het pad en valt terug op een lager bestaansniveau.

De monnik die gedronken heeft van de illusie van de eeuwige gezondheid verlaat het pad en valt terug op een lager bestaansniveau.

*De monnik die gedronken heeft van de illusie van het eeuwige
leven verlaat het pad
en valt terug op een lager bestaansniveau.”*

*Zelf onderhevig aan geboorte, aan ouderdom en aan dood
stoot een gewone, onwetende persoon diegene af
die hieraan eveneens onderhevig is.
Indien ik zou worden afgestoten door iemand
die zelf onderhevig is aan deze dingen,
dan zou het niet passend zijn
dat ik zou leven als zij doen.*

*Terwijl ik deze houding handhaafde
vernietigde ik— overeenkomstig de Dhamma—
de illusies van eeuwige jeugd,
van eeuwige gezondheid en van eeuwig leven.
Verzaking hieraan beschouw ik als innerlijke vrede.*

*Zo ontstond ijver in mij
Om onthechting duidelijk te zien.
De weg naar zintuiglijk genot heb ik afgesneden.
Door het heilige leven te volgen keer ik niet meer
naar deze wereld terug. ♣*

Dit wordt in de *Pali*-canon metaforisch mooi beschreven door Boeddha's vier ontmoetingen met respectievelijk een oude man, met een zieke, met een lijk dat naar de crematieplaats wordt gebracht en tenslotte met een *samana*. Dit zijn de '*boodschappers van de goden*'.

Door zijn ontmoeting met de oude man realiseerde *Siddattha* dat ook hij onderworpen was aan ouderdom. Door de zieke werd hij er zich bewust van dat ook hij niet vrij was van ziekte. Door het zien van de begrafenistoet zag hij in dat ook hij sterven moest. Deze drie ontmoetingen vervulden hem met droefheid. *Siddattha* zag onverbloemd in dat deze wereld, waarvan hij integraal deel uitmaakte, bestond uit ziekte, veroudering en tenslotte de dood.

Dit was Boeddha's *nibbida*: zijn ontgoocheling, zijn verveling, zijn vermoeidheid bij het aan- en beschouwen van de fundamentele feiten die de Wereld van de Vormen beheerste. Alle dingen die zijn zintuigen vroeger behaagden konden hem eensklaps niet meer bekoren: ²⁸⁰

*♣ Toen hij aldus naar waarheid inzicht kreeg
in de wereldse kwalen van ziekte, ouderdom en dood,
verdween op datzelfde moment de roes in hem,
voortgekomen uit kracht, jeugd en vitaliteit. ♣*

De vierde ontmoeting met de *samana* maakte hem duidelijk dat er een *exit* bestond uit al deze miserie.

Volgens *Asvaghosa* sprak de *samana* als volgt tot *Siddattha*: ²⁸¹

• *Ik ben een een asceet die, geboorte en dood vrezend,
de thuisloosheid ingetrokken is om bevrijding te zoeken.* •

De aanblik van de *samana*, gezond van lichaam, opgewekt van geest, zonder comfort in het leven, maar ook zonder zorgen, maakte een diepe indruk op *Siddattha*. Het sterkte hem in zijn overtuiging dat het nastreven van zuivering en bevrijding het enige doel was dat een mensenbestaan waardig was.

Hij zag in dat bevrijding (*P. vimutti*) de mens onafhankelijk maakt van de tijdelijke beproevingen en de vluchtige geneugten van de wereld.

De Boeddha in de *Maha-Saccaka-Sutta*: ²⁸²

• *Voordat ik tot Ontwaken kwam—toen ik nog een onverlichte
boddhisattva was—kwam volgende gedachte bij me op:*

"Het huiselijk leven is druk. Het is een weg vol stof. ²⁸³
Het huis verlaten is ruimte scheppen.

*Het is niet gemakkelijk om, als huisman, het heilige leven te
leiden dat volkomen perfect en volkomen zuiver is
—als een gepolijste schelp.*

*Wat zou er gebeuren indien ik, nadat ik mijn hoofdhaar en baard
heb afgeschoren
en de oker monnikspij heb aangetrokken, het huis zou verlaten
en me terugtrekken in de thuisloosheid ?*

*Wat later ook geschiedde: nog jong zijnde,
in het bezit van een zwarte haardos,
omhangen met de zegeningen van de jeugd,
heb ik hoofdhaar en baard afgeschoren
—wat mijn ouders zich anders voorgesteld hadden
en mijn beslissing betreunden.*

*Ik heb de oker monnikspij aangetrokken; ik heb het huis verlaten
en me teruggetrokken in de thuisloosheid."* •

Hierop besloot hij om te verzaken aan de wereld en zijn leven te wijden aan de bevrijding van *dukkha*. Hij verliet zijn huis, zijn vrouw en pasgeboren kind, trok het gewaad aan van een bedelmonnik en vluchtte het woud in om—als een *samana*—te mediteren over menselijk leed; over de oorzaak ervan; over de bevrijding eruit en over de manier waarmee bevrijding kan verworven worden. Op deze plaats begon zijn zoektocht naar Zelfrealisatie, die hij *nibbana* noemde.

Buddhacarita: ²⁸⁴

• *In de wereld die onderworpen is aan vernietiging
zoek ik verlangend naar bevrijding—
die weldadige plaats zónder vernietiging.* •

Hij begon zijn zoektocht bij *Alara Kalama* en *Uddaka Ramaputta*—twee bekende spirituele leraren in het *Ganga*-gebied van die tijd. Beide leraren gingen verder dan de brahmaanse uitvoering van de vedische rituelen om de goden en de natuurkrachten gunstig te stemmen en hielden zich bezig met meditatie.

Via *Alara Kalama* bereikte *Siddhattha* de sfeer van nietsheid (*7de jhana*—*akincannayatana*).²⁸⁵ Maar deze leer kon Hem niet bevredigen:²⁸⁶

• *Deze leer leidt niet tot afkeer [van het wereldse leven],
niet tot passieloosheid,
tot ophouden, tot innerlijke vrede, tot kennis uit eigen ervaring,
tot ontwaken, tot nibbana,
maar alleen tot het bereiken van de sfeer van nietsheid.
Omdat ik niet tevreden was met deze leer,
wendde ik mij ervan af en ging weg.* •

Via *Uddaka Ramaputta* bereikte hij de sfeer van noch-voorstelling-noch-geen-voorstelling (*8ste jhana*—*nasannayatana*; één van de hoogste vormen van meditatie).²⁸⁷ Maar ook deze techniek leidde niet tot bevrijding en in identieke bewoordingen als bij *Alara Kalama*, verliet *Siddhattha* zijn leermeester *Uddaka Ramaputta*.^{288 289}

Toen deze technieken hem geen bevrijding brachten gaf hij zich over aan ascetisme (*P. dukkha cariya*).²⁹⁰ Hij hoopte, door zichzelf de zwaarste boetedoening op te leggen, het vlees te doden en op deze manier de waarheid te bereiken. Hoewel hij dicht bij de dood kwam vond hij de wijsheid niet die tot bevrijding leidt.

Toen *Sujata* hem melkrijst (*P. kiripidu*) aanbood in de plaats *Senanigama*, zag hij de futiliteit in van ascetische meditatieoefeningen. Hij beseftte de noodzaak om datgene wat hij werkelijk ervaarde te observeren. Op elk moment en van moment-tot-moment. Zo ontdekte hij *satipatthana vipassana bhavana*. Het zal zijn oorspronkelijke Leer worden.

Hij verliet zijn verblijfplaats in de *Mahakala*-grot van het *Dungeshwari*-gebergte en hervatte het normale leven.

Nadat hij zijn lichamelijke gezondheid en geestelijke kracht opnieuw had aangescherpt, bracht hij zeven weken door in de schaduw van de *Bodhi*-boom, zittend in een staat van diepe meditatie.

Plóts kwam hij tot ontwaken.

Van dat moment sprak hij van de *Tathagata* wanneer hij zichzelf bedoelde. *Tathagata*—zo gekomen, zo gegaan. Hij die de wijsheid heeft gerealiseerd. Op deze manier gaf hij aan dat hij vanaf zijn Zelfrealisatie behoorde tot de clan van de *Tathagatas*—de Boeddha-clan die het proces van het ontstaan en vergaan van

de fenomenen helder begreep en op deze manier het *Ongeborene* (*P. ajata*),²⁹¹ het *Doodloze* (*P. amata*)²⁹² in zichzelf realiseerde.

De wijsheid die hij bij zichzelf gerealiseerd had wenste hij niet voor zichzelf houden. Hij poneerde:

- *Ik zal naar Varanasi gaan, waar ik de lamp zal aansteken
die de wereld licht zal brengen.
Ik zal in Varanasi op de drums slaan
die de mensheid zullen doen ontwaken.
Ik zal naar Varanasi gaan
om daar de Dhamma te onderwijzen.* •

Hij ging naar *Sarnath* bij *Varanasi* en draaide het Wiel van de Leer. En van daaruit bereisde hij het *Middenland* gedurende 45 jaar. Hij ging van plaats tot plaats. En raakte door zijn prediking de levens van zijn tijdgenoten. Van hoog tot laag: koningen, prinses, bankiers, brahmanen, courtisanes, kappers, werklui en verschoppelingen. Mannen en vrouwen.

Het verhaal van de historische Boeddha eindigde in *Kusinara*, waar hij het *parinibbana*—de finale uitdoving—bereikte, nadat hij zijn laatste woorden uitgesproken had:

- *Handa dani bhikkhave amantayami vo:
vayadhamma sankhara,
appamadena sampadetha 'ti —*

*Voorwaar, ik zeg u nu, monniken:
Alle dingen zijn vergankelijk,²⁹³
streef ijverig naar jullie bevrijding !* •

Nadat hij deze woorden gesproken had zonk zijn geest weg in de diepte van mystieke absorptie. En toen hij het niveau bereikt had waar alle denken, alle conceptie verdwijnt—waar het bewustzijn van individualiteit eindigt—ging hij het *parinibbana* binnen.

Bovenstaand summier beschreven transformatieverhaal nam een aanvang toen *Siddhattha* door de oostelijke poort van *Kapilavatthu* 'het huis verliet'.

In de *Pali*-canon staat uitvoerig beschreven dat de Boeddha de stad *Kapilavatthu* nadien meermaals bezocht.

De eerste maal dat de ontwaakte Boeddha de stad bezocht ging niet ongemerkt voorbij. De geschriften beschrijven hoe hij zijn vader de gordijnen injoeg door bedelend door de straten te trekken: hoe hij voor een grote groep predikte en hierdoor heel wat volgelingen verwierf, die onmiddellijk 'het huis verlieten'²⁹⁴ en alzo een familiaal kerkhof aanrichtten.

Begrijpelijk dat een regerend bestuurder weinig animo kon opbrengen voor wat zich—letterlijk en figuurlijk—voor zijn ogen afspeelde.²⁹⁵ Nadat *Suddhodana* de Boeddha bij hem thuis uitnodigde, bleek Boeddha's vroegere echtgenote, *Yashodhara*, ook nog een eitje te pellen hebben met de man die bij nacht en ontij 'zijn huis verlaten had'. Ze liet hun beider zoon, *Rahula*, vragen naar zijn erfdeel. Met als gevolg dat de Boeddha zijn zoon prompt opnam in de *Sangha*.

Het was een intrede die niet onbesproken bleef.

Maar dat naast zijn familie, ook andere inwoners van *Kapilavatthu* hun bedenkingen hadden over de Boeddha én over zijn leer, wordt in de *Pali*-canon beschreven: een zekere *Dandapani*—een oom van de Boeddha—verliet, nadat hij de Verhevene om uitleg gevraagd had over de *Dhamma*, de vergadering 'met een knikkend hoofd en drie diepe fronsen op zijn voorhoofd' (cfr. *infra*).²⁹⁶

Bij een andere gelegenheid, verhalen de geschriften, was de Boeddha uitgenodigd voor de inhuldiging van een vergaderplaats, waarna hij een voordracht hield die uitliep tot diep in de nacht.²⁹⁷

Historisch weten we verder dat op het einde van Boeddha's leven *Kapilavatthu* verwoest werd door *Vidudabha*, de zoon van koning *Pasenadi* van *Kosala*. Koning *Pasenadi* wenste de banden met de *Sakyas* te verstevigen en vond er niets beters op dan hen te verplichten een mooie huwbare prinses te zenden. De *Sakyas* waren hierdoor zodanig in hun eer gekrenkt dat ze er niets beter op vonden dan een beeldmooie slavin, *Vasabhakhatthiya*, naar de koning te sturen. Uit deze relatie werd een zoon geboren, *Vidudabha*.

Toen prins *Vidudabha* opgegroeid was, wenste hij zijn familie langs moederskant te bezoeken, wat hem ten stelligste door *Vasabhakhatthiya* werd afgeraden. Maar de prins zette zijn gedacht door. Tijdens dit bezoek kwam hij te weten dat zijn moeder een slavin was en dat de *Sakyas* koning *Pasenadi* flagrant belazerd hadden. *Vidudhaba* was woedend en zon op wraak. Verschillende keren kon de Boeddha verhinderen dat de prins zijn voornemen zou uitvoeren, maar uiteindelijk startte *Vidudhaba* een strafexpeditie en verwoestte de hoofdstad van de *Sakyas* en vermoordde de inwoners van *Kapilavatthu*.²⁹⁸

Toen *Faxian* in de 4de eeuw GTR de stad bezocht was de plaats *Kapilavatthu* zo goed als compleet verlaten. Het enige wat hij ter plaatse vond waren enkele *bhikkhus* en twee families.

Eenzelfde troosteloos verhaal vinden we terug in het reisverslag van *Xuanzang* twee eeuwen later. Wat er van de stad overbleef waren ruïnes overwoekerd door de jungle.

Het lijkt erop dat de stad nooit werd heropgebouwd na de grondige verwoesting van *Vidudhaba*. Nadat op het einde van de 12de eeuw de kleine stroom boed-

dhistische pelgrims volledig opdroogde, betekende dit het einde van de stad. De laatste bewoners verlieten de plaats en de jungle deed zijn werk.

Maar daar eindigt het verhaal van de stad niet.

De 19de eeuwse zoektocht naar de historische site van *Kapilavatthu* leest als een thriller. Nadat *Lumbini* herontdekt was leek het vinden van *Kapilavatthu* een gemakkelijke opdracht. In 1897 engageerde de Britse overheid *Alois Führer*, die de eerste archeologische opgravingen in *Lumbini* gedaan had en *Ashoka's* pilaar had ontdekt, om *Kapilavatthu* te zoeken.

Dr. Führer ging ervan uit dat de locatie zich móest bevinden in de Nepalese *Terai*—de laagvlakte aan de voet van de *Himalayas*, die doorgroeft is van bergstromen die van Noord naar Zuid lopen.

Na enige tijd stuurde *Alois Führer* rapporten naar zijn principalen met zeer precieze aanwijzingen van opgravingen van *stupas*, inscripties en relieken in *Tilaurakot* (Nepal). In zijn rapporten liet hij er weinig twijfel over bestaan dat *Kapilavatthu* gevonden was.

Enerzijds uiterst enthousiast over deze vondsten, maar anderzijds angelsaksisch op zijn hoede, bracht *dr. Führer's* overste, een zekere *Vincent Smith*, hem onverwachts een bezoek. Op heterdaad ontmaskerde hij *Führer*—nochtans een gerenommeerd archeoloog en in het bezit van een PhD in Indologie—als een ordinaire fantast die 90% van zijn zgn. bewijzen had gefantaseerd, rapporten vervalst en zelfs eigenhandig artefacten had gefabriceerd.²⁹⁹

Ik citeer *S. Dhammika*:³⁰⁰

• *The year 1897 saw Führer again fighting his way
through the jungle, looking for evidence to prove his claim.
As none could be found, he decided to manufacture it.
He excavated, or rather demolished, some structures near
Tilaurakot and claimed that they were the stupas built
over the remains of the Sakyans
who had been massacred by Vidudabha.
He was busily carving pre-Mauryan letters on some of the bricks,
which, if genuine, would have proved his case conclusively,
when the famous historian Vincent Smith turned up
and caught him in the act.* •

Méér: wat niet in het kraam van *Alois Führer* te pas kwam of wat zijn perceptie tegensprak, had hij vernietigd in zijn speurtocht naar persoonlijke roem.³⁰¹

Nadat dit boerenbedrog aan het licht gekomen was en breedvoerig in de toenmalige wetenschappelijke wereld én media uitgesmeerd, bleef alles rond *Kapilavatthu* opnieuw voor jaren stil.

Tot in 1976 archeologen bij nieuwe opgravingen in *Piprahwa* (India)—op een afstand van 16 km van *Tilaurakot*—nieuwe ruïnes van *viharas* ontdekten.

Alhoewel—zeker in de beginfase—ook de 'bewijzen' van *Piprahwa* niet erg overtuigden, werd het belang van deze nieuwe opgraving steeds belangrijker.

De meest recente archeologische bevindingen, op basis van geofysisch onderzoek met magnetometers,³⁰² wijzen nadrukkelijk in de richting van *Piprahwa*.

De wetenschappelijk archeologische wereld (met uitzondering van de Nepalese archeologen)³⁰³ gaat er momenteel van uit dat *Piprahwa* onmiskenbaar geïdentificeerd moet worden met het vroegere *Kapilavatthu*, de hoofdstad van de *Sakya*-republiek.³⁰⁴ Zo werden recent enkele zegels opgegraven die de naam '*Kapilavatthu*' droegen.

Maar de definitieve doorbraak kwam door *hernieuwd* wetenschappelijk en linguïstiek onderzoek op een vroegere vondst (in 1898) door een Engelse landeigenaar en amateur-archeoloog, *William C. Peppe*, in een *stupa* die zich in *Piprahwa* bevond. *Peppe* stootte bij zijn werkzaamheden op een enorme stenen koffer van 669 kilogram. Toen hij het deksel optilde vond hij een schat van 1.600 artefacten, waaronder een klein kristallen doosje met een prachtig uitgesneden vis als handvat, met daarin gouden sterren, edelstenen en halfedelstenen; een speksteenkistje, schalen, vazen en tal van andere antieke items. En ook de bodem van de koffer was bedekt met allerlei prachtige edelstenen. Maar de meest spectaculaire vondst was 'de urn van *Piprahwa*'³⁰⁵—een tweede speksteendoosje van ongeveer vijftien centimeter, waarin zich zowel beenderfragmenten, asse als kostbaarheden bevonden. De inscriptie op het doosje luidde als volgt—in een taal die niet bestond in het tijdsgewricht waarin de Boeddha leefde, maar wel 150 jaar later.

• *Sukiti-bhatinam sa-bhaginikanam sa-puta-dalanam iyam salilani-dhane Buddhassa bhagavate Sakyinam —*

*Deze urne bevat de relieken van de Boeddha,
de Heer van de Sakya-clan in de Terai* •

Alhoewel deze vondst de grootste van die aard was die ooit in India ontdekt was, bleef wetenschappelijke belangstelling uit. Deze vondst van *William C. Peppe* kwam immers slechts enkele maanden vóór het schandaal rond *Dr. Führer* dat in archeologische kringen een geweldige weerklank vond en al het archeologisch werk in India in een slecht daglicht plaatste. De wetenschappelijke archeologische wereld wilde zich in deze zaak niet compromitteren en—niets menselijks is ons vreemd—wat is dan efficiënter dan gewoon wég te kijken.

Daardoor kreeg deze 'nieuwe' vondst niet de weerklank die het verdiende. Méér: men vreesde dat deze vondst misschien zelfs door *Dr. Führer* kon geënceneerd

en/of geïnfecteerd zijn. Om een lang verhaal kort te maken: de vondst werd—letterlijk en figuurlijk—in de doofpot gestopt en belandde voor jaren in de archiefkelders van het Archeologisch Museum van *Kolkata*.

In 1970 werd, op aandringen van de Indiase president *Indira Gandhi*, besloten om met inzet van alle middelen te trachten voor eens en altijd te bepalen of *Piprahwa* inderdaad de exacte locatie was van *Kapilavatthu*.

De archeologische werkzaamheden vonden plaats tussen 1971 tot 1973 door een team van de *Archaeological Survey of India (ASI)* o.l.v. *K.M. Srivastava*, professor aan de *Benaras Hindu University* en directeur-generaal van de ASI. Voor de eerste maal werd de volledige site van de *Piprahwa-stupa* wetenschappelijk onderzocht.³⁰⁶

Iets ten oosten van de bewuste *Piprahwa-stupa* van *William C. Peppe* liggen de ruïnes van een klooster met een omvang van 45 op 41 meter. Deze *vihara* heeft een binnenplaats waarop 31 cellen uitkijken en waar zich ook opslagruimtes bevinden. Het is hier dat het zegel gevonden werd met opschrift '*Kapilavatthu Bhikkhu Sangha*'. Een uiterst belangrijk artefact dat aangeeft dat deze locatie de plaats is waar de Boeddha de eerste 29 jaar van zijn leven verbleef.

Verder zijn er op de archeologische site ook ruïnes van kleinere monasteria.

Dit onderzoek dat ettelijke decennia in beslag nam laat er geen twijfel meer over bestaan dat:

- het kistje en de inscriptie authentiek zijn;
- de tekst geïdentificeerd is als een *Brahmi*-tekst, dezelfde taal waarin de edicten van *Ashoka* in de rotsen en op de pilaren werden gebeiteld;
- het materiaal waaruit de grote koffer gemaakt is uit dezelfde steengroeve komt waarin ook de *Ashoka*-zuil van *Lumbini* werd gemaakt

De wetenschappelijke conclusie is dat de oorspronkelijke *Piprahwa-stupa* waaronder het reliek-gedeelte van de *Shakyas* werd begraven, 200 jaar later door keizer *Ashoka* werd gerestaureerd. Hieruit volgt dat het Indiase *Piprahwa* de plaats is waar ooit *Kapilavatthu* heeft bestaan.

Maar omwille van het enorme economische toeristische belang werd langs Nepalese kant de strijd niet opgegeven en ook daar werden de archeologische inspanningen—tegen beter weten in—verhoogd. Zo hebben Nepalese archeologen in *Tilaurakot* een omwalde vesting in kaart gebracht met een omtrek van 350 op 150 m. Maar deze opgravingen zijn flagrant in tegenspraak met hetgeen men juist wil bewijzen, namelijk dat deze vindplaats de hoofdstad van de *Sakya*-republiek zou geweest zijn.

Immers, stenen constructies en dakpannen werden *niet* gebruikt in de tijd van de Boeddha (6de eeuw vóór GTR). Deze techniek kwam pas in voege vanaf de 1ste

eeuw GTR. En de ruïnes die nu stelselmatig opgegraven worden in *Tilaurakot* worden gedateerd in de 2de-3de eeuw GTR.

In de tijd van de Boeddha werd uitsluitend gebouwd met klei, hout en stro. Wat impliceert dat de resten van de stenen constructies die momenteel aan de pelgrims getoond worden *niet* behoren tot het tijdsegment waarin de Boeddha leefde.

Maar de onderlinge strijd tussen *Piprahwa* en *Tilaurakot* om hun claim te funderen gaat onverpoosd verder. Recent Nepalees onderzoek in *Tilaurakot* zou uitgezwezen hebben dat zich 3 meter *onder* de nu blootgelegde ruïnes een oudere bewoningslaag bevindt, waar klei en hout de ingrediënten waren, wat gestaafd wordt door het feit dat op sommige plaatsen paalgaten teruggevonden werden. Maar of zulke 'vondst'—nà 2.600 jaar—als een sluitend bewijs kan aangedragen worden, laat ik in het midden.

In ieder geval: ook al *zou Tilaurakot* de plaats zijn waar zich de hoofdstad van de *Shakyas* bevond, de ruïnes die momenteel getoond worden aan de pelgrims hebben géén enkele relatie met de stad waar de Boeddha volgens de *Pali*-canon negenentwintig jaar heeft geleefd.

Naar mijn mening kunnen de ruïnes van *Tilaurakot* beter omschreven worden als pure herdenkingsmonumenten die in de 2de-3de eeuw GTR (weliswaar op de verkeerde plaats) werden opgericht, en waarbij het in de *Pali*-canon grondig beschreven verhaal van het leven van *Siddhattha* in *Kapilavatthu*, ter plaatse werd geënceneerd en opnieuw tot leven gewekt. De wedergeboorte van een perceptie als het ware.

Zo bevinden zich voorbij de oostelijke poort van de stadsomwalling drie *stupas* —zogezegd voor koning *Suddhodana*, voor zijn vrouw *Mahamaya* en voor *Kanthaka*, het paard waarmee *Siddhattha* het paleis verliet. Deze *stupas* werden archeologisch gedateerd tussen de 4de en de 1ste eeuw vóór GTR.

Tot hier het *ongoing* verhaal over de *exacte* locatie van *Kapilavatthu*.

Maar belangrijker dan de *juiste* locatie, dan de veelheid van gevonden artefacten en dan de perceptie die door allerlei voorstellingen bestendig wordt opgeroepen, is dat in *Kapilavatthu* de *Madhupindika-Sutta* werd uitgesproken. Werkelijk, in het licht van het bovenstaande, kon de Boeddha geen betere plaats uitkiezen om de oorzaak te belichten '*waardoor voorstellingen en tegenstellingen een mens bezig houden*'.

De *Madhupindika-Sutta* ³⁰⁷ luidt als volgt:

- *Eens verbleef de Verhevene in het land van de Shakyas, in Kapilavatthu, in het park van Nigrodha.*

Na vroeg te zijn opgestaan ging de Verhevene met bedelnap en mantel Kapilavatthu binnen om voedsel te bedelen. Na zo rondgegaan te zijn voor voedsel en na de maaltijd genomen te hebben, vertrok hij naar het Grote Bos om te mediteren. Toen hij het Grote Bos was binnengegaan, zette hij zich neer aan de voet van een vilva-boom.

Ook Dandapani, ³⁰⁸ een Shakya, ging naar het Grote Bos toe om zijn benen te strekken en wat rond te slenteren. Hij ging naar de vilva-boom, waar de Verhevene neerzat, wisselde de gebruikelijke beleefdheden en vriendelijkheden uit en ging naast hem staan.

*Hij sprak de volgende woorden tot de Verhevene:
'Wat leert de asceet ? Wat verkondigt hij ?'*

'Vriend, ik verkondig dat, wanneer men ernaar leeft, men met niemand in de wereld—met haar goden, met haar Maras, met haar Brahmas, (in dit geslacht) met zijn asceten en brahmanen, met zijn goden en mensen—in conflict verkeert.

Ik verkondig verder dat diegene die zich losmaakt van zintuiglijk genot, dat zulke brahmaan vrij is van twijfel, niet meer piekert over fouten uit het verleden, dat bij hem het verlangen naar allerlei vormen van bestaan verdwenen is en dat voorstellingen hem niet meer gek maken.'

Na die woorden van de Verhevene schudde de Shakya Dandapani het hoofd, draaide met zijn tong en vertrok met een drievoudige frons op het voorhoofd.

Tegen het vallen van de avond stond de Verhevene op uit zijn meditatie, begaf zich naar het park van Nigrodha en zette zich op de stoel die voor hem was neergezet. De Verhevene wendde zich tot de monniken en vertelde wat hem die dag overkomen was.

Na die woorden sprak een monnik volgende woorden tot de Verhevene:

'Maar Heer, wat leert de Verhevene zodat hij met niemand in de wereld—met haar goden, met haar Maras, met haar Brahmas, (in dit geslacht) met zijn asceten en brahmanen, met zijn goden en mensen—in conflict verkeert.

En hoe komt het dat diegene die zich losgemaakt heeft van zintuiglijk genot, die brahmaan die vrij is van twijfel, niet meer piekert over fouten uit het verleden, bij wie het verlangen naar allerlei vormen van bestaan verdwenen is zodat die voorstellingen hem niet meer gek maken.'

'Monnik, wat de oorzaak betreft waardoor voorstellingen en tegenstellingen een mens bezig houden, het volgende: als er niets te vinden is, waarover men zich verheugen kan, waaraan men zich hechten kan, dan is dát het einde van de onbewuste neigingen tot hartstocht, tot afkeer, tot opinies, tot twijfel, tot arrogantie, tot verlangen naar bestaan, tot onwetendheid. Dan is dát het einde van het grijpen naar stokken

*en zwaarden. Dan is dát het einde van ruzies, van twisten, van
strijdgesprekken, van beschuldigingen, van roddel en leugens.
Dán houden onheilsame geestestoestanen compleet op.'*

*Na aldus gesproken te hebben stond de Verhevene op
en trok zich terug.*

*Na het vertrek van de Verhevene, rees bij de monniken
volgende gedachte:*

*'Nadat de Verhevene ons in het kort een uitleg gegeven heeft,
maar zonder dat hij uitgebreid op de betekenis van zijn woorden
is ingegaan, heeft hij ons verlaten.*

*Wie zou ons uitvoerig over de betekenis
van deze woorden kunnen inlichten?'*

Toen dachten de monniken:

*'Eerwaarde Mahakaccana ³⁰⁹ wordt door de Leraar, onder de
wijze broeders van het heilige leven, geprezen en geëerd.
Hij is zeker in staat om ons een uitgebreide uitleg te verschaffen.*

*Laten we naar hem toegaan
en hem naar de betekenis van de woorden vragen.'*

*De monniken gingen naar de Eerwaarde Mahakaccana,
wisselden de gebruikelijke beleefdheden en vriendelijkheden uit
en zetten zich naast hem neer.*

*De monniken vertelden wat zich had voorgedaan
en vroegen hem de betekenis
van de woorden uitgebreid uit te leggen.*

*De Eerwaarde Mahakaccana antwoordde als volgt:
'Vrienden, je kan het vergelijken met iemand die kernhout nodig
heeft, die op zoek is naar kernhout en die voorbijgaat aan de
wortel en de stam van een stevige boom die kernhout bezit, in de
mening dat hij kernhout kan vinden
onder de takken en het loofhout.*

*Jullie houding komt op hetzelfde neer: terwijl jullie oog-in-oog
stonden met de Leraar, hebben jullie gemeend Hem niet te moeten
vragen naar de gedetailleerde betekenis van zijn woorden,
maar het aan mij te vragen.*

—De Verhevene weet wetende, ziet ziende.

Hij is het ware oog.

Hij is de wijsheid.

Hij is de Dhamma.

Hij is Brahma.

Hij is de prediker.

Hij is de verkondiger.

Hij is de bringer van alle betekenissen.

Hij toont ons het Doodloze.

Hij is de Heer van de Dhamma.

Hij is de Voleindigde—

*Dát was het moment waarop jullie de Verhevene naar de
gedetailleerde betekenis van zijn woorden hadden moeten vragen.*

*Zoals de Verhevene zou geantwoord hebben,
zo hadden jullie het moeten onthouden.'*

De monniken antwoordden:

'Zonder twijfel, vriend Kaccana, weet de Verhevene wetend,

*Ziet ziende,
Is het ware oog,
Is wijsheid,
Is Dhamma,
Is Brahma,
Is de prediker,
Is de verkondiger.*

Is de bringer van alle betekenis.

Toont ons het Doodloze.

Is de Heer van de Dhamma.

Is de Voleindigde.

*Dát was het moment waarop wij de Verhevene naar de
gedetailleerde betekenis van zijn woorden hadden moeten vragen.*

*Zoals de Verhevene zou geantwoord hebben,
zo hadden wij het moeten onthouden.*

*Maar de Eerwaarde Mahakaccana wordt door de Leraar
geprezen en geëerd onder de wijze broeders van het heilige leven
en hij is in staat om een gedetailleerde uitleg te geven waar,
door de Verhevene, slechts een korte uitleg gegeven werd en in
detail niet op de betekenis van zijn woorden is ingegaan.*

*Mogen wij vragen aan Eerwaarde Mahakaccana
dat hij ons een uitgebreide uitleg geeft ?'*

'Luistert dan, Vrienden, let goed op. Ik ga spreken'.

'Goed, Vriend', antwoordden de monniken.

De Eerwaarde Mahakaccana sprak als volgt:

'Ik begrijp de beknopte uitleg van de Verhevene als volgt:

*Op grond van het oog en de zichtbare vormen
ontstaat er visuele waarneming.*

*Door het samenkomen van deze drie
ontstaat een zintuiglijke indruk.*

*Op basis van deze zintuiglijke indruk ontstaan gevoelens
[gewaarwordingen].*

Hetgeen men voelt [gewaar wordt], daarvan is men zich bewust.

Waarvan men zich bewust is, daarover denkt men na.

Waarover men nadenkt, daarover spreekt men.

*Waarover men spreekt, is er oorzaak van
waardoor men zich voorstellingen maakt*

en tegenstellingen oproept.

Voorstellingen en tegenstellingen houden een mens bezig.

*En dat gebeurt met alle zichtbare vormen die in het verleden, in
de toekomst en in het heden waar te nemen zijn.*

*Hetzelfde gebeurt met betrekking tot het oor, de geluiden
en de auditieve waarneming.
Hetzelfde gebeurt met de neus, de geuren en de reukwaarneming.
Met de tong, de smaken en de smaakwaarneming.
Met het lichaam, de tastbare dingen en de tastwaarneming.
Met de geest, de gedachten en de mentale waarneming.*

*De volgende mogelijkheden doen zich voor:
Dat, wanneer er een oog is, een zichtbare vorm
en een visuele waarneming,
de mens zal verklaren dat hij een zintuiglijke indruk heeft.
Dat, wanneer hij verklaart een zintuiglijke indruk te hebben,
hij zal verklaren dat hij een gevoel [gewaarwording] heeft.
Dat, wanneer hij verklaart een gevoel [gewaarwording]
te hebben,
hij zal verklaren dat hij een voorstelling heeft.
Dat, wanneer hij verklaart een voorstelling te hebben,
zal hij verklaren dat hij een gedachte heeft.
Dat, wanneer hij verklaart een gedachte te hebben,
hij zal verklaren dat hij bezig gehouden wordt
door voorstellingen en tegenstellingen.*

*Hetzelfde geldt voor de overige zintuigen,
over hun respectievelijke objecten
en over hun corresponderende waarnemingen.*

*De volgende mogelijkheden doen zich niet voor:
Dat, wanneer er geen oog, geen zichtbare vorm
en geen visuele waarneming is,
de mens zal verklaren dat hij een zintuiglijke indruk heeft.
Dat, wanneer hij niet verklaart een zintuiglijke indruk te hebben,
hij zal verklaren dat hij een gevoel [gewaarwording] heeft.
Dat, wanneer hij niet verklaart een gevoel te hebben,
hij zal verklaren dat hij een voorstelling heeft.
Dat, wanneer hij niet verklaart een voorstelling te hebben,
hij zal verklaren dat hij een gedachte heeft.
Dat, wanneer hij niet verklaart een gedachte te hebben,
hij zal verklaren dat hij bezig gehouden wordt
door voorstellingen en tegenstellingen.*

*Hetzelfde geldt voor de overige zintuigen,
over hun respectievelijke objecten
en over hun corresponderende waarnemingen.*

*Zo begrijp ik de beknopte uitleg van de Verhevene.
Wanneer jullie dit wensen, Eerwaarden, kunnen jullie zich naar
de Verhevene begeven en hem zelf
naar de betekenis van zijn woorden vragen.
Zoals de Verhevene het jullie zal uitleggen,
zo moeten jullie het onthouden.'*

De monniken verheugden zich over de woorden van Eerwaarde Mahakaccana.

*Ze stonden op en gingen naar de Verhevene toe.
Bij hem aangekomen en na hem begroet te hebben op de gebruikelijke wijze, zetten zij zich naast hem neer.
De monniken vertelden wat plaatsgevonden had sedert zijn vertrek en zegden:*

'De Eerwaarde Mahakaccana heeft ons uw woorden op deze manier, door middel van deze woorden, door middel van deze letterlijke tekst gedetailleerd uitgelegd.'

De Boeddha antwoordde:

*'Wijs is Mahakaccana. Hij heeft groot inzicht.
Wanneer jullie mij naar de betekenis zouden gevraagd hebben, zou ik precies hetzelfde antwoord gegeven hebben als Mahakaccana.*

*Dit is exact de betekenis van mijn woorden.
En zo moeten jullie die woorden onthouden.'*

Na die woorden sprak de Eerwaarde Ananda tot de Verhevene het volgende:

'Het is vergelijkbaar met een man die, overweldigd door honger, een honingbal³¹⁰ zou aantreffen. Op welke plaats hij er ook van zou eten, hij zou overal een uitstekende, zoete smaak ervaren.

Op dezelfde manier vergaat het een monnik met een vaardige geest.

Van welke kant hij de betekenis van deze Dhamma-uiteenzetting met inzicht onderzoekt, hij zal vreugde en innerlijke rust vinden.

*Wat is de naam van deze Dhamma-uiteenzetting, Heer ?'
Welnu, Ananda, onthoud deze Dhamma-uiteenzetting als 'de Honingbal'.'*

Aldus sprak de Verhevene. De Eerwaarde Ananda was verrukt en verheugde zich over de woorden van de Verhevene. '

---

²⁷⁴ *De stam van de Sakya's omvatte bij benadering 20.000 personen, die in een tiental dorpen leefden in de uitlopers van de Himalaya — zie Schumann, Hans, (1996), Boeddhisme. Stichter, Scholen en Systemen p. 18.*

²⁷⁵ *Samyutta-Nikaya, V:369*

²⁷⁶ *Bapat, B.V. (2012), 2500 Years of Buddhism, Foreword.*

²⁷⁷ *Diamantsoetra - Vajracchedika Prajnaparamita - (Mahayana-tekst), vers 32.*

²⁷⁸ *Sukhamala-Sutta, Anguttara Nikaya 3.38*

²⁷⁹ *Een dieet dat, 2600 jaar later, voor 90 % van de bevolking in Bihar nog steeds het dagelijkse eentonige menu uitmaakt.*

²⁸⁰ *Asvaghosa, (2008), Buddhacarita. Daden van de Boeddha, V. 14.*

²⁸¹ *Asvaghosa, (2008), Buddhacarita. Daden van de Boeddha, V. 17.*

²⁸² *Maha-Saccaka-Sutta, Majjhima-Nikaya 36*

²⁸³ *'het huiselijk leven is een weg vol stof': een prachtige metafoer om onze conditioneringen aan te duiden; de gewoontepatronen die ons gebonden houden; die ons verhinderen boven onszelf uit te groeien; die 'zien en weten' blokkeren; kortom: die Zelfrealisatie verhinderen. Dit is samsara: het eeuwige 'worden' (P. bhava); het steeds weer ontstaan en vergaan doordat we focussen op de verschijnselen, de Vormen van de Wereld. Terwijl diep in onszelf de bevrijding (P. vimutti) uit dukkha voor het grijpen ligt.*

²⁸⁴ *Asvaghosa, (2008), Buddhacarita. Daden van de Boeddha, V. 18.*

²⁸⁵ *'7de jhana': zie mijn boek: Dubois, Guy, Eugène, (2017), Satta-visuddhi. De Zeven Zuiveringen & de Zestien Fasen van Inzicht p. 278 — 'De yogi realiseert in zichzelf dat alles zich in een constante (energie) stroom bevindt. Er is énkél beweging, énkél energie, fijne, subtiele energie'.*

²⁸⁶ *Ariyapariyesana-Sutta, Majjhima-Nikaya, 26.15*

²⁸⁷ *'8ste jhana': zie mijn boek: Dubois, Guy, Eugène, (2017), Satta-visuddhi. De Zeven Zuiveringen & de Zestien Fasen van Inzicht p. 279 — 'De 'waarnemer' verliest het conceptuele, de dualiteit en 'beseft' dat alles één is. Er bestaat geen 'ander', zoals er evenmin een 'ik' bestaat. Er is geen plaats meer voor 'zelf'; er is evenmin plaats voor 'anders-dan-zelf'.*

²⁸⁸ *Ariyapariyesana-Sutta, Majjhima-Nikaya, 26.16*

²⁸⁹ *Ondanks het feit dat Siddhattha de technieken van zowel Alara Kalama als van Uddaka Ramaputta verwierp, incorporeerde hij later deze jhanas in zijn meditatieve praktijk om de geest tot rust te brengen (P. samatha). Maar nadat de geest eenmaal tot rust gebracht was, voegde hij er vipassana aan toe.*

---

²⁹⁰ 'dukkha cariya (P): dukkha = lijden; cariya = gedrag, leven als. Dukkha cariya = vrij vertaald als 'een leven van lijden'; leven als een asceet.

²⁹¹ 'het Ongeborene': (P. ajata → a+jata: a = niet; jata = ontstaan, geboorte): waar geen ontstaan, geboorte meer is, waar geen 'worden' (P. bhava) meer is.

²⁹² 'het Doodloze': (P. amata → a+mata: a = niet; mata = dood). 'Amata' = het Doodloze.

²⁹³ 'alle dingen zijn vergankelijk': als er ontstaan is, is er vergaan; als er geboorte is, is er dood.

²⁹⁴ Eén van die volgelingen was Devadatta, een neef van de Boeddha, die zich later tegen hem zou keren en zelfs moordpogingen ondernam.

²⁹⁵ Vinaya, V:180

²⁹⁶ Madhupindika-Sutta, Majjhima-Nikaya 18

²⁹⁷ Majjhima-Nikaya, I: 354

²⁹⁸ Het complete relaas van de aanleiding tot deze slachtpartij kan gevonden worden op volgende internetlink: <http://www.sleuteltoztinzicht.nl/div020.htm#Kapilavatthu>.

²⁹⁹ Allen, Charles, (2011), *The Buddha and Dr. Führer. An Archaeological Scandal*.

³⁰⁰ Dhammika, Shrivasthi, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 38.

³⁰¹ Aitken, Molly, Emma, (1995), *Meeting the Buddha. On Pilgrimage in Buddhist India*, p. 31.

³⁰² Magnetometrie meet het magnetisch veld in de bodem. Het is op dit ogenblik de meest gebruikte geofysische prospectiemethode in de archeologie. De belangrijkste oorzaak van verschillen in de magnetische eigenschappen in de bodem zijn de verschillen in aantal en aard van ijzermineralen. Dat wordt beïnvloed door klimatologische eigenschappen, milieufactoren, bodemontwikkeling, bacteriële activiteit etc. Ook verhitting of verbranding veroorzaakt een aanzienlijke wijziging in het magnetisch veld. De methode is dus vooral geschikt wanneer archeologische relictten verschillen vertonen in magnetische eigenschappen met de bodem. Het meest duidelijk is dat wanneer er metalen voorwerpen aanwezig zijn. Restanten van haarden en ovens, of andere relictten blootgesteld aan een hevige verhitting, zijn eveneens zeer geschikt voor opsporing door deze methode. Minder duidelijke sporen zoals paalgaten en kuilen kunnen mogelijk ook opgespoord worden, bijvoorbeeld wanneer die door een hoger organisch gehalte een grotere bacteriële activiteit vertonen.

³⁰³ Srivastava, K. (1980), *Archaeological Excavations at Piprahwa and Ganwaria and the Identification of Kapilavastu*, *The Journal of the International Association of Buddhist Studies*. Vol. 3 Number 1 p. 103–110.

---

³⁰⁴ *Dhammika, Shravasti, (1999), Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India p. 31 evenals Singh, Rana, (2009), Where The Buddha Walked. A Companion to the Buddhist Places of India p. 59 e.v.*

³⁰⁵ 'de urn van Piprahwa': de tekst op deze urn wordt momenteel door de archeologen beschouwd als de oudste bewaard gebleven inscriptie van India. De urn bevindt zich in het Indian National Museum van Kolkata. De asse die zich in de urn bevond werd aan de koning van Thailand geschonken, die op dat ogenblik de enige regerende boeddhistische monarch was.

Zie ook: *Himanshu Prabha Ray, (2014), The Return of the Buddha: Ancient Symbols for a New Nation.*

³⁰⁶ *Wat de historische opbouw van de stupa betreft werden drie fasen onderscheiden: Fase I: het team ontdekte op een locatie anderhalve meter onder de plaats waar W.C. Peppe de zware koffer had uitgegraven, een ongeopende stupa van ongeveer 5 meter diameter, opgebouwd uit natuurlijke aarde, met daarrond een pad om te circumambuleren (Skr. pradakshinapatha). In het midden van deze stupa ontdekte het team twee kleine ruimten (of kamers), gemaakt uit verbrande stenen—voorlopers van bakstenen—die met elkaar in verbinding stonden. De noordelijke kamer bevatte een kistje in speksteen van 12 cm hoog en twee schotels; de zuidelijke kamer bevatte eveneens een spekstenen kistje maar iets groter (16 cm) en eveneens twee schotels. Beide kistjes bevatten fragmenten van verkoold bot van menselijke origine. De verkoolde resten en de artefacten werden gedateerd rond de 6de/5de eeuw vóór GTR, wat in overeenstemming is met de periode waarin de Boeddha leefde.*

Fase II omvat de uitbouw van de stupa door Keizer Ashoka in de 3de eeuw vóór GTR. De diameter van deze stupa bedraagt 19 meter. De grote kist die W.C. Peppe vond behoort tot deze periode.

Fase III is een verdere uitbouw van de stupa tijdens de Kushan-periode (30-345 GTR). Hier bedraagt de diameter van de stupa 23 meter. Het is deze stupa die de pelgrim nu ziet.

³⁰⁷ *Madhupindika-Sutta, Majjhima-Nikaya 18*

³⁰⁸ *Dandapani was een oom van de Boeddha.*

³⁰⁹ *Mahakaccana werd beschouwd als dé specialist in doctrinaire aangelegenheden. Zie in dit verband: Bhikkhu Bodhi, (1996), Maha Kaccana. Master of Doctrinal Exposition.*

³¹⁰ *Met een 'honingbal' wordt een Indisch gerecht bedoeld. Het is een groot bolvormig gebak of cake, met als ingrediënten meel, geklaarde boter, honing, melasse. De smaak is uitermate zoet.*

RAJAGAHA

• *Pavivekarasam pitva
rasam upasamassa ca
niddaro hoti nippapo
dhammapitirasam pivam.*

*Wie de smaak van kalmte
En van afzondering geproefd heeft,
Bevrijdt zich van angst en kwaad:
Hij drinkt de vreugde van de Dhamma. •*

(Dhammapada, Gatha # 205)

Nadat *Siddattha Gotama* in het holst van de nacht het huis in *Kapilavatthu* verliet op zijn paard *Kanthaka* in het gezelschap van *Channa* en daarna de wagenmenner met zijn paard terugstuurde, zijn haar afknipte en zich omwikkelde met de monnikspij, begaf hij zich naar *Rajagaha*. Een voettocht van ongeveer 600 km.

De keuze van *Rajagaha* was niet lukraak. Het was een ‘vrije’ stad, waar de bevolking de nieuwe denkbeelden, zoals beschreven in de *Upanishads*,³¹¹ erg genegen was. *Rajagaha* werkte als een magneet op spirituele zoekers van allerlei pluimage. Het is dan ook niet verwonderlijk dat *Siddhattha* in deze omgeving zijn leermeesters *Alara Kalama* en *Udakkā Ramaputta* zocht en vond.

Rajagaha lag centraal in de *Majjhimadesa*—in het centrale gedeelte van de *Ganga*-vallei—dat niet tot het kerngebied van het *brahmanisme* behoorde.³¹²

Siddattha Gotama beschreef de stad en haar omgeving als volgt:³¹³

• *Verrukkelijk is Rajagaha. Verrukkelijk is Gijjhakuta*³¹⁴
*en Gotamanigrodha.*³¹⁵
*Verrukkelijk is de Chora-Papata*³¹⁶ *en de Sattapanniguha aan de*
*helling van Vebhara.*³¹⁷ *Verrukkelijk is Kalasila*³¹⁸ *nabij Isigili*
*en Sappasondika Pabhara in Sitavana.*³¹⁹
*Verrukkelijk is Tapodarama*³²⁰
*en de Voederplaats voor Eekhoortjes in Veluvana.*³²¹
*Verrukkelijk is Jivakambavana*³²²
*en het Hertenpark in Maddakucchi.*³²³ •

Kan een lofbetuiging méér uitgesproken zijn ?

*Rajagaha*³²⁴ ligt op een 70-tal km NO van *Bodhgaya*. Het was de eerste hoofdstad³²⁵ van het machtige *Magadha*-rijk. Tevens is deze stad nauw verbonden met zowel *Gotama Boeddha* als met *Vardhaman Mahavira*³²⁶ en ze wordt zowel in boeddhistische- als in Jainteksten veelvuldig vermeld (*cf.* *infra*).

Het is één van de oudste Indische steden. Haar wortels gaan terug tot 1.000 vóór GTR. De stad wordt o.m. vernoemd in de *Ramayana*, de *Mahabharata* en de *Puranas*. Zoals de meeste antieke steden dankt ook deze stad haar ontstaan aan haar strategische ligging. In dit geval door haar unieke ligging tussen vijf indrukwekkende heuvels.³²⁷ De oorspronkelijke vestiging was niet meer dan een militaire versterking op een bergtop die de naam *Giribbaja*³²⁸ droeg.

Toen koning *Bimbisara* de stad veroverde noemde ze *Kusagra* of *Kusagra-pura*, naar een vroegere *Magadha*-koning. Omdat de oude stad te dikwijls het voorwerp geweest was van verwoestende branden, startte *Bimbisara* met de bouw van een nieuwe stad, gelegen in de vallei, op de plaats waar de vroegere begraafplaats was.

De bouw van deze nieuwe stad werd verhaast doordat de koning van *Vesali* met een invasie dreigde. De nieuwe stad kreeg de naam *Rajagaha*, wat letterlijk 'het verblijf van de koning' betekent. Een andere benaming verwijst rechtstreeks naar de grondlegger van de nieuwe stad, *Bimbisarapuri*.

De stad is belangrijk omdat in feite op deze plaats de oorsprong én de kern ligt van resp. het *Maurya*- en *Gupta*-keizerrijk.³²⁹ Het *Magadha*-rijk breidde zich in de loop der eeuwen steeds verder uit om uiteindelijk het grootste deel van de huidige Indische deelstaten *Bihar*, *Jharkhand*, *Orissa*, *West-Bengalen*, *Oost-Uttar Pradesh* en de landen *Bangladesh* en *Nepal* te omvatten.

Een ander element dat de stad aantrekkelijk maakte waren de warmwaterbronnen (*P. satadhara*),³³⁰ die geneeskrachtige kwaliteiten bezaten. Op verschillende plaatsen in de *Pali*-canon wordt vermeld dat de Boeddha deze bronnen bezocht om zijn *arthritis*-pijn te verzachten.

In ieder geval: *Rajagaha* is nauw verbonden met de Boeddha, de *Dhamma* en de *Sangha*. Kort nadat de Boeddha het huis verlaten had, reisde hij via de oevers van de *Himalaya*-rivieren naar *Rajagaha*.

Toen koning *Bimbisara* op de hoogte gesteld werd van de aanwezigheid van een bedelende monnik van *Kshatriya*-afkomst op zijn grondgebied, vond er een gesprek plaats tussen beiden. Nadat *Siddhattha* het doel van zijn zoektocht had uitgelegd spraken beide mannen af dat *Siddhattha* een bezoek zou brengen aan *Rajagaha* van zodra hij zijn doel bereikte.

Pabbajja-Sutta:³³¹

• *Ik zal u vertellen over het verlaten van het huis:
de manier waarop de Man met Inzicht aan de wereld verzaakte*

*en wat Hem er uiteindelijk toe aangezet heeft
om te kiezen voor een leven van verzaking.*

*'Het huiselijk leven', zo redeneerde Hij, 'is verstikkend—
Het is een plaats vol stof, terwijl het thuisloze leven vrij doet
ademen.' Toen Hij dit inzag, vertrok Hij.*

*Door het huis te verlaten ³³²vermeed Hij
alle onheilzame lichamelijke handelingen.
Hij onthield zich van verbaal wangedrag.
Hij voorzag in zijn levensonderhoud op de juiste manier.*

*Dan vertrok Hij naar Rajagaha, het arendsnest van Magadha.
Daar bedelde de Boeddha-in-spe—met de vele buitengewone
lichaamskenmerken van een Groot Man ³³³—
zijn voedsel bij elkaar.*

*Koning Bimbisara, die vanuit het venster van zijn paleis
de buitengewone lichaamskenmerken opmerkte,
sprak tot de leden van zijn hofhouding:*

*'Heren, bekijk die man. Zie hoe statig hij zich beweegt.
Zie hoe zuiver en perfect zijn gedrag is.
Kijk naar zijn neergeslagen, alerte, opmerkelijke blik,
terwijl hij slechts een ploeglengte voor zich uitkijkt.
Dit is duidelijk geen man van lage komaf.
Laat de koninklijke boodschappers onmiddellijk uitzoeken
wie die man is en wat hij in zijn schild voert.'*

*En zo geschiedde:
de boodschappers van de koning volgden hem van nabij.
Door hem te volgen zouden zij immers
een antwoord krijgen op twee vragen:
'Waar gaat de monnik naartoe? Waar verblijft hij?'*

*De boodschappers van de koning zagen de bedelmonnik
van deur tot deur gaan,
de zintuigen goed bewakend, in alles uiterst beheerst,
alert en opmerkzaam.
Op deze manier was zijn bedelnap snel gevuld.*

*Hij beëindigde zijn bedelronde en verliet de stad en begaf zich
naar de Pandava-heuvel. Zo ontdekten de koninklijke
boodschappers de plaats waar hij verbleef.*

*Terwijl drie boodschappers de bedelmonnik verder
in het oog bleven houden,
vertrok één van hen naar het paleis om de koning te informeren.*

*'Majesteit,' zei hij, 'die monnik verblijft op de flanken
van de Pandava-heuvel.
Hij zit daar in een bergspleet zoals een tijger.*

*Zoals een stier. Zoals een leeuw !'
Nadat hij de woorden van de boodschapper gehoord had,
liet de Kshatriya-koning zich in zijn koninklijk rijtuig
in allerijl naar de Pandava-heuvel voeren.*

*De koets reed zover mogelijk op de berg. Toen stapte de koning
uit en liep vervolgens de berg op tot op de plaats
waar de monnik zich bevond.
Hij zette zich naast hem neer,
begroette hem vriendelijk,
vroeg naar zijn gezondheid en sprak aldus:*

*'U bent een jonge man, Heer, in de bloei van uw leven.
U bent knap en goed gebouwd.
U bezit de allure van een Kshatriya.
Uw verschijning doet me veronderstellen
dat u een prins bent van edele geboorte.'*

*'Ik zie dat u geschikt bent om een leger te leiden.
Om een eskadron olifanten aan te voeren. ³³⁴
Ik kan u rijkdom schenken.
Kunt u me vertellen wat uw afkomst is ?'*

*'Zeker Sire', sprak de monnik,
'Aan de voet van de Himalayas ligt een land genaamd Kosala.
De mensen zijn er ijverig en rijk.'*

*'Van komaf zijn zij verwanten van de zon.
Hun familienaam is Sakya.
Dit is de afstamming waarvan ik het huis verlaten heb.
Maar niet om zintuiglijk genot te zoeken.'*

*'Ik heb het huis verlaten omdat ik
het gevaar van zintuiglijk genot heb ingezien.
Maar eveneens de veiligheid die uitgaat
van het verzaken aan zintuiglijk genot.
Dat is mijn streven. Dat is waar mijn geest vreugde vindt.' •*

Nadat de Boeddha in *Sarnath* het Wiel van de *Dhamma* in beweging had gezet door het houden van de *Dhammacakkappavattana-Sutta*, en nadien de *Anattalakkhana-Sutta* had gepredikt, verbleef hij, samen met de Vijf Asceten (*P. panca vaggiya*), de drie maanden van het regenseizoen (*P. vassavasa*) in het Hertenkamp.

Nadien keerde hij terug naar *Gaya*. Eenmaal daar aangekomen hield hij op de *Gayasisa*-heuvel ³³⁵ zijn derde voordracht: de *Vuurrede*. ³³⁶

Hij deed deze voordracht voor de gebroeders *Kassapa*,³³⁷ die beschouwd werden als de toonaangevende spirituele vuuraanbidders (*P. aggihutta*) van hun tijd. De *Kassapa's* waren vergezeld van een duizendkoppige schare volgelingen.

Waar deze asceten vroeger dag en nacht het vuur vereerden, leerde de Boeddha hen dat de wereld van de zintuigen in brand stond. Door het vuur als metafoor te gebruiken voor *verlangen* maakte hij het inzicht in de *Dhamma* voor de vuuraanbidders aanschouwelijk. Dit voorval getuigt eens te meer van de behendigheid van de Boeddha als *debater*.

Nadat de Boeddha op deze manier de *Dhamma* had uitgelegd, namen de *Kassapa's* met hun gevolg toevlucht tot de *Drie Juwelen* (*P. tiratana*).³³⁸

De *Vuurrede* gaat als volgt:³³⁹

• *Aldus heb ik gehoord.*
Eens verbleef de Verhevene op de Gayasisa heuvel,
nabij Rajagaha,
samen met duizend monniken.
En daar sprak de Verhevene de monniken als volgt toe:
'Monniken, alles staat in brand.
En wat is de betekenis daarvan?'

'Het oog, monniken, staat in brand; vormen staan in brand;
visueel bewustzijn staat in brand; visueel contact staat in brand.
En ook de aangename, de onaangename
en de niet-aangename-noch-onaangename gewaarwordingen
(P. vedana) veroorzaakt door visueel contact staan in brand.

En waarmee staan ze in brand?
Ze staan in brand door het vuur van verlangen (P. lobha);
door het vuur van haat (P. dosa);
door het vuur van onwetendheid (P. moha).

Ik zeg jullie dat het brandt door geboorte (P. jati); door
ouderdom (P. jara) en dood (P. marana); door piekeren over het
verleden (P. kukkuccha); door weklagen (P. parideva); door lijden
(P. dukkha); door smart (P. domanassa) en door wanhoop
(P. upayasa).

"Het oor, monniken, staat in brand; geluiden staan in brand;
auditief bewustzijn staat in brand; auditief contact staat in brand.
En ook de aangename, de onaangename
en de niet-aangename-noch-onaangename gewaarwordingen
veroorzaakt door auditief contact staan in brand.

En waarmee staan ze in brand?
Ze staan in brand door het vuur van verlangen;
door het vuur van haat;
door het vuur van onwetendheid.

*Ik zeg jullie dat het brandt door geboorte; door ouderdom en
dood; door piekeren over het verleden; door weeklagen;
door lijden; door smart en door wanhoop.*

*"De neus, monniken, staat in brand; geuren staan in brand;
reuk-bewustzijn staat in brand; neus-contact staat in brand.
En ook de aangename, de onaangename
en de niet-aangename-noch-onaangename gewaarwordingen
veroorzaakt door neus-contact staan in brand.*

*En waarmee staan ze in brand ?
Ze staan in brand door het vuur van verlangen;
door het vuur van haat;
door het vuur van onwetendheid.*

*Ik zeg jullie dat het brandt door geboorte; door ouderdom en
dood; door piekeren over het verleden; door weeklagen;
door lijden; door smart en door wanhoop.*

*"De tong, monniken, staat in brand; smaken staan in brand;
tong-bewustzijn staat in brand; tong-contact staat in brand.
En ook de aangename, de onaangename
en de niet-aangename-noch-onaangename gewaarwordingen
veroorzaakt door tong-contact staan in brand.*

*En waarmee staan ze in brand ?
Ze staan in brand door het vuur van verlangen;
door het vuur van haat;
door het vuur van onwetendheid.*

*Ik zeg jullie dat het brandt door geboorte; door ouderdom en
dood; door piekeren over het verleden; door weeklagen;
door lijden; door smart en door wanhoop.*

*"Het lichaam, monniken, staat in brand; aanrakingen staan in
brand; lichamen bewustzijn staat in brand;
lichamelijk contact staat in brand.
En ook de aangename, de onaangename
en niet-aangename-noch-onaangename gewaarwordingen
veroorzaakt door lichamen contact staan in brand.*

*En waarmee staan ze in brand ?
Ze staan in brand door het vuur van verlangen;
door het vuur van haat;
door het vuur van onwetendheid.*

*Ik zeg jullie dat het brandt door geboorte; door ouderdom en
dood; door piekeren over het verleden; door weeklagen;
door lijden; door smart en door wanhoop.*

*De geest, monniken, staat in brand; gedachten staan in brand;
mentaal bewustzijn staat in brand;*

*mentaal contact staat in brand.
En ook de aangename, de onaangename
en de niet-aangename-noch-onaangename gewaarwordingen
veroorzaakt door geestelijk contact staan in brand.*

*En waarmee staan ze in brand ?
Ze staan in brand door het vuur van verlangen;
door het vuur van haat;
door het vuur van onwetendheid.*

*Ik zeg jullie dat het brandt door geboorte; door ouderdom en
dood; door piekeren over het verleden; door weeklagen;
door lijden; door smart en door wanhoop.*

*Een goed onderwezen edele discipel, die de dingen op deze
manier ziet, krijgt genoeg van het oog; hij krijgt genoeg van
vormen; hij krijgt genoeg van het visueel bewustzijn; hij krijgt
genoeg van visueel contact. En hij krijgt genoeg van de
aangename, de onaangename
en de niet-aangename-noch-onaangename gewaarwordingen
veroorzaakt door visueel contact.*

*Hij krijgt genoeg van het oor; hij krijgt genoeg van geluiden; hij
krijgt genoeg van het auditief bewustzijn; hij krijgt genoeg van
auditief contact. En hij krijgt genoeg van de aangename, de
onaangename en de niet-aangename-noch-onaangename
gewaarwordingen veroorzaakt door auditief contact.*

*Hij krijgt genoeg van de neus; hij krijgt genoeg van geuren; hij
krijgt genoeg van het reuk-bewustzijn; hij krijgt genoeg van neus-
contact. En hij krijgt genoeg van de aangename, de
onaangename en de niet-aangename-noch-onaangename
gewaarwordingen veroorzaakt door neus-contact.*

*Hij krijgt genoeg van de tong; hij krijgt genoeg van smaken; hij
krijgt genoeg van het tong-bewustzijn; hij krijgt genoeg van tong-
contact. En hij krijgt genoeg van de aangename, de
onaangename en niet-aangename-noch-onaangename
gewaarwordingen veroorzaakt door tong-contact.*

*Hij krijgt genoeg van het lichaam; hij krijgt genoeg van
aanrakingen; hij krijgt genoeg van het lichamenlijk bewustzijn; hij
krijgt genoeg van lichamenlijk contact. En hij krijgt genoeg van de
aangename, de onaangename en de niet-aangename-noch-
onaangename gewaarwordingen
veroorzaakt door lichamenlijk contact.*

*Hij krijgt genoeg van de geest; hij krijgt genoeg van gedachten;
hij krijgt genoeg van mentaal bewustzijn; hij krijgt genoeg van
mentaal contact. En hij krijgt genoeg van de aangename, de
onaangename en niet-aangename-noch-onaangename
gewaarwordingen veroorzaakt door mentaal contact.*

*Als hij er genoeg van heeft, wordt hij onthecht. Door onthechting
wordt [zijn geest] bevrijd. en door bevrijding wordt hij zich ervan
bewust dat hij bevrijd is.* ³⁴⁰

*Hij beseft:
Vernietigd is geboorte,
het religieuze leven is geleefd (P. magga brahmacariya); ³⁴¹
wat gedaan moest worden is gedaan (P. katam karniyam); ³⁴²
er is niets meer dat tot terugkomst hier leidt
(P. naparam ithattaya).’ ³⁴³*

*Zo sprak de Verhevene.
En de monniken waren tevreden
en verheugd met de woorden van de Verhevene.
En terwijl deze uiteenzetting gegeven werd, werden de harten
van deze duizend monniken door onthechting
bevrijd van de bezoedelingen. ♣*

Belofte maakt schuld en effectief, nà zijn Zelfrealisatie bezocht de Boeddha, samen met zijn monniken, koning *Bimbisara* in *Rajagaha* om hem de *Dhamma* uit te leggen. Koning *Bimbisara* was zo opgetogen over dit bezoek dat hij de Boeddha met zijn gevolg—waartoe ook de 1.000 bekeerde volgelingen van de gebroeders *Kassapa* behoorden—tegemoet kwam in *Jethian*, een stadje gelegen op een 17-tal km van *Rajagaha*.

De Boeddha onderwees het koninklijke gezelschap over de voordelen van *dana*—liefdadigheid; over *sila* als de basis voor bevrijding; over het gevaar dat uitgaat van het zwelgen in zintuiglijk plezier; over de onbeduidendheid van trots, over de vreugde van verzaking en over de Vier Edele waarheden.

Het was ook tijdens dit bezoek aan *Rajagaha* dat de brahmanen *Sariputta* en *Moggallana* zich bij de *Sangha* aansloten ³⁴⁴ Beide *bhikkhus* worden beschouwd als de belangrijkste discipelen (*P. maha aggasavaka*) ³⁴⁵ van de Boeddha.

Koning *Bimbisara* was danig verheugd over de inspirerende woorden van de Boeddha. ³⁴⁶ Het was tijdens dit bezoek dat koning *Bimbisara* aan de Boeddha het *Veluvana*—het *Bamboebos*—schonk.

Ik loop in het *Veluvana*, wat eens de persoonlijke lusttuin van koning *Bimbisara* was. Het *Bamboebos*, gelegen in het noorden van *Rajagaha*, was een ideale plek voor de *bhikkhus*: niet te ver van de stad gelegen voor de bedelrondes; niet te dichtbij omwille van de bekoringen van de stad; geschikt om te komen en te gaan; gemakkelijk toegankelijk voor iedereen; overdag niet te druk; 's nachts niet blootgesteld aan lawaai en uiterst adequaat om in afzondering te leven. Het *Veluvana* was de eerste *arama* die door de Boeddha werd aanvaard. De abt van het klooster was *Kondanna*—de 'Weter'—de eerste van de Vijf Gezellen die een

arahant werd in *Sarnath*. Later werd *Sariputta* de novicemeester van het *Veluvana*.

In de *suttas* worden diverse specifieke plaatsen van de *Veluvana* genoemd, zo ondermeer de *Voederplaats* van de *Eekhoorns* (*P. kalandakanivapa*)³⁴⁷, de *Voe-*

—Rajagaha - de Lotusvijver in het Veluvana—

derplaats van de *Pauwen* (*P. moranivapa*)³⁴⁸ en de *Lotusvijver* (*P. sumagadha*). Momenteel is enkel de mooie lotusvijver gelokaliseerd. Over de twee andere plaatsen tast men in het duister. Maar dit maakt niets uit.

Ik installeer me op een rustbank aan de lotusvijver. Ik realiseer me dat ik hier mediteer op een plaats waar duizenden *bhikkhus* vóór mij hetzelfde gedaan hebben. Met dezelfde intentie. Met dezelfde *adhitthana*. In dezelfde afzondering. Vroegere levens.

Rajagaha is ook de plaats waar de Boeddha de vergankelijkheid van het lichaam predikte. Een eerste maal wordt dit thema vermeld in de *Khematheri Vatthu*:³⁴⁹

Koningin *Khema* was de belangrijkste vrouw van koning *Bimbisara*. Volgens de *vattu*³⁵⁰ was ze uitermate mooi maar—wat in dergelijke omstandigheden niet zeldzaam is—ook erg ijdel. De koning had haar meermaals gevraagd om hem te

vergezellen als hij eer ging betuigen aan de Boeddha. Maar *Khema* weigerde steeds om mee te gaan vermits zij gehoord had dat de Bhagavat preekte over de vergankelijkheid van alle aardse dingen.

Om zijn eega te overhalen liet de koning zijn hofmuzikanten een loflied maken waarin de schoonheid en de vredige atmosfeer van het *Veluvana*-klooster werd bezongen. Toen *Khema* het lied had gehoord werd ze nieuwsgierig en kon niet langer aan de verleiding weerstaan om het klooster te bezoeken.

Toen ze in de hall kwam waar de Boeddha onderricht gaf liet deze, door middel van bovennatuurlijke krachten, het beeld ontstaan van een jonge, wondermooie vrouw. *Khema*, die de jonge vrouw zag en zich onmiddellijk met haar vergeleek, moest toegeven dat ze nog nooit zulke mooie vrouw gezien had.

Maar toen ze even later opnieuw naar de vrouw keek begon deze voor haar ogen plots te verouderen. De jonge vrouw kromp ineen, werd oud en kreupel.

Op het einde van de *seance* was de vrouw getransformeerd tot een stinkend lijk vol wormen. Op dat ogenblik begreep *Khema* de vergankelijkheid van schoonheid.

Toen richtte de Boeddha zich rechtstreeks tot *Khema*:

• *O, Khema ! Kijk aandachtig naar dit aftakelende lichaam
dat opgebouwd is rond vlees en beenderen
en onderhevig aan ziekte en verval.
Beschouw aandachtig dit lichaam,
zo hoog geprezen door dwazen.
Beschouw aandachtig
het waardeloze van
jeugdige schoonheid.* •

Dit *Khematheri Vatthu* was de directe aanleiding voor Boeddha's uitspraak in *Gatha #347* van de *Dhammapada*:

• *Ye ragarattanupatanti sotam
sayamkatam makkatako va jalam
etam pi chetvana vajanti dhira
anapekkhino sabbadukkhā pahaya.*

*Wie—verblind door zintuiglijk verlangen—
In de stroom [van begeerte] valt, ³⁵¹
Is zoals een spin die in haar eigen web verstrikt raakt. ³⁵²
De Wijzen echter, die het verlangen hebben doorgesneden,
Laten alle lijden achter zich. ³⁵³ •*

Het verhaal van *Khema* gaat als volgt verder: met goedkeuring van de koning trad *Khema* toe tot de *Sangha* en door haar voortdurende meditatie op het ver-

gankelijke en afstotelijke van het lichaam ³⁵⁴ en op de dood ³⁵⁵ kwam zij tot Zelfrealisatie. *Khema* werd een vooraanstaande *bhikkhuni*, die geroemd werd om haar wijsheid en inzicht.

In de *Theratherigatha*—de verzen van verlichte monniken en nonnen—vinden we volgende verzen van *Thera Khema* terug: ³⁵⁶

• [Mara, de verleider, spreekt:]

*'Jij bent jong, je lichaam mooi !
Ook ik ben jong en mannelijk.
Kom, Khema, laten wij ons vermaken
met vijf soorten opwindende muziek'. ³⁵⁷*

[*Khema* antwoordt:]

*'Ik walg van dit etter-lichaam, ziek en vergankelijk.
Ik schaam er mij voor.
Het verlangen naar lichamelijke genoegens is uitgeroeid.*

*Lichamelijke genoegens lijken op zwaarden en speren,
een hakblok voor de mens.*

*Wat jij plezier in lichamelijke genoegens noemt,
is voor mij het tegenovergestelde.*

*Alle aspecten van zingenot zijn verslagen,
de massa van de duisternis is doorbroken.
Weet dat, Kwaad ! Jij bent verslagen, Dood !*

*Dwazen, jullie vereren de tekens van de dierenriem
en aanbidden de vuurgod Agni in het woud.
Omdat jullie niet weten wat werkelijk is,
menen jullie dat het zuiver is.
Maar ik, die de Volledige Verlichte vereer,
de Beste onder de mensen,
ik ben volledig bevrijd van alle lijden,
omdat ik de lering van de Leraar heb volbracht. •*

Het thema van de vergankelijkheid van het lichaam komt een tweede maal voor in het *Sirima Vatthu*. ³⁵⁸ Alhoewel het *vatthu* en het *gatha* door de Boeddha werden uitgesproken in het *Jetavana* in *Vesali*, verwees de prediking zelf naar feiten die zich in *Rajagaha* hadden afgespeeld.

Het verhaal gaat als volgt:

In *Rajagaha* leefde een mooie courtesane, die *Sirima* heette. Elke dag gaf ze *dana* aan de monniken op bedelronde. Eén van deze monniken vertelde aan de anderen hoe mooi zij wel was en wat een fijn en lekker eten ze gaf. Een jonge,

onervaren *bhikkhu* die dit hoorde, werd door deze woorden, terstond verliefd op *Sirima*, zelfs zonder haar gezien te hebben.

De volgende dag vervoegde hij de andere monniken naar de woning van de courtisane. *Sirima*, die echter ernstig ziek was, wilde de monniken niet teleurstellen en liet zich op haar bed naar buiten dragen zodat ze toch aanwezig kon zijn bij het uitdelen van het voedsel.

De jonge monnik dacht bij zichzelf: 'Zelfs ziek zijnde is zij een geweldig mooie vrouw'. Wat zijn verlangens nog intenser maakte.

De volgende nacht echter stierf *Sirima* en koning *Bimbisara* bracht de Boeddha op de hoogte van haar overlijden. De Boeddha verzocht de koning om drie dagen te wachten met de begrafenisriten.

Op de vierde dag was het lijk van de courtisane opgeblazen en de maden kropen uit haar neus en mond.

De Boeddha ging die dag met zijn *bhikkhus*—die niet op de hoogte waren van het overlijden—naar de begraafplaats. De jonge monnik was de eerste om mee te gaan.

Op de begraafplaats aangekomen verzocht de Boeddha koning *Bimbisara*—wat zij onderling hadden afgesproken—een mededeling te doen. Met luide stem verkondigde de koning dat *Sirima* voor één nacht beschikbaar was voor de som van duizend geldstukken. Maar niemand ging daar op in. Ook niet voor vijfhonderd, twee honderd, vijftig. Zelfs gratis was de belangstelling nihil.

Toen sprak de Boeddha tot zijn *bhikkhus*:

• *Monniken, kijk naar Sirima !
Toen ze nog leefde waren er velen die er duizend munten
voor over hadden om één nacht met haar door te brengen.
Maar nu wil niemand haar meer, zelfs niet gratis.
Het menselijk lichaam is onderworpen aan verval en aftakeling.* •

Na deze woorden begreep de jonge monnik, die zo'n groot verlangen voor *Sirima* had ontwikkeld, de essentie van vergankelijkheid—de zo-heid van het leven.

Gatha #147 van de Dhammapada luidt als volgt:

• *Passa cittakatam bimbam
arukayam samussitam
aturam babusamkappam
yassa natthi dhuvam thiti.*

*Bekijk deze door de geest gecreëerde illusie: ³⁵⁹
Een lichaam, samengesteld uit een hoop zweren, ³⁶⁰
Een zieke [onwerkelijkheid],
al heeft men er grote plannen mee. ³⁶¹
Waar niets van blijvende aard
of van standvastigheid te vinden is. ³⁶² •*

Tot zover de twee toespraken van de Boeddha over de vergankelijkheid van het lichaam.

Een andere uiterst belangrijke *sutta* die de Boeddha predikte in *Rajagaha* is de *Bojjhanga-Sutta* ³⁶³—De Voordracht over de Zeven Factoren van Verlichting.

Deze *sutta* gaat als volgt:

• *Zo heb ik het gehoord.
Eens verbleef de Boeddha in Rajagaha, in het Veluvana,
bij de Voederplaats van de Eekhoorns.
In die tijd was de Eerwaarde Maha Kassapa,
die in de Pippali-grot verbleef,
getroffen door een ernstige ziekte.*

*Toen de Boeddha de Eerwaarde Maha Kassapa kwam bezoeken,
zette hij zich neer en sprak tot de Eerwaarde Maha Kassapa
als volgt:*

*‘Wel, Kassapa, hoe gaat het met je ? Gaat het al beter ? Kan je
de pijn verdragen ? Vermindert de pijn ? Of vermeerderd het ?’*

*‘Nee, Heer, het gaat niet beter. Ik verdraag het niet. De pijn is
erg groot. Het ziet er naar uit dat de pijn niet vermindert,
maar juist toeneemt.’*

*‘Kassapa, deze zeven factoren van verlichting zijn door mij goed
uitegelegd, gecultiveerd en ontwikkeld, en wanneer ze goed
gecultiveerd en ontwikkeld zijn, leiden ze tot volkomen realisatie,
tot perfecte wijsheid, tot Nibbana.’*

Welke zijn deze zeven factoren ?

*‘Aandacht (P. sati).
Deze factor, Kassapa, is goed uiteengezet door mij, gecultiveerd
en ontwikkeld en wanneer het goed wordt gecultiveerd en
ontwikkeld is, leidt het tot volkomen realisatie, tot perfecte
wijsheid, tot Nibbana.’*

*‘Onderzoek naar de Dhamma (P. dhammavicaya).
Deze factor, Kassapa, is goed uiteengezet door mij, gecultiveerd
en ontwikkeld en wanneer het goed wordt gecultiveerd en
ontwikkeld is, leidt het tot volkomen realisatie, tot perfecte
wijsheid, tot Nibbana.’*

'Ijver (P. viriya).

Deze factor, Kassapa, is goed uiteengezet door mij, gecultiveerd en ontwikkeld en wanneer het goed wordt gecultiveerd en ontwikkeld is, leidt het tot volkomen realisatie, tot perfecte wijsheid, tot Nibbana.'

'Vreugde (P. piti).

Deze factor, Kassapa, is goed uiteengezet door mij, gecultiveerd en ontwikkeld en wanneer het goed wordt gecultiveerd en ontwikkeld is, leidt het tot volkomen realisatie, tot perfecte wijsheid, tot Nibbana.'

'Kalmte (P. passadha).

Deze factor, Kassapa, is goed uiteengezet door mij, gecultiveerd en ontwikkeld en wanneer het goed wordt gecultiveerd en ontwikkeld is, leidt het tot volkomen realisatie, tot perfecte wijsheid, tot Nibbana.'

'Concentratie (P. samadhi).'

Deze factor, Kassapa, is goed uiteengezet door mij, gecultiveerd en ontwikkeld en wanneer het goed wordt gecultiveerd en ontwikkeld is, leidt het tot volkomen realisatie, tot perfecte wijsheid, tot Nibbana.'

'Gelijkmoedigheid (P. upekkha)

Deze factor, Kassapa, is goed uiteengezet door mij, gecultiveerd en ontwikkeld en wanneer het goed wordt gecultiveerd en ontwikkeld is, leidt het tot volkomen realisatie, tot perfecte wijsheid, tot Nibbana.'

'Deze zeven factoren van verlichting, Kassapa, zijn door mij goed uitgelegd, gecultiveerd en ontwikkeld, en wanneer ze goed gecultiveerd en ontwikkeld zijn, leiden ze tot volkomen realisatie, tot perfecte wijsheid, tot Nibbana.'

*'Waarlijk, Verhevene, het zijn factoren van verlichting !'
zegde Maha Kassapa.*

*Aldus sprak de Boeddha en de Eerwaarde Maha Kassapa
verheugde zich*

in de woorden van de Verhevene.

De Eerwaarde Maha Kassapa genas van zijn ziekte. ♀

De eerste en de laatste van deze zeven factoren vormen een *shortcut* tot Zelf-realisatie. Aandacht en gelijkmoedigheid. Door beide factoren in gelijke mate te ontwikkelen realiseert de *yogi vipassana*. Volgens de Boeddha is dit de 'directe weg'—*ekayano maggo*—tot *nibbana*.

De Boeddha introduceert aan zijn *bhikkhus* en *bhikkunis* de *Satipatthana-Sutta* met de volgende formule:³⁶⁴

• *Ekayano ayam bhikkhave maggo sattanam visuddhiya soka-pariddavanam samatikkamaya dukkha-domanassanam atthagamaya nayassa adhigamaya nibbanassa sacchikiriyaya yadidam cattaro satipatthana.*

*Dit is de directe weg—ekayano [...] maggo—³⁶⁵
die leidt tot de zuivering van de wezens;
tot het te boven komen van verdriet en gejammer;
tot het verdwijnen van pijn en terneergeslagenheid;
tot het bereiken van de juiste levenshouding;
tot de realisering van nibbana—
[Deze weg is] de vier satipatthanas. •*

Een andere belangrijke voordracht is de *Sigalovada-Sutta*. De *sutta* werd uitgesproken in het *Bamboebos*-klooster, op de *Eekhorentjes-voederplaats*. In deze prediking richt de Boeddha zich tot de leek *Sigala*. De Boeddha vermeldt 10 regels die een leek in ere moet houden wil hij 'het ware geluk realiseren in dit leven'. Men zou dit dus de *Vinaya* ³⁶⁶ van de leek kunnen noemen.

Summier gesteld komen de tien regels hierop neer:

- koester relaties met deugdzame mensen en vermijd het pad van ontarding.
- leef in een omgeving die bevorderlijk is voor spirituele beoefening.
- koester opportuniteiten om dieper inzicht te verwerven in de *Dhamma*. ³⁶⁷
- zorg voor je ouders, voor je partner en voor je kinderen.
- deel je tijd, je bezittingen en je vreugde met anderen.
- koester opportuniteiten om deugdzaamheid te ontwikkelen. Vermijd geestverruimende middelen (alcohol, drugs...) en gokken.
- cultiveer nederigheid, dankbaarheid en leef eenvoudig.
- cultiveer mogelijkheden om dichterbij te leven bij *kalyanamittas* om de Weg beter te leren kennen.
- Laat de Vier Edele Waarheden je leven beheersen.
- Leer mediteren om je te bevrijden van leed en van angst.

Maar ik wil *Rajagaha* niet verlaten zonder dat uitzonderlijk mooie verhaal van *Thera Sunita* in de *TheraTherigatha*, waarin het mededogen en de sociale beweging van de Boeddha weerspiegeld wordt: ³⁶⁸

• *Geboren ben ik in een arme familie.
Voedsel was er nooit in overvloed.
Het werk dat ik deed was minderwaardig:
Dode bloemen ruimde ik op van de heiligdommen
en gooide ze weg.*

*Door de mensen werd ik veracht, geminacht en geringschat.
Onderdanig betoonde ik eerbied voor velen.*

*Toen zag ik de Verhevene—de Grote Held—
de beste stad van Magadha binnentreden,*

omringd en geëerd door een schare volgelingen.

*Ik wierp mijn stok op de grond en naderde Hem
om mijn eerbied te betuigen.
Uit mededogen bleef Hij—de Grootste onder de mensen—
voor mij staan.*

*Ik boog neer en vereerde Zijn voeten en bleef terzijde staan.
Ik vroeg Hem om mij op te nemen in het heilige leven.*

*Daarop sprak Hij, vol mededogen met de hele wereld en met mij:
“Kom, Bhikkhu”.
Dat was mijn wijding.*

*Ik verbleef alleen in het bos.
Actief realiseerde ik het Woord van de Leraar,
zoals de Veroveraar het mij had aangeleerd.*

*In het eerste gedeelte van de nacht herinnerde ik mij
mijn vroegere geboorten.
In het middelste deel van de nacht
werd het goddelijk oog gereinigd.
In het laatste deel van de nacht heb ik de duisternis doorbroken.*

*Aan het einde van de nacht, bij zonsopgang,
zijn Indra en Brahma gekomen.
Met hun beide handen—palm tegen palm—gevouwen
vereerden zij mij.*

—Rajagaha - Sattapaniguha waar het 1ste Concilie (Atanatiya) plaats vond—

“Eer zij jij, volbloed onder de mensen !
Eer zij jij, hoogste onder de mensen !
Omdat jij de bezoedelingen hebt vernietigd,
ben jij een gift ³⁶⁹ waardig, Heer !”
Toen de Verhevene zag hoe ik geëerd werd
door twee goden, verscheen er een glimlach op zijn gezicht
en Hij sprak volgende woorden:

“Iemand die ascetisch leeft, het celibataire leven leidt,
zichzelf beheerst en temt,
zo iemand noem ik een brahmaan ! •

Verder werden vele *Vinaya*-regels in *Rajagaha* uitgevaardigd.

Het was ook in *Rajagaha* dat zich het incident voordeed met de olifant *Nalagiri*, die door Boeddha's neef, *Devadatta*, werd dol gemaakt door het dier alcohol te laten drinken met het inzicht om de *Bhagavat* te doden. ³⁷⁰

Vlak voor zijn dood bracht de Boeddha, nog een laatste bezoek aan de stad. Het is het moment waarop koning *Ajatasattu* een aanval overweegt op de *Vajjians* en zijn minister *Vassakara* naar de Boeddha stuurt, die zich op de *Gierenpiek* (*P. Gijjhakuta*) bevindt, om erachter te komen wat zijn slaagkansen op succes zijn. ³⁷¹

—Rajagaha - Gierenpiek—

De *Pali*-canon vermeldt dat er zich, op het moment van Boeddha's *parinibbana*, 19 grote kloosters bevonden in *Rajagaha*. En tenslotte, vond het 1ste Concilie—de *Atanatiya* Conferentie—op aandringen van *Maha Kassapa* ³⁷² plaats in de *Sattapaniguha*. ³⁷³ Op dit concilie werden de teksten van de *suttas* van de Boeddha vastgelegd voor de volgende generaties. ³⁷⁴

Verder richtte *Ajatasattu* in *Rajagaha* een *stupa* op met de relikven die hij als zijn aandeel verkregen had. Op aandringen van *Maha Kassapa* slaagde de koning er naderhand in om ook andere relikven te bemachtigen. Het zijn tenslotte deze relikven die *Ashoka* later zal gebruiken voor de oprichting van de over het hele keizerrijk verspreide *viharas*.

Door de verplaatsing van de hoofdstad naar *Pataliputta*, vlak na het *parinibbana* van de Boeddha, verminderde het bestuurlijk en economisch belang van *Rajagaha*. De stad bleef echter nog geruime tijd een centrum met een aanzienlijke boeddhistische activiteit.

Toen *Xuanzang* de stad in de 7de eeuw GTR bezocht vond hij *Rajagaha* in een deplorabele toestand. Het was een aftandse plaats geworden waar vooral brahmanen verblijf hielden.

Mijn wandeling naar de top van de *Gierenpiek* start, zoals het hoort, aan de voet van de *Gijjhakuta*-heuvel—één van de vijf bergen die *Rajagaha* omringen. Voor een pelgrim is de stad erg behapbaar: de bezienswaardigheden rond de *Gierenpiek*-heuvel liggen op 10 minuten wandelafstand van het *Veluvana*. Aan de voet van de berg liggen de *Tapodarama*-warmwaterbronnen, die het door *arthritis* geteisterde lichaam van de Boeddha soelaas brachten.

Het is een heilige plaats voor hindoes. Het water zou medicinale kwaliteiten bezitten. Zonder dit te willen betwijfelen vrees ik echter voor de gezondheid van elke Westering die dit onhygiënische water wil betreden: het hele complex is vuil, vies en vunzig; vrouwen doen er ongegeneerd de was en geven er de kinderen hun bad; vuilnis drijft op het water; apen springen op en neer de muurtjes die het complex omgeven. En doen er verder wat apen doen.

Een goed onderhouden pad voert naar de *Gierenpiek* (*P. Gridhakuti*). Het is er spitsroeden lopen: links en rechts wordt het pad ingenomen door bedelaars: mannen, vrouwen en kinderen. Een steile wandeltocht van een half uur brengt me tot aan de heuveltop.

In de grotten van deze heuvel mediteerden de Boeddha en zijn volgelingen. Volgens de overlevering bereikten vele van de belangrijkste *bhikkhus*—o.m. *Sariputta* en *Ananda*—hun Zelfrealisatie in één van de vele grotten die deze rots herbergt.

Een trap brengt me naar het platform van de *Gierenpiek* (*P. Gijjhakuta*)—een favoriete meditatieplaats van de *Sambuddha*.

Het is hier dat de Boeddha—volgens de *Mahayana*-traditie—de *Prajnaparamita Hridaya-sutra*³⁷⁵ onderwees.

Ik heb me voorgenomen op deze plaats te mediteren. Onwrikbaar als een rots.
Onverstoorbaar als een berg.

Udana: ³⁷⁶

• *Yathapi pabbato selo,
acalo suppatitthito,
evam mohakkhaya bhikkhu,
pabbatova na vedhati.*

*Onwrikbaar als een rots,
Standvastig,
Onverstoorbaar als een berg
Is de monnik die een einde maakt aan zijn illusie. •*

Met de *Prajnaparamita*—letterlijk: 'de perfectie van wijsheid'—voel ik me innig verbonden. Ik vóel, wéét en erváár: *Zen* en *Vipassana* liggen naast elkaar en—bij juiste beschouwing én in de kern—op elkaar. ³⁷⁷

In *Dhamma* bestaat geen divergentie. Elke discrepantie is slecht begrepen mensenwerk.

—Rajagaha: de Gierenpiek waar de Boedha de *Prajnaparamita* onderwees—

In het mediteren op de tekst van de *Hart-sutra* voel ik me thuis, los ik volledig op—al is het maar voor even—'in de weidsheid waarin dingen bestaan, waaruit ze opkomen en waarin ze verdwijnen'. ³⁷⁸

Hier ben ik één met de absolute werkelijkheid. ³⁷⁹ *Prajnaparamita. Prajna & Paramita*. De perfectie van het transcendentaal Inzicht. Van Wijsheid. Het échte hart ³⁸⁰ van de boodschap van de *Dhamma*.

De *Prajnaparamita-Sutta* beschrijft hoe de bodhisattva *Avalokiteshvara*, ³⁸¹ een visioen krijgt over 'leegte' (*P. sunnata*), terwijl de Boedha in diepe meditatie

verzonken is. *Avalokiteshvara* verduidelijkt dit visioen in antwoord op een vraag van Eerwaarde *Sariputta*:³⁸²

• *Hoe moet een zoon of dochter van edele familie, die de diepzinnige prajnaparamita wenst te beoefenen, zich bekwamen ?* •

De *Prajnaparamita* geeft de visie weer van de (*Mahayana*) *bodhisattva*—de *Buddha-to-be*.

Op het einde van het betoog van *Avalokiteshvara* verleent de Boeddha zijn volledige instemming met de voordracht. Daarop prijzen alle aanwezigen de woorden van de Boeddha, wat de toehoorders erop moet wijzen dat de hele dialoog zich ontwikkelde *in* en *dóór* de kracht van Boeddha's meditatie.

Infra geef ik mijn persoonlijke vertaling én lang overdachte, geschreven en vele malen herschreven, samenvatting van dit pronkstuk van het *Mahayana*, dat jarenlang de essentie van mijn individuele *Zen*-beoefening uitmaakte.

• *Maka Hannya Haramita Shingyo* ³⁸³

Door zijn diepe beoefening van de prajnaparamita ervaart Avalokiteshvara, de bodhisattva van het mededogen, dat de bestanddelen waaruit we samengesteld zijn —de vijf khandhas—niets anders zijn dan leegte. ³⁸⁴

De vormen [shiki] ³⁸⁵ verschillen niet van leegte [ku].

*De leegte verschilt niet van de vormen:
vorm is leegte en leegte is vorm.*

*Ook gevoelens, perceptie, werkingen van de geest
en bewustzijn zijn leeg.*

Door dit inzicht, vernietigt de bodhisattva alle lijden.

*Alle dhammas, alle verschijnselen, alle bestaansvormen
worden gekenmerkt door leegte:*

zij ontstaan noch vergaan;

ze worden niet geboren en ze sterven niet; ³⁸⁶

ze zijn niet zuiver en niet bezoedeld; ³⁸⁷

ze nemen niet toe en niet af.

*Ze zijn zonder verleden, zonder toekomst,
zonder aanwezigheid.* ³⁸⁸

*Daarom is er in leegte geen vorm, geen gevoel, geen perceptie,
geen werking van de geest, geen bewustzijn.*

*Er is geen oog, geen oor, geen neus, geen tong,
geen lichaam, geen bewustzijn.*

*Er is geen kleur, geen geluid, geen geur, geen smaak,
niets tastbaars, geen gedachte.*

*In de leegte bestaat het domein van de zintuigen niet.
Er is geen onwetendheid en geen einde aan onwetendheid;
er is geen ouderdom en dood
en geen einde van ouderdom en dood.
Evenzo is er geen lijden, geen oorzaak van lijden,
geen opheffing van lijden en geen pad.
Er is geen transcendente wijsheid, geen bereiken
en geen niet-bereiken [mushotoku].³⁸⁹
Omdat de bodhisattva's vrij zijn van verlangen,
verdwijnt alle gehechtheid en kunnen zij zich wijden
aan de perfectie van wijsheid [prajnaparamita].
Hierdoor is hun geest vrij van onwetendheid,
vrij van angst en vrij van verwarring.*

*Doordat hun geest vrij is van illusies ontstijgen ze onwetendheid
en realiseren ze het ultieme doel:
het volmaakte nibbana.*

*Dank zij deze volmaakte wijsheid bereiken alle boeddhas
uit het verleden, het heden en de toekomst,
het volmaakte ontwaken.³⁹⁰*

*Om deze reden is de prajnaparamita
de meest verheven dharani,³⁹¹
de grote verlichte dharani, de hoogste dharani, de onovertroffen
dharani, die door zijn kracht alle lijden doorsnijdt en opheft.
Dit is de mantra waardoor we de onomstotelijke, niet-duale
waarheid, niet gebaseerd op illusie, bereiken.*

*De prajnaparamita mantra, de mantra van de volkomen wijsheid,
luit als volgt:*

*"Gate, gate, paragate, parasamgate, bodhi svaha"
[Gegaan, gegaan, voorbij gegaan, (met zijn allen) zelfs voorbij
'voorbij' gegaan naar volledige Verlichting. Zo is het !] ♪*

De *prajnaparamita* draagt de essentie van mijn wezen in zich. De *prajnaparamita* is penetrerend; impregnerend; saturerend.

De *prajnaparamita* is—voor mij—dé *Poortloze Poort*.³⁹² Het is de verwoording van *mijn* spiritueel inzicht. Dit is *mijn* derde oog—*mijn* oog van transcendente waarneming, dat naar binnen kijkt en *ziet* en *wéét*. Wanneer ik de focus ervan naar buiten richt, zet de verschroeiende intensiteit ervan alles in vuur en vlam en vernietigt alles wat niet de wéerkelijke werkelijkheid is.³⁹³

Wat overblijft is een diepe, ontzettend diepe héélheid. Als een grenzeloos licht is het de essentie van mijn bewustzijn:

• *Alle dharmas, alle verschijnselen, alle bestaansvormen worden
gekenmerkt door leegte: zij ontstaan noch vergaan, ze worden
niet geboren en ze sterven niet; zij zijn niet zuiver en niet
bezoedeld; zij nemen niet toe en niet af. Zij zijn zonder verleden,
zonder toekomst, zonder aanwezigheid. ♪*

Dit is mijn bewust-zijn. Er bestaat géén énkele dualiteit tussen mijn *bewust-zijn* en het omringende universum.

Ik hoef ‘slechts’ mijn ‘ik’ los te laten om compleet vrij te zijn. Zo simpel—maar ook zo ontzettend moeilijk— is *bevrijding. Vimutti.*

• *Boven op de heuvel van Rajagaha
Beoefenen bhikkhus
In eenzame versterving de Weg.*

*Een in steen gebeiteld,
Afbrokkelend Boeddha-beeld
Trotseert—voor even nog—vergankelijkheid.*

*Ultieme wijsheid ontsluit
Het Proces van ontstaan en vergaan
Op de berg van Gijjhakuta.*

*Het Ongeborene.
Het Doodloze.
Prajnaparamita gloort. •*

Bij zonsondergang loop ik rustig de *Gijjhakuta*-heuvel af. Alleen. De dagtaak van de meute bedelaars zit er blijkbaar op. Het pad van een pelgrim onderweg kan eenzaam zijn.

³¹¹ De Upanishads behoren tot de oergeschriften van de mensheid; niet enkel omwille van de verfijnde poëtische en literaire schoonheid, maar vooral omdat ze het wezen van de mens, de wereld en het bestaan duiden op een manier die helder én tijdloos is, en die ieder 'kastjes-denken' overstijgt. De Upanishads vormen de bakermat voor de filosofie van de Advaita—non-dualiteit.

De Upanishads behandelen twee centrale concepten: Op de eerste plaats door de theorie van het Brahman en Atman: het Brahman, de universele geest en Atman, het individuele zelf. Brahman en Atman vormen in essentie éénzelfde beginsel. Het universele Brahman manifesteert zich in het individu als Atman. Op de tweede plaats door de wijziging in het concept van de wedergeboorte. Vóór de Upanishads betekende kamma 'rituele handeling'. De Upanishads interpreteren echter kamma als 'het persoonlijk resultaat van iemands eigen handelingen'; d.i. wie goed doet mag rekenen op een goede wedergeboorte; wie kwaad doet op een slechte wedergeboorte. Ondanks dit gegeven blijft elke wedergeboorte —ook een goede!— echter een herhaling van onvrede; van lijden; van dukkha. Het uiteindelijke doel moet dan ook zijn om te ontsnappen aan elke vorm van wedergeboorte. Dit kan enkel gerealiseerd worden wanneer Atman opgaat in het Brahman. Wanneer dit gebeurt wordt de verlossing—Moksha—bereikt.

Alhoewel de Upanishads op vele punten diametraal t.o.v. de Dhamma staan, wijzen ze naar vrijheid en bevrijding door de herkenning van de Mens als het Zelf—het Brahman en Atman zijn identiek aan elkaar: Atman is de individuele manifestatie van het Brahman—door de herkenning van óns eigen bewustzijn als hét Bewustzijn. Door hun enorme diepgang ontmaskeren de Upanishads de erbarmelijke schraalheid van de slavenreligies: de Upanishads geven inzicht; de monotheïstische godsdiensten komen niet veel verder dan goedkope afgoderij.

³¹² Het kerngebied van het brahmanisme lag meer westelijk, met als centrum het koninkrijk van de Kurus. Dit gebied omvat de huidige Indische deelstaten Delhi, Haryana, Punjab, Uttarakhand en het westelijk gedeelte van Uttar Pradesh. De Kuru-clan komt veelvuldig voor in de Vedische literatuur. De Kurus worden ook vermeld in de Mahabharata. De Kurus stonden bekend voor hun hoogstaande moraliteit en hun spiritueel inzicht. Gedurende de periode van de Mahajanapadas was de invloed van het Kuru-koninkrijk afgenomen, zodat de nieuwe ideeën van de Upanishads konden ontluiken. De verstedelijking droeg hier natuurlijk ook toe bij.

³¹³ Maha-Parinibbana-Sutta, Digha-Nikaya, II:116.

³¹⁴ Gijjhakuta—de Gierenpiek—was één van de favoriete plaatsen van de Boeddha in de omgeving van Rajagaha. Deze heuvel was een uitgelezen plek voor asceten. Ook de Boeddha werd aangetrokken door de rust van deze plaats. In de Pali-canon wordt verschillende keren vermeld dat de Boeddha Gijjhakuta bezocht. Het was op de hellingen van deze plek dat Boeddha's neef, Devadatta, een mislukte aanslag pleegde door een grote rotsblok te laten neerkomen op de plaats waar de Boeddha aan het wandelen was. De Gierenpiek vormt de plaats waar de Boeddha verschillende voordrachten hield: de Magha-Sutta, de Dhammika-Sutta, de Chalabhijati-Sutta, de Aparihani-yadhamma, de Mahasaropama-Sutta en de Atanatiya Sutta.

---

³¹⁵ 'Gotamanigrodha' (P.) → Gotama+nigrodha: Gotama = Siddhattha; nigrodha = een banyan-boom. Letterlijk vertaald: 'de banyan-boom van Gotama'. Gotamanigrodha is een plaatsnaam.

³¹⁶ 'Chora-Papata' (P.): de eigennaam van een klif.

³¹⁷ 'Sattapanniguha' (P.): een grot aan de voet van de Vebhara-heuvel—één van de vijf heuvels rond Rajagaha. Het is op deze plaats dat het 1ste Concilie werd gehouden, drie maanden na Boeddha's parinibbana.

³¹⁸ 'Kalasila' (P.): een plaatsaanduiding, namelijk: de Zwarte Rots, nabij de Isigili-bergpas. Volgens de geschriften was het een erg eenzame plaats. Op deze plaats werd Moggallana vermoord. Het is ook hier dat de bhikkhus Godhika en Vakkali tot zelfdoding overgingen.

³¹⁹ 'Sitavana' (P.): een plaatsaanduiding van een klein bos waar de bankier Anathapindika (cfr. infra: Savatthi) de Boeddha de eerste keer ontmoette. In dit bos bevond zich een begraafplaats met de naam Bhaya-bherava. Zie ook Vhaya-Bherava-Sutta, Majjhima-Nikaya 4

³²⁰ 'Tapodarama' (P.) → Tapoda+arama: Tapoda = de naam van een rivier; arama = een park, een lusttuin. Tapodarama = de plaatselijke eigennaam voor warmwaterbronnen, waar de Boeddha en zijn volgelingen geregeld een bad kwamen nemen.

³²¹ 'Veluvana' (P.) → velu+vana: velu = bamboe; vana = bos; Veluvana = het Bamboebos.

³²² 'Jivakambavana' (P.): een mangobos in Rajagaha, in de nabijheid van Maddakuchi, dat toebehoorde aan Jivaka. Jivaka was een zoon van koning Bimbisara en de courtisane Ambapali. Jivaka was de geneesheer van zowel Bimbisara als van de Boeddha. Jivaka bouwde een klooster in het Jivakambavana (P. Jivakambavana vihara) en de Boeddha verbleef er meermaals. Hier predikte de Boeddha de Samannaphala-Sutta, Digha-Nikaya, 2. Later doemde Jivaka het bos aan de Sangha.

³²³ 'Maddakucchi' (P.): de eigennaam van een Hertenpark in Rajagaha. Het is de plaats waar de splinter in de voet van de Boeddha verzorgd werd door dr. Jivaka, na de mislukte moordaanslag door Devadatta.

³²⁴ Rajagaha (P), Syn.: Rajagriha → raja+griha: raja = koning; griha = huis, verblijfplaats. Rajagriha = letterlijk vertaald: 'het huis van de koning'; Giribbaja; Kusagra; Kusagrapura; Anga; Vasumati (cfr. zoals vermeld in de Ramayana); Bimbisrapuri; Magadhapura; Girivraja; Varaha; Bahadrathapura; Rsigiri; Caityaka (cfr. zoals vermeld in de Mahabharata). De huidige benaming van de stad is Rajgir.

³²⁵ Rajagaha bleef de hoofdstad van het Magadha-rijk tot de 5de eeuw vóór GTR, toen de hoofdstad verplaatst werd naar Pataliputra (het huidige Patna, gelegen aan de Ganga) door Udaybhadra (Udayin), de zoon van Ajatasattu. Patna was ook de hoofdstad van het Mauryaanse Ashoka-rijk.

---

³²⁶ Mahavira, de stichter van het Jāinisme en tijdgenoot van de Boeddha. De levensloop en de leerstellingen van beide Munis lopen voor een groot deel synchroon, maar hun leerstellingen zijn dit veel minder. (*) Het feit dat het leven van beide Wijzen zich hier kruisten hoeft geen verbazing te wekken. De heersers van Magadha, i.c. Bimbisara en Ajatasattu, waren de denkbeelden van zowel de Boeddha als van Mahavira erg genegen. Beide Shramana-bewegingen zetten zich af tegen de vigerende Brahmaanse offerreligie van de Vedas en beoefenden ascese en meditatie (P. jhana). De shramanen zochten bevrijding uit samsara en Zelfrealisatie niet extern, maar van binnen door spirituele kennis.

(*) Generaliserend kan men de belangrijkste verschillen als volgt samenvatten: het Jāinisme verwerpt het kastensysteem niet en gelooft in het bestaan van goden, alhoewel de goden hiërarchisch onder Jina (Mahavira) staan. Het Jāinisme is er nooit in geslaagd om de grote massa aan te spreken. Maar er zijn ook heel wat overeenkomsten. Vergelijk het boeddhisme met de vijf leerstellingen van het Jāinisme: geen geweld; niet liegen; niet stelen; geen eigendom verwerven en zelfbeheersing betrachten.

³²⁷ De oorspronkelijke namen van de heuvels zijn ons in de Pali-canon overgeleverd: Pandava, Gijjhakuta, Vebhara, Isigili en Vepulla.

³²⁸ 'Giribbaja': letterlijk 'arendsnest'.

³²⁹ Zowel het Maurya- als het Gupta-keizerrijk worden beschouwd als hoogtepunten van de Indische wetenschap en cultuur: wiskunde, wetenschap, astronomie, religie en filosofie vierden hoogtij. Beide perioden worden als 'gouden eeuw' geciteerd.

³³⁰ 'satadhara' (P) → sata+dhara: sata = zeven; dhara = bron, stroom. Syn.: Brahm-kund (Skt.).

³³¹ Pabbajja-Sutta, Sutta Nipata 3-1

³³² 'het huis verlaten': een veelgebruikte metafoor om aan te duiden dat de yogi zijn geconditioneerde cocon verlaat en zijn aangeleerde gewoontepatronen opgeeft in zijn zoektocht naar Zelfrealisatie (P. nibbana). Hij geeft alles op. Wat is 'alles' ? Alles ! Een bhikkhu worden, een bedelmonnik, een haveloze zwerver. Zowel materieel als mentaal van alles afstand doen. 'Wanneer je klaar bent om vader en moeder te verlaten, je broer en zuster, je vrouw en kind, je vrienden en ze nooit meer terug te zien; wanneer je je schulden betaald hebt, en al je zaken geregeld hebt, dan ben je een vrij man. Dan ben je klaar om het huis te verlaten.'

Mahapadana-Sutta, Digha-Nikaya, 14.2.14 — 'Wat houdt het huis verlaten in ? Wat is de thuisloze staat ? Dit houdt in: een deugdzaam, vredig leven leiden; heilzame, verdienstelijke daden stellen; geweldloos leven; zich bekommeren om andere levende wezens'.

---

³³³ 'lichaamskenmerken van een Groot Man': vert. van → Mahapurisalakkhana → maha+purisa+lakkhana: maha = groot; purisa = persoon, man; lakkhana = de kenmerken, de karakteristieken. In de Digha-Nikaya #30—de Lakkhana-Sutta (DN 30)—zijn de 32 fysieke kenmerken beschreven van een groot man. Het is een bonte verzameling van (onmogelijke) kenmerken, waarbij de auteurs vooral wilden vermijden om de Boeddha voor te stellen als een impotente, niet-adequate zwakkeling. Zoals vele omschrijvingen in de Tipitaka is de tijdsgeest hier conto aan: de viriliteit van de man was een onaantastbaar gegeven. Piya Tan omschrijft deze kentekens als 'mythical marks of the Buddha's past good kamma'.

Een uiterst verhelderend boek in dit verband is: Powers, John, (2012), *A Bull of a Man, Images of Masculinity, Sex, and the Body in Indian Buddhism*, Harvard University Press, Cambridge, MA, USA.

³³⁴ Krijgsolifanten vormden een geducht wapen in het oude India. Vandaar ook deze expliciete verwijzing. Zo weten we dat Alexander de Grote enkele eeuwen later—op zijn veroveringstocht in het Oosten—voor de eerste keer met krijgsolifanten geconfronteerd werd in de slag van Gaugamela tegen de Perzen (331 vóór GTR), waar een colonne van 15 olifanten dood en verderf zaaide onder de Griekse rangen. Hoewel Alexander erin slaagde om deze slag te winnen, werd hij later geconfronteerd met een enorme Indische krijgsmacht, waarin de krijgsolifanten een dominante rol speelden. Zo zou het koninkrijk Magadha beschikt hebben over 6.000 strijdlifanten. Keizer Chandragupta Maurya (322-293 vóór GTR) breidde dit aantal zelfs uit tot 9.000 strijddieren. Dit gegeven zorgde er uiteindelijk voor dat Alexander wijselijk afzag van de verdere verovering van India.

³³⁵ Gayasisa-heuvel: soms ook Brahmajoni-heuvel genoemd. Het is de heuvel die Gaya domineert. Buddhaghosa attendeert dat de oorspronkelijke naam van de heuvel Gajasisa was—letterlijk 'olifantenkop'—vanwege de treffende gelijkenis. Ook de stadsnaam 'Gaya' zou hier zijn oorsprong vinden.

³³⁶ Adittapariyaya-Sutta, Samyutta-Nikaya, 35.28

³³⁷ Uruvela, Nadi en Gaya Kassapa.

³³⁸ 'tiratana' (P): de Drie Juwelen: de Boeddha, de Dhamma en de Sangha.

³³⁹ Adittapariyaya-Sutta, Samyutta-Nikaya 35:28

³⁴⁰ Hij realiseert de bevrijding in zichzelf.

³⁴¹ 'magga brahmacariya' (P): dit is het 'heilige' leven dat voortspruit uit de ontwikkeling van het Achtvoudige Pad (P. ariya atthangika magga).

³⁴² 'katam karniyam' (P): dit slaat op de realisatie door de yogi van de Vier Edele Waarheden (P. cattari ariya saccani), d.i.: het begrijpen van het lijden (P. dukkha sacca); het loslaten van de oorzaak van het lijden (P. samudaya sacca); het realiseren van de beëindiging van het lijden (P. nirodha sacca) en het cultiveren van het pad dat leidt naar de beëindiging van het lijden (P. magga sacca).

³⁴³ 'naparam itthattaya' (P): dit is de complete uitdoving van alle 'worden' door de yogi. Het vuur van 'worden' (P. bhava) krijgt geen brandstof meer.

---

³⁴⁴ Zie: Goldberg, Kory & Décary, Michelle, (2013), *Along the Path. The Meditator's Companion to Pilgrimage in the Buddha's India and Nepal*, p. 163 e.v.

³⁴⁵ 'maha aggasavaka' (P): maha = groot; aggasavaka → agga+savaka: agga = uitzonderlijk, uitiem, buitengewoon; savaka = volgeling, discipel. Hier in de betekenis van 'de belangrijkste volgelingen van de Boeddha'. De vier belangrijkste discipelen van de Boeddha waren: Kondanna, Sariputta, Moggallana en Maha Kassapa.

³⁴⁶ Nochtans was de teneur niet unaniem. Een gedeelte van de bevolking was helemaal niet opgezet met de door de Boeddha gepropageerde 'huisverlating', wat in veel gevallen neerkwam op regelrechte echtbreuk, waarbij de vrouw de scherven moest oprapen die haar naar bevrijding strevende man schaamteloos achterliet. Daarenboven zal de kaste van de brahmanen deze nieuwlichterij eveneens met lede ogen hebben aanzien. Het raakte hen pecuniair, d.i. recht in het hart.

³⁴⁷ 'kalandakanivapa' (P) → kalandaka+nivapa: kalandaka = eekhoorn; nivapa = voedsel dat gevoederd wordt. 'Kalandakanivapa' = voederplaats voor eekhoorns.

³⁴⁸ 'moranivapa' (P) → mora+nivapa: mora = pauw; nivapa = voedsel dat gevoederd wordt. 'Moranivapa' = voederplaats voor pauwen.

³⁴⁹ Khematheri Vatthu: verhalen die gekoppeld zijn aan de Dhammapada. Het verhaal geeft de aanleiding weer waarom de Boeddha een bepaalde uitspraak deed. In dit geval gaat het om Dhammapada, Gatha # 347 — Zie: Tin, Daw Mya, (1990), *The Dhammapada. Verses & Stories*.

³⁵⁰ 'vatthu' (P): verhaal.

³⁵¹ 'wie verblind door zintuiglijk verlangen in de stroom [van begeerte] valt': vert. van → ragarattanupatanti sotam: ragarattanupatanti → raga+ratta+anupatanti: raga = zintuiglijk genot, zintuiglijk verlangen; ratta = opgewonden, verblind; ragaratta verblind door verlangen; anupatanti → anu+pat: pat = vallen, vallen in; anupatanti = valt; sotam = sota = stroom. 'Ragarattanupatanti sotam', is vrij vertaald als: 'wie verblind door zintuiglijk verlangen in de stroom [van begeerte] valt'.

³⁵² 'is zoals een spin die in haar eigen web verstrikt raakt': vert. van → sayamkatam makkatako va jalam: sayamkatam → sayam+kata: sayam = zelf, door zichzelf; kata → kar = doen; sayamkata = door zichzelf, spontaan; makkatako → makkataka = spin; va = als, zoals; jalam → jala = het web. 'Sayamkatam makkatako va jalam', is vrij vertaald als: 'is zoals een spin die in haar eigen web verstrikt raakt'.

³⁵³ 'de Wijzen echter, die het verlangen hebben doorgesneden, laten alle lijden achter zich': vert. van → *etam pi chetvana vajanti dhira anapekkhino sabbadukkhā pahaya: etam pi = diegenen die, zij die; chetvana → chid = doorsnijden; chetvana = hebben doorgesneden; vajanti → vaj = wandelen, in de betekenis van 'verder gaan'; dhira = de Wijzen; anapekkhino = zonder verlangen; sabbadukkhā → sabba+dukkha: sabba = alle; dukkha = lijden; pahaya → pa+ha: pa = voorzetsel dat in het Pali gebruikt wordt om de intensiteit van een handeling uit te drukken; ha = opgeven, achter zich laten; pahaya = ze laten (het lijden) achter zich. 'Etam pi chetvana vajanti dhira anapekkhino sabbadukkhā pahaya', is vrij vertaald als: 'de Wijzen echter, die het verlangen hebben doorgesneden, laten alle lijden achter zich'.*

³⁵⁴ *asubha-bhavana (P): weerzin-meditatie; meditatie op afgrijselijkheid; meditatie op het lijk. De bedoeling van dit soort meditatie bestaat erin lichamelijke vergankelijkheid in zichzelf te realiseren (P. khayānupassin).*

³⁵⁵ 'maranasati bhavana' (P): meditatie op de dood.

³⁵⁶ Kloppenborg, Ria (2000), *Theratherigatha, Verzen van monniken en nonnen. Uitspraken van bevrijde mannen en vrouwen in het vroege boeddhisme.*

³⁵⁷ 'vijf soorten opwindende muziek' is een metafoor voor vijf seksuele spelletjes.

³⁵⁸ Sirima Vatthu, Dhammapada, Gatha #147 — Zie: Tin, Daw Mya, (1990), *The Dhammapada. Verses & Stories.*

³⁵⁹ 'bekijk deze door de geest gecreëerde illusie': *passa cittakatam bimbam: passa → pass = kijken; passa = kijk naar; cittakatam → citta+kata: citta = geest; kata → kar = maken; bimbam → bimba = beeld, illusie; bimbam = beelden, illusies. 'Passa cittakatam bimbam', is vrij vertaald als: 'bekijk deze door de geest gecreëerde illusie'.*

³⁶⁰ 'een lichaam samengesteld uit een hoop zweren': vert. van → *arukayam samussitam: arukayam → aru+kaya: aru = zweer, wonde; kaya = lichaam, hoop; samussitam → sam+ussita: sam = compleet, volledig, het geheel, alles; ussita = samengesteld uit. 'Arukayam samussitam', is vrij vertaald als: 'een lichaam samengesteld uit een hoop zweren'.*

³⁶¹ 'een zieke [onwerkelijkheid], al heeft men er grote plannen mee': vert. van → *aturam bahusamkappam: aturam → atura = ziek; bahusamkappam → bahu+samkappa: bahu = veel; samkappa = gedachten, ideeën, plannen, intenties. 'Aturam bahusamkappam', is vrij vertaald als: 'een zieke (onwerkelijkheid), al heeft men er grote plannen mee'.*

³⁶² 'waar niets van blijvende aard of van standvastigheid te vinden is': vert. van → *yassa natthi dhuvam thiti: yassa = waar; natthi → na+as: na = niet, niets; as = zijn; natthi = niets zijn, niets is; dhuvam → dhuva = permanent, constant, van blijvende aard. Dhuva is ook de naam van de Poolster; thiti = stabiliteit, stabiel, standvastigheid. 'Yassa natthi dhuvam thiti', is vrij vertaald als: 'waar niets van blijvende aard of van standvastigheid te vinden is'.*

³⁶³ *Bojjhanga-Sutta, Samyutta-Nikaya, 46.14 — Bojjhanga → bodhi+anga: bodhi → bodh = Verlichting, Ontwaken, Zelfrealisatie; d.i. inzicht in de Vier Edele waarheden. Anga = factor, factoren. Bojjhanga = factoren van Verlichting.*

---

³⁶⁴ *Satipatthana-Sutta, Majjhima-Nikaya, Sutta #10, Het cultiveren van de aandacht, Integrale vertaling uit het Pali door Jan de Breet & Rob Janssen, p. 154*

³⁶⁵ 'ekayano maggo' (P): Het Pali-woord 'ekayano' heeft verschillende betekenissen: enig, eenzaam, direct. In de context van de teksten van de Pali-canon neem ik aan dat de betekenis ervan niet het absolute 'enig' is. Het lijkt me moeilijk te geloven dat hiermee 'de enige weg' zou bedoeld zijn. Immers, indien dat het geval zou geweest zijn, dan had de Boeddha zich beperkt tot de prediking van uitsluitend vipassana. Méér evident lijkt me de vertaling als 'directe weg'—het voertuig (de manier, de weg) dat alle andere overtreft.

³⁶⁶ 'vinaya' (P): letterlijk 'datgene wat het slechte verdrijft'; het totaal aan regels, voorschriften en reguleringen die de Boeddha neerlegde om de Sangha en het leven van de bhikkhus en bhikkhunis in goede banen te leiden. De Vinaya kan soms erg gedetailleerd en gecompliceerd zijn. Veel van de regels zijn niet rechtstreeks gelinkt met het zich weerhouden van onheilzame activiteiten, maar speciaal in het leven geroepen om de opmerkzaamheid—mindfulness—te stimuleren én om de aandacht van de bhikkhus en bhikkhunis in het NU-moment vast te pinnen. In ieder geval: de bedoeling van de vinaya-regels is niet begrenzend, maar juist bevrijdend. Er is een verschil in gedragsregels tussen bhikkhus en bhikkunis. De monniken moeten 227 vinaya-regels volgen. De nonnen 311 regels.

³⁶⁷ 'koester opportuniteiten': onderhoud de precepten (P. panca sila).

³⁶⁸ *Sunitattheragatha, Theragatha 12:2*

³⁶⁹ 'gave': vert. van dakkhineyya (P): iemand die het waard is om dakkhina (P) te ontvangen. Dakkhina is de term voor het ereloon dat een brahmaanse priester ontving voor het uitvoeren van rituele offerhandelingen. Je moet het je gewoon voorstellen—2.600 jaar terug—waar een Dalit, een 'onaanraakbare', een 'kasteloze', een 'outcast', op gelijke hoogte gesteld wordt met een brahmaan, behorend tot de hoogste elitaire kaste.

³⁷⁰ *Vinaya, V:194.*

³⁷¹ Voor het volledige verhaal, zie: *Mahaparinibbana-Sutta, Digha-Nikaya 16*

³⁷² Zie: Hecker, Hellmuth, (1995), *Maha Kassapa, Father of the Sangha. Revised and enlarged translation from Nyanaponika Thera, Access to Insight, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka. Free distribution. <http://www.accesstoinsight.org/lib/authors/hecker/wheel345.html>*

³⁷³ 'Sattapanniguha' (P) → sattapanni+guha: guha = grot.

³⁷⁴ zie: Dubois, Guy, Eugène, (2017), *Atthakavagga. De Vrede van de Boeddha p. 26 e.v.*

³⁷⁵ 'de Prajnaparamita Hridaya-sutra': Syn.: Hartsoetra

³⁷⁶ *Udana 3.24*

---

³⁷⁷ Red Pine, (2014), *The Heart Sutra: The Womb of Buddhas* p. 119 — ‘The Buddha’s sermon on the Four Truths has been called the First Turning of the Wheel, and the teaching of Prajnaparamita has been called the Second Turning of the Wheel. In the traditional formula of the First Truth, suffering is equated with the Five Skandhas, with which it is necessarily co-extensive. But since the Five Skandhas are empty of self-existence, suffering must also be empty of self-existence. But if suffering is empty of self-existence, then there is no self that suffers. Thus, in emptiness there is no suffering, no source of suffering, no relief from suffering, and no path leading to relief from suffering.’ This is the basis of Avalokiteshvara’s interpretation of the Four Truths.

³⁷⁸ overgenomen van Paul Van hooydonck uit een persoonlijke mail.

³⁷⁹ ‘absolute werkelijkheid’: Syn.: ‘uiteindelijke werkelijkheid’ — Edel Maex - Shariputra danste van vreugde (1) - Boeddhistisch Dagblad 19 maart 2019 — ‘De Dharma benadert de werkelijkheid op twee manieren. Aan de ene kant is er de conventionele benadering. Het is de werkelijkheid gezien door de bril van concepten, een werkelijkheid gekenmerkt door causaliteit en vergankelijkheid. We spreken soms van de relatieve of conventionele werkelijkheid. Het is niet de conceptuele benadering die tot bevrijding leidt. Er is ook een andere benadering van de werkelijkheid mogelijk. Als alle concepten wegvallen is er een ervaring van eenheid die aan iedere conceptualisering voorafgaat. We spreken soms van uiteindelijke of absolute werkelijkheid’ (...) ‘De uiteindelijke werkelijkheid is voor iedereen toegankelijk. Iedereen is in potentie een Boeddha. Alles wat de Boeddhas onderrichten heeft maar één doel: dit aan alle levende wezens duidelijk te maken. De middelen die de Boeddhas hiervoor gebruiken kunnen heel verscheiden zijn, verhalen, redeneringen, beelden... Het worden ‘vaardige middelen’ genoemd (P. upayas). (...) ‘Er is geen wezenlijk onderscheid tussen de conventionele en de uiteindelijke werkelijkheid. Samsara is nirvana’.

³⁸⁰ ‘Hart’ in de Oosterse betekenis van het woord, namelijk als [universeel] bewustzijn; als geest; als centrum; als kern...

³⁸¹ Avalokiteshvara is de bodhisattva van het mededogen (P. Karuna). Hij is de belichaming van Boeddha’s mededogen.

³⁸² Sariputta (Syn.: Upatissa, naar de plaatsnaam van zijn geboorte) was één van de belangrijkste leerlingen van de Boeddha. Hij was de discipel die het meest bedreven was in wijsheid (P. panna).

³⁸³ ‘Maka Hannya Haramita Shingyo’: dit is de Japanse titel van de Prajnaparamita. In het Zen-ritueel—horresco referens—wordt de Hartsoetra volledig in het Japans gereciteerd. Het ritueel was de reden waarom ik mijn Zen-beoefening aan de wilgen gehangen heb en Vipassana ben gaan beoefenen. De kern van Zen en Vipassana ligt ontzettend nauw bij elkaar, maar de verwoording van de Prajnaparamita, die het centrale thema van de leegte behandelt, is gewoon subliem. Subliem !

³⁸⁴ ‘Leegte is het oneindige van alle dingen.’ — Een citaat om te lezen, te herlezen en vooral om te beschouwen. Als dit volledig doorgedrongen is en in jezelf gerealiseerd, hoef je niet verder te lezen. Dit citaat komt uit het boek ‘Bekentenis van een boeddhistische atheïst’ van Stephen Batchelor (2011) p. 42

---

³⁸⁵ *In Zen-boeddhisme (Mahayana) wordt het einde van de uitademing (het nulpunt waarbij je het niet-denken ervaart), 'ku' genoemd. Het moment waarbij de gedachten terug ontstaan uit de leegte 'ku', noemt men 'shiki'.*

³⁸⁶ *'... ze worden niet geboren en ze sterven niet...': er is geen schepper, geen god (P. parama-atta) die in dit hele proces enige rol speelt. Evenmin een individuele ziel (P. jiva-atta). De verschijnselen; de dhammas zijn er gewoon; alles gebeurt op eigen houtje; alles getuigt van de zó-heid der dingen: je hoeft er helemaal niets voor te doen. De verschijnselen zijn zoals ze zijn. As it is. Het enige wat van de yogi gevraagd wordt is dat hij de ware aard van de verschijnselen ziet en begrijpt. En de ware aard van alle fenomenen is de tilakkhana.*

³⁸⁷ *'... ze zijn niet zuiver en niet bezoedeld...': er zijn geen zondaars en geen heiligen. Het bestaan kan niet opgedeeld worden in zuiver en onzuiver. Zuiver en onzuiver zijn uitsluitend begoochelingen van onze geest die slechts concepten [dualiteit!] creëert. Er kan énkél de aanvaarding zijn van alle verschijnselen zoals ze zijn. Wij hoeven niets te verbeteren. Enkel kijken, zien en accepteren en er ons van bewust zijn dat er helemaal geen doel is. Het bestaan is énkél een reis die 'gebeurt'; een reis waar geen enkele schepper achter zit; waar geen enkele 'doener' de touwtjes in handen heeft. En wijzelf, als persoon, evenmin. Dit noem ik 'het Proces', de Flow, de Flux.*

³⁸⁸ *'... ze zijn zonder verleden, zonder toekomst, zonder aanwezigheid...': er is geen onderscheid tussen de profane en de transcendente wereld. Samsara en nibbana zijn hetzelfde, want het is énkél het denken, het bewustzijn, de gedachtenstroom die deze dualiteiten schept.*

³⁸⁹ *In de transcendente ruimte (lees: waar geen denken bestaat; in de staat van nibbana; in de staat van Verlichting) waarin de Prajnaparamita zich beweegt is er geen doel; er valt absoluut niets te bereiken. Wat je ook doet, doe het zonder er een resultaat van te verwachten en zonder dat je verwacht er ook iets voor in de plaats te krijgen.*

Edel Maex, (2014), Boeddhistisch Dagblad dd. 06 juni 2014 - Overdracht van verdienste, maar welke? — 'Drie soorten gedrag hebben een positieve verdienste tot gevolg: vrijgevigheid (P. dana), deugd (P. sila) en meditatie (P. bhavana). Maar er is méér, er is ook een gedrag dat noch positieve, noch negatieve verdienste heeft.

In de derde Edele Waarheid wijst de Boeddha naar een gedrag dat niet gedreven wordt door de dorst (P. tanha) om iets te bereiken. Het is een gedrag dat niet door begeerte en afkeer, dat niet door de 'logica van de overleving' bepaald wordt. Enkel daarin wordt bevrijding gevonden. Het ultieme bereiken, nibbana, is een ultiem niet-bereiken. De Boeddha wijst dus de retoriek van verdienste en bereiken niet af maar herformuleert haar zodanig dat ze wijst naar een niet-bereiken. Daarom was het beweren dat je ook maar iets bereikt had, voor monniken, één van de meest ernstige transgressies. Iedere bewering van die aard was eigenlijk een pijnlijk bewijs van het tegendeel... Als je vasthoudt aan de illusie van een hoger bereiken, creëer je een hel van eindeloze teleurstelling.'

³⁹⁰ *Indien alles één is, verdwijnt in één klap onze existentiële angst: leven is dood en dood is leven. Zijn en Niet-zijn heffen elkaar volledig op. Wanneer men dit inzicht experiëntieel ervaart (P. bhavana-maya panna) ontstaat totale aanvaarding van al wat is.*

---

³⁹¹ 'dharani': korte sutta met een 'magische' formule [bijna een mystieke 'toverformule', vergelijkbaar met een mantra, maar meestal langer]. Een dharani draagt de essentie van het betreffende onderricht over door middel van herhaling.

³⁹² *Contradictio in terminis*: op het moment dat je niets bent, dat het ego volledig is opgelost, opent zich de poort naar je ware zelf. *De Poortloze Poort*.

³⁹³ *Mijn zintuigen, die naar materiële dingen neigen, zijn naar buiten gericht, terwijl de kern der dingen—de dingen waar het werkelijk om draait—diep binnen in mij ligt. In totale stilte en leegte. Silence is an empty space.*

Mijn derde oog: het is mijn oog van wijsheid (P. dibbacakkhu). Mijn goddelijk oog dat me toelaat om alles te bekijken vanuit alle mogelijke gezichtspunten. Ik kan de waarheid alleen zien als mijn oog van wijsheid helder is. Dit oog van wijsheid neemt tijdelijk alle onwetendheid weg—'neemt het stof op mijn oogleden weg'—d.i. het laat me de wijsheid van vergankelijkheid (P. anicca) zien in én van alle geconditioneerde dingen. Mijn derde oog wéét en zíet. Wéét en zíet wat is. Janami passami.

NALANDA

• *Yesam sambodhi-angesu
samma cittam subhavitam
adana-patinissagge
anupadaya ye rata
khinasava jutimanto
te loke parinibbuta.*

*Diegenen die de Factoren van Verlichting
in hun geest volledig ontwikkeld hebben;
die vreugde scheppen in het loslaten van verlangen;
die zonder hechting leven;
die zich verheugen in de vernietiging van de kankers;
die stralen van uitbundig licht;
hebben in deze wereld nibbana bereikt. •*

(Dhammapada, Gatha # 89)

Nalanda bevindt zich op ongeveer 12 km noordwaarts van *Rajagaha*. Over vele aspecten van *Nalanda* is onze kennis gefragmenteerd. Maar andere facetten zijn vrij goed gedocumenteerd.

Veel is verloren gegaan door de tand des tijds, maar nog veel meer door de verwoestende kracht van het vuur en het fanatieke zwaard van de *Mughal*-moslims op het einde van de 12de eeuw.³⁹⁴ Wanneer we echter onze verschillende primaire bronnen met de secundaire verbinden kunnen we ons vrij redelijk een beeld vormen van wat *Nalanda* ooit geweest is.

Laten we aanvangen bij het prille begin. Uit verschillende *suttas* van de *Pali*-canon vernemen we dat de Boeddha véél en gráág in de ruime omgeving van *Rajagaha* verbleef. Wanneer hij zich in de omgeving van *Nalanda* ophield verbleef hij meestal in het *Ambalathika*³⁹⁵ of in het *Pavarikambavana*³⁹⁶—*Pavarika's Mangobos*.

Ambalithika was een koninklijk park tussen *Rajagaha* en *Nalanda*. In dit omwalde park bevond zich een rondvormig koninklijk paviljoen (*P. rajagaraka*)³⁹⁷ waar de Boeddha en zijn discipelen graag verbleven om de nacht door te brengen. *Buddhaghosa* vermeldt in zijn Commentaren dat, volgens de overlevering, het om een schaduwrijk park ging met vele waterpartijen.

Het is op deze plaats dat de *Brahmajala-Sutta*³⁹⁸ uitgesproken werd. Deze *sutta* vormt de eerste voordracht van de *Digha-Nikaya*—de Verzameling van de Lange Leerredes.

Deze belangrijke *sutta* ontwikkelt zich als volgt. Toen de Boeddha met zijn gevolg van *Rajagaha* naar *Nalanda* wandelde hoorden enkele *bhikkhus* een twist-gesprek tussen twee rondtrekkende asceten, die hetzelfde traject liepen, waarbij de ene *brahmaan*, *Brahmadatta*, de Boeddha, de *Dhamma* en de *Sangha* prees en de andere, *Suppiya*, uitsluitend kritiek leverde op de *Drie Juwelen*.³⁹⁹

Eenmaal aangekomen op de koninklijke pleisterplaats *Ambalathika* rapporteerden de *bhikkhus* dit gesprek aan de Boeddha.

Het antwoord van de Boeddha was duidelijk: gelijkmoedigheid (*P. upekkha*) was het toverwoord. Hij raadde de *bhikkhus* aan zich niet op te winden bij kritiek—'noch agressie, noch misnoegen, noch ontstemdheid in de geest laten opkomen'—maar evenmin zich te verheugen bij lof—'noch vreugde, noch blijdschap, noch uitgelatenheid in de geest laten opkomen'. Bij kritiek moesten de *bhikkhus* zich zakelijk verdedigen door de leer op de juiste wijze uit te leggen. Bij lofprijzing was het voldoende om gewoon de juistheid van de leer te staven.

Vervolgens ontwikkelt de Boeddha in de *sutta* zijn standpunt over alle bestaande metafysische theorieën. Hij legt de psychologische wortels ervan bloot, namelijk de angst van mensen die aan verlangen (begeerte) geketend zijn. Voor de Boeddha is het duidelijk: iedereen die zich bezig houdt met metafysische theorieën, is als een vis gevangen in een net. Metafysische theorieën geven aanleiding tot verdriet en onvrede en kunnen nooit tot bevrijding leiden:

• *Monniken, alle asceten en brahmanen die theorieën verkondigen over het begin van de dingen en over het hiernamaals, zijn [...] als in een net gevangen.*

*Als ze opduiken, raken ze als het ware daarin verstrikt;
als ze opduiken, raken ze als het ware daardoor omsloten—
als in een net gevangen.* •

Op de tweede preferente lokatie van de Boeddha—het *Pavarikambavana*, *Pavarika's Mangobos*—heeft hij de *Kevatta-Sutta*, de *Sampasadaniya-Sutta* en de *Upali-Sutta* uitgesproken.

In de *Kevatta-Sutta*⁴⁰⁰ vraagt een zekere *Kevatta* aan de Boeddha om aan een *bhikkhu* opdracht te geven een mirakel te doen opdat de bevolking van *Nalanda* nog méér vertrouwen zou krijgen in de *buddhasasana*. De Boeddha weigert op dit verzoek in te gaan en benadrukt dat het enige wonder waarin hij vertrouwen stelt, het wonder van het onderricht in de *Dhamma* is, waardoor mensen geleerd wordt om enerzijds onheilzame gedachten en gewoonten op te geven en om zich anderzijds te trainen in heilzame dingen.

In de *Sampasadaniya-Sutta*⁴⁰¹—letterlijk 'de voordracht die rustig vertrouwen geeft'—wordt de Boeddha door *Sariputta* geprezen. *Sariputta* somt in deze *sutta* extensief de punten op van de *Dhamma* waarin de Boeddha onovertroffen is.

Hetgeen *de facto* neerkomt op alle aspecten van de Leer. Tenslotte verzoekt de Boeddha *Sariputta* om deze voordracht zoveel mogelijk te geven aan monniken, nonnen, mannelijke en vrouwelijke lekenvolgelingen—de *catu parisa*— opdat 'twijfel en onzekerheid zouden verdwijnen wanneer ze deze uiteenzetting over de *Dhamma* horen'.

De *Upali-Sutta* ⁴⁰² tenslotte beschrijft een doctrinair gesprek tussen de Boeddha en *Upali*, een rijke burger uit *Nalanda* en tevens de beste leerling van *Mahavira*.⁴⁰³ Na dit gesprek, dat eens te meer een demonstratie is van de dialectische methode van de Boeddha, neemt *Upali*—onder de indruk van de klaarheid van het betoog en de wijsheid van de woorden—zijn toevlucht tot de Drie Juwelen. Ondanks deze toevlucht vraagt de Boeddha *Upali* om zijn beslissing in zichzelf te realiseren, waarna *Upali* een tweede maal toevlucht neemt. En tenslotte verzoekt de Boeddha hem om zijn steun aan de *Nigantha*-sekte niet stop te zetten. Geraakt door de generositeit en het mededogen van de Boeddha neemt *Upali* tenslotte voor de derde maal toevlucht. Overtuigd van de oprechtheid van *Upali* onderricht de Boeddha hem in de *Dhamma*: hij instrueert *Upali* over de voordelen van liefdadigheid; over moraliteit als de basis voor bevrijding; over het gevaar dat uitgaat van het nastreven van zintuiglijk plezier; over de nuttelosheid van hoogmoed; over het geluk dat verzaking met zich brengt en over de Vier Edele Waarheden. Op deze manier wordt *Upali* stroombetreder (*P. sotapanna*). De *sutta* eindigt met de proclamatie van een prachtig gedicht waarin *Upali* de lof zingt van de Boeddha.

Verder is bekend dat keizer *Ashoka* in de 3de eeuw vóór GTR de *stupa* van *Sariputta* in *Nalanda* vereerde met een bezoek en over dit heiligdom een andere tempel—een *chaitya*—⁴⁰⁴ bouwde.

En dan wordt het duister rond *Nalanda*. Primaire bronnen worden ons—eens te meer—aangeleverd door de Chinese pelgrims *Faxian*, *Xuanzang* en *I-Tsing* [*Yijing*], ⁴⁰⁵ waarbij vooral de laatste twee gedurende jaren aan de universiteit (*P. mahavihara*) van *Nalanda* verbleven en er in hun reisverslagen ook extensief over geschreven hebben. *Faxian* vermeldt in zijn reisverslag dat hij *Sariputta*'s *chaitya* gezien heeft (*cf: infra*).

Het lijkt erg waarschijnlijk dat de *Sangha* in *Nalanda*—in de loop van de eeuwen—niet altijd prominent aanwezig geweest is: toen *Faxian* (5de eeuw GTR) de *site* bezocht bleek er rond de *chaitya* van *Sariputta* geen enkele *Sangha*-betrokkenheid te bespeuren.

Nalanda—gebouwd op de relieken van *Sariputta*—staat vooral bekend als één van de grootste boeddhistische universiteiten en als tekstcentrum ⁴⁰⁶ van de *Mahayana*-stroming, die in de 1ste eeuw GTR ontstond. Het is de universiteit waar zowel *Nagarjuna*, *Chandrakirti* als *Padmasambhava* en *Santideva* ooit verbleven.

Toen het noordwesten van India (de huidige provincies Gandhara, Kashmir) op het einde van de 5de eeuw GTR (470-480) een verwoestende invasie had ondergaan van de Hunnen o.l.v. *Mihirakula*, waarbij het boeddhisme in deze lokatie grotendeels vernietigd werd,⁴⁰⁷ bleef het oostelijk deel (de huidige deelstaten Bihar en West-Bengalen) hiervan gespaard. Zo verlegde het epicentrum voor boeddhistisch onderwijs zich vanaf de 5de eeuw GTR naar het oosten van de *Ganga*-vallei.

Nalanda Mahavihara werd gesticht door de *Gupta*-koning *Kumaragupta* (413-455 GTR) en groeide tijdens de 5de tot de 9de eeuw uit tot het toonaangevend onderwijs- en tekstcentrum van het *Mahayana*. Alhoewel de *Gupta*-koningen hindoes waren floreerde de *Dhamma* in dit vreedzaam en welvarend tijdsgewricht.

Vanaf de 7de eeuw werd *Nalanda Mahavihara* verder uitgebouwd door de boeddhistische koning *Harshavardhana* (606-647 GTR) en nadien door de *Pala* koningen (700-1200 GTR), die allen de *Dhamma* aanhingen. *Nalanda* bereikte haar hoogtepunt tijdens de regering van koning *Devapala* (begin 9de eeuw GTR).

De triomfantelijke beschrijving van *Xuanzang* laat niets aan het toeval over. Hij beschrijft dat, wanneer hij in *Nalanda* toekwam, de hoofdpoort uitgaf op het grote college, en dat acht andere zalen met torens en torentjes boven de ochtendmist oprezen. Hij schildert euforisch hoe het hele complex omgeven was door vijvers en bloemen en beschrijft verder de binnenplaatsen en woonvertrekken met meerdere verdiepingen, met lage dakranden, felrode kolommen, versierde balustrades en daken die het licht op een schitterende manier reflecteerden.

—Ruïnes van Nalanda—

Hij rapporteert eveneens het hoge niveau dat vereist werd om te worden toegelaten: slechts twee op tien kandidaten werden geaccepteerd.⁴⁰⁸ De 'toelatingsproef' werd gehouden bij de ingangspoort, waar een *teacher-monk* de postulant een aantal indringende vragen stelde, die snelle en accurate antwoorden vereisten. De totale populatie bedroeg, volgens *Xuanzang*, ongeveer 8.500 studenten en 1.500 professoren. De studentenpopulatie steeg de daaropvolgende jaren nog verder.

Een belangrijke opmerking: studeren in *Nalanda* was geen exclusieve monastieke bezigheid. Ook leken waren welkom. Deze lekenbevolking bestond uit twee groepen: een eerste groep (*P. manavas*)⁴⁰⁹ studeerde als voorbereiding tot hun opname in de *Sangha*. De tweede groep (*P. brahmacarin*) bestond uit 'gewone' leken die zich wilden bekwamen in wetenschappelijke disciplines. Beide leken-groepen moesten—in tegenstelling tot de *bhikkhus*—instaan voor hun kost en inwoning.

Wat het onderwijs betreft lag de nadruk o.m. op de kunst van het debatteren (*P. vada*) en het spreken in het openbaar: doctrinaire vraagstukken werden voortdurend besproken en zulke debatten vormden een belangrijk onderdeel van de monastieke opleiding. Maar daarnaast werd er ook geneeskunde, wiskunde en astronomie onderwezen.

Xuanzang staat niet alleen met zijn lofzang op *Nalanda*. Koning *Yasovarman*, koning van *Kanauj*⁴¹⁰ van 725-752 GTR, liet een inscriptie⁴¹¹ na in *Nalanda* waarin hij de *mahavihara* beschreef als 'rijen van kloosters die met hun torentjes de wolken likken'.

Maar deze gouden eeuwen zouden ook de neergang van het boeddhisme in India met zich brengen.

Nalanda is de plaats waar —misschien méér dan elders—de vergankelijkheid (*P. anicca*) van alle fenomenen zich openbaart.

Nalanda illustreert de periode waarin het denken in de *viharas* een grondige transformatie doormaakte. Hier ziet men de evolutie van kleine kloostercentra voor monastieke training naar immense organisaties (*P. mahaviharas*). *Nalanda*, de grootste van deze *mahaviharas*, telde op haar hoogtepunt 1.500 professoren⁴¹² en 10.000 studenten—een internationale populatie, afkomstig uit de hele boeddhistische wereld.⁴¹³

Gezien het internationale karakter van de instelling en haar heterogene samenstelling kwamen de verschillende stromingen van het boeddhisme aan bod: *Sarvastivada*, *Abhidharma*, *Yogacara*, *Madhyamaka*, *Tantra*, en vermoedelijk ook *Dzogchen* en *Mahamudra*. Gezien de veelheid aan religieuze visies, was er ook training in de filosofie van het hindoeïsme, de *Vedas* en de *Upanishads*, die vaak (subtiel) in tegenspraak waren met het boeddhistische gedachtengoed. Het pluralisme dat in *Nalanda* beleden werd, tastte ook de opvattingen aan van vele

doctrinaire boeddhisten, die zich minder en minder in die nieuwlichterij konden vinden.

Méer en méer kwam de nadruk van deze universiteiten te liggen op kennis en wetenschap. Anders gezegd: de intellectuele focus verlegde zich van wijsheid naar kennis.⁴¹⁴

De *Dhamma* werd nog wel onderwezen, maar kenniswetenschappen zoals astronomie, ayurvedische geneeskunde, grammatica, metafysica, logica, taal filosofie, klassieke hindoeïstische en niet-Indische filosofie werden steeds belangrijker.

Dit resulteerde in het feit dat vele *bhikkhus* meer belangstelling kregen voor lucratieve posities in de samenleving dan voor het bestuderen en het verwerven van inzicht in de *Dhamma*.

Deze *mahaviharas* werden ondersteund door het vermogende deel van de bevolking, namelijk de koningen, adel en rijke burgers. Deze financiële en morele steun maakten de universiteiten enerzijds beroemd en welvarend, maar ze ondermijnden anderzijds de hoge idealen van verzaking en eenvoudige levensstijl waarop de *Sangha* gesticht was en waar haar basis én bestaansgrond lag voor de steun van de arme onontwikkelde volksmassa.

Door de financiële injecties van de rijken raakten de *bhikkhus* langzaam gewend aan een leven gewijd aan academische bezigheden en religieuze rituelen. Het belang van de monastieke code (*P. patimokkha*) verminderde en wereldse gebruiken en overtuigingen sijpelden 'het thuisloze leven' binnen.

De Chinese pelgrim, *I-Tsing*, die tussen 675-685 GTR in *Nalanda* studeerde, beschreef het als volgt: 'de eerbiedwaardige en geleerde *Theras* van het *Nalanda-klooster* laten zich op hun reizen in luxestoelen rondvoeren. Hun bagage wordt gedragen door begeleiders. Dat zijn de gebruiken onder de *Bhikkhus* in *India*'.

Deze nuchtere opmerking maakt duidelijk hoe de wijziging van levensstijl van de *bhikkhus* het maatschappelijk draagvlak van *Sangha* reeds in de 7de eeuw GTR ondermijnde.

De verglijding van de ethiek (*P. sila*) evenals de verschuiving van wijsheid (*P. panna*)⁴¹⁵ naar kennis hebben verder bijgedragen tot het uiteenvallen van de *Sangha* in diverse sekten (*cf. infra*). Uiteraard leidde dit feit tot een corresponderende erosie van het vertrouwen van de bevolking in de monastieke orde.

De *Mahayana*-doctrine had het stadium bereikt waarin het *Theravada*-ideaal van de *arahant* openlijk werd veroordeeld⁴¹⁶ en het ideaal van de *bodhisattva* tot doel werd gesteld.

Ook doken steeds meer speculatieve filosofieën de *Mahayana*-stroming binnen wat leidde tot de verering van een soort 'goden' en '*bodhisattvas*' die deze filosofieën symboliseerden.

Hoe meer de verwatering zich verder zette, dus hoe minder duidelijk de *Dhamma* zich profileerde, hoe meer het syncretisme met het hindoeïsme toenam. Het *Mahayana*-boeddhisme 'versmolt' geleidelijk aan met het hindoeïsme. De hindoeïegoden werden voorgesteld als *bodhisattvas*. Het ging zelfs zover dat men een klein Boeddhabeeldje op het hoofd van deze hindoeïegoden plaatste om de goegemeente te 'overtuigen'. Als keurmerk voor 'boeddhistische' echtheid (!). In ieder geval, het 'boeddhistische' pantheon breidde met rasse schreden uit. Er werden grote tempels gebouwd ter ere van deze nieuwe '*bodhisattvas*'.

De vermenging van het *Mahayana*-boeddhisme met hindoe-filosofieën en -praktijken maakten het voor de leek uiterst moeilijk om het onderscheid te maken tussen de twee tradities, vooral vanwege de toename van metafysische speculatie en vergoddelijking in het 'nieuwe' boeddhisme.

De figuur van de Boeddha zelf werd in het hindoeïsme ingekapseld als de 9de *avatar*⁴¹⁷ van *Vishnu*.

Geen tempels zonder rituelen: ceremonies vierden hoogtij; nieuwe vormen van verering (*bhakti*) werden schering en inslag. Vorm was duidelijk geen leegte meer. En leegte geen vorm.

Waar het devote hindoeïsme zich onder de vrome massa's verspreidde, verdween de *Dhamma* achter de hoge muren van de kloosters en universiteiten en transformeerde daar tot een elitaire religie van specialisten die elke band met het volk verloor.⁴¹⁸

Uiteindelijk vormden al deze divergerende praktijken de basis voor de ontwikkeling van het *Tantrayana*⁴¹⁹ doordat sommige 'boeddhisten' *tantra*-praktijken opnamen in hun beoefening. In de laatste fase van de *Pala*-dynastie (9de-11ste eeuw GTR) raakte de *Dhamma* zwaar ondergesneeuwd door deze tantrische cultus. Het was een beoefening met magische spreuken, yoga en praktijken die volledig vreemd waren aan alle eerdere vormen van het boeddhisme.⁴²⁰

De *Dhamma* was een religie geworden, gereduceerd tot een esoterisch *yogisch* systeem waar de nadruk lag op de werkzaamheid van magische spreuken, van *mantras* en van *mudras* (fysieke houdingen), van *mandalas* (mystieke diagrammen) en van *kriyas* (riten).

Zeshin:⁴²¹

• *De ideeën om boeddhas te dienen en te aanbidden zijn voortgekomen uit de ontmoeting van de inheemse Aziatische religies met het Mahayana boeddhisme. Met andere woorden, in de loop der tijd was het boeddhisme*

de bouwsteen voor de Aziatische beschaving, maar het is gedurende dit proces, om uitdrukking aan zichzelf te geven, langzamerhand gedegradereerd tot een geïnstitutionaliseerde religie. •

Tantrische mystici die beweerden de kortste route naar Ontwaken te hebben ontdekt, werden zonder kritisch onderzoek gevolgd. In sommige kringen geloofde men dat de 'gratie van de leraar' voldoende was voor Zelfrealisatie. De verloederding ging zelfs zover dat de symbolische taal van esoterische tantrische auteurs sommige goeroes aanmoedigde om de *patimokkha* belachelijk te maken en zelfs drugs en de bevrediging van zintuiglijke lust te propageren als manier om de ultieme wijsheid te verwerven.

Het hoeft geen betoog dat zulke '*Sangha*' die deze geperverteerde vormen van 'boeddhisme' beoefende en tolereerde—volledig ontdaan van zijn historische wortels en zonder enig maatschappelijk draagvlak—geen tegenwicht vormde voor de moslimtroepen die op het einde van de 12de eeuw GTR het Indische subcontinent onder de voet liepen.

Al deze adaptaties aan de oorspronkelijke leer van de Boeddha droegen niet enkel bij tot het vervagen van het onderscheid tussen de initiële traditie van de Boeddha enerzijds en hindoe-vedantische praktijken anderzijds, maar tot een complete mutatie van de *Dhamma* van een universele, niet-sektarische manier van leven naar een specifiek, sektarisch, religieus systeem.⁴²²

De mosliminvasie van de *Turuskas*⁴²³—fanatiek-religieuze moslims uit Afghanistan, aangevoerd door *Bakhtiyar Khilji*, die enkel op verovering en vernietiging uit waren—gaf slechts de definitieve nekslag na een eeuwenlange spirituele neergang.

Nalanda werd grondig verwoest, de monniken wreedaardig vermoord, de gebouwen vernietigd en de bibliotheek met 9 miljoen manuscripten in brand gestoken. De vernietiging van *Nalanda* was niet enkel het einde van de *Dhamma* in India, maar betekende ook de terugval van het Indische denken op allerlei andere gebieden: wiskunde, astronomie, alchemie en anatomie.

Maar wars van deze brutale verwoesting, is het duidelijk dat in de eeuwen vóór de mosliminvasie de kern van Boeddha's spirituele boodschap danig was aangetaast, zodat na de verwoesting van de *mahaviharas* en de *stupas* er niet de geringste kans op enige boeddhistische *revival* bestond. In de hierop volgende twee eeuwen werd nog gepoogd om *Nalanda* herop te bouwen, maar deze pogingen mislukten en rond 1400 GTR was *Nalanda* einde verhaal.

Archeologische opgravingen in de 20ste eeuw (in 2 fasen: tussen 1915-1937 en 1974-1982) hebben in *Nalanda* immense overblijfselen van 6 bakstenen tempels en van 11 kloosters aan de oppervlakte gebracht. Wat vooral opvalt is de systematische, planmatige inplanting van de gebouwen.

De totale oppervlakte van *Nalanda* beslaat 14 hectaren. De universiteit was volledig ommuurd en had één grote ingangspoort. Een dertig meter brede *passage*, die van het Noorden naar het Zuiden loopt, scheidde de tempels aan de westkant van de kloosters langs de oostkant. Verder doorkruisten stenen voetpaden de hele site. De bibliotheek bestond uit een gebouw van negen verdiepingen. De afmetingen van de kloosterkamers zijn qua afmetingen en structuur identiek. Verder werden ook grote ovens opgegraven, wat doet veronderstellen dat er een gemeenschappelijke keuken bestond voor de studenten.

Plots sta ik voor de resten van een gebouw dat de naam draagt van *Sariputta-stupa* (Tempel #3). In de hoektorens bevinden zich niches waarin afbeeldingen van de Boeddha en *bodhisattvas* staan. Een trap omhoog leidt naar het heiligdom waar ooit een reusachtig Boeddhabeeld heeft gestaan.

Volgens sommige bronnen zou deze *stupa* de plaats aanduiden waar de resten van *Sariputta* begraven liggen. Dit lijkt echter onjuist. Deze *stupa* duidt de plaats van de *Gandhakuti* aan—het hutje dat de Boeddha betrok wanneer hij verbleef in het *Pavarika's Mangobos*. Over de eeuwen heen transformeerde het hutje zich tot resp. een *stupa* en een grote tempel. De omringende votief-*stupas* duiden aan dat deze plaats de meest sacrale locatie was van de universiteit van *Nalanda*.

—Nalanda - Sariputta's stupa—

Naast deze constructies hebben de archeologische opgravingen veel beelden in steen, brons en stukwerk opgeleverd. De diversiteit van deze beelden verwijst rechtstreeks naar het pluralistische karakter dat op deze campus moet bestaan hebben: beelden van de Boeddha in verschillende houdingen, maar ook beelden van *bodhisattvas* zoals *Avalokiteshvara*, *Manjusri*, *Tata*, *Prajnaparamita*, *Mari-chi en Jambhala*. Verder afbeeldingen van hindoeïstische goden als *Shiva-Parvati*, *Vishnu*, *Ganesha en Surya*.

Daarnaast werden nog een resem artefacten (munten, terracotta, potten, stenen met inscripties) opgegraven, meestal uit de *Pala*-periode (8ste-12de eeuw GTR).

Deze rijke oogst is samengebracht in het archeologisch museum dat in de omgeving van de *site* werd opgericht.

Wanneer ik de archeologische site verlaat word ik omstuwd door een bende *wallahs*—verkopers van allerlei prullaria—die duidelijk in mij een bewegend dollarbiljet zien. Het betonen van de geringste belangstelling is voldoende voor het uitlokken van een beginnende revolve.

Twee kilometer van de archeologische site werd de prachtige *Wat Thai Nalanda Temple*, opgericht evenals het *Nava Nalanda Mahavihara*—letterlijk 'de Nieuwe Nalanda Universiteit'—een studie- en onderzoekscentrum voor boeddhistische studies en voor de studie van het *Pali*. De rector is zo galant om onze rijdende *Sangha* persoonlijk welkom te heten en ons rond te leiden in deze toch wel indrukwekkende heropstanding van de *Dhamma* in India.

Wat Thai Nalanda en de *Nava Nalanda Mahavihara* vormen gedurende drie dagen mijn verblijfplaats. Een aangename verpozing.

Ik wandel tussen de ruïnes van het ongeveer veertien hectare groot archeologische park en tracht me de vroegere bedrijvigheid voor te stellen. Maar ook hier is het overheersende gevoel opnieuw *anicca*—de vergankelijkheid van alle verschijnselen. Neergang en *revival* zijn in *Nalanda* nooit ver weg. *Nalanda* vormt voor mij een les in nederigheid. Maar ook een les in wijsheid. De *tilak-khana* van de fenomenen is hier haast grijpbaar. Mijn gelijkmoedigheid groeit elk moment.

's Avonds breng ik een bezoek aan het *Xuanzang Memorial*. Een uitstekende plaats voor meditatie. Waar ik gretig gebruik van maak.

---

³⁹⁴ *Er is ons een verslag overgeleverd van een Tibetaanse monnik, Dharmasvamin, die als pelgrim de boeddhistische plaatsen bezocht in de eerste helft van de 13de eeuw GTR. Deze bhikkhu bezocht Bodhgaya, Rajagaha en Nalanda in 1234 GTR en vond het Middenland in een complete chaos. Het is de periode waarin de moslimtroepen het bestaande systeem grondig hadden verwoest en nog niet vervangen hadden door het Islamitische. Het is een schrijnend ooggetuigenverslag van de extreme brutaliteit waarmee een eeuwenoude, hoogstaande beschaving verwoest werd door religieuze barbaren. Voor meer details, zie: Dhammika, Shrivasti, (1999), Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India p. 13 e.v.*

³⁹⁵ 'Ambalathika' (P) is een mango-boom. De naam refereert naar een mangoboorn, die zich bij de ingangspoort van het koninklijk park bevond.

³⁹⁶ 'Pavarikambavana' (P) Syn. Pavarikarama: Pavarikambavana → Pavarika+ambavana: ambavana = mangobos. Pavarikarama → Pavarika+arama: arama = een park, een klooster.

³⁹⁷ 'rajagaraka' (P) → raja+agaraka: raja = koning, koninklijk: agaraka = een cottage, een klein huis.

³⁹⁸ *Brahmajala-Sutta, Digha-Nikaya 1. Syn.: Dhammajala; Atthajala. Brahmajala → brahma+jala: brahma = goddelijk, verheven; jala = net, vangnet, web. Dhammajala → Dhamma+jala = het net van Dhamma. Atthajala → attha+jala: attha, hier in de betekenis van: het essentiële. Atthajala = het essentiële net.*

³⁹⁹ 'de Drie Juwelen': Tiratana (P) → ti+ratana: ti = drie; ratana = juwelen. De Drie Juwelen zijn: de Boeddha, de Dhamma en de Sangha.

⁴⁰⁰ *Kevatta-Sutta, Syn. Kevaddha-Sutta, Digha-Nikaya 11*

⁴⁰¹ *Sampasadaniya-Sutta, Digha-Nikaya 28*

⁴⁰² *Upali-Sutta, Majjhima-Nikaya 56*

⁴⁰³ *De Pali-naam voor Mahavira is Nigantha Nataputta. Soms ook de Jina genaamd (= de Overwinnaar). Mahavira was een tijdgenoot van de Boeddha en de oprichter van de streng ascetische orde van de Jains. De volgelingen van het Jainisme worden niganthas—naakte asceten—genoemd.*

⁴⁰⁴ 'chaitya' (P): Syn. cetiya. Een chaitya is een monument dat bedoeld is om de Dhamma te herdenken. Idealiter is een chaitya een reliekschrijn, maar het kan ook teksten of iets anders bevatten.

---

⁴⁰⁵ Tansen, Sen, (2003), *The Travel Records of Chinese Pilgrims Faxian, Xuanzang, and Yijing. Sources for Cross-Cultural Encounters Between Ancient China and Ancient India, Education About Asia, Volume 11, Number 3, Winter 2006, p. 24* — 'Faxian, Xuanzang, and Yijing were among hundreds of Chinese monks who made pilgrimages to India during the first millennium CE. The detailed accounts of their journeys make them more famous than others. These travel records are important historical resources for several reasons. First, they provide meticulous accounts of the nature of Buddhist doctrines, rituals, and monastic institutions in South, Central, and Southeast Asia. Second, they contain vital information about the social and political conditions in South Asia and kingdoms situated on the routes between China and India. Third, they offer remarkable insights into cross-cultural perceptions and interactions. Additionally, these accounts throw light on the arduous nature of long-distance travel, commercial exchanges, and the relationship between Buddhist pilgrims and itinerant merchants.'

⁴⁰⁶ 'tekstcentrum': een bibliotheek waar suttas werden bijgehouden. Volgens het relaas van Xuanzang bevatte de bibliotheek, die ondergebracht was in een negen verdiepingen hoog gebouw, honderdduizenden manuscripten.

⁴⁰⁷ Xuanzang die Gandhara en Kashmir iets meer dan 100 jaar later bezocht, maakt in zijn reisverslag gewag van de vernietiging van 1.600 stupas en kloosters.

⁴⁰⁸ Dhammika wijst erop dat, gezien de strenge toelatingseisen, Nalanda wellicht beter als een 'postgraduate instituut' kan omschreven worden dan als 'universiteit' — Dhammika, Shrivasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 111.

⁴⁰⁹ 'manava' (P): een jongeman die opgeleid werd voor intrede in de Sangha.

⁴¹⁰ Kanauj, een staat in de westelijke Ganga-vlakte.

⁴¹¹ Tripathi, Ramchandra, (1989), *History of Kanauj. To the Moslem Conquest* p. 205 e.v.

⁴¹² Waaronder niet de minste zoals Nagarjuna, Aryadeva, Vasubandhu, Asanga, Suvishnu, Silabhadra, Dharmapala, Dharmakirti en Shantarakshita.

⁴¹³ Nalanda is niet de eerste en enige boeddhistische mega-universiteit geweest. Taxila, in de omgeving van het huidige Islamabad (Pakistan), is hiervan een uitstekend voorbeeld. Het hoogtepunt van Taxila kan gesitueerd worden tussen de 1ste en de 5de eeuw GTR. Maar vermits Taxila door haar ligging meer blootgesteld was aan invasies, was deze mahavihara reeds in verval toen de opgang van Nalanda rond de 4de eeuw GTR een aanvang nam. Een andere mahavihara was Vikramashila [Syn. Vikramasila], gelegen op 150 km oostwaarts van Nalanda en gesticht in de 8ste eeuw GTR. Vikramashila, dat vooral Tibetaanse monniken aantrok, werd het model voor de latere Tibetaanse viharas. Op haar hoogtepunt studeerden ook aan deze mahavihara meer dan 10.000 studenten. Vikramashila viel ook ten prooi aan de mosliminvasies. Andere mahaviharas waren Odantapura (8ste eeuw GTR), Somapura (9de eeuw GTR) en Jagaddala (10de eeuw GTR). Al deze mahaviharas werden grondig verwoest.

⁴¹⁴ Er is niets nieuws onder de zon. Dit verschijnsel doet zich ook voor aan onze westerse hogescholen en universiteiten.

---

⁴¹⁵ Het schema van het Achtvoudige Pad (P. ariya atthangika magga—de 4de Edele Waarheid) is, summier samengevat: sila → samadhi → panna. Hoe beter de moraliteit, hoe beter de concentratie zal zijn; hoe beter de concentratie, hoe dieper de wijsheid wordt. Samadhi wordt bereikt door anapana. Via de adem blijft de beoefenaar in het NU. Opgelet: wanneer de yogi afgeleid wordt naar het verleden, werkt de diepe concentratie omgekeerd: pijnlijke dingen uit het verleden worden pijnlijk scherp geprojecteerd. Het komt er bijgevolg op aan bij het NU te blijven en, bij afleiding, het bewustzijn terug te brengen naar het NU. Wijsheid kan niet bereikt worden door samadhi. Wijsheid kan énkél bereikt worden door het vestigen van opmerkzaamheid. Dit is: door het objectief observeren van wat zich op dit ogenblik aan de yogi voordoet → yatha bhuta nana dassana. En wat zich voordoet, in het NU en van moment-tot-moment, is het ontstaan en vergaan van alle fenomenen. De yogi die de tilakkhana—anicca, dukkha en anatta—in zichzelf realiseert, bevrijdt zichzelf.

De Maha-Satipatthana-Sutta reikt de yogi vier 'velden' aan—lichaam, gewaarwordingen, geest en geestesinhouden vormen de vier dimensies van een menselijk wezen. Bijgevolg moeten deze vier dimensies geobserveerd worden: kayanupassana, vedananupassana, cittanupassana en dhammanupassana. En elk van deze vier 'velden' bezit verschillende 'deuren', waarop hij, helder bewust, zijn opmerkzaamheid kan vestigen. Er bestaan dus verschillende tradities die elk één of andere techniek gebruiken. Met wélk 'veld', resp. 'deur', de yogi tot inzicht komt heeft géén énkél belang. Waar het op neerkomt is dat de yogi dit inzicht direct experiëntieel ervaart (P. bhavana-maya-panna).

⁴¹⁶ De Theravada-stroming werd minachtend 'hinayana' genoemd (letterlijk: 'het lagere, het mindere voertuig').

⁴¹⁷ 'avatar' → avatara (Skr): het is in het hindoeïsme de manifestatie van een bepaalde godheid, die zijn vorm aanneemt wanneer de Leer bedreigd wordt of wanneer het kwade de overhand dreigt te krijgen. Anders gezegd: een avatar herstelt de kosmische orde, de natuurwet. Het is een geaccepteerde opvatting in het hindoeïsme dat Vishnu als de Allerhoogste diverse vormen aannam om verschillende doelen voor het welzijn van de mensheid te bereiken. Zo werd de Boeddha als een avatar geaccepteerd die het hindoeïsme zuiverde van misbruiken, als o.m. bloeddorstige dierenoffers en verkeerde praktijken. De Puranas beschrijven de Boeddha als de 9de avatar van Vishnu.

⁴¹⁸ Goldberg, Kory & Décary, Michelle, (2013), *Along the Path. The Meditator's Companion to Pilgrimage in the Buddha's India and Nepal* p. 86

⁴¹⁹ Tantrayana was de 3de en laatste fase van het Indische boeddhisme, nà het Theravada en het Mahayana. Vikramasila, net zoals Nalanda een prestigieuze universiteit tijdens de 8ste-11de eeuw GTR, vormde een centrum voor de studie van het Tantrayana. Bekende tantrische meesters als Naropa en Atisa gaven hier les.

⁴²⁰ De archeologische opgravingen hebben in Nalanda verschillende tantrische afbeeldingen blootgelegd. Deze artefacten leveren het directe bewijs van de ontwikkeling van Tantrayana aan de universiteit van Nalanda tijdens de Pala-dynastie.

⁴²¹ Zeshin (2018), *Boeddhistisch Dagblad* 29 september 2018, *Westers boeddhisme—hoeveel water kun je bij de wijn doen ?*

---

⁴²² Van de Leer wordt aangenomen dat ze de eerste 500 jaar puur is gebleven, maar met het verstrijken van de jaren bleef de Dhamma in de meeste landen niet behouden in de oorspronkelijke, authentieke vorm. In plaats van moraliteit (*P. sila*) (moraliteit), concentratie (*P. samadhi*) en wijsheid (*P. panna*) als één progressief pad te beoefenen, waren er tijds-momenten waarop de Sangha meer belang hechtte aan ofwel moraliteit, ofwel aan concentratie. In andere gevallen werd de Dhamma aangegrepen als een filosofisch studie-object in plaats van de nadruk te leggen op beoefening. Verder stond gedurende vele eeuwen het geven van *dana* centraal (vaak in de vorm van riten en rituelen, vergezeld door blinde toewijding).

⁴²³ Tegen het einde van de 12de eeuw GTR hadden deze veroveraars het westelijke deel van Uttar Pradesh veroverd, waar ze zich gevestigd hadden met het oog op verdere expansionistische uitbreiding. Snel begonnen ze aan hun invasie, verspreidden ze angst en paniek door alle steden en het platteland op hun pad te brandschatten. Deze stelselmatige vooruitgang vormde een enorme bedreiging voor alle kloosters en tempels in Noord-India.

De relatief moeilijk verdedigbare Ganga-vlakte had in het verleden steeds te maken gehad met plunderingen van rondtrekkende ongedisciplineerde troepen of met krijgsheren die fondsen zochten voor hun militaire campagnes. De rijke hindoe- en boeddhistische tempels vormden daardoor een uitgelezen doelwit. Maar de mosliminvallers waren van een heel ander allooi: hun daden werden niet enkel gemotiveerd door oorlogsbuit, maar evenzeer door religieuze waanzin.

Het hele gebied in het oosten, het oude Magadha (Bihar) en Noord-Bengalen, viel ten prooi aan deze plunderende godsdienstgekken. Hun woede was vooral gericht tegen boeddhistische (*maha*) viharas en tegen enorme beelden van de Boeddha. (*) De (*maha*)viharas werden geplunderd, vernietigd en/of vernield. De kaalgeschoren bhikkhus, met hun opvallende gewaden waren een gemakkelijk en vooral zichtbaar doelwit. Ze werden brutaal, wreedaardig en massaal afgeslacht door de mohammedaanse iconoclasten onder het mom dat ze afgodendienaars waren.

(*) Ook hier herhaalt de geschiedenis zich. In 2001 werden de immense Boeddha-beelden van Bamyān (6de-7de eeuw GTR) in Centraal Afghanistan door de Taliban vernield. Mohammed Omar, de leider van de Taliban in Afghanistan, verantwoordde de vernietiging van de beelden als volgt: 'Moslims zouden trots moeten zijn op het vernietigen van idolen. We vereren God door ze te vernietigen' — *The Times*, 06 Maart 2001).

BODHGAYA

• *Tumhehi kiccam atappam
akkhataro tathagata
patipanna pamokkhanti
jhayino marabandhana.*

*Jij moet zélf de inspanning doen.
De Boeddhas wijzen slechts de weg.
Wanneer je het pad volgt en hierover mediteert
zal je bevrijd worden
van de ketens van Mara.* •

(Dhammapada, Gatha # 276)

Uruvela is de historische naam van een dorpje, gelegen op ongeveer 11 km ten zuiden van het huidige *Gaya*, aan de oever van de *Neranjara*-rivier.⁴²⁴ Nadat de Boeddha er tot Zelfrealisatie kwam, werd de plaats *Buddha Gaya* of *Bodhgaya* genoemd.

In de loop van 2.600 jaar heeft de rivier zich naar het Oosten verlegd, zodat momenteel in het oorspronkelijke *Bodhgaya* énkél nog een zanderige rivierbedding overblijft. Wanneer ik rustig vanuit *Senanigama* naar de pelgrimsplaats loop, ontwaar ik een groene, vruchtbare streek.

Sloom beweegt de brede ondiepe rivier zich langs lage—met struiken beboste—heuvels. Kleine dorpjes, bestaande uit enkele lemen hutten, flankeren de brede oevers. Een bucolisch landschap, waar ik op verschillende plaatsen hindoes de zonnegroet zie brengen, halfnaakt staand in het ondiepe water. Een ritueel dat ik sinds mijn aankomst in *Gaya* quasi dagelijks zie en die mijn gedachten onwillekeurig naar het volgende *Udana*-vers voeren:⁴²⁵

• *Hoewel velen hiertoe hun toevlucht nemen,
wordt men niet gezuiverd door te baden.
Enkel wie in waarheid en Dhamma leeft,
noem ik een brahmaan'.* •

Gaya—één van de zeven heilige steden van het hindoeïsme—is tot op heden een centrum dat vooral bekend staat om de vele spirituele rituelen die er, met verve, worden uitgevoerd. Reden waarom de Boeddha niet hoog opliep met de stad.

In de *Vatthupama-Sutta* zegt de Boeddha: ⁴²⁶

• *Als je niet liegt en geen levende wezens schaadt;
als je niet steelt, niet gemeen bent en vertrouwen hebt;
waarom zou je dan naar Gaya gaan ?
Gaya is niet anders dan het bronwater thuis.* •

Ik loop langs de zanderige oevers van de *Neranjara* waar de *bodhisattva*—afwisselend met zijn verblijf in de grotten van het *Dungeshwari*-gebergte—zes jaar lang resideerde met zijn vijf ascetische vrienden. Langs het rivierpad loop ik dezelfde weg.

Ik heb geen enkele moeite om de 2.600 jaar te overbruggen tussen het ogenblik waarop de Boeddha hier leefde en mijn eigen tijdsmoment.

Siddhattha's woorden resoneren in mij: ⁴²⁷

• *Door slechts zo weinig voedsel tot mij te nemen werden mijn
ledematen als de stengels van een Asitika of een Kala.* ⁴²⁸
*Mijn zitvlak werd als de hoef van een kameel;
mijn ruggengraat—met zijn uitstekende wervels en diep
verzonken tussenwervelschijven—waren als kralen aan een snoer.
Mijn ribben braken af als rottende dakbalken van een
bouwvallige schuur. Mijn oogpupillen lagen diep in mijn
oogkassen als de glinstering van het water in een diepe put.
Mijn hoofdhuid was verschrompeld en uitgedroogd als een bittere
kalebas, die men afgesneden heeft voor hij oogstbaar was.*

*Door slechts zo weinig voedsel tot mij te nemen kleefde de huid
van mijn buik tegen mijn ruggengraat, zodat ik, als ik met mijn
hand over mijn buikhuid streek, mijn ruggengraat omvatte.
Door slechts zo weinig voedsel tot mij te nemen gebeurde het dat
ik, als ik me wilde ontlasten of wilde urineren, voorover viel.
Door slechts zo weinig voedsel tot mij te nemen gebeurde het dat,
als ik met mijn hand over mijn ledematen streek om de pijn te
verzachten, de haren van mijn lichaam vielen,
rot als ze waren aan de wortels.*

*Als mensen mij zagen, zegden ze: 'De asceet Gotama is zwart'.
Anderen zegden: 'De asceet Gotama is niet zwart,
hij is donkerbruin'.
Nog anderen zegden: 'De asceet Gotama is noch zwart, noch
donkerbruin. Hij is goudkleurig'.
Zozeer was de heldere kleur van mijn huid aangetast door zo
weinig voedsel tot mij te nemen.* •

Geflankeerd door een horde begerige bedelaars en *wallahs* beklim ik het *Dungeshwari*-gebergte. ⁴²⁹ Een goed onderhouden pad wroet zich een weg van het

kleine dorpje aan de voet van de berg naar de top. Een pittige klim. Ik prijs me gelukkig dat ik mijn fysieke toestand in ere hou. Een alternatief bestaat erin je in een *dola*—een soort draagplatform—naar boven te laten dragen op de schouders van twee, respectievelijk vier, magere mannen. De prijs van het tochtje is afhankelijk van het gewicht van de te heffen last.

Een ander alternatief is een plaatsje achterop een vuile, lawaaierige, walmende tweetaktbrommer.

Dat vertik ik. Op de plaats waar *Siddhattha* poogde tot bevrijding te komen door zelfkastijding, wil ik ook een deel van *Zijn* pijn voelen.

Maar mijn *dukkha* spreidt zich vooral uit naar de massa kinderen die met grote zwarte ogen om mijn aandacht vragen. De armen wijd uitgestrekt voor een kleine aalmoes. Maar het geven van *dana* staat gelijk met zelfmoord. De pelgrim die dit waagt stelt zich bloot aan een lynchpartij door de anderen die ook hun deel van de koek komen opeisen. Ik tracht de vragende kinderoogen in de diepe oogkassen te vermijden. Ik tracht de wet van *kamma* te kaderen. Maar wat me, in het thuisland, volstrekt duidelijk is, gaat me hier, in *Bihar*, veel minder goed af.

—Boeddhabbeeld in de Mahakala-grot van het Duneshwari-gebergte—

Aangekomen op de top ontwaar ik een Hindoe-tempeltje. Een *devala*⁴³⁰ voor *Durga*,⁴³¹ die door de hindoes vereerd wordt als goddelijke beschermvrouw van deze plaats. Maar voor het vereren van vedische goden en/of godinnen ben ik niet naar India gekomen.

Naast de *devale* ligt een kleine grot waar *Siddhattha* en zijn Vijf Gezellen mediteerden en ascese beoefenden. Ongemakkelijk kruip ik het donkere hol binnen, omdat een *sadhu*, gewapend met een soort offerblokje, me de toegang halvelings belemmert. Een paar roepies verwijderen het obstakel. India op zijn best.

Eenmaal binnen in de grot sta ik voor een beeld, dat een sterk vermagerde *Siddhattha* in meditatiehouding voorstelt. Dit is dus de plaats waar *Siddhattha* gedurende zes jaar mediteerde en strenge ascese beoefende.⁴³²

Ik tracht me voor te stellen hoe, op deze plaats, 2.600 jaar geleden, de toekomstige Boeddha probeerde tot Zelfrealisatie te komen. Zijn *trial & error*-methode maakt hem in mijn ogen slechts groter: voor jezelf zien, vanuit je eigen ervaring, wat werkt en wat niet, is uiteindelijk waar het bij meditatie allemaal om draait. Hier mediteerde geen god, maar een mens zoals ik. In het specifieke geval van *Siddhattha*: een Groot Mens. Een *Mahapurisa*.

Khushi M., één van de *yogi's* van mijn reizende *sangha*, zet zich plots—spontaan en compleet onaangekondigd—met gekruiste benen en rechte rug, als een *buddha-to-be*, in meditatiehouding op het platform van de *Durga-devale*.

Het dakterras projecteert de onmetelijke, haast wezenloze vlakte die zich vóór het *Dungeshwari*-gebergte ontvouwt. Een vette nevel omhult de lager gelegen bosschages. Het geheel is een uniek etherisch blikveld waar ook *Siddhattha* zich —tijdens zijn ascetische periode—ongetwijfeld aan gelaafd heeft.

Het vormt het bucolische decor voor een prachtige *zendo* ⁴³³ zonder enige vormelijke opsmuk. Zonder *buddharupa*. Een hoogst verheven plaats waar een doorwinterde *yogi* de oneindigheid van ruimte, van bewustzijn, van nietsheid en van noch-voorstelling-noch-geen-voorstelling kan beschouwen. ⁴³⁴

Met gesloten ogen priemt *Khushi's* licht als een baken door de vallende duisternis. Zoals het een gevorderde *yogi* betaamt gaat ze *voorbij* aan de vormen, aan de geluiden, aan de geuren, aan de smaken, aan het tactiele en aan de gedachten. Met *anapana* en *vipassana* als haar paradigma. Snel vertoeft ze in diepe concentratie.

Plots zet een hindoe zich in meditatiehouding achter haar. En nog één... Binnen een korte tijdspanne sluiten zich steeds meer hindoes aan. Ook *yogi's* van de reizende *sangha* schuiven bij.

Deze ongeknustelde, spontane, vormloze *puja* is voor mij een aangrijpende ervaring. De spirituele vibraties zijn haast tastbaar. De kracht die uitgaat van een doorleefde innerlijke eenheid die elke sectaire commotie overstijgt. Een essentie die de Wereld van de Vormen transcendeert. Dit toont aan hoe het werkt wanneer iemand een eerste voorzichtige stap zet. Met diep vertrouwen. Met *saddha*. *Ratthapala* achterna. ⁴³⁵

Na een half uur rijst *Khushi* op uit haar concentratie. Sierlijk staat ze op. Met die unieke elegantie die Indische vrouwen kenmerkt. Iedereen staat rustig recht. Er wordt eerbiedig gegroet, de handen tegen elkaar, handpalmen samen, de vingers naar boven gericht. Devoot buigend. Uit respect voor het licht dat zich in ieder bevindt. Mekaar groetend op de wijze zoals *devas* elkaar—conform de overgeleverde, eeuwenoude *Veda*-teksten—onderling verwelkomen. *Namasté*.

Nadat *Siddhattha Gotama* tot de conclusie kwam dat strenge onthechting geen oplossing bood in zijn zoektocht naar Zelfrealisatie, gaf hij deze rigoureuze ascese op en besloot zijn eigen weg te gaan. Hij realiseerde zich dat een *yogi* nooit tot Zelfrealisatie kan komen wanneer hij/zij de extremen (zwellen in zintuiglijk genot enerzijds; in ascetisme anderzijds) niet afzweert.

Eenmaal tot het besluit gekomen dat énkkel de Middenweg (*P. majjhima patipada*) een uitweg kon bieden, beëindigde Siddattha de ascetische beoefening, verliet het *Dungeshwari*-gebergte en vertrok naar *Bodhgaya*.

De Vijf Gezellen gingen ervan uit dat *Siddhattha* het heilige leven had opgegeven en zijn zoektocht beëindigd had. Ook zij verlieten de *Dungeshwari*-grot en reisden naar het *Hertenkamp* (*P. Isipatana*) in *Sarnath* om daar hun ascetische activiteiten onvertogen voort te zetten.⁴³⁶

Ik sta vóór het *Sujata*-tempeltje op de marktplaats van het onooglijk arcadisch dorpje *Senanigama*.⁴³⁷ Het is duidelijk dat deze plaats in niets gelijkt op de onherbergzame omgeving van het *Dungeshwari*-gebergte waar *Siddattha* als asceet verbleef.

Het huidige centrum—nou ja—van *Senanigama* wordt gevormd door een vijftal lemen hutten. In het midden van het dorp staat, onder een imposante *Banyan*-boom, een herdenkingstempeltje dat uitbundig versierd is met vlaggenlierten van Tibetaanse pelgrims die blijkbaar ook de moeite gedaan hebben om deze plaats *in the middle of nowhere* te bezoeken.

Dit is dus de locatie waar een meedogende *Sujata* een kom rijst aan *Siddattha* aanbood.

Sujata, de dochter van landeigenaar *Senani*, kwam, naar verluidt, een *puja* verrichten aan de plaatselijke heilige boom.⁴³⁸ Ze wilde melkrijst offeren aan de *deva* van de *banyan* boom, toen zij plots *Siddhattha* zag zitten. In de vaste overtuiging dat *Siddhattha* de boom-*deva* in hoogst eigen persoon was, bood *Sujata* hem de melkrijst aan.⁴³⁹

Het valt me absoluut niet moeilijk om me het tafereel voor te stellen dat zich hier 2.600 jaar geleden heeft afgespeeld. De tijd staat hier stil. Stiller is haast on-

mogelijk. Een meisje van een jaar of tien met gitzwarte ogen bekijkt gebiologeerd het schouwspel van de *vipassana-yogi's* die zich installeren voor een uurtje beoefening. De kans lijkt me reëel dat zij luistert naar de naam *Sujata*.

Na de meditatiesessie neem ik de weg terug langs de rijstvelden. De voettocht van *Senanigama* naar *Bodhgaya* loopt over slecht onderhouden, landelijke wegen en gaat verder over de onooglijke ophogingen die de *rice paddies* onderling afsluiten. Het is een langzame tocht. In ruraal India gaat alles traag.

Zo loop ik dezelfde weg die *Siddattha* liep. Na een uitputtende voettocht bereik ik de oostelijke bedding van de brede *Neranjara*-rivier. In het zomerseizoen ligt de bedding quasi droog. Aan de overkant van de rivier doemt het silhouet op van de *Mahabodhi*-tempel. Met dit merkteken als referentiepunt bereik ik *Bodhgaya* via de kortste weg.

De legende verhaalt dat *Siddattha*, nadat hij de melkrijst verorberd had, zich naar de *Neranjara* begaf en de volgende wens uitsprak:

• *Moge deze lege rijstkom stroomopwaarts drijven
wanneer ik erin slaag om tot Zelfrealisatie te komen.* •

En inderdaad, de rijstkom dreef stroomopwaarts. Meer dan ooit was *Siddattha* nu overtuigd om het *Middenpad* verder te volgen.

Hij nam zijn bedelkom en vertrok naar het dorp.

Door op deze manier—*pinabat*⁴⁴⁰—in zijn levensonderhoud te voorzien her-vond de boeddha-in-spe zijn lichamelijke kracht. Veelvuldige meditatiebeoefening effende verder het pad dat uiteindelijk tot zijn Zelfrealisatie zou leiden.

Nadat hij voldoende aangesterkt was, wandelde hij in de richting van *Uruvela*. Eenmaal daar aangekomen zocht hij een geschikte locatie om te mediteren. In de *Ariyapariyesana-Sutta*⁴⁴¹ beschrijft hij deze plaats als volgt:

• *Toen kwam ik (...) uiteindelijk in de garnizoensplaats Uruvela,
aan. Daar zag ik een lieflijk stukje grond, een prachtig bosje en
een stromende rivier met helder water, met fraaie oevers, en aan
alle kanten dorpen om voedsel te bedelen.*

Toen, monniken, dacht ik:

*'Deze lieflijke plek is geschikt voor een zoon van goede familie
die zich geestelijk wil inspannen.*

En ik zette mij daar neer, denkend:

Dit is een geschikte plaats voor mijn geestelijke inspanningen.' •

Hij zocht zich een schaduwrijke *Pipal*-boom (*L. Ficus religiosa*), legde wat *kusha*-gras op de grond, dat hij, volgens de overlevering, gekregen had van de jonge waterbuffel-hoeder *Sotthiya* en nam, met de rug naar de *bodhi*-boom en het gezicht naar het Oosten gericht, de meditatiehouding aan.

De *Jatakas* ⁴⁴² beschrijven de omgeving (*P. bodhimanda*) ⁴⁴³ van de *Bodhi*-boom: *'staande op een vlakte van zilverzand waar geen enkel grassprietje groeit en waar de omringende bomen en bloeiende struiken, als in een ultiem eerbetoon, buigen naar de bodhiboom.'*

Hij nam zich voor te mediteren tot hij tot Verlichting zou komen. Met uiterste vastberadenheid, zonder een spatje twijfel, sprak hij volgende woorden: ⁴⁴⁴

• *Laat mijn huid, mijn pezen en mijn botten droog worden.
Laat mijn vlees en mijn bloed opdrogen.
Ik zal deze plaats niet verlaten
vooraleer ik het Boeddherschap bereikt heb.* •

Toen *Siddhattha* mediterend onder de *Pipal*-boom zat, trachtte *Mara* hem uit zijn concentratie te brengen. ⁴⁴⁵ *Mara* zond zijn demonenleger uit, allegorisch voorgesteld als zijn zonen en gekarakteriseerd door haat en verdwazing.

De beschrijving van het *Mara*-leger is uiterst plastisch:

• *Met warrige haren of met het lange haar in een knot gevlochten,
anderen met half geschoren lokken, in rood gekleed,
met scheefstaande kronen, gezichten met recht opstaande haren
en een fronsende uitdrukking—
vampiers van de levensessentie en vampiers van de geest.*

*Sommige demonen stonden rechtop om hem bang te maken,
terwijl ze hun tong trillend uit de mond staken,
met scherpe punten aan hun tanden,
ogen rond als de zon, de mond opengesperd,
de oren recht opstekend als spijkers.* •

Vervolgens stuurde hij zijn drie mooie dochters—*Tanha*, *Arati* en *Raga* ⁴⁴⁶—op hem af. Eén blik van *Siddhattha* was voldoende om hun betoverende schoonheid te doen verwelken. In de ogen van de toekomstige Boeddhā belichaamden de drie gratiën slechts de schone, maar lege schijn. De illusie van de Wereld van de Vormen.

Samyutta-Nikaya: ⁴⁴⁷

• *In vol ornaat waren zij gekomen,
Tanha, Arati en Raga.
De Leraar blies hen weg
zoals de wind doet met katoenpluis
dat op de grond gevallen is.* •

Maar *Mara* gaf niet op. Hij probeerde *Siddhattha* ervan te overtuigen dat hij niet het recht kon claimen om op de aarde de *Dhamma* te verkondigen. *Siddhattha* repliceerde dat hij door zijn *paramitas* ⁴⁴⁸ hierop wél aanspraak kon maken. Hij riep de aarde op als getuige, door met alle vingers van de rechterhand de grond aan te raken.

Sthavara, de moedergodin, steeg op uit de ondergrond om *Siddhattha's* aanspraak te bevestigen en te verklaren dat hij alle plichten van een *bodhisattva* vervuld had en dat hij dus het recht bezat om de *buddhasasana* te verspreiden.

Een verschrikkelijke aardbeving schudde de wereld door elkaar. Enkel de plaats van de *vajrasana* bleef onbewogen.

Mara en zijn leger dropen verslagen af.

Dit handgebaar—de *bhumiparsha mudra*—drukt niet énkél de nederlaag van *Mara* uit, maar evenzeer de determinatie van *Siddhattha* om tot Zelfrealisatie te komen.

Plots herinnerde *Siddattha* zich een dag uit zijn jeugd, toen hij onder een *jambo*-boom (*L. Syzgium*) zat terwijl zijn vader het land bewerkte, en spontaan in meditatieve toestand raakte. Hij herinnerde zich hoe deze meditatie hem vreugde en geluk had gegeven.

Hij focuste zich op deze jeugdherinnering en bracht zo zijn geest tot rust. Innerlijk kalm raakte zijn geest geconcentreerd. Zo verbleef hij, 'uit concentratie geboren, in een gemoedstoestand die vrij was van nadenken en vol van vreugde en geluk'.

Hij mediteerde verder en het gevoel van geluk ging over in een toestand van aandachtig en gelijkmoedig ervaren van vreugde en leed.

Nadat ook deze gevoelens van geluk en leed verdwenen waren, ervoer *Siddattha* tenslotte 'het door zuivere gelijkmoedigheid en aandacht gekenmerkte vierde meditatiestadium'. ⁴⁴⁹ De vierde *jhana*. ⁴⁵⁰

Op dit moment van diepe concentratie ervoer *Siddattha* een inzicht dat alles veranderde. Een volkomen transformatie.

Gedurende de eerste nachtwake verkreeg hij inzicht in zijn ontelbare vroegere levens. *Pubbenivasanussati nana*. ⁴⁵¹ In detail zag hij het eeuwige proces van ontstaan en vergaan; deze eindeloze cyclus van geboorte en dood, die zich uitstrekt over alle tijdperken.

Hij zag—2.400 jaar eerder dan Charles Darwin—hoe alles met alles en iedereen verbonden is. Vanaf de oerknal en verder. 'Weten verrees, duisternis werd vernietigd en licht ontstond, zoals dat gebeurt bij iemand die voortdurend alert, be-

zield en vastberaden is'.⁴⁵² Vriendelijkheid, vrijgevigheid, mededogen, vertrouwen en blijdschap voor het geluk van anderen straalden van hem af.

Hij observeerde zijn lichaam '*van de top van zijn hoofd tot aan de punten van zijn tenen en van de punten van zijn tenen tot aan de top van zijn hoofd*'.⁴⁵³

Siddattha 'zag' dat elke cel van zijn lichaam—elke *kalapa*⁴⁵⁴—als een druppel water was in een eindeloze rivier. Een energetische 'lichaamsstroom' van ontstaan, bestaan en vergaan. In zijn hele lichaam bleef, op geen enkel moment, ook maar *iets* hetzelfde.⁴⁵⁵ Op géén enkel moment.⁴⁵⁶

Deze 'lichaamsstroom' vermengde zich met een stroom van gevoelens. Ook hier stelde hij vast dat geen enkel gevoel ook maar één moment onveranderd bleef.

Vervolgens observeerde *Siddattha* de stroom van gewaarwordingen (waarnemingen)⁴⁵⁷—een energetische stroom die parallel loopt met de lichaamsstroom en de stroom van gevoelens. Hij zag dat de gewaarwordingen voortdurend in interactie zijn met het lichaam, met de gevoelens en met elkaar onderling. Hij zag dat gewaarwordingen eveneens opkomen, bestaan en wegebben. Ontstaan. Bestaan. Vergaan.

Siddattha beseftte dat de vergankelijkheid die hij in zijn eigen lichaam, in zijn eigen gevoelens en in zijn eigen gewaarwordingen waarnam, voor alle fenomenen gold. *Anicca* als kenmerk voor *alle* verschijnselen.

De begrippen geboorte en dood verloren voor hem hun betekenis. Hij zag in dat alles *Ruimte* was—*open* en *leeg*. Een *Ruimte* waarin alles ontstaat en vergaat. Een eeuwigdurend *proces* waarin alle manifestaties géén énkkel moment identiek blijven. En steeds opnieuw overgaan in een nieuwe toestand. In élk moment. En van moment-tot-moment. Een energetische *stroom* van vibraties.⁴⁵⁸

Tijdens de tweede nachtwake 'zag' hij met zijn 'goddelijk oog' (*P. dibbacakkhu*) de vroegere levens van alle andere wezens. *Dibbacakkhu nana*.⁴⁵⁹ Hij zag hoe al deze wezens 'wedergeboren' werden (eveneens van moment-tot-moment) overeenkomstig hun geaccumuleerd *kamma*: hoe heilzaam handelen leidt tot vreugde en onheilzaam handelen tot verdriet. Hij zag hoe de wezens zelf de oorzaken van hun handelen creëren en hoe zijzelf de resultaten ervan ervaren. Hij zag verder dat alle wezens onderhevig zijn aan deze *kammische* wet.

Gedurende de derde nachtwake verkreeg hij inzicht in de keten van afhankelijk ontstaan. Het is deze keten van oorzaak en gevolg dat het universum conditioneert. *Paticca samuppada nana*.⁴⁶⁰ Hij 'zag' dat alles wat ontstaat een oorzaak heeft. Maar eveneens dat er geen gevolg kan zijn wanneer de oorzaak uitgeroeid wordt. Dit heeft tot gevolg dat *dukkha* niet kan ontstaan wanneer de oorzaken van *dukkha* verwijderd zijn.

Siddattha zag dus de oorzaak van *dukkha* en het einde van *dukkha*. Hij 'zag' dat door deze eenvoudige, maar uiterst efficiënte realisatie *alle* sporen van verlangen, haat en onwetendheid vernietigd kunnen worden.

Hij begreep dat men dit lijden kan reduceren of zelfs compleet kan opheffen als men de onwetendheid over de eigen aard kan overstijgen door de werkelijkheid te zien zoals zij is en niet zoals men zou willen (of juist niet zou willen) dat zij is.

Yatha bhuta nana dassana. Het is de plaats waar de *yogi* de stroom betreedt. Het inzicht in de wereld zoals zij *wéreklijk* is: vergankelijk, onbevredigend en zelfloos. *Anicca. Dukkha. Anatta*.

Mahavagga.⁴⁶¹

• *Wanneer de ware aard van de dingen zich aan de ijverige, mediterende brahmaan manifesteert, wordt Mara verjaagd, zoals de priemende zon de nevel verdrijft.* •

Door deze inzichten maakte *Siddattha* zich vrij van onwetendheid, van verlangen en van afkeer. Hij bevrijdde zichzelf. Hij realiseerde in zichzelf innerlijke vrede. *Siddattha* transformeerde tot Boeddha. Wijsheid en Mededogen vervulden hem. Door wijsheid zag hij wat heilzaam was en niet heilzaam; wat tot *sukkha* leidt en wat tot *dukkha*. Uit de realisatie van deze wijsheid (*P. panna*) vloeit automatisch mededogen (*P. karuna*) voort. *Panna & Karuna*.⁴⁶²

Panna omdat Hij zowel de ware aard van het universum als van zichzelf duidelijk zag: geconditioneerde dingen die ontstaan en vergaan overeenkomstig ontelbare oorzaken (*P. hetus*) en voorwaarden (*P. paccayas*). Met als gevolg dat, indien de condities veranderen, of nieuwe condities ontstaan, dit onverbiddelijk leidt tot de verandering of tot de verdwijning van deze (fysieke of mentale) objecten of dingen.

Karuna omdat Hij zijn medemensen wilde laten delen in deze wijsheid opdat ook zij tot bevrijding uit *dukkha* en tot Zelfrealisatie zouden komen. Hij beseft dat mededogen de kern van onze natuur was. Mededogen is een rechtstreeks uitvloeisel van 'aandacht'—*attentie* voor de medemens.

Na een eenvoudige, maar uiterst weldoende lunch in het kraaknette Japanse klooster van de *Daijokyo Tempel* in *Bodhgaya*, herlees ik op mijn kamer met diep respect opnieuw het relaas van de drie nachtwaken van de Boeddha in de *Maha-Saccaka-Sutta*. Ik buig voor Zijn inzicht en voor Zijn mededogen waardoor Hij tot bevrijding en tot innerlijke vrede kwam.

Aldus sprak de Boeddha: ⁴⁶³

• *Toen mijn geest aldus geconcentreerd, geheel zuiver, geheel gelouterd, ontdaan van affecten, buigzaam, werkbaar, stabiel en onbeweeglijk geworden was, richtte ik hem op de kennis die bestaat uit de herinnering aan vroegere verblijfplaatsen.*

Ik herinnerde mij vele verschillende vroegere verblijfplaatsen, namelijk één leven, twee levens, drie levens (...) vele tijdperken van inkrimping, vele tijdperken van uitdijen: “op die en die plaats heette ik zo en zo, hoorde ik tot die en die familie, was ik van die en die stand, voedde ik me zo en zo, ervoer ik dat en dat geluk en ongeluk, werd ik zo en zo oud.

Toen ik dan uit dat bestaan wegviel, verscheen ik in het volgende bestaan (...) Aldus herinnerde ik mij in bijzonderheden en details vele verschillende vroegere verblijfplaatsen.

Dit eerste weten bereikte ik in de eerste nachtwake.

Onwetendheid werd vernietigd. Weten verrees, duisternis werd vernietigd en licht ontstond, zoals dat gebeurt bij iemand die voortdurend alert, bezield en vastberaden is.

Een dergelijk opgekomen gelukkig gevoel echter nam mijn geest niet blijvend in beslag.

Toen mijn geest aldus geconcentreerd, geheel zuiver, geheel gelouterd, ontdaan van affecten, buigzaam, werkbaar, stabiel en onbeweeglijk geworden was, richtte ik hem op de kennis van het heengaan en weer oprijzen van de wezens.

Met mijn zuiver, bovenmenselijke, helderziende oog zag ik hoe de wezens heengaan en weer oprijzen, de minderwaardige en de hoogstaande, de mooie en de lelijke, de gelukkige en de ongelukkige.

Ik onderkende hoe de wezens overeenkomstig hun kamma wedergeboren worden (...)

Aldus zag ik met mijn zuivere, bovenmenselijke, helderziende oog hoe de verschillende wezens overeenkomstig hun kamma heen gaan en weer oprijzen.

Dit tweede weten bereikte ik in de middelste nachtwake.

Onwetendheid werd vernietigd. weten verrees, duisternis werd vernietigd en licht ontstond, zoals dat gebeurt bij iemand die voortdurend alert, bezield en vastberaden is.

*Een dergelijk opgekomen gelukkig gevoel echter
nam mijn geest niet blijvend in beslag.*

*Toen mijn geest aldus geconcentreerd, geheel zuiver, geheel
gelouterd, ontdaan van affecten, buigzaam, werkbaar, stabiel en
onbeweeglijk geworden was, richtte ik hem op de kennis van de
vernietiging van de mentale vergiften.*

Ik onderkende naar waarheid:

*“Dit is lijden;
dit is de oorsprong van het lijden;
dit is de beëindiging van het lijden;
dit is de weg die naar de beëindiging van het lijden voert.”*

Ik onderkende naar waarheid:

*“Dit zijn de mentale vergiften;
dit is de oorsprong van de mentale vergiften;
dit is de beëindiging van de mentale vergiften;
dit is de weg die naar de beëindiging
van de mentale vergiften leidt.”*

*Bij mij die zo wist, die zo zag,
werd de geest bevrijd van het vergif van zinnelijke begeerte,
werd de geest bevrijd van het vergif van wedergeboorte
en werd de geest bevrijd van het gif van onwetendheid.*

In de bevrijde geest rees de kennis op dat hij bevrijd was:

*“Vernietigd is geboorte, geleefd het heilige leven,
gedaan is wat gedaan moest worden,
er is niets meer dat tot terugkomst hier leidt”,
zo besefte ik.*

*Dit derde weten bereikte ik in de laatste nachtwake.
Onwetendheid werd vernietigd. weten verrees, duisternis werd
vernietigd en licht ontstond, zoals dat gebeurt bij iemand die
voortdurend alert, bezield en vastberaden is.*

*Een dergelijk opgekomen gelukkig gevoel echter
nam mijn geest niet blijvend in beslag. •*

Siddattha was tot volledig inzicht gekomen.

Hij was een *Annatavin* ⁴⁶⁴ geworden. Hij had volledig inzicht verworven. Hij was compleet ontwaakt. Hij had zichzelf gerealiseerd.

Zo verwierf de Boeddha—op *Vesakha Purnima* ⁴⁶⁵—*Samma Sambodhi*. ⁴⁶⁶

Deze Zelfrealisatie ontlokte bij de Boeddha spontaan volgend statement: ⁴⁶⁷

• *Anekajatisamsaram
sandhavissam anibbisam
gahakaram gavesanto
dukkha jati punappunam.*

*Vele geboorten heb ik samsara doorlopen,
Op zoek naar de bouwer van dit huis,
Maar vergeefs heb ik gezocht.
Pijnlijk is het om steeds weer geboren te worden.*

*Gahakaraka ditthosi
puna geham na kahasi
sabba te phasuka bhagga
gahakutam visamkhitam
visamkharagatam cittam
tanhanam khayam ajjhaga.*

*Maar nu heb ik je gezien, Huizenbouwer !
Je zult niet nogmaals dit huis voor me bouwen:
Al je spanten zijn gebroken,
En je nokbalk is versplinterd.
Mijn geest heeft het Ongeconditioneerde bereikt,
Begeerte is tot stilstand gekomen. •*

Van dit ogenblik af komt aan de spirituele queeste van *Siddhattha Gotama* een einde. Hij transformeerde tot *Boeddha*, tot *Verlichte*, tot volkomen *Ontwaakte*. *Anuttaram samma sambodhim*.

En op slag verkreeg het godvergeten dorpje *Uruvela*, gelegen *in the middle of nowhere*, de status van ‘Navel van het Universum’. *Plóts* verwierf het een pleiade aan nieuwe eigennamen: *Sambodhi*, *Mahabodhi*, *Bodhimanda* en *Vajrasana*. ⁴⁶⁸ *Noblesse oblige*.

Omringd door duizenden pelgrims schuif ik langs de oostelijke poort het tempelcomplex binnen. De meest verheven plaats voor alle boeddhisten op aarde. Het majestatische silhouet van de 52 meter hoge, in zandsteen opgetrokken, piramidale *Mahabodhi*-tempel, gebouwd op een vierkant grondvlak, met een zijde van 15,2 meter breed, tekent zich torenhoog af tegen een gesluisde blauwe hemel.

Deze entree laat me niet onverschillig.

Op elke hoek van de tempel bevindt zich een torentje. Deze torentjes zijn duidelijk replica's van de hoofdtoren. Achter de *Mahabodhi*-tempel verschijnen de

contouren van de *bodhi*-boom. Ik weet dat zich daar de *vajrasana* ⁴⁶⁹ bevindt. De weg ernaar toe is rijkelijk omzoomd met ontelbare votief-*stupas* en *chaityas*.

Maar wat ik hier zie is niet het originele bouwwerk. Deze *Mahabodhi*-tempel heeft vele antecedenten. ⁴⁷⁰

De archeologische opgravingen van de Brit *Alexander Cunningham* ⁴⁷¹ in 1872 toonden drie constructieperioden aan. De eerste fase omvat de bouw van een tempel—met een schrijn onder de *bodhi*-boom—in de 3de eeuw vóór GTR door keizer *Ashoka*. Een tweede fase—de renovatie van het oorspronkelijke *bodhi*-schrijn—situeert zich rond de 1ste eeuw GTR, door *Surangi* en *Nagadevi*, de echtgenotes van *Sunga*-koningen. En een derde fase doet zich een eeuw later voor (*Huviska*-periode, 2de eeuw GTR), toen het veruitwendigen van de Boeddha door beelden (*P. buddharupa*) opgeld maakte, en heiligdommen werden opgericht om die beelden een plaats te geven. *Cunningham* suggereerde dat de hele *Mahabodhi*-tempel, zoals hij vandaag te zien is, voornamelijk de structuur behouden heeft van de *Huviska*-periode (111-138 GTR). Daar deze tempel gebouwd werd bovenop de overblijfselen van het heiligdom van *Ashoka*, staat de *Vajrasana*-troon nog steeds op zijn oorspronkelijke plek.

In de 7de eeuw GTR werd de tempel gerenoveerd door de boeddhistische *Paladynastie* van Bengalen. Zo werd een nieuwe basaltplaat geplaatst op de plaats van de *vajrasana*. De Chinese pelgrim, *Xuanzang*, refereert hiernaar in zijn reisverhaal.

Aan het einde van de 12de eeuw GTR werd de tempel geplunderd en verwoest door de moslimbenden. Maar anders dan de meeste andere boeddhistische pelgrimsplaatsen werd *Bodhgaya* niet volledig uit de geschiedenis geschrapt. Zoals de Singalezen de *Mahabodhi*-tempel gedurende 900 jaar hadden onderhouden (van de 4de tot de 13de eeuw GTR), zo werd deze taak na de verwoesting op het einde van de 12de eeuw overgenomen door de Birmezen (van de 13de tot de 19de eeuw). Tijdens deze 600 jaar werden verschillende missies ondernomen door Birmeese koningen om de tempel te onderhouden en te herstellen. Wat niet wegneemt dat tegen het begin van de 19de eeuw *Bodhgaya* zich in een deplorabele toestand bevond. Maar men kan niet beweren dat *Bodhgaya* ooit helemaal vergeten werd.

Aan het einde van de 19de eeuw GTR werden, onder leiding van *Alexander Cunningham*, enorme renovaties uitgevoerd om de *Mahabodhi*-tempel in zijn oude glorie te herstellen en *Bodhgaya* te transformeren van een duistere spookstad tot een internationaal gewaardeerd bedevaartsoord.

Tot daar wat de archeologische wetenschap ons leert. Wat nu volgt is louter persoonlijke *ervaring*.

Via een prachtig gebeeldhouwd granieten gewelf in boogvorm, waar een imposante oude gewelfboog (*P. torana*) versierd met houtsnijwerk het geheel afsluit, bereik ik de binnenplaats van de tempel. Aan de linkerkant bevindt zich een klein tempeltje met de *Buddhapada* (*P.*)—een afbeelding van de voetafdrukken van de Boeddha. Dit spreekt me geweldig aan: de metaforische verwijzing naar de Boeddha door een vluchtige voetafdruk. De *tilakkhana* in een vorm gegoten.

Recht tegenover dit *Buddhapada*-tempeltje ontwaar ik een rij van kleine schrijnen met aangeklede en beschilderde Boeddha-, *bodhisattva*- en *Hindu*-beelden. Deze schrijnen werden gebouwd in de tijd dat het boeddhisme in *Bodhgaya* compleet weggeveegd was en het verlaten heiligdom in de 17de eeuw GTR ingenomen werd door een *Shiva*-sekte.⁴⁷² Tot op vandaag worden op deze plaats *pujas* gehouden ter ere van *Shiva*.

Plots sta ik oog-in-oog met een verguld Boeddha-beeld uit de 10de eeuw GTR⁴⁷³ in de *bhumisparsa mudra* (*P.*), waar de Boeddha de aarde tot getuige neemt voor zijn volkomen Zelfrealisatie. De ruimte is gevuld met een bedwelmende geur van bloemen en wierook. Tot mijn verbazing zie ik dat de *Bhagavat* niet op een lotusbloem zit maar op een gedecoreerd kussen.

Een ander schrijn, aan de top van de tempel gelegen, herbergt een beeld van de moeder van de Boeddha, *Mahamaya*.

Wanneer ik de tempel verlaat en kloksgewijs langs de tempel loop, bereik ik het *sacrum sacrorum* van het *Mahabodhi*-complex—de exacte locatie waar *Siddhattha Gotama* tot Zelfrealisatie kwam. Dit is de 'Zegetroon van alle Boeddhas'. Dit is de 'Navel van het Universum': de plek 'waar inzicht oprees, wijsheid ontsproot, helder begrip ontstond'.

Aan de achterkant van de *Mahabodhi*-tempel staat de *Bodhi*-boom. De boom wordt door boeddhisten *bodhirukkha*⁴⁷⁴ genoemd, maar voor botanisten is zijn naam heel wat minder prozaïsch: *ficus religiosa*. Het is een variëteit van de vijgenboom. Het exemplaar dat achter de *Mahabodhi*-tempel staat is geplant in de tweede helft van de 19de eeuw en zou een nazaat zijn van de oorspronkelijke boom waaronder *Siddhattha Gotama* tot Zelfrealisatie kwam en Boeddha werd. Bij elk windje vallen er een paar bladeren op de grond. Telkens wordt er net niét voor gevochten.

Aan de voet van de *Bodhi*-boom bevindt zich het oudste object dat door de pelgrims kan bekeken worden in *Bodhgaya*, namelijk een grote rechthoekige steen met een afmeting van 143 x 238 x 13,5 cm en gemaakt van gepolijste *Chunar*-zandsteen. De steen zelf ligt op een verhoogd platform.

De 'Plaats van Verlichting' (*P. Bodhi Pallanka*) van de externe *vajrasana* bevindt zich—stevig ommuurd om de devotionele energie van sommige pelgrims toch enigszins in eerbare banen te leiden—tussen de *bodhi*-boom en de *Mahabodhi*-tempel.

Vermoed wordt dat deze steen oorspronkelijk door keizer *Ashoka* over de *vajrasana* werd geplaatst. Dit wordt bevestigd door het materiaal waaruit de steen is gemaakt: de steen is afkomstig uit dezelfde steengroeve die de *Ashoka*-pilaren leverde. Verder is de bovenplaat versierd met ongebruikelijke geometrische ontwerpen, terwijl de rand versierd is met palmbomen en ganzen.⁴⁷⁵ Dit versterkt nogmaals het vermoeden dat deze *vajrasana* dateert uit *Ashoka*'s tijd: eenzelfde ontwerp van palmboom en ganzen is te vinden op het kapiteel van de *Ashoka*-zuil in *Sanchi*.

Ik probeer een plaatsje te vinden om te mediteren onder de machtige kruin van de *bodhi*-boom, met de bedoeling om deze plaats te fixeren in mijn geheugen. Maar mijn poging strandt in het zicht van de aankomstlijn. Ik word gewoon meegezogen door de stroom bedevaarders.

Omstuwd door duizenden pelgrims circumambuleer⁴⁷⁶ ik driemaal rond de tempel. Met méér verbazing dan overtuiging. Elke wilsintentie ontbreekt. De processie gaat zijn *spontane* gang. Onwillekeurig denk ik aan het *Proces*—het ontstaan en vergaan van alle vormen.

Ik schuifel verder, tussen en verenigd met duizenden mede-pelgrims, in witte, bruine en oranje pijen; in *saris* en jeans; met een weelderige hardos en kaalgeschoren. Alle nationaliteiten. Alle rassen. Hier is het hele mensdom op een kluit verzameld. In alle graden en hoedanigheden.

Bodhgaya herbergt tegenwoordig monasteria van verschillende boeddhistische landen en van verschillende stromingen. Het vormt een levendig boeddhistisch spectrum waar monniken, pelgrims, bedevaarders en *yogi's* uit alle tradities een plaatsje opeisen om te mediteren, te chanten en eer te betonen aan de Boeddha.

Ik sta verbluft over de enorme hoeveelheid sectaire stromingen die de *buddhasasana* onderschrijven. Vormelijke uitwassen. Menselijke perceptie. *Buddharupa*. Maar de kern prevaleert overal: de *Dhamma* is één. Er is geen halve waarheid. Er bestaan verschillende voertuigen (*P. yanas*),⁴⁷⁷ maar er is slechts één pad. *Ekayana-magga*.

Ik kijk rondom mij en zie de meest eigenaardige dingen.

Ik zie *yogi's* diep verzonken in meditatie. Maar evenzeer pelgrims die zich eindeloos prostreren.⁴⁷⁸ *Yatri* die zich vol overgave op de grond voor de *Bodhi*-boom werpen om te trachten een afvallend blaadje te bemachtigen. Die boeddha-beelden besprenkelen. Die wierookstokjes branden. Gebedsvlaggetjes ophangen. Goudvelletjes aanbrenge. Zelfs op ordinaire, naakte stenen. Massa's vruchten, bloemen en slingers worden geofferd. Aan- en afgevoerd, duidelijk volgens een vast stramien. *Pujas* te veel om op te noemen. De meest eigenaardige vormen van *bhakti*⁴⁷⁹ lijken hier tot norm verheven.

Ik zie met lede ogen toe hoe moeilijk de meeste pelgrims kunnen omgaan met de *leegte* van het bestaan. Het constante grijpen naar allerlei vormen van devotie is aandoenlijk.

Ik doe écht moeite om te begrijpen hoe al deze uiterlijke vormen ‘vaardige hulpmiddelen’ kunnen zijn tot bevrijding.

Sir Edwin Arnold: ⁴⁸⁰

• *Forests of flowers are daily laid upon his stainless shrines, and
countless millions of lips daily repeat the formula
“I take refuge in Buddha !”* •

Het brengt mijn gedachten heel ver terug in de tijd. Naar *Yangon*, Birma. De *Shwedagon*, waar ik eveneens met stijgende verbijstering de meest exquisite staaltjes van *bhakti* heb aanschouwd. Tot en met het ontelbare keren uitbundig en liefdevol wassen van een stenen beeldje dat de kleine *Siddhattha* voorstelt, door steeds nieuwe scharen devote vrouwelijke adepten. Religieus exhibitionisme.

Dit is *mijn* wereld niet.

Zal het ook *nooit* worden. *Buddharupa* heeft geen plaats op de *essentie* van het Edele Achtvoudige Pad. Maar ik *probeer* te begrijpen dat al deze uitingen voor velen een *upaya* van troost zijn. Veruitwendigingen. Manifestaties van een bepaalde gedachten-inhoud. Maar hoe ze ooit tot bevrijding *kunnen* leiden zal me steeds een raadsel blijven. Overeenkomstig de woorden van de Meester kunnen de wortels van de verkeerde opvattingen die *dukkha* veroorzaken immers slechts uitgeroeid worden door—aandachtig en gelijkmoedig—diep in jezelf te kijken. *Diep-in-jezelf-te-kijken*.

De Boeddha in de *Brahmajala-Sutta:* ⁴⁸¹

• *Wanneer vipassana niet beoefend wordt is het onmogelijk om de
ware natuur te onderkennen van percepties en gewaarwordingen.
Wanneer men echter tot de wortels van de ware natuur van de
percepties en gewaarwordingen doordringt, zal men de
vergankelijke en onderling afhankelijke aard van alle
verschijnselen zien.* •

Men penetreert niet tot de wortels van de percepties en gewaarwordingen door een boeddha-beeldje devoot te wassen. Evenmin door tot één-of-àndere god te bidden. En hier worden de Boeddha-beelden (*P. buddharupa*) massaal vereerd als waren het goden. Afgoden.

Buiten de directe omgeving van de *Mahabodhi*-tempel spreiden zich de tuinen uit. Om en rond deze tuinen ontwaar ik honderden votief *stupas*. De onversierde

stupas met halfronde koepels zijn ouder dan de mooi geciseleerde exemplaren met platte koepels, die dateren uit de *Pala*-periode. Maar ook deze kennis raakt alweer de essentie niet. Kennis en wijsheid blijft een moeilijk huwelijk.

De volgende ochtend, 's morgens vroeg, begeef ik me, vergezeld van *Sudhir*, stilzwijgend naar het *Mahabodhi*-tempelcomplex. Op een paar straatvegers na zijn we alleen. Als *partners in crime* spreiden we, vóór het ochtendgloren, onze *zafus* uit onder de *bodhi-boom* en nemen de meditatiehouding aan.

Vreemd hoe ik in de complete stilte van onze gemeenschappelijke *vipassana*-beoefening mijn *kalyanamitta* aanvoel. Ons gemeenschappelijk pad van zelftransformatie door zelf-observatie. Het ervaren van de boeddhanatuur die in ieder aanwezig is. Het penetrerende besef dat er al-bij-al weinig nodig is om tot bevrijding te komen. Het inzicht dat innerlijke vrede voor iedereen binnen handbereik ligt. Wanneer we de manifestatie van de *Dhamma* zien in alle verschijnselen. Zonder ons ermee te identificeren. Zonder ernaar te grijpen.

We are awakening. Dawn is breaking. Waves are coming in. ⁴⁸² *Pabhata.* ⁴⁸³ Ik prijs me gelukkig in zijn gezelschap. Dit is het hele heilige leven.

Upaddha-Sutta: ⁴⁸⁴

• *Ik heb gehoord dat de Verhevene één keer bij de Sakyans verbleef in een stad genaamd Sakkara. Ananda ging naar de Verhevene toe, boog eerbiedig voor de Boeddha en ging naast hem zitten. Terwijl hij daar zat, zei Ananda tegen de Verhevene:*

'Dit is het halve heilige leven, Heer: het hebben van bewonderenswaardige mensen als vrienden, als metgezellen en als collega's.'

'Zeg dat niet, Ananda. Zeg dat niet. Het hebben van bewonderenswaardige mensen als vrienden, metgezellen en collega's is eigenlijk het hele heilige leven.'

Wanneer een monnik bewonderenswaardige mensen als vrienden, metgezellen en collega's heeft, mag je verwachten dat hij het Edele Achtvoudige Pad ontwikkelt en voortzet. •

Wanneer ik mijn meditatie beëindig, zie ik dat er een blad van de *bodhi-boom* naast mij ligt. Dankbaar raap ik het op. Daar zal ik bij mijn terugkeer iemand gelukkig mee maken. En zélf vreugde scheppen in dit geluk. Medevreugde. *Mudita.* ⁴⁸⁵

Volgens de *Pali*-canon vertoefde de Boeddha de eerste 49 dagen na zijn Zelf-realisatie in de nabijheid van de *vajrasana*—mediterend op zeven verschillende plaatsen.

De eerste week verbleef hij op de plaats waar hij tot Ontwaken kwam. Deze eerste week draagt de naam *Pallanka Sattaha*.⁴⁸⁶ Op het einde van deze eerste week, waarin de Boeddha meditatief verzonken bleef in de gelukzaligheid van zijn Ontwaken, kwam hij uit zijn meditatieve absorptie en contempleerde de hele nacht over Afhankelijk Ontstaan (*P. paticca samuppada*).⁴⁸⁷

Zijn eindconclusie was klaar en duidelijk: dingen behoeven geen schepper. Ze ontstaan eenvoudigweg uit en door elkaar. In zijn uiterste eenvoud is het principe van onderlinge afhankelijkheid onpeilbaar diep.⁴⁸⁸

—Bodhgaya - Mahabodhi Tempel - Pallanka Sattaha. De eerste week na zijn Ontwaken verbleef de Boeddha bij de Bodhi-boom, meditatief verzonken in de gelukzaligheid van zijn Zelfrealisatie—

Volgens deze leerstelling kan géén énkél verschijnsel, géén énkél fenomeen (*P. dhamma*, zonder hoofdletter) uit zichzelf voortkomen, uit zichzelf voortduren en uit zichzelf teniet gaan.

Het ontstaan van één *dhamma* is afhankelijk van het ontstaan, het aanhouden en het vergaan van alle andere *dhammas*. *Dhammas*—evenzeer als de *khandhas* waaruit wij zijn samengesteld—bezitten géén onafhankelijk bestaan.

Alles is afhankelijk van andere elementen en heeft geen begin en geen einde. Ook wij niet. Sinds onheuglijke tijden rolt het proces van Afhankelijk Ontstaan, zonder enige onderbreking, voort als een vloeiende stroom.⁴⁸⁹

De *yogi* die dit *direct experiëntieel* ervaart (*P. bhavana-maya-panna*) bevrijdt zichzelf.

De tweede week vertoefde de Boeddha ongeveer 60 meter ten noorden van de *Bodhi*-boom, waar hij—'zonder met de ogen te knippen'—de boom waaronder hij tot Zelfrealisatie kwam, gedurende zeven dagen fixeerde. Volgens de legende toonde de Boeddha op deze manier zijn dankbaarheid voor de boom die hem bescherming geboden had.

Deze plaats kreeg de naam *Animisa-lokana* of naar het schrijn dat voor die gelegenheid werd opgericht, namelijk: *Animisa Chaitya*.⁴⁹⁰ In de 3de eeuw vóór GTR liet keizer *Ashoka* op deze plaats een pilaar oprichten. Maar of deze pilaar de originele zuil is blijft twijfelachtig. Noch *Faxian*, noch *Xuanzang* maken in hun gedetailleerde reisverslagen gewag van een *Ashoka*-zuil, wat erop wijst dat de zuil op dat ogenblik vernield of verplaatst werd. De pilaar die de pelgrim nu ziet, werd gevonden naast de *stupa* die zich bevindt aan de overkant van de *Neranjara*-rivier in *Bodhgaya*. Deze zuil werd verplaatst naar *Gol Patthar* in *Gaya* aan het begin van de 19e eeuw en verhuisde vervolgens naar zijn huidige locatie in 1956. Het 'kan' een deel zijn van de pilaar die oorspronkelijk door *Ashoka* werd opgericht in *Bodhgaya*, maar dit is niet zeker.⁴⁹¹ De tweede week noemt men *Animisa Sattaha*.⁴⁹²

Aan de noordzijde van de *Mahabodhi*-tempel bevindt zich een verhoogd platform, waar de Boeddha in de 3de week *loopmeditatie* beoefende.

—Bodhgaya -Mahabodhi Tempel - Cankamana, de plaats waar de Boeddha loopmeditatie beoefende, tijdens de derde week na zijn Zelfrealisatie—

Dit wordt gesymboliseerd door zeven Lotusbloemen die de plaats aangeven waar de Boeddha *kinhin* beoefende. Hij wandelde op-en-af, niet met de bedoeling om 'ergens' naar toe te gaan of om 'ergens' aan te komen. Hij wandelde enkel om te *wandelen*. In het NU. Enkel om zich van elke stap *bewust* te zijn. Bewust van het éénmalig moment van elke stap. Bewust van de vergankelijkheid van elke stap. *Anicca*. Elk moment werd een juweel—een Lotusbloem.

De plaats kreeg de naam van *Cankamana*, letterlijk '*juwelen wandeling*'.⁴⁹³ De derde week draagt de naam *Ratanacankama Sattaha*.⁴⁹⁴

De vierde week—*Ratanaghara Sattaha*⁴⁹⁵—bracht de Boeddha in diepe meditatie door in het '*Juwelen Huis*'—een metafoor voor de *Abhidhamma*. Dit '*Juwelen Huis*' bevindt zich ten noordwesten van de *bodhi*-boom.

Het enige dat van dit heiligdom overblijft zijn de opstaande muren en de originele stenen deuropening met erg mooi snijwerk. De beelden die in de tempel zijn bijgezet zijn van recente datum.

—Bodhgaya -Mahabodhi Tempel - Ratanaghara Sattaha: meditatie over de Abhidhamma—

Vooraf de reflectie over de scherpzinnige leer van de *patthana*⁴⁹⁶ beroerde de Boeddha diep. Terwijl de Boeddha hierover nadacht '*ontstond er grote vervoering in zijn geest, waardoor spectraal licht zijn lichaam omgaf*'.

Dit wordt gesymboliseerd door de verschillende kleuren van de boeddhistische vlag.

—Bodhgaya - Mahabodhi Tempel—

Ook de vijfde week verbleef de Boeddha in meditatie, waar hij nadacht over de *Dhamma*. Ditmaal onder de *Ajapala Nigrodha*-boom.⁴⁹⁷ Daarom wordt deze vijfde locatie geïdentificeerd als de *Ajapala Sattaha*.⁴⁹⁸

Op deze plaats proclameerde de Boeddha de kwaliteiten die een '*Ware Brahmaan*' uitmaken. De herdefiniëring van het woord '*brahmaan*' was het rechtstreekse gevolg van de vraag van een arrogante brahmaan die de Boeddha vroeg aan welke voorwaarden een brahmaan volgens hem moest voldoen. Deze voorwaarden zijn expliciet beschreven in de *Dhammapada*.⁴⁹⁹

De zesde week—*Mucalinda Sattaha*⁵⁰⁰—zette de Boeddha zijn meditatie verder aan de *Mucalinda*-boom (*L. Barringtonia acutangula*), gelegen vlakbij een vijver die zich zuidelijk van de *Mahabodhi*-tempel bevond. Volgens de legende beschermde de slangenkoning van de vijver, *Mucalinda*, de mediterende Boeddha tegen de regen en de koude, toen een hevig onweer losbarstte, door zich over hem te buigen.

Maar wars van deze mythologische benadering, is zelfs de locatie van de vijver perceptie. De oorspronkelijke *Mucalinda*-vijver zou de ondiepe groezelige poel zijn die zich anderhalve kilometer verder bevindt.⁵⁰¹ Op zich een reden voor mij om die poel nadrukkelijk op te zoeken en zo de perceptuele illusie te doorprikken.

De zevende week tenslotte—*Rajayatana Sattaha*⁵⁰²—verbleef de Boeddha onder de *Rajayatana*-boom (*L. Buchanania latifolia*), op een plaats ten zuiden van de *Mahabodhi*-tempel.

Het is de plaats waar twee handelaars uit *Suvanna Bhumi* (Birma, het huidige Myanmar), de gebroeders *Tapussa* en *Bhallika*, hem rijst en honing aanboden.

—Bodhgaya - meditatie aan de voet van de Mahabodhi boom—

Zij namen toevlucht tot de Boeddha en de *Dhamma* door de bekende woorden te citeren: '*Buddham saranam gacchami. Dhammam saranam gacchami*'. Op deze manier werden beide Birmanen zijn eerste lekenvolgelingen. Een symbolisch feit. De eerste discipelen waren *upasakas*, geen *samanas*.

Vooraleer zij de Boeddha verlieten vroegen ze hem om een tastbaar voorwerp van verering (*P. buddharupa*). De Boeddha offereerde hen acht hoofdharen. De legende verhaalt verder dat de twee handelaars, bij hun terugkeer in *Yangon*, een tempel bouwden rond deze relikken. Dit werd de *Schwedagon Pagode*.

Rondom het *Mahabodhi*-complex staat het vol met allerlei boeddhistische tempels en heiligdommen, meestal gebouwd in opdracht van de verschillende landen waar het boeddhisme beleden wordt. Deze tempels zijn gebouwd in de traditionele bouwstijl van de onderscheidene landen, maar zijn van recente datum. Het oudste gebouw is het *Mahabodhi Resthouse*, dat rond 1900 GTR gebouwd werd in opdracht van *Anagarika Dharmapala*.

Hetgeen veel zegt over de perceptie die deze plaats omgeeft en die—naar ieders meug—met veel bravoure in stand wordt gehouden.

Naast het *Resthouse* bevindt zich een Tibetaanse tempel van de *Gelugpa* sekte. Binnenin impressioneerde me een mooi *Maitreya*-boeddhabeeld. Ook de *Wat Bodhgaya*—de Thai-inbreng in dit tentoonstellingspark is mooi gestileerd.

Het Archeologisch Museum van *Bodhgaya* kan me niet boeien: de mooiste beelden die in de 19de eeuw werden opgegraven bevinden zich in diverse Indische musea, terwijl ook heel wat artefacten gewoonweg verdwenen zijn. Hetgeen er nogmaals op wijst dat het beheer van de *Mahabodhi*-site best dringend volledig in handen van boeddhisten komt.⁵⁰³

Tenslotte nog een woordje over het paleis van de *Mahant*,⁵⁰⁴ dat zich bevindt tussen de *Mahabodhi*-tempel en de *Neranjara*-rivier. Het gebouw werd opgericht door brahmaanse asceten in een periode dat er geen boeddhisten meer waren in *Bodhgaya*. Ook hier geldt: wat verlaten wordt, zoekt een nieuwe meester. Verschillende boeddhistische beelden werden in het gebouw geïncorporeerd. Doch wat meest opvalt is de noeste ijver die de brahmanen aan de dag leggen om de luttele bezoekers enkele *roepies* uit de zak te schudden. Het blijft moeilijk om oude gewoontepatronen te veranderen.

Achter de *Mahant*-tempel liggen de zandbanken van de *Neranjara*-rivier, die momenteel luistert naar de naam van *Nilajan* of *Lilajan*. Enkele kilometers stroomafwaarts van *Bodhgaya* versmelt de *Neranjara* met de *Mohana*, om samen de *Phalgu*-rivier te vormen.

In de dagen dat ik in *Bodhgaya* verblijf is dit, samen met de meditatie tuin nabij de *Mahabodhi*, mijn geliefde pleisterplaats. Ik hou ervan om in de late middagzon langs de boorden te dwalen van deze brede, ondiepe rivier, waar de Boeddha 2600 jaar geleden zijn bad nam.

Bij nadere beschouwing stel ik vast dat mijn voorkeur uitgaat naar twee plaatsen waar geen *buddharupa* aan te pas komt.

Wanneer ik 's avonds terug bij de groep aansluit die een tweede bezoek gebracht heeft aan de *Burmese Temple*, verneem ik dat twee *bhikkunis* onze *yatra* vervolgen tot in *Vesali*. Een eenzame tocht door de deelstaat *Bihar* leek hen toch iets te riskant en uitdagend.

Buiten het *Mahabodhi*-tempelcomplex ontvouwt zich voor mij de winkelstraat—zonder-naam⁵⁰⁵ van *Bodhgaya*: een lange boulevard (nou ja), volgepakt met winkeltjes, *booths* en eethuisjes van allerlei pluimage. Winkeltjes is een te groot woord voor iets dat eerder op garages lijkt: drie muren met vooraan een garagepoort als afsluiting.

Ondanks het nederige karakter van deze langgerekte *shopping mall* heerst er een drukte van jewelste: *ricksaws*, fietsen, motorrijwielen en alle andere denkbare

uitwassen van mobiliteit werpen hopen stof op en vervuilen verder onheilspellend de reeds erg gepolluceerde lucht. Het maakt ademen haast onmogelijk. Een stofmasker is hier een bittere noodzaak. Verder maken de vele heilige koeien het winkelende rondstruinen erg vettig en glibberig. Maar dit lijkt kopers noch verkopers te verontrusten. Zelfs in de grootste armoede en smerigheid blijft hebzucht stevig overeind. *Wallahs* ⁵⁰⁶ brengen hier, met veel overtuigingskracht, hun waar aan de man/vrouw: boeddhabeeldjes in alle vormen en kleuren, religieuze vlaggetjes, *malas*, ⁵⁰⁷ herdenkingsmedailles, kaarsen, ex-voto's, wierookstokjes, zelfs bundels van kleine roepie-bankbiljetten om uit te delen aan de bedelaars is hier koopwaar: roepies-voor-roepies tegen een commissie van 10%...

De processie pelgrims die nog maar net devoot rond de *Mahabodhi*-tempel circumambuleerde, transformeert automatisch en gezwind tot een joelende, marchanderende toeristentroep. Als een zwerm sprinkhanen storten ze zich enthousiast op de uitgestelde handelswaar. Een *outlet* is er niets tegen. De vraatzucht is enorm. Van enige verzaking (laat staan een poging tot) is geen sprake meer. Hier is *Yama* onbetwistbaar heer-en-meester. De Wereld van de Vormen heeft hij subtiel klaargelegd voor de reikhalzende en grijpgrage ogen en handen van zijn gewillige, onwetende slachtoffers.

Dhammapada: ⁵⁰⁸

*'Subhanupassim viharantam
indriyesu asamvutam
bhojanamhi camattannum
kusitam hinaviriyam
tam ve pasahati Maro
vato rukkham va dubbalam.'*

- *Wie zich focust op aangename [zintuiglijke] dingen,
Zijn zintuigen niet in bedwang houdt;
Overdadig eet,
Vadsig is,
En geen energie bezit,
Zal door Mara overweldigd worden,
Net zoals de wind een zwakke boom velt.* •

Wanneer *shopping* een medicijn vormt tegen depressie, zoals in het Westen, moet de mentale weerbaarheid in *Bodhgaya* bijzonder hoge toppen scoren.

Gelijkmoedig bekijk ik dit schouwspel van geven en nemen. De paringsdans van bieden en afbieden. Van boeken naar Tibetaanse gebedsvlaggen over allerlei devotie-prullaria tot zijden sjaaltjes. Ik kijk naar het verlangen in de ogen. De jacht naar wereldse vormen. Hebben en worden. Maar niet 'zijn'.

Bodhgaya is dé ideale plaats om de menselijke natuur te observeren. Niet verwonderlijk dat juist *hier* de Boeddha tot Zelfrealisatie kwam. Immers ook hier, op deze gezegende plaats, geldt de eeuwige natuurwet—de *Dhamma*. De zo-

heid van de dingen (*P. tathata*). Ook hier is vergankelijkheid permanent aanwezig. Ook hier geldt dat we alles moeten achterlaten. Loslaten. Onze overvloed—ons teveel aan alles—afgeven. Zelfs in *Bihar*:

Maar evenzeer geldt dat de manier waarop we zélf omgaan met *anicca* uiteindelijk bepaalt of we onszelf bevrijden of niet: het is niet wat er met ons gebeurt dat onze *ervaring*, ons karakter en ons *kamma* bepaalt, maar wél de manier waarop we onszelf *verhouden* tot wat er met ons gebeurt, i.c. hoé diep we de *tilakkhana* in onszelf (kunnen) realiseren en hoé *gelijkmoedig* we het hele *proces* van ontstaan en vergaan (kunnen) aanvaarden.

Ik trek me terug—meditatiebankje en *zafuton* onder de arm—in het meditatiepark waarover ik, door het betalen van enkele schamele roepies, als een *maharaja* de alleenheerschappij verwerf. Zo vind ik in dit mooie park, in de uithoek van het *Mahabodhi*-complex de rust waar ik naar op zoek ben.

Vanuit deze stille observatiehoek geniet ik—samen met de bewaker/ontvanger van dit meditatieve kleinood—van de prachtige omgeving. Van de vele kleine *stupas* en *chaityas* die hier, alom verspreid, in de tuinen staan. De *Mahabodhi*-tempel laat er mededogend zijn majestatische schaduw over vallen.

'*Namo tassa bhagavato arahato samma sambuddhassa*'⁵⁰⁹ realiseert zich zonder recitatie. Zonder prostratie. Zonder *mala*. Enkel door persoonlijke beoefening. Meditatie. *Patipatti*.

Dhammapada:⁵¹⁰

*'Tumhehi kiccam atappam
akkhataro tathagata
patipanna pamokkhanti
jhayino marabandhana.'*

• *Jij moet zélf de inspanning doen.
De Boeddhas wijzen slechts de weg.
Wanneer je het pad volgt en hierover mediteert
Zal je bevrijd worden van de ketens van Mara.* •

Ik adem in... Ik adem uit...

Ik stop de tijd. Hou mijn bewustzijn in het NU. *This is here. Not the past. Not the future.* Meditatie slokt me op. Absorbeert me. Alles wordt één. Energie. Vibraties. Eenheidsbewustzijn. *Ekaggata*.

---

⁴²⁴ *Neranjara (P), Syn.: Nairanjana (Skr.). De huidige benaming van de rivier is Nilajan of Lilajan. Enkele kilometer stroomafwaarts van Bodhgaya versmelt de Nilajan met de Mohana, om samen de Phalgu-rivier te vormen. Enkel tijdens het moessonseizoen is het een rivier. Het grootste deel van het jaar is het een droge zandbedding, met hier en daar een plas water.*

⁴²⁵ *Udana 7*

⁴²⁶ *Vatthupama-Sutta, Majjhima-Nikaya I:39*

⁴²⁷ *Maha-Saccaka-Sutta, Majjhima-Nikaya, 36:28*

⁴²⁸ *'Asitika, Kala (P): Eigennamen van Indiase planten.*

⁴²⁹ *Het Dungeshwari-gebergte werd in Boeddha's tijd het Pragbodhi-gebergte genoemd.*

⁴³⁰ *'devale' (Skr.): een hindoe-tempel.*

⁴³¹ *Durga is de moedergodin—Devi—van de hindoes. Haar naam betekent letterlijk: "zij die moeilijk benaderbaar is" of de "ontoegankelijke". Ze is de belichaming van de woede van de goden. Durga is een onoverwinnelijke krijgsgodin; ze strijdt tegen de mannelijke demonen die de wereldorde bedreigen. Durga wordt aanzien als één van de aspecten van de moedergodin, net zoals Kali, Parvati en Sati. Zij zal zich echter, in tegenstelling tot de andere devi's, nooit met een man verbinden, niet door vleierij noch door dreigementen: zij is de Maagd—"zij die zichzelf toebehoort"; zij is autonoom en ontoegankelijk. Ongenaakbaar. En dát is precies haar Grote Kracht.*

⁴³² *De Maha-Saccaka-Sutta, Majjhima-Nikaya 36, beschrijft de ascetische activiteiten waaraan Siddhattha Gotama zich overgaf in de omgeving van Rajagaha tijdens de zes jaren vóór zijn Zelfrealisatie.*

⁴³³ *'zendo' (Jap.): een ruimte voor boeddhistische meditatie.*

⁴³⁴ *de arupa-jhanas. De laatste twee arupa-jhanas—respectievelijk 'nietsheid' en 'noch-voorstelling-noch-geen-voorstelling' leerde Siddhattha van zijn leermeesters Alara Kalama en Udakka Ramaputta, maar deze diepe meditatieve staten brachten hem geen bevrijding uit dukkha.*

⁴³⁵ *Thera Ratthapala was vooral gekend voor zijn immens vertrouwen (P. Saddha). Zie: Ratthapala-Sutta, Majjhima-Nikaya 82*

⁴³⁶ *Mahasaccaka-Sutta, Majjhima-Nikaya, 36.33*

⁴³⁷ *Senanigama: Syn.: Senaninigama. De naam van de locatie vindt haar oorsprong in de naam van Sujata's vader, Senani, die deze plaats, gelegen aan de oevers van de Neranjara, in de nabijheid van Uruvela, bewoonde.*

---

⁴³⁸ *In India hadden en hebben tot vandaag de meeste locaties een 'heilige' boom, die vereerd wordt door de plaatselijke bevolking en waaraan geofferd wordt. De plaats was door Siddattha dus duidelijk niet lukraak gekozen. Het was een locatie waarvan redelijkerwijze kon verwacht worden dat er iemand langs zou komen, eer zou bewijzen aan de boom en hem misschien ook voedsel zou geven.*

⁴³⁹ 'melkrijst', wordt 'kheer' genoemd. Het is een lekkere, consistente, vullende Indische rijstpudding, bestaande uit gecondenseerde melk, rijst, pistachenoten, kardemom en rozijnen.

⁴⁴⁰ 'pindabat' (P): de dagelijkse bedeltocht van de monniken.

⁴⁴¹ *Ariyapariyesana-Sutta, Majjhima-Nikaya, i,167 — Vertaling de Breet, Jan & Janssen, Rob, De verzameling van middellange leerredes, Deel 1 - Sutta 26, p. 288*

⁴⁴² 'Jatakas' (P): letterlijk 'geboorteverhaal'; het zijn verhalen waarin een vorig leven van de Boeddha centraal staat. Meestal is het een verhaal of fabel van een dier; een mens of een deva. De Boeddha: 'Als men alle planten en bomen in de hele wereld zou fijnhakken tot rekenstokjes, zou daarmee niet het getal van mijn vroegere existenties uit te drukken zijn.'

In deze fabels zijn de morele principes en oefeningen samengevat die de Boeddha in zijn vorige levens in acht nam om zichzelf te ontwikkelen en te perfectioneren om tot Verlichting te komen. Deze verhalen illustreren de manier waarop de Boeddha zijn perfecties (P. paramis) bereikt heeft. Navolging van deze voorbeelden leidt vanzelfsprekend tot het gewenste kammische resultaat. Het einde van elke jataka bevat altijd een beknopte samenvatting waarin de Boeddha de verschillende 'acteurs' in het verhaal identificeert met hun geboorte ten tijde van zijn toespraak.

Zie: Kawasaki, Ken & Visakha, (1995), *Jataka Tales of the Buddha*, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka

⁴⁴³ 'bodhimanda' (P): de omgeving, de plaats onder de Bodhi-boom waar Siddattha Gotama tot Zelfrealisatie kwam en de Boeddha werd.

⁴⁴⁴ *Lalitavistara-Sutra, Mahayana*

⁴⁴⁵ *Zie Padhana-Sutta, Anguttara Nikaya, 4.13*

⁴⁴⁶ 'Tanha, Arati en Raga': Tanha (P) = verlangen, begeerte; Arati (P) = aversie, afkeer; Raga (P) = begeerte.

⁴⁴⁷ *Mara-Samyutta-Sutta, Samyutta-Nikaya, 4.25.23*

---

⁴⁴⁸ 'paramita' (Skr.); parami (P): letterlijk 'perfectie'; volledige perfectie; de hoogste staat; het is een heilzame mentale kwaliteit die het loslaten van het ego bevordert en zo tot bevrijding leidt. Het is een term die binnen de Dhamma gebruikt wordt om de perfectie van oefeningen te beschrijven. Paramis zijn geaccumuleerde verdiensten uit het verleden. Het is de ontwikkeling en integratie van de ontwaakte wijsheid in het alledaagse leven. Via constante beoefening slijten de paramis in en wel zó dat elke bewuste wilsintentie (P. cetana) vervaagt. Zo worden alle handelingen 'spontaan'.

In het Theravada worden er tien paramis gebruikt [zes in het Mahayana—zie infra]: vrijgevigheid (P. dana parami); moreel gedrag (P. sila parami); loslaten, niet-hechten, verzaken (P. nekkhamma parami); wijsheid, inzicht (P. panna parami); energie, ijver (P. viriya parami); geduld, tolerantie (P. khanti parami); streven naar waarheid (P. sacca parami); volharding, determinatie (P. adhitthana parami); liefdevolle vriendelijkheid (P. metta parami) en gelijkmoedigheid (P. upekkha parami).

De zes paramitas van het Mahayana zijn: vrijgevigheid (Skr. dana paramita); moreel gedrag (Skr. sila paramita); geduld, tolerantie (Skr. ksanti paramita); ijver (Skr. virya paramita); concentratie (Skr. dhyana paramita) en wijsheid (Skr. prajna paramita).

⁴⁴⁹ Bhayabherava-Sutta, Majjhima-Nikaya I, 21

⁴⁵⁰ 'de vierde jhana' (P. catutthajhana); zie Dubois, Guy, (2017), Satta-visuddhi. De Zeven Zuiveringen & de Zestien Fasen van Inzicht p. 262 e.v.

⁴⁵¹ pubbenivasanussati nana (P.) → pubbenivasa+anussati: pubbenivasa = het onderkennen van de vorige levens; anussati = het beschouwen van, het mediteren op; nana = inzicht.

⁴⁵² Maha-Saccaka-Sutta, Majjhima-Nikaya 36 — Vertaling de Breet, Jan & Janssen, Rob, De verzameling van middellange leerredes, Deel 1 - Sutta 36, p. 388 e.v.

⁴⁵³ Dit correspondeert met de 'bodyscan' die door sommige vipassana-technieken wordt toegepast.

⁴⁵⁴ 'kalapa' (P): Syn.: *attha-kalapa*. Volgens de *Abhidhammattha Saigaha*—een commentaar op de *Abhidhamma*, geredigeerd tussen de 5de-11ste eeuw GTR—is een 'kalapa' het kleinste bestanddeel waaruit alle verschijnselen bestaan. Wat men als een 'persoon' beschouwt is slechts een samenstel van subatomaire bestanddelen. Deze subatomaire bestanddelen kunnen ingedeeld worden in vijf grote groepen—de *khandhas*.

Men kan zich *kalapas* best voorstellen als de werking van een beeldscherm, waar het beeld ontstaat doordat heel snel achter elkaar lichtflitsjes worden uitgezonden. Dit geldt zowel voor materiële als voor mentale processen. Zo ervaart de yogi de ultieme werkelijkheid van het *kandhas* ervaart men vreugde en geluk. Wie dit ervaart ként het *Doodloze*. Maar dit is niet het doel! Het doel—bevrijding uit *dukkha*—ligt voorbij het lichamelijke en voorbij het mentale. *Bhanga* is slechts een tijdelijke toestand, waarna de yogi terugvalt op zijn gewaarwordingen. Van zodra deze gewaarwordingen terug opkomen, komt het erop aan dat de yogi de grootst mogelijke gelijkmoedigheid (*P. upekkha*) aan de dag legt: door niet te reageren op aangename gewaarwordingen, ontdoet hij zich van zijn *sankharas* van verlangen; door niet te reageren op onaangename gewaarwordingen, ontdoet hij zich van zijn *sankharas* van afkeer; door niet te reageren op neutrale gewaarwordingen ontdoet hij zich van onwetendheid. Dit impliceert dat géén enkele gewaarwording intrinsiek goed of slecht is. Een gewaarwording is 'goed' zolang de yogi er gelijkmoedig bij blijft en 'slecht' wanneer hij zijn gelijkmoedigheid verliest. De sleutel naar het *Doodloze* ligt dus hierin dat de yogi elke gewaarwording moet gebruiken als een 'vaardig hulpmiddel' (*P. upaya*) om de bestaande conditionering (*P. anusaya* = de onbewuste geest, latente sluimerende spirituele onzuiverheid) te vernietigen. Hij moet dus gelijkmoedigheid betrachten t.o.v. elke conditionering (*P. sankhara-upekkha*).

Kalapas bevatten tenminste de volgende acht kenmerken of aspecten: de vier basis-elementen, namelijk aarde, water, lucht en vuur + vier secundaire elementen, namelijk vorm, geur, smaak en voedingswaarde. Zoals alle fysieke verschijnselen bezitten de *kalapas* de drie karakteristieken (*P. tilakkhana*): *anicca*, *dukkha* en *anatta*.

Opgelet: het woord 'subatomair'-bestanddeel heeft een andere betekenis dan in het Westen, waar atomen juist het 'blijvende' en 'stabiele' element van alle dingen zijn.

⁴⁵⁵ Arntz, William, Chasse, Betsy e.a. (2005), *What the Bleep Do We Know* — 'Op en in ons lichaam leven ± 10 miljoen x 1 miljard micro-organismen. Het aantal cellen wordt geschat op 1 biljard of 10¹⁵. Ongeveer 600 miljard cellen per dag sterven af en er worden er evenveel opnieuw geboren. Dat is ruim 10 miljoen cellen per seconde! Het hoornvlies vernieuwt zich op een paar dagen; de gemiddelde huidcel leeft slechts een of twee weken; botcellen worden om de drie maanden vernieuwd. In slechts 90 seconden worden er miljoenen antilichaampjes gesynthetiseerd, stuk voor stuk samengesteld uit circa 1200 aminozuren; en elk uur worden er 200 miljoen rode bloedcellen gegenereerd. Volgens een analyse, uitgevoerd met behulp van een radio-isotoop door de Oak Ridge Laboratories, wordt ongeveer 98 procent van alle atomen waaruit ons lichaam bestaat binnen 1 jaar vervangen.'

---

⁴⁵⁶ 'op géén énkél moment': dit moet uiterst letterlijk worden opgevat. De natuurkundige en Nobelprijswinnaar Donald Glaser berekende met zijn indrukwekkend 'bubble chamber'-apparaat dat één subatomair deeltje in één seconde 10 tot de 22ste macht ontstaat en ver gaat.

⁴⁵⁷ Om de werkelijke werkelijkheid—de ultieme realiteit— te kunnen ervaren is het noodzakelijk om het lichaam/geest-complex 'direct' te observeren. Dit is mogelijk door onze gewaarwordingen (P. vedana). Gewaarwordingen zijn 'directe' ervaringen. Concepten (P. pannatti) zijn dit niet: het zijn conventioneel afgesproken dingen. Wat 'direct' kan geobserveerd worden, zonder de interventie van een concept, is de absolute werkelijkheid.

⁴⁵⁸ De Franse scheikundige Antoine Lavoisier (1743-1794) stelde: 'Rien ne se perd, rien ne se crée. Tout se transforme.'

Lavoisier zelf greep terug op de Griekse filosoof en astronoom Anaxagoras (ca. 500-428 vóór GTR) die stelde: 'Rien ne naît, ni ne périt, mais des choses déjà existantes se combinent, puis se séparent de nouveau.'

De eerste wet van de thermodynamica—ook de Eerste Hoofdwet of de Wet van Behoud van Energie genoemd—stelt dat de totale hoeveelheid energie, in een gesloten systeem, niet verloren kan gaan of uit het niets kan ontstaan. De totale hoeveelheid energie is en blijft constant. Er kan alleen omzetting van energie plaatsvinden: energie kan niet gecreëerd worden, noch vernietigd, maar énkél worden omgezet van de ene naar de andere vorm, bijvoorbeeld van chemische energie naar kinetische energie.

⁴⁵⁹ *dibbacakkhu nana* (P): *dibbacakkhu* → *dibba+cakkhu*: *dibba* = goddelijk; *cakkhu* = oog. *Dibbacakkhu* = het goddelijk oog. *Nana* = inzicht. *Dibbacakkhu nana* = het inzicht waardoor men alles kan bekijken vanuit alle richtingen en perspectieven.

⁴⁶⁰ *paticca samuppada nana* (P): het inzicht in de wet van afhankelijk ontstaan.

⁴⁶¹ *Mahavagga, 1ste Khandhaka*

⁴⁶² 'panna & karuna': wijsheid & mededogen. *Vhikkhu Bodhi, (2011), The Need of the Hour, Tricycle Teaching, Fall 2011* — 'Mededogen is de kracht die onze wijsheid vergroot. Zowel wijsheid als mededogen verschuiven ons 'ik'-gevoel naar de bredere menselijke, biotische en kosmische gemeenschap waartoe we behoren'.

⁴⁶³ *Maha-Saccaka-Sutta, Majjhima-Nikaya 36* — Vertaling de Breet, Jan & Janssen, Rob, *De verzameling van middellange leerredes, Deel 1 - Sutta 36, p. 388 e.v.*

⁴⁶⁴ 'annatavin' (P): iemand die compleet en volkomen inzicht verworven heeft.

⁴⁶⁵ *Vesakha Purnima, Syn.: Vesak. Vesakha* = de naam van de maand april/mei; *Purnima* = volle maan. *Vesakha Purnima* verwijst naar de volle maan in de maand april/mei volgens de boeddhistische en Hindoe kalender. *Vesakha Purnima* wordt jaarlijks traditioneel gevierd door zowel de boeddhisten als de hindoes. Op deze dag wordt de geboorte, de Zelfrealisatie en de dood (P. *parinibbana*) van Gotama Boeddha herdacht. Deze dag wordt ook *Buddha Purnima* of *Buddha Day* genoemd.

---

⁴⁶⁶ 'Samma Sambodhi' (P), Syn.: Samma Sambuddha. Letterlijk vertaald: 'Volmaakte Verlichting', of het 'Hoogste Ontwaken'. Het is Universeel Boeddhachap. Het is de staat die bereikt wordt door een Samma Sambuddha, die de verloren gegane Dhamma opnieuw ontdekt, in zichzelf realiseert én aan de wereld verkondigt. De herontdekking, realisering en verkondiging slaat—voor alle Boeddhas—op de Vier Edele Waarheden. De weg van alle Boeddhas is steeds dezelfde: door de vijf hindernissen (P. *panca nivarana*) te overwinnen; door de vier velden van aandacht te vestigen (P. *satipatthana*), door de zeven factoren van ontwaken (P. *sambojjhanga*) te ontwikkelen, verkrijgen de Boeddhas het Hoogste Ontwaken. Anuttaram Samma Sambodhim — Dhammacakkappavātana-Sutta, Samyutta-Nikaya 56.11

Paccekabuddhas daarentegen zijn boeddhhas die op eigen kracht compleet en volkomen tot Zelfrealisatie komen, maar zij verkondigen hun ontdekking niet aan de anderen. Dit kan twee oorzaken hebben: ofwel beschikken ze niet over de noodzakelijke perfecties (P. *paramis*) om te onderwijzen; ofwel zijn er op dat moment geen kandidaten aanwezig die beschikken over de nodige kwalificaties om de Dhamma te begrijpen.

⁴⁶⁷ Dhammapada, Gathas # 153-154

⁴⁶⁸ De naam Bodhgaya werd voor het eerst gebruikt in de 19de eeuw om het te onderscheiden van Gaya, dat soms ook Brahma Gaya genoemd werd.

⁴⁶⁹ *vajrasana* (P): Syn.: *bodhimanda*. De Diamanten Troon. Het is de plaats in Bodhgaya waar Siddhattha Gotama, onder de bodhiboom, tot ontwaken kwam en zijn bevrijding realiseerde. Vanaf het moment van zijn complete Zelfrealisatie wordt hij Boeddha genoemd.

⁴⁷⁰ Dhammika, Shrivasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 44 e.v.

⁴⁷¹ Cunningham, Alexander, (1892), *Mahabodhi or The Great Buddhist Temple under The Bodhi Tree at Buddha-Gaya*. Het boek beschrijft in niet mis te verstane bewoordingen de deplorabele toestand waarin de Mahabodhi-tempel zich bevond in het midden van de 19de eeuw.

---

⁴⁷² Het Shaivismisme is een stroming in het hindoeïsme waar Shiva vereerd wordt als de hoogste vorm van God. Shaivisten geloven dat Shiva zowel de gehele schepping doordringt (immanentie) als er boven uit stijgt (transcendentie). Het Shaivismisme is een diepe, devotionele en mystieke stroming binnen het hindoeïsme. Het Shaivismisme wordt als de oudste van de hindoe-denominaties beschouwd met een lange opeenvolging van wijzen en heiligen die praktijken en wegen uittekenden naar Zelfrealisatie toe. Met als uiteindelijke doel moksha (*) of bevrijding. Als brede religie omvat het Shaivismisme filosofische systemen, devotionele rituelen, legendes, mystieke en allerlei yogapraktijken. Het Shaivismisme kent zowel monistische als dualistische tradities.

(*) Hoewel 'moksha' (hindoeïsme) en 'nibbana' (boeddhisme) veel onderlinge gelijkenissen vertonen, zijn ze niet identiek. De gelijkenissen zijn: (a) de cyclus van geboorte, dood en reïncarnatie wordt beëindigd; (b) de yogi wordt bevrijd van samsara; (c) zowel moksha als nibbana worden bereikt door beoefening; (d) zowel moksha als nibbana gebruiken meditatie-technieken. Het essentiële verschil tussen beide is dat moksha de samensmelting beoogt van het zelf (de individuele 'ziel'; Atman) met het Brahman, het kosmische Zelf, de universele Geest. Het boeddhisme verwerpt het 'zelf' en predikt anatta. Het uitgangspunt van nibbana is dat er géén zelf is; het uitgangspunt van moksha is dat alles het Zelf is.

⁴⁷³ Vroeg Pala-periode.

⁴⁷⁴ 'bodhirukkha' (P.) → bodhi+rukkha: bodhi = ontwaken; rukkha = boom. Bodhirukkha = 'de boom van ontwaken'.

⁴⁷⁵ Vanwege zijn trekgewoonten was de wilde gans (P. hamsa) in het oude boeddhisme een symbool van onthechting.

⁴⁷⁶ 'circumambuleren': het ronddraaien (meestal drie keer, in de richting van de zon) omheen een tempel of een beeld. Circumambuleren van tempels of beelden van godheden is een integraal onderdeel van hindoeïstische en boeddhistische devotionele praktijken (in het Sanskriet bekend als pradaksina).

⁴⁷⁷ Ieder voertuig geeft uitdrukking aan dezelfde leer maar past zich aan aan de personen en de cultuur aan wie het onderricht gegeven wordt.

⁴⁷⁸ 'prostreren', (P. panipata): het is een boeddhistische bhakti-praktijk om eerbied uit te drukken aan de Drie Juwelen (P. tiratna), namelijk aan de Boeddha, de Dhamma en de Sangha. Men strekt zich op de grond uit, om vervolgens weer recht te staan. Een erg vermoeiende bezigheid die soms uren na elkaar wordt volgehouden.

⁴⁷⁹ 'bhakti' (Skr.): het pad van devotionele verering. Letterlijk betekent het: 'gehechtheid, participatie, toewijding aan, genegenheid voor, hulde, geloof of liefde, aanbidding, vroomheid'. Het is vooral een hindoe-begrip, maar sommige boeddhistische strekkingen beoefenen het eveneens (o.m. het Reine Land boeddhisme) (*). Een beoefenaar van bhakti wordt een bhakta genoemd.

(*) Het Reine Land boeddhisme (Pure Land) legt de nadruk op devotie (P. bhakti), niet op meditatie (P. bhavana).

⁴⁸⁰ Arnold, Edwin, (1879), *The Light of Asia* p. 10

---

⁴⁸¹ *Brahmajala-Sutta, Digha-Nikaya 1*

⁴⁸² *Deva Premal & Miten (2007), Soul in Wonder, Awakening.*

⁴⁸³ 'pabhata' (P.): *alles wordt helder; alles wordt klaar.*

⁴⁸⁴ *Upaddha-Sutta, Samyutta-Nikaya, 45.2*

⁴⁸⁵ 'mudita' (P.): *vreugde, medevreugde, het delen van vreugde. Vreugde scheppen door de vreugde die iemand anders ervaart. Mudita is één van de vier brahmaviharas, de vier verheven toestanden van de geest, 'de verblijfplaatsen van de goden': liefdevolle vriendelijkheid (P. metta); mededogen (P. karuna); gelijkmoedigheid (P. upekkha) en medevreugde (P. mudita). — 'Sympathetic joy is a heartfelt gratification that accompanies the awareness of another's well-being. It's a joy entirely devoid of expectations. Instead, it carries one of life's greatest pleasures: celebrating the happiness of others' (Ellen Agler). 'The practice of true generosity is rare; it is an exchange in which both giver and receiver are enriched' (Judy Lief).*

⁴⁸⁶ 'pallanka sattaha' (P.): *pallanka = in lotus-houding mediteren; sattaha = een week. 'Pallanka sattaha', is vrij vertaald als: 'een week mediteren in lotus-houding.*

---

⁴⁸⁷ 'paticca samuppada' (P); de Wet van Afhankelijk of Voorwaardelijk Ontstaan = het proces van de cyclus van samsarisch bestaan: 'Ye dhamma hetuppabhava tesam hetum Tathagata aha tesan ca yo nirodho'—'Van de dingen die uit een oorzaak ontstaan, daarvan heeft de Tathagata de oorzaak aangegeven, evenals het vergaan ervan'. Wanneer er bepaalde oorzaken in werking worden gezet, volgen anderen onomkoombaar omdat ze als een keten met elkaar verbonden zijn. Alles wat bestaat is ontstaan door bepaalde oorzaken (P. hetus) en voorwaarden (P. paccayas). Indien de condities veranderen, of nieuwe condities ontstaan, leidt dit tot de verandering of het verdwijnen van een (fysiek of mentaal) object of ding.

Salistamba Sutra (Mahayana): 'Wat is afhankelijk ontstaan ?: 'De uitdrukking afhankelijk ontstaan betekent dat er iets ontstaat omdat er al iets anders bestaat; er wordt iets geboren omdat er al iets anders was geboren.'

Naar de kern van de zaak toe: dukkha komt niet uit de lucht gevallen. Dukkha ontstaat als gevolg van bepaalde oorzaken en voorwaarden. Niet door willekeurige gebeurtenissen waarop we geen invloed kunnen uitoefenen. Evenmin door een soort opperwezen dat op willekeurige en ondoorgrondelijke manier het universum bestiert. Zoals achter alle fenomenen zitten er ook achter dukkha welbepaalde oorzaken en voorwaarden. Dit is de Wet van Kamma—de wet van oorzaak en gevolg. Kamma—onze eigen handelingen als de oorzaak van alles wat we ervaren. De yogi die bij zichzelf realiseert dat alles wat hij ervaart het resultaat is van een complex samenspel van oorzaken en voorwaarden, doorprijkt de illusie om naar iets te verlangen of om iets te verwerpen. Maar hij ontdekt ook dat zijn eigen handelingen (zowel mentaal, verbaal als fysiek) een mogelijkheid zijn om zich te bevrijden van dukkha. De yogi als meester over zijn eigen lot. Zoals de Boeddha het leerde: 'Attahi attano naho—Je bent je eigen meester'. In dit moment. In elk moment. (Dhammapada, Gatha # 380)

De Wet van Afhankelijk Ontstaan vormt één van de centrale leringen van de Dhamma. Het handelt over het principe van causaliteit, namelijk hoe alle dingen afhankelijk zijn van een oorzaak. Alle fysieke en mentale verschijnselen komen op en verdwijnen. In deze wereld bestaat er niets op zichzelf; Er kan gewoon niets onafhankelijk van al het andere bestaan. Daardoor bestaat er ook niets waaraan men zich blijvend kan vasthechten. Alhoewel erg diepzinnig komt het hierop neer: '1. Wanneer dit er is, is dat er ook. 2. Van het ontstaan van dit, komt het ontstaan van dat. 3. Wanneer dit er niet is, is dat er ook niet. 4. Van het eindigen van dit, komt de beëindiging van dat.' Voor de praktische beoefening komt het hierop neer: goede zaden brengen goede vruchten voort; slechte zaden dragen slechte vruchten.

De leer van Afhankelijk Ontstaan betreft zowel de causaliteit als basisprincipe, als de keten van wederzijds afhankelijk ontstaan, die schematisch duidelijk maakt hoe onwetendheid (P. avijja)—het niet (willen of kunnen) onderkennen van de werkelijkheid zoals ze wérkelijk is—tot voortdurende wedergeboorte (P. samsara) leidt.

⁴⁸⁸ Analayo, Bhikkhu, (2012), Satipatthana - de directe weg naar bevrijding p 130 — '... iemand die besef heeft van het ontstaan in onderlinge afhankelijkheid... bevindt zich op de drempel van het Doodloze.' Cfr. Samyutta-Nikaya II 43, II 45, II 79 en II 80. Kernhout.

⁴⁸⁹ Deze metafoer is afkomstig uit de Salistamba-Sutra (Mahayana).

---

⁴⁹⁰ 'Animisa Chaitya' (P) → *animisa* = zonder te knippen met de ogen; *chaitya* = een boeddhistische tempel, een plaats van meditatie, een schrijn. 'Animisa Chaitya' = letterlijk: 'het schrijn waar de Boeddha niet met de ogen knipperde'.

⁴⁹¹ Dhammika, Shrivasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 67.

⁴⁹² 'Animisa Sattaha' (P): *animisa* = letterlijk: 'niet met de ogen knippen', in de betekenis van 'aandachtig zijn'; *sattaha* = de week. *Animisa Sattaha*, is vrij vertaald: 'de Week dat de Boeddha aandachtig waakte'.

⁴⁹³ 'cankama' (P): is de plaats of de 'promenade' waar loopmeditatie (*kinhin*) (*) wordt beoefend, meestal door op-en-neer te lopen op eenzelfde pad. *Kinhin* wordt beoefend om de periodes van meditatief zitten (Jap. *zazen*) af te wisselen met een fysieke activiteit, namelijk door (uiterst traag of snel) te lopen, waarbij de ademhaling het tempo bepaalt. Het is niet verwonderlijk dat de Boeddha wandelmeditatie beoefende. Tijdens zijn 45-jarige prediking wandelde hij onophoudelijk van plaats tot plaats in het noordoosten van het Indische subcontinent. Het lijkt me dus normaal dat hij ook deze activiteit alert en gelijkmoedig beoefende.

(*) *kinhin* (Jap.) → *kin+hin*: *kin* = wat twee tegengestelde richtingen met elkaar verbindt; *hin* = gaan.

⁴⁹⁴ 'Ratanacankama sattaha' (P): *ratanacankama* → *ratana+cankama*: *ratana* = juweel; *cankama* = wandeling; *sattaha* = een week. *Ratanacankama Sattaha*, is vrij vertaald: 'de Week van de Juwelen Wandeling'.

⁴⁹⁵ 'Ratanaghara Sattaha' (P): *ratanaghara* → *ratana+ghara*: *ratana* = juweel; *ghara* = huis; *sattaha* = een week. *Ratanaghara Sattaha*, is vrij vertaald: 'de Week van het Juwelen Huis'.

⁴⁹⁶ 'patthana' (P): een gedetailleerde analyse van causale conditionering en de onderlinge afhankelijkheid van alle verschijnselen. De *patthana* is opgenomen in de *abhidhamma-pitaka*. De *patthana* vormt het grootste en belangrijkste deel (6.000 blz.) van deze *pitaka*. *Randbemerking*: opgelet voor anachronismen. De *abhidhamma-pitaka* is de jongste telg van de drie *pitakas* (het werd gefinaliseerd op het derde concilie—P. *Tatiya Dhamma-Sangiti*—in 253 vóór GTR, dus ongeveer twee eeuwen na het *parinibbana* van de Boeddha). Ondanks dat de *abhidhamma-pitaka* soms als een controversieel deel van de *Palikanon* beschouwd wordt, blijft het een indrukwekkend abstract theoretisch raamwerk, gebaseerd op de leer van de Boeddha zoals het uitgelegd staat in de *sutta-pitaka*.

⁴⁹⁷ De *Ajapala-boom* is een *banyan-boom*.

⁴⁹⁸ 'Ajapala Sattaha' (P): de Week van de *Ajapala-boom*.

⁴⁹⁹ *Dhammapada, Brahmana Vagga, Gathas* # 383-423

⁵⁰⁰ 'Mucalinda Sattaha' (P): de Week van de *Mucalinda-boom*.

⁵⁰¹ Dhammika, Shrivasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 67

---

⁵⁰² 'Rajayatana Sattaha' (P): de Week van de Rajayatana-boom. Het is een groenblijvende boom die momenteel slechts sporadisch voorkomt in India.

⁵⁰³ Momenteel is het beheer van het tempel complex in handen van het BTMC—Bodhgaya Temple Management Committee. Het is een paritair samengesteld bestuursorgaan (50% boeddhist-50 % hindoe), wat tot de nodige conflicten en fricties leidt.

⁵⁰⁴ een Mahant is een hindoe-priester.

⁵⁰⁵ In Bodhgaya dragen de straten geen naam.

⁵⁰⁶ 'wallahs': verkopers.

⁵⁰⁷ 'malas' (P): gebedssnoeren met 108 kralen om de tel niet kwijt te raken bij het reciteren of chanten.

⁵⁰⁸ Dhammapada, Gatha # 7

⁵⁰⁹ 'Namo tassa bhagavato arahato samma sambuddhassa': namo = Eerbetoon, eer, eerbiedig buigen voor; tassa = aan; bhagavato = de Verhevene, de Verhevene; arahato = Hij die waardig is, de Verlichte; samma = juist, zuiver, zoals het hoort te zijn; sambuddhassa → sam+buddhassa: sam = zelf; buddhassa = verlicht. In één zin, vrij vertaald: 'Eer zij hem, de Verhevene, de Arahant, de Volkomen Ontwaakte'.

⁵¹⁰ Dhammapada, Gatha # 276.

SARNATH

• *Sabbadanam dhammadanam jinati
Sabbam rasam dhammaraso jinati
Sabbam ratim dhammarati jinati
Tanhakkhaya sabbadukkhham jinati.*

*De gift van Dhamma overtreft alle andere giften.
De smaak van Dhamma overtreft alle andere smaken.
De vreugde van Dhamma overtreft alle andere vreugden.
De vernietiging van verlangen overwint al het lijden. ♣*

(Dhammapada, Gatha # 354)

Nadat de Boeddha in *Bodhgaya* onder de *Bodhi*-boom het pantser van onwetendheid over de wérkelijke werkelijkheid van zich afwierp en tot Zelfrealisatie kwam, verbleef hij gedurende 49 dagen (*cf. supra*) in de omgeving van *Uruvela* aan de *Neranjara* rivier.

Nadat hij zijn twijfel over het al dan niet kenbaar maken van zijn Zelfrealisatie had overwonnen met de woorden—'*Brahma, de poorten van het Doodloze zijn open voor allen die kunnen luisteren. Laat allen die horen kunnen dit met vertrouwen beantwoorden*'⁵¹¹—nam hij zich voor om eerst zijn twee vroegere leermeesters, *Alara Kalama* en *Uddaka Ramaputta* in kennis te stellen van zijn ontwaken.⁵¹²

Op zijn reis naar *Varanasi* vernam de Boeddha dat zowel *Alara Kalama* als *Uddaka Ramaputta* overleden waren. Verder zag hij—'*met zijn zuiver, bovenmenselijk, helderziend oog*'⁵¹³—dat zijn vijf voormalige metgezellen zich in het *Hertenkamp* van *Isipatana Migadaya*⁵¹⁴ bevonden. De plaats die momenteel bekend is onder de naam *Sarnath*⁵¹⁵ en 10 km noordoostelijk van de stad *Varanasi* ligt. Daarop besloot de Boeddha verder te reizen naar *Varanasi*, de hoofdstad van het koninkrijk *Kashi*, om daar zijn vijf voormalige ascetische vrienden (*P. pancavaggiya*)⁵¹⁶ te treffen, die hij in *Rajagaha* verlaten had.

De afstand van *Uruvela*—dat vanaf het Ontwaken van de Boeddha *Bodhgaya* genoemd wordt—tot *Varanasi* bedraagt ongeveer 250 km. Zijn voettocht liep langs de oever van de *Neranjara* naar het Noorden waar de rivier in *Pataligram*⁵¹⁷ uitmondt in de *Ganga*. Hier stak hij de stroom over. Vandaar volgde hij stroomopwaarts de *Ganga* om zo *Varanasi* te bereiken.

In de tijd van de Boeddha was *Pataligram* slechts een kleine versterkte nederzetting, maar haar uitstekende strategische locatie aan de samenvloeiing van de *Ganga* en de *Gandak* bood zulke uitzonderlijke mercantiele opportuniteiten dat

de kleinzoon van koning *Bimbisara* de oude hoofdstad *Rajagaha* verwisselde voor *Pataligram*.

Jaren later, op zijn laatste tocht naar *Kusinara*, zag de Boeddha in de verte de snelle uitbouw van de stad en hij profeteerde een grootse toekomst voor *Pataliputra*, maar evenzeer dat haar grootste gevaar bestond uit drie zaken: water, vuur en twisten.⁵¹⁸

Het is op deze plaats en op dit moment dat de Boeddha aan een groot publiek van lekenvolgelingen een voordracht houdt over de nadelen van immoreel gedrag en de voordelen van moreel gedrag:⁵¹⁹

• *Vrienden, immoreel gedrag brengt vijf gevaren met zich.*

Welke vijf?

Je zal je rijkdom verliezen door onachtzaamheid.

Je zal een slechte reputatie krijgen.

Je zal je zelfvertrouwen verliezen.

Je zal sterven in een verwarde gemoedstoestand.

En je zal wedergeboren worden in een laag bestaansrijk.

En, Vrienden, moreel gedrag brengt vijf voordelen met zich.

Welke vijf?

Je zal rijkdom verwerven door je oplettendheid.

Je zal een goede reputatie opbouwen.

Je zal jezelf veilig voelen en vertrouwen in jezelf hebben.

Je zal sterven met een heldere geest.

En je zal wedergeboren worden in een hoger bestaansrijk. •

Uit de Commentaren op de *Pali*-canon weten we dat *Ananda*—nà Boeddha's *parinibbana*—verschillende keren *Pataliputra* bezocht en hier verschillende voordrachten gaf. Verder weten we dat het kleine klooster van *Pataliputra*—*Kukkutarama*—door keizer *Ashoka* uitgebouwd werd tot een groot monastiek complex. Het is in dit klooster—ook *Ashokarama* genoemd—dat het derde concilie (*P. Tatiya Dhamma-Sangiti*) gehouden werd in 253 vóór GTR.

Op dit concilie werden een aantal afwijkende stellingen verwijderd en werd de *Abhidhamma-pitaka* gefinaliseerd door de toevoeging van de *Kathavatthu*.

In *Patna* wandel ik langs de majestueus brede oever van de *Ganga*. Ik herken meteen het permanente maritieme gejaag en het zelfzuchtige winstbejag dat ooit mijn leven was. Mijn geconditioneerde professionele passage in *Antwerpen* en in *Hamburg*. Mijn laatste *jataka*.

Ik zie de gepatenteerde leugenaars. Ik hoor de onvermoeibare *Strebers*. Ik ruik de huichelende machtshabbers. Ik proef de geniepige onderkruipers. Ik voel de slimme vossen. De argeloze schapen. De kleine *Borgias* en de geslepen *Machia-*

vellis. Het commerciële gewriemel in al zijn androgyne manifestaties. De alom gedoogde pollutie. De *pitch*⁵²⁰ die van de gevels druipt. De haast onverdoeken corruptie. De gespleten tongen. De bombarie van het snelle gewin. Maar ook het rasse, meedogenloze verlies van wat eens onneembare vestingen leken.

De *Sinjoren* versus de *pagadders*—de *Heren* tegenover de *betalers*. De kleine oorden van het grote geld. De minuscule, maar oh zo machtige wereld van onskent-ons. De exquisite bijpraat-plaatsen (bij voorkeur in de taal van Molière)—Het *Miniatuurke. Dock's Café. Het Fornuis. La Rade. San Daniele. De Sir Anthony Van Dyck*. De hoven van plaisantieën. Het Bourgondische leven—de wereld gezien door de ogen van maniakale egomanen. Vrijheid die nooit tot enige bevrijding leidt. Illusie. *Maya*.

De *grandeur é mineur* van de metropool. Peter Paul Rubens. Hélène Fourment. Burleske gebouwen die de wulpse vormen zelfs niet piëteitsvol pogen te verbergen. Jezuïetenbarok. De Wereld van de Vormen zonder ook maar éniġ vleugje schroom. De bombastische woordkeuze: het *Schoon Verdieep*; het *Havenhuis*; la *Fédération Maritime*; la *Jurisprudence du Port d'Anvers*, le *Comité Maritime International*. Ontstaan en vergaan. *Sic transit gloria*.

Die Freie und Hansestadt Hamburg. HH—*das Tor zur Welt*. Einzeldisziplinen als Wissenschaft: Containerterminals *Altenwerder* und *Burchardkai*—Teutonische precisie en efficiëntie. *Der Hafen-Klub an den Sankt Pauli Landungsbrücken*—Aristokratische Gemütlichkeit. Het culinaire raffinement van *Ristorante Dal Fabbro* in *Blankenese*. *Die Speicherstadt. Die deutsche Arroganz*. De gemillimeterde *Tiefgarages* met obligate Duitse statussymbolen.

De schrale menselijkheid. De aliënatie van *Karl Marx* in al haar verschijningsvormen: de globalisatie, de uitbuiting en de knechting. *Die Verelendung des Proletariats*. Het heimelijk verdoken maar nietsontziende fysieke en mentale geweld. De harde taal. De valse noot. *Das gesundes Volksempfinden* als sluitsteen immer nadrukkelijk aanwezig: de oerangst van een *vermeend* arisch volk verheven tot opperste rechtsorde. De glamour en glitter ten koste van veel en velen. *Alighieri Dante's* inferno in maatpak.

Mijn perfecte conditionering. Zo ook mijn mimicry. En mijn obstinate blindheid.⁵²¹ *Omnia vanitas*. De immense leegte van ijdelheid. Hoe onwetend kan een *puthujjana*⁵²² zijn ?

Post factum huiver ik ooit deel te hebben uitgemaakt van deze geborneerde microcosmos. Van deze hoogst egocentrische *incrowd*, die de hele wereld bereist, plundert en vervuult als was het hun rechtmatig erfdeel. Eendagsvliegjes die zich met hun bekrompen eigendunk eeuwig wanen. Deze herenburcht van geglobaliseerde schizofrenie: *fully loaded container ships westbound. Empty container vessels eastbound. Repositioning. Trade imbalances. Revenue generation...* Navrante zinsverbijstering in het eigentijdse bargoens van een compleet op hol geslagen wereld. *Kapitalismus als Religion*.⁵²³

Mijn *a posteriori* zien en weten. *Janami passami*.

De kosmopolitische onwetendheid; het universele verlangen en de manifeste afkeer die hun drieste vleugels in de tien richtingen over de wereld uitspreiden. *Moha. Dosa. Lobha*. De drie vergiften (*P. kilesas*)⁵²⁴ die—in diverse graden en hoedanigheden—blijvend onheilzaam *kamma* multipliceren.

Dit doodsgevaar heb ik afgelegd.

Mijn geconditioneerde cocon heb ik verlaten. Mijn verlangen getemd. Mijn afkeer geluwd. Als een slang ben ik uit mijn huid gegroeid. Mijn leven op orde gebracht. Opmerksaamheid én gelijkmoedigheid in mijn banier geschreven. *Sati* en *Upekkha. Vipassana*.⁵²⁵

Omgord heb ik me met de monnikspij.

Voor het dwaalpad van het verleden vind ik troost in de lichtende verzen van de *Sutta-Nipata*:⁵²⁶

• *Khinam puranam nava
natthi sambhavam,
virattacittayatike bhavasmim.
Te khinabija, avirulhichanda.
Nibbanti dhira yathayam padipo.*

*Wanneer de Wijze zich bevrijdt
van zijn conditionering uit het verleden
en geen nieuwe voortbrengt,
zoekt zijn geest niet langer naar 'worden':
wanneer het zaad opgebruikt is,
kan verlangen niet meer ontstaan.
Hierdoor dooft de Wijze uit
als de vlam van een kaars. •*

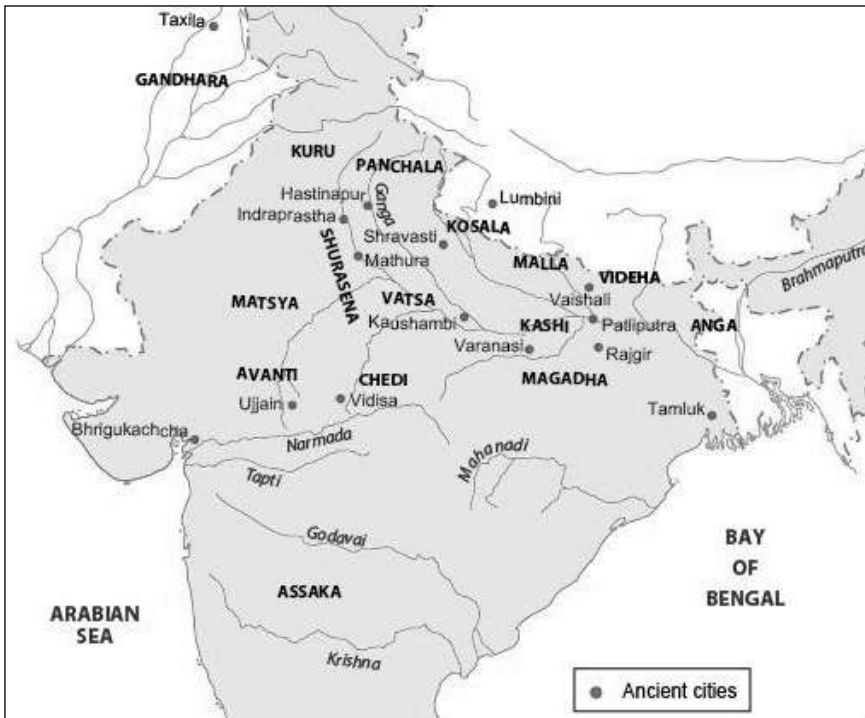
Alhoewel *Varanasi* geen deel uitmaakt van een boeddhistische *yatra* kan deze stad niet onbezocht, noch onbesproken blijven. De heilige plek van de hindoes, waar het fenomenale en het noumenale permanent in mekaar lijken te vloeien. Waar er geen discrepantie schijnt te bestaan tussen mensen en goden. Waar *Yama*, de heerser over de dood, haast lijfelijk aanwezig is. De stad die, zoals het een adelijk geslacht betaamt, een rist namen torst: *Kasi, Kashi, Banaras, Benares*. Deze stad is—*noblesse oblige*—gelegen op de westbank van *Ganga Ma*.

De naam '*Varanasi*' vindt haar oorsprong in twee zijrivieren van de *Ganga*, die a.h.w. haar stadsgrenzen vormen, namelijk de *Varuna* (of *Varna*) in het Noorden van de stad en de *Asi* in het Zuiden. *Varanasi* is gelegen in de huidige Indische

deelstaat *Uttar Pradesh* en ligt op 320 km zuidoost van de huidige hoofdstad van deze staat, *Lucknow*.

In de *Vedas* wordt de stad vermeld als '*Kasi*' of '*Kashi*', wat etymologisch verklaard kan worden als '*kas*'— het *Sanskriet* woord voor 'verlichten'. *Kashi* wordt zo, letterlijk vertaald, '*de verlichte stad*' of '*Stad van Licht*'. Of nog: '*de stad die iedereen aantrekt*' (zoals insecten door licht worden aangetrokken).

Als één van de oudste steden ter wereld (2.700 jaar) vormt het één van de vier belangrijkste hindoe-pelgrimsplaatsen van India (naast *Puri*, *Ujjain* en *Bodhgaya*).

—De Mahajanapadas—

Vóór Boeddha's tijd was de staat *Kasi* het machtigste koninkrijk van de zestien *Mahajanapadas*. Maar in het tijdsgewricht van de Boeddha verloor de stad haar politieke macht aan twee andere koninkrijken, *Kosala* en *Magadha*. *Pasenadi*, de koning van *Kosala* en *Ajatasattu*, de koning van *Magadha* leverden een hevige strijd om het bezit van *Kasi*. Uiteindelijk versloeg *Ajatasattu*, de latere koning van *Magadha*, het koninkrijk *Kosala* waardoor *Kasi* opgenomen werd in

het *Magadha*-koninkrijk. Door deze annexatie werd *Ajatasattu* de machtigste koning van Noord-India.

Ook tijdens en na de islamitische overheersing (vanaf de 12de eeuw GTR), bleef de stad een belangrijk centrum van hindoe-devotie, bedevaart, mystiek en poëzie. Wat verder heeft bijgedragen tot haar reputatie als spiritueel centrum.

Laat het in ieder geval duidelijk zijn dat de Boeddha, zoals zoveel anderen vóór en na hem, aangetrokken werd door deze stad die, tot op heden, als een magneet werkt op alle spirituele zoekers.

Varanasi is de favoriete stad van *Shiva*. Het is *Shiva's anandavana* ⁵²⁷—*Shiva's 'park van vreugde'*. De *androgyn*e god. Maar ook zijn/haar *shmashana*. ⁵²⁸

Varanasi is dé plaats om, *Aldous Huxley revisited*, de ultieme *Ananda Tandava* ⁵²⁹ te dansen met *Shiva Nataraja* ⁵³⁰—dartelend in haar eeuwige stralencirkel, op de grauwe balletvloer van vuur en as.

—*Shiva Nataraja*—

Opdat finaal, als een eeuwige *rite de passage*, uit het onzuivere het zuivere kan ontstaan:

• *Oh you the creator, you the destroyer,
you who sustain and make an end,
Who in sunlight dance among the birds
and the children at their play,*

*Who at midnight dance among corpses in the burning grounds
You Shiva, you dark and terrible Bhairava, ⁵³¹
You Suchness and Illusion, the Void and All Things,
You are the lord of life,
and therefore I have brought you flowers;
You are the lord of death,
and therefore I have brought you my heart—
This heart that is now your burning ground.
Ignorance there and self shall be consumed with fire.
That you may dance, Bhairava, among the ashes.
That you may dance, Lord Shiva, in a place of flowers,
and I dance with you. • ⁵³²*

Bij zonsopgang vaar ik op een minuscuul, door *Sudhir* gecharterd, houten bootje, stuurman inclusief, vóór de *Dasashwamatha Ghat*. ⁵³³ Als *Brahma* begroet ik *Shiva*. Als een volleerde ingewijde herken én erken ik haar ascese en onthechting. Haar spirituele kennis. Haar mystieke ervaring. Haar *derde oog* dat alles vernietigt wat de wérkelijke werkelijkheid niet reflecteert. Haar *oog van inzicht* dat de wortels doorsnijdt van alle mentale bezoedelingen die de *yogi* beletten zich te bevrijden uit *samsara*.

—Varanasi – de Ganga—

Alles prikkelt mijn zintuigen: een onbeschrijfbaar kleurenpalet omgeven door diffuus licht. De penetrante geur van abundant gestookte wierook en sandelhout tracht de beklivende stank van de stroom te overstijgen. De lijzige gezangen

van *mantras* uit honderden kelen van badende pelgrims versmelten tot een unisono geluid. De kletsende klank van wasgoed op platte stenen onthult het werk van naastige vrouwen.

In mijn hoedanigheid van *Yamaraja*⁵³⁴ nader ik de *Manikarnika Ghat*. Sterfhuizen maken integraal deel uit van de ingewanden van deze stad. Zo ook de crematie-*ghats* als ultieme exit-plaatsen. Wie op deze plaats sterft, bevrijdt zich uit het rad van *samsara*. Enkel wie in *Varanasi* gestorven is wordt hier gecremeerd. *Moksha*⁵³⁵ is hun rechtmatig erfdeel. Zelfs *face-to-face* met *Yama* sterven illusies een uiterst langzame kanker dood...

Plots wordt het bootje waarop ik me bevind omgeven door grote schuiten, volgeladen met massa's rondhout, die zich met spoed naar de oever haasten, waar immense vuurhopen hoog opklaaien. Het schuitje danst met mij op de golven.

Voor mijn ogen ontvouwt zich de apocalyps.

Ik zie hoe een bamboe draagberrie met daarop een bedekt lichaam door vier mannen naar de rivier wordt gebracht. Eén van de *kinkaras*⁵³⁶ giet, compleet ongeïnteresseerd en gealiëneerd, water over het vale gezicht van wat ooit een

—Varanasi - Manikarnika Ghat—

mens was. Vervolgens wordt de berrie overhaastig terug naar de oever gebracht en op een soort platform gelegd, dat de *Ganga* langs drie zijden omringt.

Met een mechanische onverschilligheid wordt het lichaam op een stapel hout gelegd in een metalen U-vormige constructie. Een soort zijden⁵³⁷ doek, bloemslingers en overvloedig *ghee*⁵³⁸ op het lijk vervolledigen de *modus operandi*.

Ik zie hoe de oudste zoon⁵³⁹ een vijftal keer rond het lijk loopt. Daarna krijgt hij een toorts in de handen gestopt waarmee hij onwennig de stapel hout in brand steekt.

Vervolgens splijt hij met een bijtje de schedel om te vermijden dat er nog 'geest' in dit lichaam achterblijft. Of is het 'onwetendheid' ?

Als een predator neemt het vuur bezit van zijn prooi. Gretig. Bewust van zijn eigendomstitel.

In een mum van tijd staat de houtstapel in lichterlaaie. Op de crematieplaats zelf zie ik énkél mannen. Wellicht belet het huilen van de vrouwen dat de ziel van de overledene zich bevrijdt. Maar ook dít is een illusie: *Atlas* torst de wereld niet; het zijn de vrouwen die de wereld schragen.

Shiva's vuur doet haar vernietigende werk. In mijn perceptie vuurt zij, temidden van de vlammen, het *proces* aan van ontstaan en vergaan—een eindeloze ont-plooiing van creatie en destructie.

Geobsedeerd kijk ik verder. Op het platform staan nu acht brandstapels in volle gloed. De warmte slaat in mijn gezicht. Hoog kronkelt zwarte rook op over de brede *Ganga*. Ik bemerk hoe uit de benepen, stoffige steegjes van de binnenstad steeds opnieuw processies, lijkbaren op kop, te voorschijn komen. Eenmaal op het platform aangekomen wacht iedereen het bekende vervolg geduldig af. Op deze terminus stopt elke haast. Is tijd uitgevlakt tot Ruimte.

—Varanasi - Manikarnika Ghat—

Vanop een kramikel dakterras observeer ik, strak op mijn *zafu*, hoe *Yama* als een *Angulimala*⁵⁴⁰ zijn prooien aan elkaar rijgt. Arrogant zeker van zijn stuk: wat

hem vandaag niet lukt, zal hij morgen wel binnenhalen. Of overmorgen. In het stillen van zijn gretigheid is tijd zijn kompaan.

Er bestaan weinig plaatsen op deze wereld waar het ontstaan en het vergaan van de dingen nadrukkelijker kan geobserveerd worden. *Udayabbaya* is haast obscene lijfelijk aanwezig.

Na drie uur wordt, wat van de vuurstapels overblijft, zonder veel omhaal of respect in de *Ganga* gekieperd. In dit deel van de wereld heeft een mensenleven weinig waarde. Laat staan een lijk. Zo wordt plaats gemaakt voor een volgende brandstapel. Dit is *maha shmashan puri*—de plaats waar het vuur van *Shiva* nooit dooft.

Opeens vult mijn neus zich met de doordringende geur van sandelhout annex aangebrand vlees. Mijn maag raakt in de war. Ik kijk de andere kant op. Letterlijk en figuurlijk. Privacy is niet India's meest ontwikkelde talent: persoonlijke ruimte is er een onbetaalbaar kleinood.

Wezenloos dwaalt mijn blik naar de andere oever van de *Ganga*. Uit een ooghoek zie ik hoe—liefdevol—een klein pakje op een platte steen wordt vastgebonden. Een doosje omwikkeld met een wit laken. Een jongeman laat het pakje zachtjes in de *Ganga* glijden.⁵⁴¹

Mijn gelijkmoedigheid maakt helse momenten door.

Ik voel me onzuiver door associatie: ik zie het lijden, hoor het, ruik het, smaak het, voel het. Mentaal sla ik *tilt*. Dit is de aanblik van het lijden die mijn wereld stukslaat. *Dukkha* in haar meest penetrante vormen en manifestaties. *La condition humaine*.

De eerste Edele Waarheid (*P. dukkha sacca*) ontplooit zich voor mij in haar alomvattende verscheidenheid en brutaliteit. Ik besef dat alle mensen hun deel van het lijden krijgen. Maar sommigen lijken oneindig meer te lijden dan anderen. Of is dit slechts perceptie? De manier waarop mijn 'ik' de zaken ziet?

Ik kom mezelf tegen.

Vanuit *Potolaka*⁵⁴² aanhoort *Avalokitesvara* het huilen van de wereld. Mededogend en genereus spreidt de *bodhisattva* zijn duizend armen uit. Maar *dit* huilen van de wereld is *mijn* huilen. Deze Vormen van de Wereld zijn *mijn* vormen. En ik beschik slechts over twee armen. Armen die bovendien véél te kort zijn.

Ik begrijp het diepe smeken van *Thich Nhat Hanh*:⁵⁴³

• *Please call me by my true names,
So I can hear all my cries and laughs at once,
So I can see that my joy and pain are one.*

*Please call me by my true names,
So I can wake up,
And so the door of my heart can be left open,
The door of compassion. •*

Zittend langs een eeuwenoude gebarsten en afgebladderde muur, zie ik een naakte *sadhu* zijn lichaam besmeuren met witte as. Crematiestof. Zijn vergeelde *betel*-tanden lachen me grijnzend toe. Beschaamd kijk ik weg. Ik kan me niet ontdoen van het idee dat ook *Siddattha Gotama* zulke ascetische praktijken in de *Mahakala*-grot beoefend heeft.

Mijn neus vult zich met wierook, specerijen, rioolwater, gebraden vlees, zweet en mest. Wat ik hier ervaar stemt me tot grote nederigheid.

Nooit kwam ontstaan en vergaan zó dichtbij. *Udayabbaya*. Het *Proces*. Hier—8.000 kilometer van huis—kom ik *Albrecht Dürer* tegen: *die vier apokalyptischen Reiter* stalken me de hele dag. *Hot pursuit*. In galop kletteren ze door mijn geest. Elk evenwicht is zoek. De viriele, cassante tekst van *Goethes Erben* zindert de hele dag door mijn hoofd: ⁵⁴⁴

*• Es begann als sie mich holten, als ich zum Tod verurteilt ward.
Du weisst, ich bin fast schuldlos und ich wiederhole:
ich habe keine Angst vor dem Sterben. •*

's Avonds zoek ik opnieuw de stilte van meditatie op. Mijn *base camp*. Mijn persoonlijk klooster. Mijn mentale *vihara*. In afzondering probeer ik voor mezelf de ruimte te scheppen die me toelaat om het ontstaan en vergaan van de dingen te plaatsen: mijn verdriet, mijn eenzaamheid, mijn schaamte, mijn verlangens, mijn spijt, mijn frustraties, mijn vreugde.

Volgens de geschriften brengt afzondering soelaas en gelukzaligheid voor een *yogi* die vredig is. Voor een *yogi* die de *Dhamma* gehoord heeft en helder bewust ziet—'*sukho viveko tutthassa, sutadhamassa passato*'. ⁵⁴⁵ Maar deze ervaringen overstijgen het niveau van mijn *paramis*...

... *Vipassana* is onmogelijk. Met *anapana* probeer ik langzaam mijn geest tot rust te brengen. Uiteindelijk bereik ik mijn NU-moment. Met de zintuigen gestild. Mijn *spiegel-moment*. Zonder oordeel. Enkel reflectie. Zoals een spiegel alles reflecteert, maar nooit verandert door *wat* hij weerspiegelt. Als een waarnemer. Als een stille getuige.

Onwillekeurig komt een *gatha* van de *Udana* me voor de geest: ⁵⁴⁶

*• Yassa selupamam cittam, thitam nanupakampati,
virattam rajaniyesu, kopaneyye na kuppati:*

*Yassevam bhavitam cittam,
kuto tam dukkhamessati ?*

*Wiens geest is zoals een rots: stabiel, onbewogen,
Emotieloos voor dingen die passie oproepen,
Wiens geest niet bedreigd is door dingen die woede veroorzaken:
Waar kan lijden en stress vandaan komen
Wanneer iemands geest zo ontwikkeld is ? **

Ik beseft dat er nog veel stof op mijn spiegel zit...

Met heel veel vragen en een bezwaard gemoed verlaat ik de volgende morgen *Varanasi*. Wat een bescheiden trip van 10 km met een *rickshaw* ⁵⁴⁷ had moeten zijn, verzandt letterlijk en figuurlijk in een wolk van tweetakt-olie en stof. En in een kakafonie van geluiden, waarbij het refrein steeds maar 'I, Me, Mine' dreunt.

In India lijken alle vormen om attentie te roepen. Alle geluiden om herkenning. Alle geuren om waardering. Alle smaken om verzoeking. Alle lichamen om vervoering. Alle gedachten om aandacht.

Het is een helse *race* tussen voetgangers, fietsers, scooters, *Royal Enfield*-motoren, *rickshaws*, *tuktuks*, auto's, mensen en... honden, geiten, koeien, waterbuffels. Het is een dusdanige ambulante chaos dat ik me afvraag of de Indische wegcode rechts dan wel links rijden voorschrijft.

Mentaal en fysiek compleet uitgeblust bereik ik uiteindelijk *Sarnath*.

Sarnath—een oase van rust, na het kolkende *Kashi*. Tussen de rijstvelden ligt—ver van het menselijk schouwtoneel—het *Dhamma Chakka Vipassana Meditation*

Center. Mijn lichaam én mijn geest huilen om rust na een drietal drukke, haast slapeloze dagen.

Omwille van een 'spontane'—uit de hand gelopen—vakkbondsactie van het beladingspersoneel op de luchthaven ben ik, als een overjarige *backpacker*, vertrokken met een totaal gewicht van 7 K^o aan handbagage⁵⁴⁸ voor een trip van vijf weken in India en Nepal.

Wat ik in mijn jeugd als een onbelangrijke uitdaging zou beschouwd hebben, is nu een beangstigende overlast.

Sudhir, die ik op de hoogte breng van de situatie, vindt mijn nederige materiële omkadering voor de *yatra* eerder een voor- dan een nadeel. Hij mailt me haast onmiddellijk terug: *'wat je niet meegenomen hebt kan je ook geen zorgen baren'*.

De eenvoudige kamer in het meditatiecentrum heeft alles waar ik behoefte aan heb: een lavabo en een bed. Een grote klamboe boven het bed wijst aan waar mijn aandacht naartoe moet gaan. Op de witte muren dansen kleine schaduwen.

Na enige minuten wéét ik het: dit zijn geen westerse huis-, tuin- en keukenmuggen. Dit is een wolk van kleine, agressieve bijters. Alhoewel het niet allemaal *malaria*- of *dengue*-muskieten zijn, noem ik ze *Mara*-muggen, die op elk moment mijn gelijkmoedigheid in vraag stellen.

—De pagode van het Dhamma Cakka Vipassana Meditation Centre,
met vooraan de meditatiecellen voor de yogi's—

Ik maak me klaar voor de nacht: was me, wrijf me overvloedig in met *Deet 50*, en breng twee klamboes in stelling: het grote muskietennet van het meditatiecentrum en mijn persoonlijk geïmpregneerd importstuk.

De volgende avond ontdek ik een medestander in mijn gevecht tegen de steekmuggen. Mijn goede vriend, de Huisgekko, die de hele dag aan de buitenkant van het raampje zat, zie ik 's avonds plots op de muur van mijn kamer verschijnen. Ik zie hoe hij zich gedreven te buiten gaat aan het stelselmatig verorberen van de muggen die zich aan mijn bloed proberen te laven. Ik bedenk hoe niets stabiel blijft, hoe alles van moment-tot-moment verandert en transformeert. Hoe mijn bloed meehelpt aan de instandhouding van de natuur. Transformatie. Niets blijft zoals het was. *Anicca*.

Sarnath, een prachtig, mooi aangelegd, uitgestrekt park waarin stenen ruïnes en *stupas* her en der verspreid liggen. Niets wijst erop dat hier 2.600 jaar geleden het Wiel van de *Dhamma* in beweging gezet werd dat de zienswijze en het inzicht van miljoenen soortgenoten veranderde.

Natuurlijk is dit niet het onontgonnen wildpark van 2.600 jaar terug waar een speciaal vrijgeleide gold voor *Munis* en wilde dieren.

Dit park is de perceptie zoals de *Indian Archaeological Association* het zich *vandaag* voorstelt. Maar deze perceptie is subtiel. Zoals ik het me verbeeld heb. Verlichting is geen noumenaal hoogstandje. Het is een persoonlijke transformatie. Zelfrealisatie gebeurt niet met barokke *grandeur*. Het is een plótse ⁵⁴⁹ ervaring zónder toeters of bellen. Maar wel zéér manifest. En onomkeerbaar. ⁵⁵⁰

Mijn gedachten dwalen af naar wat ik gelezen en gehoord heb. Wat door de eeuwen heen werd overgeleverd, verteld en doorverteld, opgeschreven en aangepast, opgehemeld, afgebroken en verder van allerlei *saillante* voetnoten voorzien.

Gelijkmoedig laat ik mijn gedachten de revue passeren.

Meer dan ooit besef ik dat ik niet thuishoor bij enige sekte. Dat ik geen 'boeddhist' ben. Maar een vrij man die de *Dhamma*—het Achtvoudige Edele Pad van de Boeddha—volgt. Om door het belopen van deze unieke weg van ethiek (*P. sila*), over concentratie (*P. samadhi*) tot wijsheid (*P. panna*) en tot Zelfrealisatie te komen. De Boeddha is mijn toevlucht. Net zoals de *Dhamma* en de *Sangha*. Toevlucht. Geen vluchtweg.

Gisteravond heb ik me voorgenomen méér dan ooit een spiegel te zijn... me niet te laten inpakken door *sankharas* van verlangen en *sankharas* van afkeer. *Sankhara-upekkha* ⁵⁵¹

Udana: ⁵⁵²

• *Yassa nittinno panko,
Maddito kamakantako,
Mohakkhayam anuppatto
Sukhadukkhesu na vedhati sa bhikkhu.*

*De bhikkhu die zich uit het drijfzand heeft losgetrokken
Die de doorn van het zintuiglijk verlangen heeft uitgetrokken,
Die het einde van de begoocheling heeft bereikt,
Wordt niet overweldigd door plezier noch door pijn. •*

... Bij Boeddha's aankomst in het *Hertenkamp* hadden de vijf asceten, waarvan de namen in de *Pali-canon* zijn bewaard gebleven (*Kondanna, Mahanama, Bhaddiya, Vappa en Assaji*) afgesproken hem niet te begroeten omdat zij ervan overtuigd waren dat hun vroegere deelgenoot het ascetische pad verlaten had. Maar toen zij hem opmerkten kwamen zij zo onder de indruk van zijn eclatante uitstraling dat zij meteen opstonden en hem piëteitsvol verwelkomden.

Na de gebruikelijke begroeting gaf de Boeddha zijn eerste voordracht: de *Dhamma Cakka Pavattana Sutta*. In één woord: de *Dhammacakkappavattana-Sutta*.⁵⁵³

De *Bhagavat* sprak de Groep van Vijf Metgezellen⁵⁵⁴ als volgt toe:

• [*—De twee uitersten en de Middenweg—*]

*"Monniken, een samana*⁵⁵⁵ *hoort de volgende twee uitersten niet te beoefenen.*

Welke twee ?

*Het nastreven van geluk door zintuiglijk genot,
wat laag, vulgair, ordinair en onedel is en niet tot welzijn leidt.*

*Het nastreven van een strict ascetisme,
wat pijnlijk en onedel is en niet tot welzijn leidt.*

*De Verhevene is
—door beide uitersten te vermijden—
ontwaakt aan de Middenweg,
die zien en weten*⁵⁵⁶ *oplevert,
en tot innerlijke vrede, direct begrip,
ontwaken en Nibbana leidt.*

*En wat is die Middenweg
die zien en weten oplevert,
en tot innerlijke vrede, direct begrip,
ontwaken en Nibbana leidt ?*

*Het is het Edele Achtvoudige Pad, namelijk:
zuiver*⁵⁵⁷ *begrip,
zuivere intentie,
zuiver spreken,
zuiver handelen,
zuiver levensonderhoud,*

zuivere inspanning,
zuivere aandacht en
zuivere concentratie.

*Dit, Monniken, is de Middenweg
die zien en weten oplevert,
en tot innerlijke vrede, direct begrip,
ontwaken en Nibbana leidt.*

[—De Edele Waarheden—]

*"Dit, Monniken,
is de Edele Waarheid over het lijden
(P. dukkha sacca):* ⁵⁵⁸

*Geboorte is dukkha
Ouderdom is dukkha
Ziekte is dukkha
Dood is dukkha
Verdriet, treuren, pijn, droefheid en ellende is dukkha,
Samenzijn met vijanden is dukkha
Gescheiden zijn van vrienden is dukkha
Niet krijgen waar je van houdt is dukkha
Samengevat: de vijf khandhas zijn dukkha." ⁵⁵⁹*

*"En dit, Monniken,
is de Edele Waarheid over de oorsprong van het lijden
(P. samudaya sacca):*

*het is het verlangen dat tot verder bestaan leidt, verbonden is met
plezier en lust, en hier en daar naar genot zoekt.*

*Het is summier:
verlangen naar zintuiglijk genot (P. kama tanha),
verlangen naar bestaan (P. bhava tanha),
en verlangen naar niet-bestaan (P. vibhava tanha)."*

*"En dit, Monniken,
is de Edele Waarheid over de beëindiging van het lijden
(P. nirodha sacca):*

*het is het complete verdwijnen en vernietigen van verlangen;
het verlaten, loslaten, afstand doen
en zich bevrijden van verlangen."*

*"En dit, Monniken,
is de Edele Waarheid over de weg
die leidt naar de beëindiging van het lijden
(P. magga sacca):*

*het is het Edele Achtvoudige Pad, namelijk: zuiver begrip,
zuivere intentie, zuiver spreken, zuiver handelen,*

zuiver levensonderhoud, zuivere inspanning,
zuivere aandacht en zuivere concentratie.

[—Drie rotaties en twaalf aspecten—] ⁵⁶⁰

"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:
'Dit is de Edele Waarheid van het lijden'.
(P. pariyatti) ⁵⁶¹

"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:
'Dit lijden, een Edele Waarheid, dient volledig begrepen te
worden'.
(P. patipatti) ⁵⁶²

"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:
'Dit lijden, een Edele Waarheid, is volledig begrepen'.
(P. pativedha) ^{563 564}

"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:
'Dit is de Edele Waarheid over de oorzaak van het lijden'.
(P. pariyatti)

"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:
'Deze oorzaak van het lijden, een Edele Waarheid,
moet losgelaten worden'.
(P. patipatti)

"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:
'Deze oorzaak van het lijden, een Edele Waarheid,
is volledig losgelaten'.
(P. pativedha) ⁵⁶⁵

"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:
'Dit is de Edele Waarheid over de beëindiging van het lijden'.
(P. pariyatti)

"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:

*'Deze beëindiging van het lijden, een Edele Waarheid,
moet gerealiseerd worden'.*

(P. patipatti)

*"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:*

*'Deze beëindiging van het lijden, een Edele Waarheid,
is gerealiseerd'.*

(P. pativedha) ⁵⁶⁶

*"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:*

*'Dit is de Edele Waarheid van het Pad dat leidt naar de
beëindiging van het lijden'.*

(P. pariyatti)

*"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:*

*'Het Pad dat leidt naar de beëindiging van het lijden, een Edele
Waarheid, moet gecultiveerd worden'.*

(P. patipatti)

*"Betreffende wat ik voorheen nooit gehoord had, Monniken,
verscheen zien, verscheen weten, verscheen wijsheid,
verscheen begrip, verscheen licht in mij:*

*'Het Pad dat leidt naar de beëindiging van het lijden, een Edele
Waarheid, is gecultiveerd'.*

(P. pativedha) ⁵⁶⁷

[—Persoonlijke kennis van de Boeddha—]

*"Monniken: zolang mijn zien en weten over deze Vier Edele
Waarheden zoals ze werkelijk zijn—met hun drie rotaties en
twaalf toestanden—nog niet grondig helder was, beweerde ik niet
dat ik de Hoogste Ontwaking bereikt had: de correcte Volledige
Ontwaking die onovertroffen is in deze wereld met haar goden,
haar Maras en Brahmas, met haar generatie van monniken en
priesters, met haar koningen en onderdanen.*

*Maar sinds mijn zien en weten over deze Vier Edele Waarheden
zoals ze werkelijk zijn—met hun drie rotaties en twaalf
toestanden—grondig helder werd, beweer ik wel dat ik de
Hoogste Ontwaking bereikt heb: de correcte Volledige Ontwaking
die onovertroffen is in deze wereld met haar goden, haar Maras
en Brahmas, met haar generatie van monniken en priesters,
met haar koningen en onderdanen.*

*Zien en weten verscheen in mij:
'mijn bevrijding van geest is onwrikbaar;
dit is de laatste geboorte;*

nu is er geen verdere toestand van bestaan.'"
[—Het Dhamma—Wiel in beweging—]

Zo sprak de Verhevene.

En de Vijf Metgezellen ⁵⁶⁸ *waren tevreden
en verheugden zich in de woorden van de Verhevene.
En terwijl deze sutta gegeven werd,
verscheen in de Eerwaarde Kondanna het zuivere en
onbezoedelde weten van de Dhamma:*

*'Alles wat onderhevig is aan ontstaan,
is onderhevig aan vergaan.'*

*En toen het Dhamma—Wiel door de Verhevene
in beweging gezet was,
uitten de aardgeesten de volgende kreet:*

*"In het Hertenpark van Isipatana, nabij Varanasi,
heeft de Verhevene
het onovertroffen Dhamma—Wiel in beweging gezet,
wat door geen enkele monnik, priester, god, Mara, Brahma,
of door wie dan ook gestopt kan worden !"*

*En de Goden van de Vier Grote Koningen hoorden die kreet van
de aardgeesten, en zij uitten de volgende kreet:*

*"In het Hertenpark van Isipatana, nabij Varanasi,
heeft de Verhevene
het onovertroffen Dhamma—Wiel in beweging gezet,
wat door geen enkele monnik, priester, god, Mara, Brahma,
of door wie dan ook gestopt kan worden !"*

*En op deze manier hoorden ook achtereenvolgens de Tavatimsa
goden, de Yama goden, de Tusita goden, de Nimmanarati goden,
en de Paranimitavasavatti goden deze kreet,
en zij herhaalden die kreet na haar te horen:*

*"In het Hertenpark van Isipatana, nabij Varanasi,
heeft de Verhevene
het onovertroffen Dhamma—Wiel in beweging gezet,
wat door geen enkele monnik, priester, god, Mara, Brahma,
of door wie dan ook gestopt kan worden !"*

*En de Brahma goden hoorden die kreet van de
Paranimitavasavatti goden,
en zij uitten de volgende kreet:*

*"In het Hertenpark van Isipatana, nabij Varanasi,
heeft de Verhevene
het onovertroffen Dhamma—Wiel in beweging gezet,
wat door geen enkele monnik, priester, god, Mara, Brahma,
of door wie dan ook gestopt kan worden !"*

*En dus op dat moment, op dat eigenste ogenblik,
rees die kreet omhoog tot aan de Brahma werelden.
En het tienduizendvoudige wereldsysteem
schokte, trilde en beefde,
en een prachtig onbegrensd licht verscheen in de wereld,
wat de schittering van de goden ver overtrof.*

*En toen uitte de Verhevene deze geïnspireerde woorden:
“Versta je het, Kondanna ?
Waarlijk: Kondanna verstaat het, Vrienden !”
En zo verkreeg de Eerwaarde Kondanna de naam
'de Weter'—hij die het verstaat; hij die het wéét. 569 •*

Nadat *Kondanna* als eerste de Leer begreep, volgden al vlug ook de andere vier gezellen:

*• Zien en weten rees in hen op
en zij uiten volgende udana: 570
'Onwankelbaar is onze bevrijding.
Dit is onze laatste geboorte.
Nu is er geen wedergeboorte meer.' • 571*

Vele andere belangrijke *suttas* werden—in de loop der jaren—in *Sarnath* uitgesproken door de Boeddha, namelijk de *Anattalakkhana-Sutta*,⁵⁷² de *Saccavibhanga-Sutta*, de *Panca-Sutta*, de *Rathakara-Sutta* [*Pacetana-Sutta*], de *Sama-ya-Sutta*, de twee *Pasa-Suttas*, de *Katuviya-Sutta* en de *Dhammadinna-Sutta*.

Vooral de *Anattalakkhana-Sutta*, die handelt over de kenmerken van het zelfloze (*P. anatta*), is belangrijk. De Boeddha predikte deze *sutta* op de vijfde dag nadat de vijf metgezellen de stroom waren ingegaan (*P. sotapatti*). Daarom wordt deze voordracht beschouwd als de tweede *sutta* die door de Boeddha werd uitgesproken.

De Boeddha zag dat *niets* een onveranderlijke kern bezat. Dat alles uiterst vluchtig was en niet substantieel. Hij 'zag' dat alle verschijnselen 'leeg' (*P. sunna*)⁵⁷³ zijn aan een eigen onafhankelijk zelf: de lege en niet-substantiële natuur van alle fenomenen. *Anatta*.

Hij 'zag' dat men, door de *tilakkhana* niet te (willen/kunnen) zien, in een illusoire wereld terecht komt. Een *fata morgana*. Een verzinsel. Zo worden dingen die vergankelijk zijn als blijvend gepercipieerd. Zo wordt als een 'zelf' beschouwd, wat geen 'zelf' is; Zo wordt als een 'zelf' beschouwd, wat slechts een begoocheling is. Wordt lijden beschouwd als genot en wat weezinwekkend is als mooi. *Virtual reality*.

Verder ziet men niet dat alles voortdurend al het andere beïnvloedt en dat daarmee niets op zichzelf staat. Men klampt zich vast aan de waan dat men de dingen *zelf* verwezenlijkt. Mensen zien het geheel niet; denken niet holistisch, maar dualistisch in afzonderlijke onderdelen: *ik* en de wereld.

Siddattha 'zag' dat deze onwetendheid over onze ware aard aanleiding geeft tot vertroebelde waarnemingen, wat leidt tot tot leedvolle emoties, verlangen, haat en angst. *Dukkha*.

De *Anattalakkhana-Sutta* luidt als volgt:

- *Eens verbleef de Verhevene in het Hertenpark van Isipatana, nabij Varanasi. Daar sprak hij de Groep van Vijf Metgezellen als volgt toe:*

*'Monniken !'
'Eerwaarde', antwoordden de monniken.
De Verhevene zei dit:*

[Niet-Zelf omdat men er geen controle over heeft]

'Monniken, fysieke vorm (lichaam — P. rupa) is zonder zelf. 574

*Als fysieke vorm zelf zou zijn,
zou men geen last ondervinden van fysieke vorm.
Dan zou het volgende mogelijk zijn met fysieke vorm:
"Laat mijn fysieke vorm zó zijn,
óf laat mijn fysieke vorm niet zó zijn."
Juist omdat fysieke vorm zelfloos is, Monniken,
ondervindt men last van fysieke vorm,
en daarom is het volgende niet mogelijk met fysieke vorm:
"Laat mijn fysieke vorm zó zijn,
óf laat mijn fysieke vorm niet zó zijn." 575*

'Monniken, gevoelens (gewaarwordingen — P. vedana) zijn zonder zelf.

*Als gevoelens zelf zouden zijn,
zou men geen last ondervinden van gevoelens.
Dan zou het volgende mogelijk zijn met gevoelens:
'Laat mijn gevoelens zó zijn, óf laat mijn gevoelens niet zó zijn.'
Juist omdat gevoelens zelfloos zijn, Monniken,
daarom ondervindt men last van gevoelens,
en daarom is het volgende niet mogelijk met gevoelens:
'Laat mijn gevoelens zó zijn, óf laat mijn gevoelens niet zó zijn.'*

'Monniken, percepties (P. sanna) zijn zonder zelf.

*Als percepties zelf zouden zijn,
zou men geen last ondervinden van percepties.
Dan zou het volgende mogelijk zijn met percepties:
'Laat mijn percepties zó zijn, óf laat mijn percepties niet zó zijn.'
Juist omdat percepties zelfloos zijn, Monniken,
daarom ondervindt men last van percepties,*

*en daarom is het volgende niet mogelijk met percepties:
'Laat mijn percepties zó zijn, óf laat mijn percepties niet zó zijn.'*

*'Monniken, sankharas ⁵⁷⁶ zijn zonder zelf.
Als sankharas zelf zouden zijn,
zou men geen last van sankharas ondervinden.
Dan zou het volgende mogelijk zijn met sankharas:
"Laat mijn sankharas zó zijn,
óf laat mijn sankharas niet zó zijn."
Juist omdat sankharas zelfloos zijn, Monniken,
daarom ondervindt men last van sankharas,
en daarom is het volgende niet mogelijk met sankharas:
"Laat mijn sankharas zó zijn,
óf laat mijn sankharas niet zó zijn.'*

*'Monniken, bewustzijn (P. vinnana) is zonder zelf.
Als bewustzijn zelf zou zijn,
zou men geen last van bewustzijn ondervinden.
Dan zou het volgende mogelijk zijn met bewustzijn:
"Laat mijn bewustzijn zó zijn,
óf laat mijn bewustzijn niet zó zijn."
Juist omdat bewustzijn zelfloos is, Monniken,
daarom ondervindt men last van bewustzijn,
en daarom is het volgende niet mogelijk met bewustzijn:
"Laat mijn bewustzijn zó zijn,
óf laat mijn bewustzijn niet zó zijn."*

[Alles is veranderlijk en onbevredigend, en zelfloos]

*'Wat denken jullie, Monniken ?
Is fysieke vorm constant of veranderlijk ?'
'Veranderlijk, Eerwaarde'.
'En wat veranderlijk is, is dat onbevredigend of bevredigend ?'
'Onbevredigend, Eerwaarde'.
'En wat veranderlijk, onbevredigend en aan verandering
onderhevig is,
is het passend om dat als volgt te beschouwen:
"Dit is van mij, dit ben ik, dit is mijn zelf ?"
'Nee, Eerwaarde'.*

*'Wat denken jullie, Monniken ?
Zijn gevoelens (gewaarwordingen) constant of veranderlijk ?'
'Veranderlijk, Eerwaarde'.
'En wat veranderlijk is, is dat onbevredigend of bevredigend ?'
'Onbevredigend, Eerwaarde'.
'En wat veranderlijk, onbevredigend en aan verandering
onderhevig is,
is het passend om dat als volgt te beschouwen:
"Dit is van mij, dit ben ik, dit is mijn zelf ?"
'Nee, Eerwaarde'.*

'Wat denken jullie, Monniken ?

Zijn percepties constant of veranderlijk ?'

'Veranderlijk, Eerwaarde.'

'En wat veranderlijk is, is dat onbevredigend of bevredigend ?'

'Onbevredigend, Eerwaarde.'

*'En wat veranderlijk, onbevredigend en aan verandering
onderhevig is,*

is het passend om dat als volgt te beschouwen:

“Dit is van mij, dit ben ik, dit is mijn zelf ?”

'Nee, Eerwaarde.'

'Wat denken jullie, Monniken ?

Zijn formaties constant of veranderlijk ?'

'Veranderlijk, Eerwaarde.'

'En wat veranderlijk is, is dat onbevredigend of bevredigend ?'

'Onbevredigend, Eerwaarde.'

*'En wat veranderlijk, onbevredigend en aan verandering
onderhevig is,*

is het passend om dat als volgt te beschouwen:

“Dit is van mij, dit ben ik, dit is mijn zelf ?”

'Nee, Eerwaarde.'

'Wat denken jullie, Monniken ?

Is bewustzijn constant of veranderlijk ?'

'Veranderlijk, Eerwaarde.'

'En wat veranderlijk is, is dat onbevredigend of bevredigend ?'

'Onbevredigend, Eerwaarde.'

*'En wat veranderlijk, onbevredigend en aan verandering
onderhevig is,*

is het passend om dat als volgt te beschouwen:

“Dit is van mij, dit ben ik, dit is mijn zelf ?”

'Nee, Eerwaarde.'

[Alles moet als volkomen zelfloos beschouwd te worden]

*'Daarom, monniken, aangaande wat voor fysieke vorm dan ook:
in het verleden, de toekomst of het heden, inwendig of uitwendig,
grof of fijn, inferieur of superieur, ver weg of dichtbij: alle fysieke
vormen dienen met juist inzicht, overeenkomstig de waarheid,
als volgt te worden beschouwd:*

“Dit is niet van mij, dit ben ik niet, dit is niet mijn zelf.”

*'Aangaande wat voor gevoelens (gewaarwordingen) dan ook:
in het verleden, de toekomst of het heden, inwendig of uitwendig,
grof of fijn, inferieur of superieur, ver weg of dichtbij: alle
gevoelens dienen met juist inzicht, overeenkomstig de waarheid,
als volgt te worden beschouwd:*

“Dit is niet van mij, dit ben ik niet, dit is niet mijn zelf.”

*'Aangaande wat voor percepties dan ook:
in het verleden, de toekomst of het heden, inwendig of uitwendig,
grof of fijn, inferieur of superieur, ver weg of dichtbij: alle
percepties dienen met juist inzicht, overeenkomstig de waarheid,*

als volgt te worden beschouwd:
“Dit is niet van mij, dit ben ik niet, dit is niet mijn zelf.”

'Aangaande wat voor formaties dan ook:
in het verleden, de toekomst of het heden, inwendig of uitwendig,
grof of fijn, inferieur of superieur, ver weg of dichtbij: alle
formaties dienen met juist inzicht, overeenkomstig de waarheid,
als volgt te worden beschouwd:
“Dit is niet van mij, dit ben ik niet, dit is niet mijn zelf.”

'Aangaande wat voor bewustzijn dan ook:
in het verleden, de toekomst of het heden, inwendig of uitwendig,
grof of fijn, inferieur of superieur, ver weg of dichtbij: ál het
bewustzijn dient met juist inzicht, overeenkomstig de waarheid,
als volgt te worden beschouwd:
“Dit is niet van mij, dit ben ik niet, dit is niet mijn zelf.”

[Het resultaat van juist inzicht]

'Een goed onderwezen edele discipel,
die dit alles met juist inzicht beschouwt:
baalt van fysieke vorm;
baalt van gevoelens;
baalt van percepties;
baalt van formaties;
baalt van bewustzijn.

Doordat hij ervan baalt, wordt hij passieloos;
Doordat hij passieloos is, wordt [zijn geest] bevrijd;
Doordat zijn geest bevrijd is, is er de kennis
dat zijn geest bevrijd is.

Hij beseft:
“Geboorte is ten einde, het spirituele leven is geleefd,
wat gedaan moest worden is gedaan,
er is geen verdere toestand van bestaan”.

Zo sprak de Verhevene.
En de monniken van de Groep van Vijf Metgezellen waren
tevreden en verheugd met de woorden van de Verhevene.
En terwijl deze uiteenzetting werd gegeven,
werden de harten van de monniken van de Groep van Vijf
Metgezellen door onthechting bevrijd van bezoedelingen. •

Een andere voordracht die—vele jaren later— in het Hertenpark van *Isipatana* gehouden werd is de *Saccavibhanga-Sutta*.⁵⁷⁷

Deze belangrijke voordracht gaat als volgt:

- Eens verbleef de Verhevene in het Hertenpark van *Isipatana*, nabij *Varanasi*.

Daar sprak hij de monniken als volgt toe:

'Monniken !'

'Eerwaarde', antwoordden de monniken.

De Boeddha sprak aldus:

'De Verhevene, de Voleindigde, de Volledig Ontwaakte, heeft in het Hertenpark van Isipatana, nabij Varanasi, het Wiel van de Dhamma in beweging gezet, dat niet meer teruggedraaid kan worden door een asceet of door een brahmaan of door een god, of Mara of Brahma of door wie dan ook in deze wereld, namelijk door het verkondigen van, het onderrichten in, het bekend maken, het vaststellen, het onthullen, het uiteenzetten en het openbaren van de Vier Edele Waarheden.

Van welke Vier Edele Waarheden ?

Door het verkondigen van, het onderrichten in, het bekend maken, het vaststellen, het onthullen, het uiteenzetten en het openbaren van de Edele Waarheid van dukkha, van de Edele Waarheid van de oorzaak van dukkha, van de Edele Waarheid van de beëindiging van dukkha, van de Edele Waarheid van het Pad dat leidt naar de beëindiging van dukkha.

Monniken, door de Verhevene is hier het Wiel van de Leer in beweging gezet door het verkondigen van deze Vier Edele Waarheden.

Monniken, neem Sariputta en Moggallana als jullie compagnon. ⁵⁷⁸

Beiden zijn wijze monniken die de mensen helpen om het heilige leven te leiden.

Sariputta is als een moeder; Moggallana als een voedster. ⁵⁷⁹
Sariputta leidt mensen naar de vrucht van de stroombetreding; ⁵⁸⁰

Moggallana leidt hen naar het hoogste doel. ⁵⁸¹

Sariputta is bekwaam om de Vier Edele Waarheden uitvoerig te verkondigen, ze te onderrichten, ze bekend te maken, ze vast te stellen, ze te onthullen, uiteen te zetten en te openbaren.

Op deze manier sprak de Verhevene. Na deze woorden stond de Verhevene op en ging naar zijn verblijfplaats. ⁵⁸²

Kort nadat de Verhevene de monniken verlaten had, sprak Sariputta de monniken toe als volgt:

'Vrienden, monniken !',

'Vriend !', antwoordden de monniken instemmend.

Sariputta sprak aldus:

*'Vrienden, de Voleindigde heeft in het Hertenpark van Isipatana,
nabij Varanasi, het Wiel van de Leer in beweging gezet
door het verkondigen van de Vier Edele Waarheden.*

Van welke Vier Edele Waarheden ?

*Door het verkondigen van de Edele Waarheid van dukkha,
van de Edele Waarheid van de oorzaak van dukkha,
van de Edele Waarheid van de beëindiging van dukkha,
van de Edele Waarheid van het Pad
dat leidt naar de beëindiging van dukkha.*

En wat, vrienden, is de Edele Waarheid van dukkha ?

*Geboorte is dukkha
Ouderdom is dukkha
Ziekte is dukkha
Dood is dukkha
Verdriet, treuren, pijn, droefheid en ellende is dukkha,
Samenzijn met vijanden is dukkha
Gescheiden zijn van vrienden is dukkha
Niet krijgen waarvan je houdt is dukkha
Samengevat: de vijf khandhas zijn dukkha.*

En wat is geboorte ?

*Geboorte is dat de wezens, welke dan ook, in deze of in een
andere categorie van wezens geboren worden, ontstaan, in de
moederschoot afdalen, opnieuw tot bestaan komen, dat de
geledingen van de persoonlijkheid (P. khandhas) verschijnen,
dat ze de zintuiglijke sferen aannemen
—dát, vrienden, wordt geboorte genoemd.*

En wat is ouderdom ?

*Ouderdom is dat de wezens, welke dan ook, in deze of in een
andere categorie van wezens ouder worden, aftakelen, tanden
verliezen, grijs worden, een gerimpelde huid krijgen, hun
vitaliteit verliezen, hun zintuigen in kracht afnemen
—dát, vrienden, wordt ouderdom genoemd.*

En wat is dood ?

*Dood is dat de wezens, welke dan ook, uit deze of uit een andere
categorie van wezens wegvallen, heengaan, ten onder gaan,
verdwijnen, sterven, doodgaan,
dat de geledingen van hun persoonlijkheid (P. khandhas)
uit elkaar vallen, dat ze hun lichaam afwerpen
—dát, vrienden, wordt sterven genoemd.*

En wat is verdriet ?

Het is de droefenis van iemand die één of ander ongeluk overkomen is; van iemand die getroffen is door één of ander leed; de treurnis, de smart, het innerlijk verdriet, de verslagenheid —dát, vrienden, wordt verdriet genoemd.

En wat is treuren ?

Treuren zijn de jammerklachten van iemand die één of ander ongeluk overkomen is; van iemand die getroffen is door één of ander leed; het gejammer, het lamenteren, het wenen, het huilen —dát, vrienden, wordt treuren genoemd.

En wat is pijn ?

Pijn is lichamenlijk leed; lichamenlijk ongemak; een leedvol, onaangenaam gevoel dat ontstaat uit contact van het lichaam met iets —dát, vrienden, wordt pijn genoemd.

En wat is droefheid ?

Droefheid is geestelijk ongemak; het is een leedvol, onaangenaam gevoel dat ontstaat uit contact van de geest met iets —dát, vrienden, wordt droefheid genoemd.

En wat is ellende ?

Ellende is de wanhoop van iemand die één of ander ongeluk overkomen is; van iemand die getroffen is door één of ander leed; de zorgen, de kwellings, de verscheurdheid —dát, vrienden, wordt ellende genoemd.

En wat betekent "niet krijgen wat men wenst is dukkha ?"

"Niet krijgen wat men wenst is dukkha", betekent het volgende:

*Bij wezens die aan geboorte onderworpen zijn,
rijst deze wens op:
"Ach, was ik maar niet aan geboorte onderworpen;
Ach, overkwam geboorte mij maar niet !".
Dit kan echter niet door 'wensen' bereikt worden.
Het feit dat deze wens niet vervuld wordt, is dukkha.*

Bij wezens die aan ouderdom; ziekte; dood en droefenis, weeklagen, pijn, terneergeslagenheid en vertwijfeling onderworpen zijn, komt deze wens op:

*"Ach, was ik maar niet onderworpen aan al deze dingen;
Ach, overkwamen al deze dingen mij maar niet !".*

*Dit kan echter niet door 'wensen' bereikt worden.
Het feit dat deze wens niet vervuld wordt, is dukkha.*

En wat betekent "verder zijn de khandhas dukkha?"

*De khandhas zijn de vijf componenten
die onze persoonlijkheid uitmaken.*

*De componenten zijn: het lichaam; de percepties;
de gevoelens (gewaarwordingen); de reacties en het bewustzijn.*

*En wat is dan, vrienden,
de Edele Waarheid van de oorzaak van dukkha?*

*Het is begeerte die tot 'worden' leidt—
verlangen dat gepaard gaat met vreugde en hartstocht,
dat hier en daar genoeg vindt; namelijk:
verlangen naar zintuiglijk genot,⁵⁸³
verlangen naar bestaan⁵⁸⁴
en verlangen naar niet-bestaan.⁵⁸⁵
—Dit, vrienden, is
de Edele Waarheid van de oorzaak van dukkha.*

*En wat dan, vrienden, is de Edele Waarheid van
de beëindiging van dukkha?*

*De Edele Waarheid van de beëindiging van dukkha is het
compleet verdwijnen en ophouden van dit verlangen.
Het is het opgeven ervan, het afwerpen ervan,
het zich bevrijden en het loslaten.
—Dit, vrienden, is de Edele Waarheid
van de beëindiging van dukkha.*

*En wat dan, vrienden, is de Edele Waarheid van het Pad dat leidt
tot de beëindiging van dukkha?*

*De Edele Waarheid van het Pad dat leidt naar de beëindiging
van dukkha, is het Edele Achtvoudige Pad, namelijk:
het zuivere inzicht (P. samma⁵⁸⁶ ditthi);
de zuivere intentie (P. samma sankappa);
het zuivere spreken (P. samma vaca);
het zuivere handelen (P. samma kammanta);
de zuivere manier van levensonderhoud (P. samma ajiva);
de zuivere inspanning (P. samma vayama);
de zuivere aandacht (P. samma sati)
en de zuivere concentratie (P. samma samadhi).*

*En wat is het zuivere inzicht
(P. samma ditthi)?*

*Het zuivere inzicht behelst het kennen/begrijpen van dukkha
(P. dukkha nana);
het kennen/begrijpen van de oorzaak van dukkha
(P. dukkhasamudaya nana);*

het kennen/begrijpen van de beëindiging van dukkha
(*P. dukkhanirodha nana*)

en het kennen/begrijpen van het Pad dat leidt tot
de beëindiging van dukkha

(*P. dukkhanirodhagamini patipadaya nana*)

—dát, vrienden, wordt het zuivere inzicht genoemd.⁵⁸⁷

En wat is zuivere intentie/de juiste gedachten
(*P. samma sankappa*) ?

De zuivere intentie/de juiste gedachten zijn:
het streven naar de verzaking van begeerte/verlangen
(*P. nekkhama sankappa*);⁵⁸⁸

het streven naar het opgeven van boosheid
(*P. avyapada sankappa*);

en het streven naar geweldloosheid
(*P. avihimsa sankappa*)

—dát, vrienden, wordt zuivere intentie/de juiste gedachten
genoemd.

En wat is het zuivere spreken
(*P. samma vaca*) ?

Het zuivere spreken behelst:
het zich onthouden van het vertellen van leugens
(*P. musavada veramani*);⁵⁸⁹

het zich onthouden van roddel en achterklap
(*P. pisunaya vacaya veramani*);⁵⁹⁰

het zich onthouden van harde woorden
(*P. pharusaya vacaya veramani*);⁵⁹¹

het zich onthouden van nutteloos gepraat
(*P. samphappalapa veramani*)⁵⁹²

—dát, vrienden, wordt het zuivere spreken genoemd.

En wat is het zuivere handelen
(*P. samma kammanta*) ?

Het zuivere handelen behelst:
het zich onthouden van het doden van levende wezens
(*P. panatipata veramani*);⁵⁹³

het zich onthouden van nemen wat niet gegeven is
(*P. adinnadana veramani*);⁵⁹⁴

het zich onthouden van seksueel wangedrag
(*P. kamesumiccacara veramani*)⁵⁹⁵

—dát, vrienden, wordt het zuivere handelen genoemd.

En wat is de zuivere manier van levensonderhoud
(*P. samma ajiva*) ?

De zuivere manier van levensonderhoud betekent dat de edele
yogi een verkeerde manier van levensonderhoud opgeeft en
*voorziet in zijn levensonderhoud door een zuivere levenswijze*⁵⁹⁶

—dát, vrienden, wordt de zuivere manier van levensonderhoud genoemd.

*En wat is de zuivere inspanning
(P. samma vayama) ?*

*Door de zuivere inspanning doet een monnik de wil ontstaan;
spant zich in; wekt zijn energie op; richt zijn geest daarop en
streeft ernaar om nog niet opgekomen slechte gedachten en
onheilmzame ⁵⁹⁷ zaken te vermijden
(P. samvara padhana). ⁵⁹⁸*

*Hij doet de wil ontstaan; spant zich in; wekt zijn energie op; richt
zijn geest daarop en streeft ernaar om slechte gedachten en
heillose zaken die reeds opgekomen zijn te overwinnen
(P. pahana padhana). ⁵⁹⁹*

*Hij doet de wil ontstaan; spant zich in; wekt zijn energie op; richt
zijn geest daarop en streeft ernaar om heilzame ⁶⁰⁰ zaken en
goede gedachten, die nog niet zijn opgekomen op te wekken en te
ontwikkelen
(P. bhavana padhana). ⁶⁰¹*

*Hij doet de wil ontstaan; spant zich in; wekt zijn energie op; richt
zijn geest daarop en streeft ernaar om heilzame zaken en goede
gedachten, die reeds opgekomen zijn, in stand te houden, ze te
laten bestaan, ze niet te vertroebelen ze te vermenigvuldigen, ze
uit te breiden en ze te vervolmaken
(P. anurakkana padhana) ⁶⁰²*

—dát, vrienden, wordt de zuivere inspanning genoemd. ⁶⁰³

*En wat is zuivere aandacht
(P. samma sati) ?*

*Bij zuivere aandacht blijft een monnik bij het lichaam
(P. kayanupassana), ⁶⁰⁴
het lichaam observerend, energiek, volledig bewust, aandachtig,
terwijl hij ondertussen een einde maakt
aan het verlangen naar en de afkeer van de wereld.*

*Hij blijft bij de gevoelens (gewaarwordingen)
(P. vedananupassana), ⁶⁰⁵
de gevoelens observerend, energiek, volledig bewust, aandachtig,
terwijl hij ondertussen een einde maakt
aan het verlangen naar en de afkeer van de wereld.*

*Hij blijft bij de geest
(P. cittanupassana), ⁶⁰⁶
de geest observerend, energiek, volledig bewust, aandachtig,
terwijl hij ondertussen een einde maakt
aan het verlangen naar en de afkeer van de wereld.*

*Hij blijft bij de objecten van de geest (de mentale factoren)
(P. dhammanupassana), ⁶⁰⁷*

de objecten van de geest observerend, energiek, volledig bewust, aandachtig, terwijl hij ondertussen een einde maakt aan het verlangen naar en de afkeer van de wereld. —dát, vrienden, wordt de juiste aandacht genoemd. ⁶⁰⁸

*En wat is de zuivere concentratie
(P. samma samadhi) ?*

Bij zuivere concentratie gaat de monnik, die afstand genomen heeft van zintuiglijke dingen en van onheilzame geestestoestanden, het eerste meditatiestadium (P. pathamajhana) binnen en verblijft daarin.

*De eerste meditatieve verdieping
—uit afzondering (P. viveka) geboren—
gaat gepaard met het richten van de geest (P. vitakka) ⁶⁰⁹
en met redenerend denken (P. vicara); en wordt gekenmerkt
door vreugde (P. piti) en geluk (P. sukha).*

Door het afnemen en tot rust komen van het richten van de geest (P. vitakka) en met redenerend denken (P. vicara), verkrijgt de monnik innerlijke kalmte en vrede (P. passadha) en eenpuntigheid van geest (P. ekagatta). ⁶¹⁰

Zo gaat hij het tweede meditatiestadium (P. dutiyajhana) binnen en verblijft daarin.

*De tweede meditatieve verdieping
—uit afzondering (P. viveka) geboren—
is vrij van het richten van de geest en van redenerend denken,
maar is vervuld van vreugde (P. piti) en van geluk (P. sukha).*

Door het verdwijnen van vreugde (P. piti), verblijft de monnik in gelijkmoedigheid (P. upekkha), is aandachtig (P. sati) en helder van begrip (P. samma panna) en hij ervaart de gemoedstoestand waarvan de edelen van geest (P. ariya's) zeggen:

“in aandachtige gelijkmoedigheid leeft hij gelukkig”. ⁶¹¹

Zo gaat de monnik het derde meditatiestadium (P. tatiyajhana) binnen en verblijft daarin.

Na het ophouden van geluk (P. sukha) en van pijn (P. dukkha) en met het hieraan voorafgaandelijk verdwijnen van vreugde (P. piti) en smart (P. domanassa), gaat hij het vierde meditatiestadium (P. catutthajhana) binnen en verblijft daarin.

Deze vierde meditatieve verdieping kent noch geluk, noch pijn, en wordt gekenmerkt door zuiverheid van aandacht en gelijkmoedigheid —dit, vrienden, wordt zuivere concentratie genoemd.

Dit, vrienden, is de Edele Waarheid van het Pad dat leidt naar de beëindiging van dukkha.

De Voleindigde, de Verlichte, de volkomen Ontwaakte ⁶¹² heeft in het Hertenpark van Isipatana, nabij Varanasi,

*het Wiel van de Leer in beweging gezet,
dat niet meer teruggedraaid kan worden door een asceet of door
een brahmaan of door een god, of Mara of Brahma of wie dan
ook in deze wereld, namelijk door het verkondigen van, het
onderrichten in, het bekend maken van, het vaststellen, het
onthullen, het uiteenzetten en het openbaren
van de Vier Edele Waarheden.*

*Aldus sprak de Eerwaarde Sariputta. De monniken waren verrukt
en verheugden zich over zijn woorden. •*

Volgens de *Pali*-canon overtuigde de Boeddha in de begindagen van de *Sangha* de rijke koopman *Yasa* en zijn vijfenveertig vrienden, die snel het *arahantschap* verwierven. In relatief korte tijd groeide de *Sangha* in het *Hertenkamp* dus uit tot een gemeenschap van een zestigtal *bhikkhus*, waarna de Boeddha deze volgelingen de opdracht gaf om uit te zwermen met de bedoeling de *Dhamma* te verkondigen.

Hierdoor wordt deze lokatie terecht beschouwd als de plaats waar de *Sangha*, de monastieke monnikenorde, ontstond.

Waar kan méér zinvol toevlucht genomen worden tot de Drie Juwelen (*P. tiratna*) ?

Waar kan de *mantra* '*Buddham saranam gacchami, Dhammam saranam gacchami, Sangham saranam gacchami*'⁶¹³ méér passend gereciteerd worden ?

Om alle *supra* aangehaalde redenen vormt *Sarnath* één van de belangrijkste boeddhistische⁶¹⁴ pelgrimsplaatsen (naast *Lumbini*, *Bodhgaya* en *Kusinara*).

Het *Hertenkamp* van *Isipatana* groeide in de daaropvolgende eeuwen uit tot een belangrijk boeddhistisch centrum, gepatroneerd door de bevolking van *Varanasi*.

Archeologisch onderzoek bevestigt boeddhistische activiteit vanaf het Mauriaanse keizerrijk (*Ashoka*—3de eeuw vóór GTR) tot het einde van de 12de eeuw (de moslim-invasie). Zo ontwikkelde zich op deze plaats een monastieke traditie die een periode van 1.500 jaar overspant.

Tussen de 1ste en de 12de eeuw GTR wisselden zich in *Sarnath* periodes van groei af met periodes van verval.

In a nutshell:

Tijdens het bewind van koning *Kaniska* (78 GTR) van de *Kushan*-dynastie was *Sarnath* een centrum van grote religieuze activiteit. Tijdens de *Gupta*-periode

(4de-6de eeuw GTR)⁶¹⁵ ontwikkelde *Sarnath* zich tot het epicentrum van boeddhistische kunst: de *Dhamekh Stupa* werd gebouwd; het hoofdaltaar van *Mulagandhakuti* werd vergroot en een schitterend boeddhabeeld van de Boeddha in onderwijzende houding (*P. dhammacakkamudra*)—een geschenk van koning *Kumaragupta*—werd toegevoegd.

In 520 GTR viel *Sarnath* ten prooi aan de Hunnen-invasie onder leiding van de barbaarse *Mihirakula*. Nadat de Hunnen verslagen en verdreven waren, bloeide *Sarnath* opnieuw onder de boeddhistische koning *Harsa Vardhana* (606-647 GTR).

Toen de Chinese monnik *Xuanzang*⁶¹⁶ in de 7de eeuw GTR de plaats bezocht telde *Sarnath* 30 monasteria en 1.500 *Theravada-bhikkhus*.

Hij beschrijft in zijn reisverslag een '*vihara van ongeveer 60 meter hoog, stevig gebouwd, waarvan het dak overdekt was met een gouden mango-afbeelding. In het midden van de vihara stond een levensgroot beeld van de Boeddha die het Wiel van de Dhamma draaide*'.

Sarnath groeide uit tot een belangrijk centrum van de *Sammatiya*-stroming⁶¹⁷ (*Theravada*). Maar de aanwezigheid van opgegraven beelden van *Heruka*⁶¹⁸ en *Tara* in de ruïnes van sommige monasteria geven aan dat de *Vajrayana*-stroming eveneens beoefend werd.

De plaats bleef een belangrijk heiligdom onder de dynastie van de *Pala*-koningen (8e-12e eeuw GTR). De laatst bekende beschermster van *Sarnath* was koningin *Kumaradevi*, de boeddhistische echtgenote van koning *Govindachandra* van *Varanasi* (1114-1154 GTR). Op haar instructie werd een groot klooster in *Sarnath* gebouwd, namelijk het *Dhammacakka Jina Vihara*, waarvan de ruïnes tijdens opgravingen in het begin van de 20e eeuw werden blootgelegd.

Aan het einde van de 12de eeuw (1194 GTR) werd *Sarnath* veroverd, geplunderd, de monniken vermoord en de kloosters platgebrand door de binnenvallende moslimbenden, waarna de plaats letterlijk en figuurlijk uit de geschiedenis verdween tot aan het einde van de 18de eeuw.

Zelfs na 6 eeuwen merkte de Britse archeoloog, *Major Kittoe*, tijdens de opgravingen de ongehoorde brutaliteit op waarmee de moslims huishielden. Hij noteerde in een commentaar aan zijn overste, *Alexander Cunningham*: '*alles is vernield en verbrand: monniken, tempels, beelden, alles door elkaar. Op sommige plaatsen zijn beenderen, ijzer, hout, kortom alles, samengesmolten tot enorme hopen. En dit werd meermaals herhaald*'.⁶¹⁹

In 1794 kwam *Sarnath* in bijzonder tragische omstandigheden opnieuw in de kijker. *Jagat Singh*, de *Dewan*—een soort minister—van de *Maharaja* van *Benares*, vond er niets beter op dan de beroemde *Dhammarajika-stupa* te ontmantelen als een handige én goedkope manier om bouw materiaal te verzamelen voor het oprichten van een bazaar. Bescheiden als hij was, noemde hij deze con-

structie *Jagatjanj*, een rechtstreekse verwijzing naar hemzelf. Maar ook in sommige moskeeën van *Varanasi* werden gebeitelde stenen gevonden die behoorden tot de *Sarnath*-heiligdommen.

Toen de *stupa* door *Jagat Singh* werd afgebroken, vonden arbeiders op een diepte van 8,3 m van de top een zware stenen koffer met daarin een groen marmeren kistje, dat verkoelde menselijke beenderen, parels, robijnen en goud bevatte.

Hoogstwaarschijnlijk betrof het hier het kistje met relieken van de Boeddha die door keizer *Ashoka* in de 3de eeuw vóór GTR onder de *stupa* werd bijgezet. *Jagat Singh* liet de stoffelijk resten, na een hindoe-ritueel, uitstrooien in de *Ganga*.

Het kistje zelf, inclusief inhoud, verdween maar de zware stenen koffer werd later teruggevonden door *Alexander Cunningham*. Deze koffer bevindt zich momenteel in het Indisch museum van *Kolkata (Calcutta)*.

De culturele wandaad van *Jagat Singh* trok de westerse publieke aandacht ⁶²⁰ na de publicatie van een artikel van de Engelse commissaris in een Brits archeologisch tijdschrift '*Asiatic Researches*'.

Deze culturele schanddaad deed de buitenlandse belangstelling voor *Sarnath* echter groeien.

Zo werden, in het zog van de Engelse kolonistoren, opgravingen gestart vanaf 1815. Maar het belang van het boeddhistisch erfgoed van *Sarnath* kwam pas volop tot uiting vanaf de jaren 1835-1836 door de opgravingen van een Brits archeologisch team o.l.v. *Alexander Cunningham*.

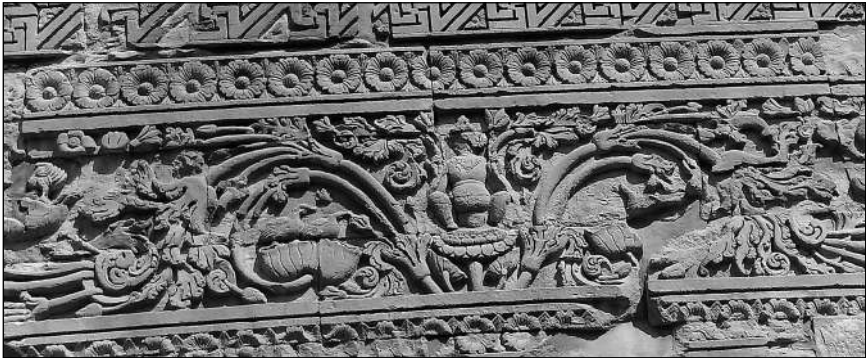
—De Dhamek Stupa in het Hertenpark van Sarnath—

Cunningham gebruikte voor zijn archeologische opgravingen o.m. gegevens die hij vond in de oude reisverhalen van twee Chinese monniken en pelgrims, *Faxian* (4de-5de eeuw GTR) en *Xuanzang* (7de eeuw GTR).

Op deze manier kwam een, op dat moment, totaal stilgezwegen en als dusdanig volledig onbekende periode van de Indische cultuur en beschaving stilaan terug tot leven. Tussen 1851 en 1922 werd de site volledig opgegraven.

De *stupas* en ruïnes die op de *site* werden blootgelegd zijn de *Dhamek Stupa*; de fundamente van de *Chaukhandi Stupa*; de fundamente van de *Dhammarajika Stupa*, die dateren van vóór *Ashoka*; de *Pancayatana*; de *Ashoka*-zuil en de overblijfselen van de *Mulagandhakuti*.

De huidige *Dhamek Stupa* (soms ook *Dhamekha Stupa* genoemd)⁶²¹ is een cilindrische toren (43,6 m hoog met 28 m diameter) die gebouwd werd in de 5de eeuw GTR (*Gupta*-periode), maar archeologische opgravingen hebben aangetoond dat de oorspronkelijke fundamente van de *stupa* dateren uit de *Ashoka*-periode.⁶²² Het onderste gedeelte van de *stupa* bestaat uit grote stenen, die door ijzeren haken tesamen gehouden worden. Het bovenste gedeelte is gemaakt uit baksteen. De werken van deze oorspronkelijke *stupa* werden aangevat omstreeks 249 vóór GTR. De *Dhamek Stupa* is een herdenkings-*stupa* om de plaats aan te duiden waar de Boeddha de *Anattalakkhana-Sutta* predikte.

—Detail van de *Dhamek Stupa* in het Hertenpark van Sarnath—

De buitenkant van de *Dhamek Stupa* vertoont lege nissen op ongeveer zes meter hoogte, waarin vroeger beelden van de Boeddha stonden. Naast en onder deze nissen is schitterend beeldhouwwerk geciseleerd. Indrukwekkend vakmanschap uit lang vervlogen tijden !

De *Chaukhandi Stupa* is eveneens een bouwwerk uit de 5de eeuw GTR. Deze herdenkings-*stupa* duidt de plaats aan waar de Boeddha de Vijf Gezellen ontmoette⁶²³ en bevindt zich op ongeveer 1 km van het Hertenpark.

De achthoekige toren is een latere toevoeging van Islamitische oorsprong om het bezoek van Keizer *Akbar* aan de archeologische site van *Sarnath* in 1588 GTR te vereeuwigen.

De *Dhammarajika Stupa* ⁶²⁴ markeert de exacte plaats waar de Boeddha de eerste *sutta*—de *Dhammacakkappavattana*—predikte aan de Vijf Gezellen.

De *stupa* zelf werd, zoals *supra* vermeld, in de 18de eeuw GTR afgebroken door *Jagat Singh*, de beruchte minister van de *Maharaja* van *Benares* die op zoek was naar bouwmaterialen voor de constructie van een bazaar en er niets beter op vond dan daarvoor een monument uit de 3de eeuw vóór GTR af te breken.

—De Chaukhandi Stupa in Sarnath waar de Boeddha de Vijf Gezellen ontmoette—

Maar wars van deze illustratie van het ontstaan en vergaan van alle dingen: de *Dhammarajika Stupa* vormt de plaats waar de Woorden van Wijsheid van de Boeddha de eerste maal werden gehoord. Het enige wat nog overblijft van de *Dhammarajika Stupa*, na de destructieve doortocht van de cultuurbarbaar *Jagat Singh*, is een cirkelvormige basis.

—De restanten van de *Dhammarajika Stupa* in het Hertenkamp van Sarnath, waar de Boeddha het *Wiel van de Leer* in gang zette—

De originele *stupa* die door keizer *Ashoka* was gebouwd had een diameter van 13,5 meter, maar de *stupa* werd later zes keer vergroot, zodat de basis die we vandaag zien veel groter is. *Ashoka* liet de *Dhammarajika Stupa* bouwen op het moment dat hij de relieken uit de originele *stupas* herverdeelde over verschillende plaatsen in zijn *Maurya*-rijk.

De *Dhammarajika Stupa* is de enig echte reliek-*stupa* in *Sarnath*. De andere *stupas* zijn slechts een herdenkings-*stupas*. De belangrijkheid van de *Dhammarajika Stupa* wordt geaccentueerd door de aanwezigheid van een groot aantal votief-*stupas* die rond de plaats gebouwd werden.

Ten noorden van de *Dhammarajika Stupa* bevindt zich de plaats waar de *Ashoka*-zuil stond. De zuil werd pas ontdekt in 1904. Het onderste gedeelte en enkele brokstukken van de zuil bevinden zich onder een omsloten paviljoentje.

Het kapiteel dat bovenop de zuil stond en in uitzonderlijk gave toestand teruggevonden werd, vormt het pronkstuk van het Archeologisch Museum, dat zich iets verderop bevindt (*cf.* *infra*).

Van deze *Ashoka*-zuilen zijn er op het Indische subcontinent tot op heden 19— in vele gevallen beschadigd—teruggevonden.

—Sarnath - de resten van de Ashoka-zuil—

Het zijn pilaren uit één stuk gehouwen, die in hoogte variëren van 12 tot 16 meter en elk ongeveer 50 ton wegen. Deze pilaren vormen de mythologische uitbeelding van de kosmische as (*axis mundi*)—de kolom die dagelijks oprijst uit het legendarische *Anavatapta*-meer⁶²⁵ voor haar ontmoeting met de zon.

Bovenop elke pilaar was een kapiteel geplaatst in de vorm van een dier. Hoewel eenvoudig van vorm getuigen deze zuilen van een ongeëvenaarde technische finesse. Vooral de wijze van polijsten kent, tot op heden zijn gelijke niet. De inscripties op de zuilen benadrukken steeds de leer van de *Dhamma*.

De taal van de inscripties is, afhankelijk van de lokatie, steeds de volkstaal: het *Prakriet*, het *Kharosti* (in de noordwestelijke delen van het Mauryaanse rijk) of het *Aramees* en *Grieks* (in de streek van *Gandhara*, in het uiterste NW).

Zoals *supra* aangehaald bevinden de brokstukken—een gevolg van de verwoesting door de moslimvandalen aan het einde van de 12de eeuw GTR—van de oorspronkelijk 15 meter hoge zuil zich in een klein paviljoentje vlak bij de originele vindplaats.⁶²⁶

De inscriptie op de *Sarnath*-pilaar is een dringende waarschuwing aan de *bhikkhus* en de bhikkunis om geen schisma te veroorzaken in de *Sangha* (*P. sanghabhedaka*):⁶²⁷

• *De Sangha mag nooit gesplitst worden.*
Wie, hetzij een monnik of een non, een schisma veroorzaakt
in de Sangha moet zich in witte klederen hullen
en mag niet in een klooster verblijven.
Dit decreet moet aan de Sangha worden bekendgemaakt. •⁶²⁸

Gedurende de regeerperiode van *Ashoka* verbleven er in *Sarnath* monniken van verschillende boeddhistische stromingen, wat de directe oorzaak was van meerdere disputen. De inscriptie op de zuil verwijst hiernaar en vormt een aansporing om de harmonie in de *Sangha* te behouden.

Het kapiteel van de *Ashoka*-pilaar in het Hertenpark, opgegraven in 1904, bestaat uit vier leeuwen, die naar de vier windrichtingen kijken. Het is een prachtig, onbeschadigd beeld dat nu het pronkstuk vormt van het Archeologisch Museum in *Sarnath*. Dit kapiteel is trouwens het nationaal symbool van India.

Het kapiteel bestaat uit drie delen: een basis, bestaande uit een lotusbloem (symbool van de *Dhamma*); vervolgens een trommel waarop vier dieren afgebeeld staan, die de windrichtingen voorstellen—een paard (westen), een os (oosten), een olifant (zuiden) en een leeuw (noorden).⁶²⁹ De uitbeelding van de vier dieren staat ook voor *samsara*.

Bovenop de trommel, bevinden zich vier leeuwen, eveneens gericht naar de vier windrichtingen. Het zijn brullende leeuwen als symbool voor het verspreiden van de *Dhamma*. De leeuw is ook een *epitheton* voor de Boeddha: hij werd immers geboren in de *Shakya*- of leeuwenclan.⁶³⁰ Verder verwijst het symbool van de leeuw naar koning- en leiderschap, wat naar *Ashoka* duidt. Boven de leeuwen was oorspronkelijk nog een wiel (*P. cakka*) gemonteerd.

Het kapiteel moet van onder naar boven gelezen worden. De lotus vertegenwoordigt de zuiverheid die uit het troebele water van de wereld oprijst; de vier dieren herinneren de *yogi*—die door zijn onwetendheid, verlangen en angst, vastgehecht blijft aan de Wereld van de Vormen—aan de oneindige cyclus van *samsara*. De *dharmacakka*-wielen, die zich tussen de dieren bevinden, hebben 24 spaken (wat staat voor de 12 schakels van de Wet van Afhankelijk Ontstaan, respectievelijk in voor- en achterwaartse volgorde).

—Sarnath - Het kapiteel van de Ashoka-pilaar—

Noordwaarts van de *Dhammarajika Stupa* en naast het afgesloten afdakje waaronder zich het fundament en de brokstukken van de *Ashoka*-zuil bevinden, merkt men de ruïnes van wat ooit het belangrijkste heiligdom—*the Main Shrine*—van *Sarnath* moet geweest zijn, namelijk de *Mulagandhakuti*.⁶³¹ De *Mulagandhakuti* is de plaats waar de Boedha zijn eerste *vassava*⁶³² doorbracht.

Deze ruïnes duiden *énkel* de locatie aan waar de *kuti* van de Boedha ooit gestaan heeft. Het reusachtige stenen gebouw zelf is van latere datum.

Xuanzang beschrijft de *Mulagandhakuti* in de 7de eeuw als volgt:

- *Binnen de omheining staat een tempel van ongeveer 70 meter hoog. Boven het dak bevindt zich een met goud beklede figuur van een mango. De fundamente van het gebouw evenals de*

trappen zijn uit steen gemaakt, terwijl de torens en de nissen uit baksteen bestaan. De nissen bevinden zich langs de vier zijden en in elke nis is een gouden figuur van de Boeddha geplaatst. In het midden van de tempel staat een levensgroot koperen beeld van de Boeddha in de dhammacakka mudra. 633

—Sarnath - Mulagandhakuti—

Vlakbij de *Mulagandhakuti* ligt, enigszins verzonken, een klein overdekt heiligdom, genoemd *Pancayatana*. Dit zou de plaats zijn waar de Boeddha aan *Yasa*, de zoon van een rijke handelaar uit *Varanasi*, de *Dhamma* uitlegde en hem opnam in de *Sangha*. Op die manier werd *Yasa* de zesde *bhikkhu* die in de *Sangha* werd opgenomen.

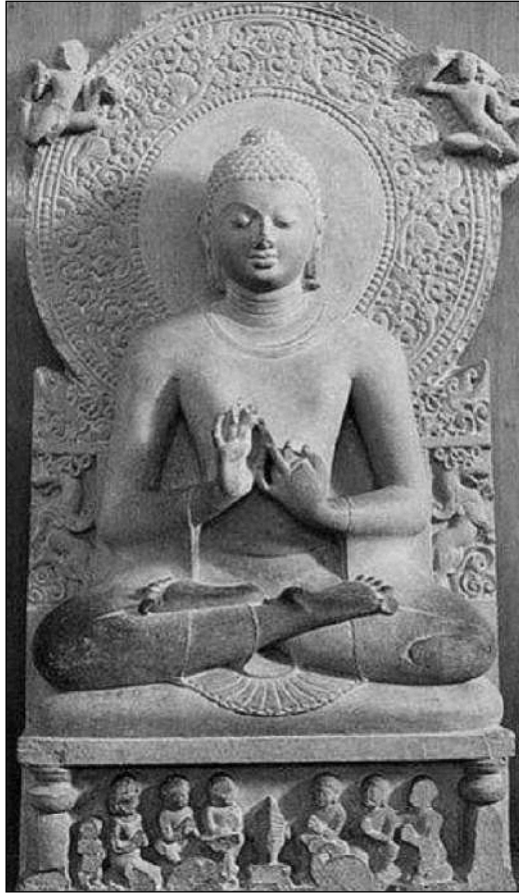
Het gebied dat zich bevindt tussen de ruïnes van de *Mulagandhakuti* en de *Dhammarajika Stupa* wordt verondersteld de plaats te zijn van de *Cankama*—de zgn. wandelplaats of 'promenade' waar de Boeddha zijn loopmeditatie—*kinhin*—beoefende.

Deze veronderstelling wordt nog versterkt door de archeologische ontdekking op deze locatie van een prachtig *bodhisattva*-beeld uit de periode van koning *Kanishka* (*Kushan*-dynastie, 1ste eeuw GTR).⁶³⁴

Het *Archeologisch Museum van Sarnath*, dat zich net buiten de site bevindt, bevat een indrukwekkende verzameling artefacten, vooral uit de *Gupta*-periode. De Boeddha- en *bodhisattva* beelden zijn van een uitzonderlijke schoonheid. Ze worden beschouwd als behorend tot de meest verheven uitingen van boeddhistische kunst.

Highlights zijn uiteraard het 2,31 meter hoge kapiteel van de *Ashoka*-pilaar (3de eeuw vóór GTR); het kolossale staande *Bala bodhisattva*-beeld uit de 1ste eeuw GTR (*Mathura School*)⁶³⁵ en een uitzonderlijk prachtig beeld uit de *Gupta*-periode (4de-7de eeuw GTR) van de Boeddha in de *Dhammacakka mudra*.⁶³⁶

—Sarnath - Boeddha in Dhammacakka mudra (Gupta 5de eeuw GTR)—

Dit beeld is van een dergelijke schoonheid en straalt een dermate rust uit dat ik niet kan nalaten het iets gedetailleerder te beschrijven: de *halo* rond het Boeddha-hoofd is uiterst fijn gebeeldhouwd met bloemmotieven. In beide bovenhoeken zijn twee hemelfiguren geciseleerd. Aan de onderkant van het beeld zitten zeven figuren, die de vijf Metgezellen, de koningin en haar zoon voorstellen in knielende houding afbeelden terwijl ze eer betonen aan het *dhammacakka*-wiel. Dit beeld werd gemaakt in opdracht van koning *Kumaragupta* die regeerde van 414 tot 455 GTR.

Tenslotte werden rondom de site recent kloosters en tempels opgericht door en in de stijl van verschillende boeddhistische scholen uit Japan, China, Thailand, Birma...

De grootste van deze recente tempels is de *Nava-Mulagandhakuti Vihara*, gebouwd door de *Maha Bodhi Society* van *Anagarika Dharmapala*, die de tempelwerken opstartte in 1926, nadat hij hiervoor grond verkregen had van de Indiase regering.

—Sarnath - Nava-Mulagandhakuti Vihara—

Deze *Mulagandhakuti Vihara* ligt temidden van de bakstenen ruïnes van het oude Hertepark. Het staat bekend om zijn prachtige fresco's en muurschilderingen, ontworpen door de Japanse schilder *Kosetsu Nosu*, die zijn inspiratie vond na het zien van de *Ajanta*-grotten.⁶³⁷

Net zoals in *Ajanta* verhalen de fresco's in de *Mulagandhakuti Vihara* gebeurtenissen uit de vroegere levens van de Boeddha, overeenkomstig de *Jatakas*.

Zoals gezegd is deze boeddhistische tempel relatief nieuw en groot. Daardoor schept het een scherp contrast met de overige eeuwenoude ruïnes en verstoort a.h.w. de uniformiteit van deze plaats.

De tempel valt op door zijn aparte architectuur, die nergens ook maar in de buurt komt van de stijl van de oude bouwwerken. Alhoewel vreemd van architectuur,

kan de *Mulagandhakuti Vihara* niet onesthetisch genoemd worden. De stijl is eerder opvallend, met zijn hoogte van meer dan 30 meter.

De tempel staat symbool voor de eenheid tussen boeddhisten over de hele wereld. Als dusdanig oefent de *Mulagandhakuti Vihara* een belangrijke aantrekkingskracht uit op alle pelgrims die *Sarnath* bezoeken.

In het gebouw wordt een tandreliëk bewaard van de Boeddha die zou ontdekt zijn in *Taxila*.

Sudhir is erin geslaagd om de *Ajahn* van het klooster te bewegen ons toe te laten het afgesloten schrijn met de Boeddha-relieken te bezichtigen en eer te betonen.

De hele encensering maakt me onwennig. Ik heb geen vormen nodig om mijn diep ontzag voor de wijsheid van de *Bhagavat* te demonstreren.

Maar wanneer ik eenmaal vóór de urne sta, vouw ik spontaan de handen in *gassho*, sluit de ogen en beschouw héél intens de monade die mijn leven beheerst. Resoluut vormen mijn lippen woorden die mijn leven beheersen maar die ik tot nog toe nooit heb uitgesproken: ⁶³⁸

• [—Vandana—]

Namo Tassa Bhagavato Arahato Samma Sambuddhassa
Namo Tassa Bhagavato Arahato Samma Sambuddhassa
Namo Tassa Bhagavato Arahato Samma Sambuddhassa

[—Tisarana—]

Buddham Saranam Gacchami
Dhammam Saranam Gacchami
Sangham Saranam Gacchami

Dutiyampi Buddham Saranam Gacchami
Dutiyampi Dhammam Saranam Gacchami
Dutiyampi Sangham Saranam Gacchami

Tatiyampi Buddham Saranam Gacchami
Tatiyampi Dhammam Saranam Gacchami
Tatiyampi Sangham Saranam Gacchami

Panatipata Veramani Sikkhapadam Samadiyami
Adinnadana Veramani Sikkhapadam Samadiyami

[—Panca Sila—]

Kamesu-Micchacara Veramani Sikkhapadam Samadiyami
Musavada Veramani Sikkhapadam Samadiyami
Sura-Meraya-Majja Pamadatthana Veramani Sikkhapadam
Samadiyami

*Imam Panca Silam Samadiyama
Imam Panca Silam Samadiyama
Imam Panca Silam Samadiyama*

*Idam Me Silam Magga Phala-Nanassa Paccayo Hotu
Appamadena Sampadetha
Sadhu Sadhu Sadhu*

[—Eerbetoorn—]

*Eer aan Hem, de Verhevene, de Arahant, de compleet Ontwaakte
Eer aan Hem, de Verhevene, de Arahant, de compleet Ontwaakte
Eer aan Hem, de Verhevene, de Arahant, de compleet Ontwaakte
[—Toevlucht—]*

*Ik neem toevlucht tot de Boeddha
Ik neem toevlucht tot de Dhamma
Ik neem toevlucht tot de Sangha*

*Voor de tweede keer neem ik toevlucht tot de Boeddha
Voor de tweede keer neem ik toevlucht tot de Dhamma
Voor de tweede keer neem ik toevlucht tot de Sangha*

*Voor de derde keer neem ik toevlucht tot de Boeddha
Voor de derde keer neem ik toevlucht tot de Dhamma
Voor de derde keer neem ik toevlucht tot de Sangha*

[—De Vijf Precepten—]

*Ik neem me voor me te onthouden
van het doden van levende wezens
Ik neem me voor me te onthouden
van wat me niet uitdrukkelijk gegeven is
Ik neem me voor me te onthouden
van seksueel wangedrag
ik neem me voor me te onthouden
van onheilzaam spreken
Ik neem me voor me te onthouden
van geestverruimende middelen*

*Deze vijf precepten zal ik volgen
Deze vijf precepten zal ik volgen
Deze vijf precepten zal ik volgen*

*Moge deze ethische beoefening inzicht brengen
in de weg van het pad (P. magga) en in de vrucht ervan (P. phala)
Streef niet aflatend ⁶³⁹
Goed gesproken. Goed gesproken. Goed gesproken 9*

Naast dit eclecticisch gebouw bevindt zich een *Bodhi*-boom, die met haar naar alle kanten uitzwermende takken, de terugkeer van de *Dhamma* in het thuisland illustreert.

Achter dit bouwwerk ligt een prachtig park, onderhouden door de *Mahabodhi Society*,⁶⁴⁰ waar herten vrij grazen—uiteraard een verwijzing naar de vroegere bestemming en naar de naamgeving. Een prachtige meditatieplaats.⁶⁴¹

Het park van *Sarnath* zoals het er nu bijligt lijkt in niets op het domein waar de Boeddha zijn eerste *suttas* predikte. De plaats waar dit gebeurde is zonder twijfel exact. De huidige inkleding echter is slechts een interpretatie van de *Indian Archaeological Society (IAS)*.

Maakt dit iets uit ?

Helemaal niet. Zolang de *yogi* zich er maar bewust van is dat het vormelijke slechts een manifestatie is en de kern niet raakt van wat de Boeddha ons overgeleverd heeft.

---

⁵¹¹ *Aryapariyesana Sutta, Majjhima-Nikaya 26* — In deze sutta ontwikkelt zich het gesprek tussen Brahma en de Boeddha. Dit is natuurlijk een metafoor voor de Boeddha die persoonlijk twijfelt of hij zijn Zelfrealisatie zal prediken of voor zichzelf houden. Uiteindelijk besluit de Boeddha om het risico te nemen dat de mensheid zijn prediking niet zou verstaan en begeeft zich vervolgens op weg naar Sarnath.

⁵¹² Het feit dat de Boeddha beide leermeesters in kennis wilde stellen van zijn Zelfrealisatie is niet van belang ontbloot: het toont de onmiskenbare waarde aan die hij hechtte aan de ontwikkeling van de jhanas als basis om nibbana te realiseren.

Zie in dit verband ook mijn boek: Dubois, Guy, (2017), *Satta-visuddhi. De Zeven Zuiveringen & de Zestien Fasen van Inzicht, onder hoofdstuk: Plaats van samadhi in de Dhamma.*

⁵¹³ *Aryapariyesana Sutta, Majjhima-Nikaya 26:24*

⁵¹⁴ *Isipatana Migadaya* (*) wordt soms ook als *Rishipatana* vermeld. Een rishi (Skr.) is een Wijze, een Ziener, van brahmaanse-, pre-hindoe-, of hindoe-strekking. *Rishipatana* verwijst aldus naar de brahmaanse Wijzen of Munis die in de pre-boeddhistische periode in het park kwamen mediteren onder de schaduwrijke bomen.

(*) 'migadaye' → migadaya (P.) → miga+daya: miga = hert; daya = een plaats in het woud; een park. Migadaya = Hertenkamp.

⁵¹⁵ 'Sarnath' (P): → Saranganath = letterlijk 'heerser van de herten, hertenkoning'. In een van de geboorteverhalen (P. jatakas) (*) wordt de Boeddha geboren als de koning van de herten. De koning van Kashi (Varanasi) kwam naar het bos om te jagen. Hij was een wrede jager, die elke dag een aantal herten doodde. Om dit dagelijks bloedbad te voorkomen, bereikte de hertenkoning een akkoord met de koning om elke dag een hert te sturen. Op een dag was het de beurt aan een zwangere hinde om geslacht te worden. De hertenkoning nam de plaats in van de hinde en presenteerde zichzelf aan de koning. De koning was verbaasd over dit opperste offer en vroeg de hertenkoning om uitleg. De hertenkoning predikte de Dhamma aan de koning. De koning leerde zo de les van geweldloosheid. Geweldloosheid als de hoogste Dhamma. Ahimsa Paramodhamma. De koning was zo onder de indruk van de hertenkoning dat hij het Hertepark liet aanleggen, waar de herten vrij en ongehinderd konden verblijven.

(*) 'jatakas' zijn 'geboorteverhalen' die de vroegere incarnaties van de Boeddha als dier en als mens vertellen. Meestal bezitten de jatakas een moralistische ondertoon, maar sommigen zijn louter avontuurlijk. Op het einde van elk verhaal wordt de antagonist onmaskerd als een bodhisattva. Er zijn een 500-tal jatakas bekend. Zij populariseren en vertalen de leer van de Boeddha, niet énkél naar kinderen, maar evenzeer naar volwassenen. Door hun eenvoud zijn deze verhalen van een verheven schoonheid.

⁵¹⁶ 'pancavaggiya' (P): panca+vaggiya: panca = vijf; vaggiya = behorend tot een groep, een verzameling, een gezelschap. Pancavaggiya, is vrij vertaald als 'de vijf metgezellen' of 'de groep van vijf metgezellen'. De vijf metgezellen waren, net als Siddhattha, van aristocratische afkomst: ze behoorden allen tot één van de twee leidinggevende kasten (brahmanen of kshatriyas).

---

⁵¹⁷ Pataligram: Syn. Pataliputra, Palibothra, Kusumpur, Pushpapura, Azimabad. De kleine onooglijke vestiging uit Boeddha's tijd groeide in relatief korte tijd uit tot de hoofdstad van het Magadha Rijk (6de eeuw-413 vóór GTR), van het Mauryaanse Rijk (322-187 vóór GTR), van het Shunga Rijk (185-75 vóór GTR) en van het Gupta Rijk (280-550 GTR).

De huidige naam van de stad is Patna en ze fungeert als hoofdstad van de Indische deelstaat Bihar. Het is één van de oudste steden van India, maar het heeft momenteel weinig meer te bieden dan een erg prestigieus museum met voorwerpen uit de Maurya- en Gupta periode. Ook veel interessante artefacten uit Nalanda. Het blijft moeilijk om je voor te stellen dat deze vuile, lawaaiige stad ooit de grootste metropool ter wereld was en gedurende één millennium de residentie van één van de grootste keizerrijken die India ooit gekend heeft (van de 6de eeuw vóór GTR tot de 4de eeuw nà GTR). De profetie van de Boeddha (cfr. *infra*) werd volkomen bewaarheid.

De Griekse ambassadeur aan het Mauryaanse hof, Megasthenes, beschreef in zijn ooggetuige verslag de stad als volgt: 'Pataliputta strekt zich uit langs de zuidelijke bank van de Ganga, met muren van 4,5 meter dikte, en die een omtrek hebben van 15 kilometer lengte en 2,5 kilometer breedte. De omheining heeft 570 torens en 64 ingangspoorten. De slotgracht rondom deze afsluiting is 200 meter breed en heeft een diepte van 15 meter'. Archeologische opgravingen in het begin van de 20ste eeuw hebben de opmerkingen van Megasthenes in grote mate bevestigd — Dhammika, Shrivasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 119 e.v.

Voor meer informatie, zie: Sahay, Navneet, (2016), *Patna. A Paradise Lost. Saga of a 2500 Year Old City from Ajatshatru to Present Day Patna*.

⁵¹⁸ *Digha-Nikaya, II:87*

⁵¹⁹ *Maha-Parinibbana-Sutta, Digha-Nikaya 16*

⁵²⁰ 'pitch': afval van petroleumraffinage, dat vooral als maritieme fuel voor schepen wordt gebruikt. Het is één van de meest vervuilende brandstoffen: het is een kleverige, smerige brij, die bij verbranding vuile rookwolken de lucht instuurt. Het gebruik van deze brandstof is—zoals trouwens vele zaken in dat lucratieve, besloten wereldje—nauwelijks gereguleerd.

⁵²¹ Mijn obstinate blindheid en mijn verwevenheid met de Wereld van de Vormen was zo groot dat ik, pas jaren later, van bhikkhuni Ayya Vimala vernam dat in het landschapspark, waar ik steeds voorbij reed van en naar de luchthaven van Hamburg, zich één van de grootste en indrukwekkendste begraafplaatsen ter wereld bevindt. Friedhof Ohlsdorf is een immens park van 391 ha groot met een bezetting van 1,5 miljoen doden. De diepe Dhamma-ervaring van de discrepantie tussen de drie kenmerken van alle dingen (P. *tilakkhana*) en de misleidende aard van mijn geest was nog niet tot me doorgedrongen: de wereld zoals zij werkelijk is—*yatha bhuta*—was me compleet onbekend. Onwetendheid. Avijja.

---

⁵²² 'puthujjana' (P): Syn.: *putthujana*; iemand die 'onbewust' is, 'werelds'; een 'wereldling', die nog geen inzicht verworven heeft. Een *putthujjana* is de tegenpool van de *ariya*. Volgens de teksten van de Pali-canon moet het de rol zijn van de *ariya* om de *putthujjana* te 'veredelen'. Het is de rol van de *ariya* om ervoor te zorgen dat de *putthujjana* zo vlug mogelijk zijn eigen weg kan gaan, op zijn eigen benen kan staan. Door het 'stroombetreden' (P. *sotapatti*) wordt de stroombetreder (P. *sotapanna*) autonoom in zijn of haar beoefening.

De onderscheidende factor tussen de *putthujjana* en de *ariya* is dat de *putthujjana* de vernietiging van de eerste drie ketens [van de 10 mentale ketens (P. *samyojanas*) die de mens binden aan *samsara*], namelijk: (1) geloof in de eigen persoonlijkheid (P. *sakkaya-ditthi*); (2) sceptische twijfel (P. *vicikiccha*) en (3) gehechtheid aan regels en rituelen (P. *silabbata-paramasa*) nog niet heeft gerealiseerd.

⁵²³ Benjamin, Walter, (1921), *Kapitalismus als Religion*. Een boek dat ik in mijn studententijd verslonden heb. Wéér één van die boeken die verplichte lectuur zouden moeten zijn, maar die de maatschappij zodanig demaskeren en ontsluiert dat ze uiteindelijk—letterlijk en figuurlijk—op de brandstapel eindigen.

⁵²⁴ 'kilesa' (P): bezoedeling.

⁵²⁵ 'vipassana' (P): letterlijke vertaling: 'perfect zien'. Wijsheid heeft te maken met helder zien, de dingen zien zoals ze zijn. *Yatha bhuta*.

⁵²⁶ *Sutta-Nipata* 2.238

⁵²⁷ 'anandavana' (P): *ananda+vana*: *ananda* = vreugde, plezier; *vana* = park; *anandavana* = plezierpark, pleziertuin.

⁵²⁸ *Shmashana*: de crematie-plaats én favoriete verblijfplek van Shiva, die, volgens de bloemrijke omschrijving in de *Mahabharata*, '(...) met hoofdhaar en beenderen is bedekt, vol ligt met schedels en doodshoofden, overspoeld wordt door gieren en jakhalzen, overdekt met honderden brandstapels, een onreine plaats die besmeurd is met rottend vlees, een moeras van merg en bloed, verspreide hopen stinkend vlees...' Voor Shiva echter bestaat er niets zuiverder dan de crematie-plaats.

⁵²⁹ *Ananda Tandava* is de kosmische dans van Shiva, die daarom ook *Nataraja*—Koning van de Dans—wordt genoemd. In de hindoeïstische mythologie symboliseert deze dans de kosmische energie die door het universum stroomt en die alzo het eeuwige proces van ontstaan en vergaan belichaamt—'the endless dance of form and formlessness's inter-being without self-reference' — Singh, Kathleen, Dowling, (2014), *The Grace in Aging: Awaken as You Grow Older* p. 184

Het eeuwige proces van ontstaan en vergaan: het huidige leven dat gebouwd is op het fundament van al de levens van de vorige generaties—de levensketen waarvan de oorsprong ad infinitum in het verleden ligt. Het helder bewust zijn van dit sacrale proces van ontstaan en vergaan vormt het kenmerk van Zelfrealisatie: wie zijn verleden kent, kent zijn toekomst.

---

⁵³⁰ *Shiva, de Hindoe-god als symbool van zowel Schepping als van Vernietiging—de twee antipoden die elkaar in een eeuwige cyclische beweging opvolgen en omhelzen. Shiva is de god van leven en dood: het hele levensproces is inherent aan Shiva, maar gaat eraan voorbij; overstijgt het en is de onaantastbare Meester (Hoofdletter!) van een spirituele, transcendente, tijdloze ruimte die niet te vatten valt door ons intellectuele denken. Om Shiva werkelijk te kunnen doorgronden is een intuïtieve sprong naar het diepste van ons innerlijke-zelf noodzakelijk.*

De androgyne Shiva heeft drie ogen waardoor zowel het heden als het verleden en de toekomst zichtbaar wordt. Het derde oog, dat van de transcendente waarneming, kijkt naar binnen. Wanneer het gezichtsvermogen ervan naar buiten gericht wordt, zet de verschroeiende intensiteit ervan alles in vuur en vlam en vernietigt alles waar het naar kijkt (dit is het 'oog van inzicht' dat alle mentale bezoedelingen vernietigt die de yogi belet zich te bevrijden uit samsara). Shiva's lichaam is bedekt met as, symbool voor dood en regeneratie; hij/zij wordt altijd naakt afgebeeld, wat zijn/haar oorspronkelijke wezen, zijn/haar niet-gehechtheid aan de wereld symboliseert; hij/zij wordt androgyn voorgesteld [als Ardhanarishwara], een allegorie voor zijn/haar overstijging van elke dualiteit.

Noot 1: Kazuaki Tanahashi wijst erop dat Shiva en Avalokiteshvara mythologisch met elkaar gelieerd zijn. Zie: Tanahashi, Kazuaki, (2014), The Heart Sutra. A Comprehensive Guide to the Classic of Mahayana Buddhism p. 149 — 'When people pray to him [Avalokiteshvara], he sometimes takes the form of Shiva or an ash-painted ascetic and responds to their prayers.' Opmerkelijk: zowel Shiva als Avalokiteshvara nemen androgyne gedaantes aan.

Shiva Nataraja: Shiva als de koning van de dans. De dans van Shiva staat voor de cyclische, eindeloze beweging van het universum: ontstaan, bestaan en vergaan. Het vuur staat voor vernietiging dat tot reiniging en tot herschepping leidt; de vuurcirkel staat voor samsara, de eeuwige kringloop van leven en dood. Door zijn/haar dans herschept Shiva eeuwig zichzelf.

Noot 2: Osho: 'De soetra's van Shiva—de Vigyan Bhairav Tantra—zijn de alleroudste technieken die we kennen. Maar je kunt ze net zo goed de laatste technieken noemen omdat er niets meer aan toegevoegd kan worden. Ze zijn compleet zoals ze zijn. Ze bevatten alle mogelijkheden die er zijn om de mind te zuiveren; om de mind te overstijgen; om voorbij de mind te gaan.'

⁵³¹ *Bhairava, syn.: Bhairav. Bhairava is de manifestatie van Shiva als de toornige, opvliegende, barse god; Bhairava vertegenwoordigt het vernietigende aspect van Shiva. Het is slechts één van de 1.008 andere epitheta die de eigenschappen van Shiva beschrijven.*

⁵³² *Huxley, Aldous, (1962), Island, p. 167*

⁵³³ *'ghat': stenen trappen die vanuit de oude stad naar de Ganga leiden.*

---

⁵³⁴ 'Yamaraja' (Skr.): Yama+raja: Yama = de dood; raja = de koning; Yamaraja = de koning van de dood. Het woord 'dood' (P. marana) heeft trouwens dezelfde etymologische wortels als Mara. Dood en begeerte zijn één en hetzelfde. In vele suttas wordt 'vastklampen aan de khandhas' rechtsreeks geïdentificeerd met Mara, i.c. met de dood. Zie o.m. Upaadiya-maano Sutta, Samyutta-Nikaya 22.63 — 'Monnik, als je je ergens aan vastklampt, ben je gebonden aan Mara. Als je je niet vastklampt, ben je vrij van de Boze. (...) Als iemand zich vastklampt aan het lichaam (resp. percepties; gewaarwordingen; mentale formaties; bewustzijn) is men de slaaf van Mara. Wie zich niet aan het lichaam (resp. percepties; gewaarwordingen; mentale formaties; bewustzijn) vastklampt, maakt zich vrij van de Boze'.

⁵³⁵ 'moksha' (Devangara, Skr. moksa): het is de bevrijding uit samsara, de eeuwige cyclus van ontstaan en vergaan (wedergeboorte), die afhankelijk is van vroegere intentionele daden (Skr. karma). Volgens het hindoeïsme bestaan er 4 wegen of paden (Skr.: yoga) om moksha te bereiken: karma-yoga, het pad van onbaatzuchtig handelen; bhakti-yoga, het pad van complete overgave aan het goddelijke; raja-yoga, het pad van zelfdiscipline en meditatie en jnana-yoga, het pad van wijsheid.

Moksha is enigszins vergelijkbaar met het nibbana van het boeddhisme.

Ook het jainisme kent een dergelijke verlossingsleer. De Jains kunnen dit bereiken door strenge ascese, waarvan de belangrijkste elementen zijn: geweldloosheid (Skr. ahimsa); niet liegen (Skr. satya); niet stelen (Skr. asteya); kuisheid (Skr. brahmacharya) en niet begeren (Skr. aparigraha).

⁵³⁶ 'kinkaras' (Skr.): helpers. Yama kinkaras zijn de helpers van Yama.

⁵³⁷ De streek rond Varanasi is gekend voor zijn verwerkende (wassen, kleuren, spinnen, weven) zijde-industrie: de zijde wordt geïmporteerd uit China, Assam en Japan en verwerkt in Varanasi. Zijde wordt beschouwd als een heilige stof.

⁵³⁸ 'ghee': een zuivere vorm van geklaarde boter—een veelzijdig toepasbaar, natuurlijk vet.

⁵³⁹ Enkel de oudste zoon speelt een rol in dit ritueel.

⁵⁴⁰ Angulimala (P): de naam van een in de Pali-canon vermelde serial killer, die een vinger van elk van zijn slachtoffers in een halsketting rond zijn nek droeg. Zie Angulimala-Sutta, Majjhima-Nikaya 86).

⁵⁴¹ Kinderen, sadhus, zwangere vrouwen, slachtoffers van slangen en van koeien worden als 'zuiver' beschouwd. Hun lichamen worden niet door het louterende vuur gecremeerd, maar worden 'gewoon' aan Moeder Ganga toevertrouwd.

⁵⁴² 'Potolaka': de naam van de mythische verblijfplaats van Avalokitesvara—'Op het summum van mededogen, zonder enig referentiepunt, verblijft hij daar, zonder er te verblijven'. Avalokiteshvara, letterlijk 'de Heer die met mededogen neerkijkt', is de bodhisattva van Mededogen. Hij kijkt in alle richtingen en bemerkt het lijden overal. Avalokiteshvara representeert het mededogen van de Boeddha. Zijn oneindige mededogen met het Proces.

⁵⁴³ Thich Nhat Hanh (2001), Call Me By My True Names. The Collected Poems.

⁵⁴⁴ Goethes Erben (1997), Album Sitz der Gnade.

---

⁵⁴⁵ *Udana 2.11*

⁵⁴⁶ *Udana 4.34*

⁵⁴⁷ 'rickshaw' (H.): een gemotoriseerd driewielig personenvoertuig.

⁵⁴⁸ *Inclusief in deze 7 K° bagage: een slaapzak, een klamboe, meditatiebankje en geneesmiddelen, die tesamen ongeveer 4 K° wegen.*

⁵⁴⁹ 'plóts': een flits van inzicht, waarbij de waarheid (= wat wáár is: de werkelijkheid zoals ze is) plotseling ervaren wordt, het plots zien van de realiteit, meestal na langdurige beoefening. Het gebeurt 'plóts'; 'totaal' en het is 'manifest'. Plóts: élke gebeurtenis kan leiden tot Zelfrealisatie. Zelfontbranding. Spontaan: het is in principe in ieder ogenblik voor iedereen toegankelijk is. Het leven biedt een onvoorstelbaar gamma aan opportuniteiten tot ontwaken. Totaal: de yogi kan niet partieel ontwaken. Evenmin als hij partieel kan geboren worden. Manifest: het is duidelijk aanwijsbaar. Deze ervaring is de directe realisatie van de waarheid door zichzelf aandachtig te observeren. Zelfrealisatie door zelfobservatie. Bhavana-maya-panna: de wijsheid die voortvloeit uit de experiëntiële ervaring dat alles met elkaar verbonden is, zonder dualiteit: de vormen verschillen, maar de energie is identiek. Om voorbij dualiteit (*) te kunnen gaan, moet de yogi zichzelf kennen. Anders weet hij niet wáár hij voorbij moet gaan, beseft hij niet wat zijn eigen dualiteit inhoudt. Zonder zelfkennis is Zelfrealisatie onmogelijk. Zelfkennis is een moeilijke opdracht. Men heeft ons zowat álles geleerd, maar juist dát niet. Dat geldt trouwens evenzeer voor de meeste essentiële zaken in het leven.

(*) Non-dualiteit (Skr. advaita vedanta: advaita → a+dvaita: a= niet, geen: dvaita = twee; advaita = niet twee, het Ene; vedanta → veda+anta: veda = wijsheid; anta = einde; vedanta = het einde van de wijsheid). Advaita vedanta is dus een dubbele ontkenning. Wat bedoeld wordt is dat dualiteit het einde is van de wijsheid. Advaita is een totaal andere manier van kijken naar jezelf en naar de wereld. Advaita staat haaks op wat algemeen aanvaard en gangbaar is. Het is het loslaten van woorden en concepten. Advaita staat voor: de dingen 'zien' zoals ze zijn—niet met de ogen maar met het hart. Advaita is uitermate transformerend: het maakt de yogi helder bewust van zijn wezenlijke aard en van de manier waarop de dingen wérkelijk in elkaar zitten. De Boeddha noemde dit 'yatha bhuta nana dasana'.

---

⁵⁵⁰ 'Het is een plótse ervaring zónder toeters of bellen. Maar wel zéér manifest. En onomkeerbaar': drie zinnestukjes die in woorden trachten weer te geven wat stroombetreding (P. sotapatti) inhoudt. Wat natuurlijk onmogelijk is om dergelijke ervaring uit te drukken. Edel Maex doet hetzelfde—met méér woorden, maar erg duidelijk—in een artikel in het Boeddhistisch Dagblad, dd. 20 juni 2018, onder de titel 'De basale ommekeer': 'Deze basale ommekeer is niet gebonden aan een bepaalde traditie. Je vindt ze overal terug, binnen en buiten tradities. Niemand heeft er een monopolie op. Het is een algemeen menselijke beweging. De ommekeer is basaal. Het is geen 'herschikken van de dekstoelen van de Titanic'. De basis zelf van waaruit je de werkelijkheid ervaart, wordt omgekeerd. Niet alleen de dekstoelen maar de Titanic zelf staat ter discussie. Niet dat de werkelijkheid zoals je ze kent daarmee ophoudt te bestaan, integendeel, ze verbreedt. Zoals wanneer je zou vastzitten met je blik op het noorden en je keert je om dan besef je plotseling dat er in het zuiden ook wat te ontdekken valt. Dat wil niet zeggen dat je voortaan vastzit met je blik op het zuiden. Door je om te keren is je blik verbreed. Wat we hier een basale ommekeer noemen is dus niet iets wat je bereikt om daar dan te blijven. Het is niet de 'juiste' manier maar wel een ándere (...) Vertrouwen in wat? In een nieuwe illusie? Nee, niet het vertrouwen in de Titanic, maar een vertrouwen zonder illusies dat ons toelaat om in te schepen en te genieten van het uitzicht. De hardste illusie is die van een afgescheiden zelf. Dat is begrijpelijk, zonder een notie van zelfbehoud halen we de avond niet. Maar als we bereid zijn om te kijken, merken dat we maar een zelf zijn in relatie tot alles wat niet-zelf is. We zijn verbonden met alles en iedereen.' Tot zover de metaforische verwoording van Edel Maex om eenzelfde diepe ervaring uit te drukken.

⁵⁵¹ 'sankhara-upekkha' (P.) → sankhara+upekkha: sankhara = mentale reacties; upekkha = gelijkmoedigheid. Sankhara-upekkha = gelijkmoedigheid t.o.v. mentale reacties van verlangen en van afkeer.

De definitie van gelijkmoedigheid wordt als volgt verwoord in de Samyutta-Nikaya 36.31 — 'Monniken, wat is wereldlijke gelijkmoedigheid? Er zijn deze vijf soorten van sensueel verlangen: vormen die kenbaar zijn aan het oog, het oor, de neus, de mond, het lichaam ... tastbare dingen die het lichaam wenst, die aangenaam en vertederend zijn, en geassocieerd zijn met zintuiglijk verlangen en aantrekking. Het is de gelijkmoedigheid die ontstaat met betrekking tot deze vijf soorten van zintuiglijk verlangen die 'wereldse gelijkmoedigheid' wordt genoemd.

Monniken, wat is onwereldse gelijkmoedigheid? Met het opgeven van genot en pijn, en met de voorafgaande verdwijning van blijdschap en verdriet, gaat een monnik de vierde meditatieve absorptie [de 4de jhana] binnen en verblijft daarin; [Deze 4de jhana] die noch pijn-noch-genot in zich draagt en de zuiverheid bezit van opmerkzaamheid door gelijkmoedigheid, wordt 'onwereldse gelijkmoedigheid' genoemd.

En wat is de nog grotere onwereldse gelijkmoedigheid? Wanneer een monnik zonder beoedeling zijn geest ziet die bevrijd is van verlangen, van haat en van onwetendheid, ontstaat er gelijkmoedigheid, dit wordt een 'nog grotere onwereldse gelijkmoedigheid' genoemd.'

⁵⁵² Udana 3.22

---

⁵⁵³ *Dhammacakkappavattana-Sutta (Samyutta-Nikaya 56:11) → Dhamma Cakka Pavattana Sutta: Dhamma = de Leer; cakka = het wiel; pavattana = uitvoering, in beweging brengen; sutta = voordracht. Dhammacakkappavattana-Sutta = letterlijk: de Voordracht over het in beweging brengen van het Wiel van de Dhamma.*

⁵⁵⁴ *'de Groep van Vijf Metgezellen' = de pancavaggiya (P.)*

⁵⁵⁵ *'samana' (P.) = een thuisloze, een rondtrekkende monnik, een bhikkhu.*

⁵⁵⁶ *'zien en weten' = inzicht en wijsheid.*

⁵⁵⁷ *'zuiver' → vert. van 'samma' (P.). 'Samma' wordt meestal vertaald door 'juist' of door 'zuiver'. De betekenis is echter iets genuanceerder: best is om het woord te vertalen als 'zoals het hoort te zijn'.*

⁵⁵⁸ *'sacca' (P.): waarheid. Het is géén esoterische waarheid, geen dogmatische waarheid. Het is datgene wat 'wáár' is; datgene wat geldt als een natuurwet: relevant in het verleden, in het heden en in de toekomst.*

⁵⁵⁹ 'de khandhas' (P.): letterlijk: hoop, stapel. Syn. pancupadanakkhandha → panca+ upadana+khandha: panca = vijf; upadana = hechting; khandha = hoop, stapel. Soms ook (onzorgvuldig) vertaald als 'de vijf aggregaten van toe-eigening'. Een betere vertaling zou zijn: 'de vijf geleidingen of vijf processen waaruit ieder wezen samengesteld is'. Het zijn de —op elk moment veranderende—vijf 'hopen' of 'stapels' verschijnselen (de flow van processen) die samen uitmaken wie of wat we zijn en wat we ervaren. Deze vijf componenten omvatten één materieel proces (rupa) en vier mentale processen: bewustzijn = registreren dat er een contact plaatsvindt tussen een zintuig en een extern object (P. vinnana), perceptie = herkennen (P. sanna), gewaarwordingen = aangenaam → verlangen; onaangenaam → afkeer of neutraal (P. vedana) en de reactie erop (P. sankhara):

- rupa khandha: de materiële vorm. Hiertoe behoren zowel het lichaam als externe objecten. Rupa omvat dus het gehele fysische, materiële aspect van de werkelijkheid, niet slechts het menselijk lichaam, sensu stricto.
- vinnana khandha: het bewustzijn van; het beseffen van alle verschijnselen die zich zintuiglijk en emotioneel aan ons voordoen.
- sanna khandha: perceptie of voorstelling. Ook geheugen, vermits percepties en voorstellingsvermogen afhankelijk zijn van vroegere ervaringen. Sanna maakt ook een oordeel.
- vedana khandha: gewaarwordingen op, in, en doorheen het lichaam. Deze gewaarwordingen ontstaan door het contact van (één van) de zes zintuiglijke organen met een extern object. Deze gewaarwordingen zijn aangenaam, onaangenaam of neutraal.
- sankhara khandha: de (op de eerste plaats mentale) reacties op deze gewaarwordingen. Dit zijn de gewoontepatronen; de conditioneringen; de mentale formaties. Het zijn de bewuste of onbewuste reacties die ons (mentaal en nadien verbaal en lichamelijk) gedrag bepalen. Ieder lijden dat ontstaat heeft een reactie als oorzaak. Als alle reacties ophouden te bestaan, is er geen lijden meer. (Dvayatanupassana-Sutta, Sutta-Nipata, 3.12).

Elk van deze 5 aggregaten is vergankelijk (P. anicca), onbevredigend (P. dukkha) en leeg (P. anatta). Hier bovenop komt dat niet enkel de aggregaten onderhevig zijn aan de 3 karakteristieken, maar dat ook de oorzaken en voorwaarden waaruit deze khandhas voortkomen aan tilakkhana onderhevig zijn. Alles waar we ons aan hechten—alles wat zich in de wereld of in het bewustzijn manifesteert—behoort tot één van deze 5 khandhas.

Een 'bijproduct' van de khandhas is het 'ik' of het 'zelf'. Maar dit is begoocheling. Dit 'ik' is slechts een reeks vergankelijke, onbevredigende, zelfloze processen. Dit illusoire 'ik' is de wortel van geboorte, ouderdom en dood.

Het zijn de 5 khandhas die het vuur aanwakkeren van onze illusies: verlangen, afkeer en onwetendheid. Het permanente 'worden' (P. bhava). Ze beletten ons om te aanvaarden de dingen te zien zoals ze in werkelijkheid zijn (P. yatha bhuta nana dassana), namelijk vergankelijk, onbevredigend en leeg.

⁵⁶⁰ In de oude tradities van de Indiase filosofie en jurisprudentie, noemde men een lijst waarin men alle mogelijke combinaties van twee varianten achter elkaar opsomt, een 'wiel' (P. cakka). Vandaar ook de benaming van deze sutta: Dhammacakka betekent 'het Wiel van Dhamma': het is een verwijzing naar deze lijst van 12 mogelijke toestanden. Het heeft daarnaast ook een meer bekende en krachtige symbolische betekenis: een Wiel van Waarheid dat in beweging gezet is en door niemand meer gestopt kan worden. In het centrum—de as, waar alles om draait!—van het Tibetaanse Levenswiel staan drie dieren afgebeeld: een varken (symbool van onwetendheid); een haan (symbool van begeerte) en een slang (symbool van aversie en haat).

---

⁵⁶¹ *pariyatti (P): de theorie van de meditatie. Dit is essentieel omdat de yogi hierdoor zichzelf oriënteert en verstaat waar hij naartoe gaat en begrijpt waar hij mee bezig is.*

⁵⁶² *patipatti (P): de praktijkbeoefening van de meditatie.*

⁵⁶³ *pativedha (P): de realisatie van de meditatie.*

⁵⁶⁴ *'Idam dukkham ariyasaccam... parinneyam... parinnatam' — (Dhammacakkappavattana-Sutta, Samyutta-Nikaya 56.11) — 'Deze Edele Waarheid over het lijden... moet volledig begrepen worden worden... is volledig begrepen'.*

⁵⁶⁵ *'Idam dukkham samudayam ariyasaccam... pahahatabbam... pahinam' — (Ibid. supra) — 'Deze Edele Waarheid over de oorzaak van het lijden... moet losgelaten worden... is volledig losgelaten'.*

⁵⁶⁶ *'Idam dukkhanirodham ariyasaccam... sacchikatabbam... sacchikatam...' — (Ibid. supra) — 'Deze Edele Waarheid van de Beëindiging van het Lijden moet gerealiseerd worden... is gerealiseerd'.*

⁵⁶⁷ *'Idam dukkhanirodhagamini patipada ariyasaccam... bhavetabbam... bhavitam...' — (Ibid. supra) — 'Deze Edele Waarheid van het Pad dat leidt naar de Beëindiging van het Lijden... moet gecultiveerd worden... is gecultiveerd'.*

Slechts wanneer de Vier Waarheden, in de onderscheiden 3 aspecten, door de yogi experiëntieel ervaren (*) zijn kan er sprake zijn van echte bevrijding (P. vimutti). Zoniet blijven de Vier Waarheden slechts een steriel filosofisch systeem. Kennis zonder wijsheid. Academische Spielerei.

'Experiëntieel ervaren': zélf direct ervaren; zélf direct wéten. Wat dit inhoudt leert ons de Kalama-Sutta, Anguttara Nikaya 3.65 — 'Als je zelf direct ervaart: "Deze principes zijn zuiver, onberispelijk, ze worden geprezen door de wijzen; wanneer ik ze overneem en er naar leef, leiden ze tot welzijn en geluk", dan moet je ze accepteren en in praktijk brengen.' Experiëntieële ervaring vormt de hoogste autoriteit van elke yogi. De Boeddha in de Mahaparinibbana-Sutta: 'Laat ieder van u zichzelf tot een eiland maken; maak van uzelf uw toevlucht. Er is geen andere toevlucht. Laat waarheid uw eiland zijn; maak waarheid tot uw toevlucht. Er is geen andere toevlucht.' En de Boeddha verkondigt met stellige precisie waar de waarheid te vinden is: 'In dit lichaam, één meter en tweeëntachtig centimeter lang, met al zijn zintuiglijke indrukken, gedachten en ideeën, ligt de wereld besloten, de oorsprong van de wereld, het einde van de wereld, en evenzeer de weg die leidt naar de beëindiging van de wereld'. Santi en vimutti bevinden zich hier. Vlaktbij. In dit lichaam. In dit moment.

⁵⁶⁸ *'de Vijf Metgezellen' → vert. van 'pancavaggiya'. Dit slaat op de vijf asceten aan wie de Boeddha de eerste maal de Dhamma verkondigde.*

⁵⁶⁹ De betekenis van deze zin is dat Kondanna, na de uiteenzetting van de Boeddha, de stroom betrad, d.i. stroombetreder (P. sotapanna) werd. Nadat de Boeddha de tweede voordracht—de Anattalakkhana-Sutta—gegeven had, begreep Kondanna de Leer en werd arahant. Van dat moment af, noemde men hem Annatakondanna. Annatakondanna vroeg aan de Boeddha of hij hem mocht volgen, d.i. zijn volgeling worden. De Boeddha antwoordde met twee woorden: 'Ehi bhikkhu'—'Kom monnik'. Wellicht 's werelds kortste toetredingsceremonie.

Er is nog een andere reden waarom Kondanna 'de weter' genoemd wordt. Na de geboorte van Siddhattha verklaarde hij dat het kind geen wereldheerser (P. cakkavatti—een universele monarch, een koning van de koningen) zou worden, maar een Boeddha. Het verhaal gaat als volgt: vijf dagen na de geboorte van Siddhattha riep koning Suddhodana acht belangrijke brahmaanse priesters, waaronder Kondanna, samen om uit te maken wat het kind later zou worden. De reden voor deze bijeenroeping was het rechtstreekse gevolg van de voorspelling van Asita, een oude Muni, dat het kind ofwel een wereldheerser, ofwel een Boeddha zou worden. Van de acht brahmanen waren er zeven die voorspelden dat Siddhattha een cakkavatti zou worden, wat koning Suddhodana erg plezierte. Enkel de jongste van de acht brahmanen, Kondanna, profeteerde dat het kind een Boeddha zou worden. Vandaar: 'de weter'.

⁵⁷⁰ 'udana' (P.): een spontane, emotionele uitdrukking.

⁵⁷¹ Ariyapariyesana-Sutta, Majjhima-Nikaya 26:30

⁵⁷² Anattalakkhana-Sutta, Samyutta-Nikaya 22:59 — Anattalakkhana → anatta+lakkhana: anatta = geen zelf, zonder zelf, zonder stabiliteit; lakkhana = kenmerken, karakteristieken. Anattalakkhana = de kenmerken van het niet-zelf.

⁵⁷³ 'sunna' (P.) = leeg (adjectief); 'sunnata' = leegte (zelfstandig naamwoord).

⁵⁷⁴ 'zonder zelf' = in de betekenis van 'niet stabiel', veranderend van moment tot moment, zonder dat we er enig meesterschap over hebben.

⁵⁷⁵ 'Monniken, fysieke vorm (lichaam — P. rupa) is zonder zelf' — het punt van de Boeddha is: de yogi bezit geen enkele zeggenschap over zijn lichaam. Waarom? Indien de yogi over zijn lichaam écht zeggenschap zou bezitten, zou hij geen pijn, ziekte, ouderdom en dood toelaten. Vermits de yogi echter géén zeggenschap bezit over zijn lichaam moet hij pijn, ziekte, ouderdom en dood ondergaan. Conclusie: het lichaam is niet van de yogi. Mutatis mutandis geldt deze redenering ook voor de vier andere khandhas, i.c. gevoelens (P. vedana); percepties (P. sanna); intenties (P. sankharas) en bewustzijn (P. vinnana).

⁵⁷⁶ sankharas (P.): een moeilijk begrip, met veel betekenissen. Generaliserend kan men zeggen dat het 'formaties' zijn—mentale reacties; mentale conditionering; (onbewuste) krachten en factoren die dingen modelleren (fysiek of mentaal); drijfveren; het proces van het modelleren en de dingen die daaruit voortkomen (weder-geboorte). Sankhara verwijst naar alles wat is gevormd of gevormd wordt door omstandigheden, of, meer specifiek, (als één van de vijf khandhas) gedachtevormen binnen de geest. Een aanvaardbare vertaling van het woord is erg moeilijk en leidt slechts tot méér onduidelijkheid. Ik heb daarom besloten het woord in de tekst niet te vertalen.

⁵⁷⁷ Saccavibhanga-Sutta, Majjhima-Nikaya MN 141

---

578 'neem hen als jullie compagnon': in de betekenis van 'neem hen als jullie kalyanamitta, jullie spirituele vrienden'.

579 'Sariputta is als een moeder; Moggallana als een voedster': Het is fout te veronderstellen dat hier de normale hiërarchie wordt omgekeerd, namelijk dat Moggallana hoger in aanzien zou staan bij de Boeddha dan Sariputta. Het is immers heel wat moeilijker om een 'wereldling' (P. puthujjana) tot stroombetreding te brengen, dan een stroombetreder tot nibbana.

580 'stroombetreding' → vert. van 'sotapatti' (P) —het eerste niveau van ontwaken.

581 'het hoogste doel' = een metafoor voor nibbana. Opgelet met het stellen van 'doelen'; van 'resultaat' in de beoefening: het 'verlangen naar inzicht' is één van de grootste obstakels voor het bereiken van inzicht.

582 'verblijfplaats' → vert. van 'gandhakuti', 'de geurige kamer', de verblijfplaats van de Boeddha, die steeds omgeven was van offerbloemen en wierook.

583 'verlangen naar zintuiglijk genot': vertaling van kama tanha (P)

584 'verlangen naar bestaan': vertaling van bhava tanha (P)

585 'verlangen naar niet-bestaan': vertaling van vibhava tanha (P)

586 'samma' (P) wordt gewoonlijk vertaald als 'juist' of 'zuiver'. De betekenis is: 'goed', 'correct', 'zoals het hoort te zijn'.

587 'Juist inzicht' is het helder begrip in de ware aard van het bestaan. Het is het helder—zowel rationeel als experiëntieel—begrip in de natuurwet, namelijk in de drie kenmerken (P. tilakkhana → ti+lakkhana: ti = drie; lakkhana = kenmerk) van alle verschijnselen, fenomenen, dingen: vergankelijkheid (P. aniccata)—alles stroomt en bevindt zich in een voortdurend veranderende toestand; onbevredigdheid (P. dukkha)—in geen enkel verschijnsel, fenomeen of ding kan permanente bevrediging gevonden worden, vermits het in voortdurende verandering is. Zich hechten of identificeren met een verschijnsel, fenomeen of ding is vragen om problemen; instabiliteit (P. anatta)—alles is zonder zelf, zelfloos en egoloos. Niets kan op zichzelf bestaan. Er bestaat dus ook niet zoiets als een 'zelf' of een 'ziel'. Dit zijn begoochelingen van de menselijke geest. Maya.

De yogi die de drie kenmerken van het bestaan 'begrijpt' (P. janami passami—ziet en wéét), 'begrijpt' ook heel duidelijk de khandhas (de Boeddha: 'What is without self, that is not mine, that I am not, that is not my self'). Door dit helder begrip kan de yogi ook de Vier Edele Waarheden (P. cattari ariya saccani) volkomen doorgronden.

588 'nekkhama' (P): verzaken, loslaten van zintuiglijke genoegens met het oog op het verwerven van een hoger goed: innerlijke vrede.

589 'musavada veramani' (P): musavada = leugens, onwaarheden; veramani = zich onthouden van.

590 'pisunaya vacaya veramani' (P): pisunaya → pisuna = roddel, achterklap; vacaya → vaca = spreken; vacaya = het spreken van; veramani = zich onthouden van.

---

⁵⁹¹ 'pharusaya vacaya veramani' (P): pharusaya → pharusavaca = beledigend, vulgair, onbeleefd woordgebruik; vacaya → vaca = spreken; vacaya = het spreken van; veramani = zich onthouden van.

⁵⁹² 'samphappalapa veramani' (P): samphappalapa = onzin vertellen; veramani = zich onthouden van.

⁵⁹³ 'panatipata veramani' (P): panatipata = de handeling van het doden; veramani = zich onthouden van.

⁵⁹⁴ 'adinnadana veramani' (P): adinnadana = nemen wat niet gegeven is, stelen; veramani = zich onthouden van.

⁵⁹⁵ 'kamesumiccacara veramani' (P): kamesumiccacara = seksueel wangedrag; veramani = zich onthouden van.

⁵⁹⁶ 'miccha ajivam pahaya samma ajivena jivitam kapetti' (P): door het opgeven van een verkeerde manier van levensonderhoud, voorziet de yogi zich in de juiste wijze van levensonderhoud: geen wapenhandel; geen slavenhandel noch prostitutie; geen handel in levende wezens voor vleesproductie en slacht; geen handel in vergif; geen handel in verdovende middelen. En verder door het hanteren van eerlijke manieren voor de verwerving van materiële dingen: niet door bedrog, noch overreding, noch insinuatie, laster of door woekerprijzen.

⁵⁹⁷ 'onheilhame' vert. van akusala (P).

⁵⁹⁸ 'samvara padhana' (P): samvara = terughoudendheid; padhana = behouden, het in stand houden van.

⁵⁹⁹ 'pahana padhana' (P): pahana = overwinnen, zich bevrijden van; padhana = behouden, het in stand houden van.

⁶⁰⁰ 'heilzame': vert. van kusala (P)

---

⁶⁰¹ 'bhavana padhana' (P): bhavana = meditatie, spirituele ontwikkeling; padhana = behouden, het in stand houden van. Bhavana padhana = het cultiveren van meditatie. Bhavana omvat twee beoefeningen: concentratie (P. samadhi), ook wel samatha-bhavana genoemd en wijsheid (P. panna), vipassana-bhavana genoemd. (*) Ook inzake meditatie was elke sektarische benadering de Boeddha vreemd. Dit blijkt uit al de suttas die betrekking hebben op meditatie—de Anapanasati-Sutta; de Satipatthana-Sutta; de Kimattha-Sutta; de Cula-Sunnata-Sutta en ook uit de diverse suttas waarin de jhanas behandeld worden. Wat in al deze suttas opvalt is de steeds weerkerende progressie-lijn: het tot rust brengen van de geest; vreugde (P. piti) gevolgd door geluk (P. sukha); eenpuntigheid/eenheidsbewustzijn (P. ekagatta); aandacht op de drie karakteristieken van alle fenomenen (P. tilakkhana) gelijkmoedigheid (P. upekkha); en bevrijding (P. vimutti).

(*) Samatha-bhavana betekent kalmte-meditatie. Samatha-bhavana vormt een noodzakelijk preliminair aspect voor een gezonde meditatieve praktijk. Vipassana-bhavana betekent helder of op een speciale manier kijken - het vormt een kwaliteit die specifiek is voor boeddhistische meditatieve beoefening. Meditatie om helder te kunnen zien vereist dat de yogi zich concentreert op de ultieme werkelijkheid. De enige manier om de werkelijkheid te begrijpen, is door de werkelijkheid te observeren. Samatha-bhavana leidt enkel naar kalmte, naar rust. Vipassana-bhavana leidt tot wijsheid (P. panna). Het inzicht dat alle fenomenen vergankelijk, onbevredigend en onbeheersbaar zijn. De Boeddha: 'Alle ervaringen zijn vergankelijk, geconditioneerd, afhankelijk ontstaan. Ze zijn onderhevig aan verval, ze vervagen, ze verdwijnen en ze vergaan' — Majjhima-Nikaya 74.

Zie ook het schitterende boek van (alweer): Analayo, Bhikkhu, (2017), *Early Buddhist Meditation Studies*, Barre Center for Buddhist Studies, Barre, Massachusetts, USA.

⁶⁰² 'anurakkana padhana' (P): anurakkana = bescherming, behouden van; padhana = behouden, het in stand houden van.

---

⁶⁰³ Een andere opsomming van de 'juiste inspanning' wordt gegeven in de Samadhibhavana-Sutta, Anguttara Nikaya 4:14, namelijk als volgt:

'1. Wat, monniken, is de inspanning van het vermijden (P. samvara padhana) ? Bij het waarnemen van een vorm, of een geluid, of een geur, of een smaak, of een lichamelijke indruk, of een mentaal object, grijpt de monnik noch het geheel noch delen ervan vast. En hij streeft ernaar om datgene af te weren waardoor kwade en onheilzame zaken zullen ontstaan, zoals hebzucht en verdriet (dat daaruit voortvloeit) als hij zijn zintuigen niet bewaakt; en hij waakt over zijn zintuigen, beheerst zijn zintuigen. Dit heet de inspanning van vermijding.

2. Wat, monniken, is de inspanning van het overwinnen (P. pahana padhana) ? De monnik laat geen enkele gedachte van zinnelijke wellust toe, noch ieder andere, onheilzame zaak die opgekomen is; hij rukt ze uit, verwijdert ze, drijft ze uit, vernietigt ze, zorgt ervoor dat ze verdwijnen. Dit heet de inspanning van het overwinnen.

3. Wat, monniken, is de inspanning van het ontwikkelen (P. bhavana padhana) ? De monnik ontwikkelt de factoren van verlichting, die gericht zijn op afzondering, op onthechting, op uitdoving, en die eindigen in bevrijding, namelijk: aandacht (P. sati) onderzoek van de realiteit (P. dhammavicaya), energie (P. viriya), vreugde (P. piti), kalmte (P. passaddhi), concentratie (P. samadhi) en gelijkmoedigheid (P. upekkha). Dit, monniken, is de inspanning van ontwikkeling.

4. Wat, monniken, is de inspanning van het tot groei brengen (P. anurakkana padhana) ? De monnik houdt krachtig een goed object in zijn geest vast, zoals het mentale beeld van een skelet, of een lijk dat aangetast is door wormen, of een lijk blauw-zwart van kleur, of een rottend lijk, of een lijk doorzeeft met gaten, of een opgezwollen lijk. Dit heet de inspanning van het tot groei brengen.' (*)

(*) Dit is slechts één van de vele meditatiemethodes die leiden tot onthechting.

⁶⁰⁴ 'kayanupassana' (P.): kaya+nupassana: kaya = lichaam; nupassana = aandachtig (be)schouwen, mediteren. Mediteren = inzicht verwerven in wie je bent + inzicht verwerven in wat de wereld om je heen is. Dit is: helder bewust zijn van het 'proces' van ontstaan en vergaan in elk moment.

⁶⁰⁵ 'vedananupassana' (P.): vedana+nupassana: vedana = gevoelens, gewaarwordingen; nupassana = aandachtig (be)schouwen, mediteren.

⁶⁰⁶ 'cittanupassana' (P.): citta+nupassana: citta = geest; nupassana = aandachtig (be)schouwen, mediteren.

⁶⁰⁷ 'dhammanupassana': dhamma=nupassana: Dhamma, hier in de betekenis van alle verschijnselen, fenomenen, dingen; nupassana = aandachtig (be)schouwen, mediteren.

⁶⁰⁸ Voor omstandige uitleg over 'juiste aandacht', verwijst ik naar de schitterende site: www.sleuteltotinzicht.nl van Peter van Loosbroek.

⁶⁰⁹ 'vitakka' (P): het richten van de geest, het focussen van de geest op het door de yogi gekozen meditatie-object.

⁶¹⁰ 'ekagatta' (P): eenheidsbewustzijn. Op het moment dat de geest 'ekagatta' bereikt, is hij vrij van onwetendheid, van verlangen en van afkeer. Dit is een tijdelijke toestand: samadhi brengt slechts tijdelijk soelaas. Samadhi brengt geen échte bevrijding, omdat het énkél werkt op het bewuste niveau van de geest (= zich bewust zijn van de ademhaling). Wat de yogi in feite doet bij de beoefening van anapanasati is het onderdrukken van verlangen en afkeer op het bewuste niveau. Maar door onderdrukking verdwijnen verlangen en afkeer niet. Integendeel: verlangen en afkeer worden verdrongen naar het onbewuste niveau (P. anusaya), maar ze verdwijnen niet. Zolang de wortels niet vernietigd zijn, is de kans groot dat deze sudderende kilesas op elk moment terug aan de oppervlakte kunnen komen. Hoe kan dit verwezenlijkt worden? Door vipassana-bhavana = door het realiseren van het helder begrip van de tilakkhana van alle fenomenen. En de techniek die de Boeddha ons hiervoor aanreikt is satipatthana. Door deze techniek verkrijgt de yogi inzicht in de eigen aard en verwerft hij bevrijding en innerlijke rust.

⁶¹¹ 'in aandachtige gelijkmoedigheid leeft hij gelukkig': aandacht = sati; gelijkmoedigheid = upekkha. Sati+upekkha = vipassana. Zie ook het vierde meditatiestadium, waarin sati en upekkha tot volkomen ontwikkeling komen, hetgeen leidt tot zuivere concentratie (de 4de jhana).

⁶¹² 'De Voleindigde, de Verlichte, de volkomen Ontwaakte': Hij die voleindigd, verlicht, ontwaakt is tot de werkelijkheid d.i. hij die de ware natuur begrijpt van de geest, de wereld en van alle levende wezens.

⁶¹³ 'Buddham saranam gacchami, Dhammam saranam gacchami, Sangham saranam gacchami' (P): letterlijk 'Ik neem toevlucht tot de Boeddha. Ik neem toevlucht tot de Dhamma. Ik neem toevlucht tot de Sangha'. Met het drievoudig uitspreken van deze mantra treedt de yogi toe tot de Sangha, de viervoudige gemeenschap (P. catu parisa), bestaande uit monniken (P. bhikkhus); nonnen (P. bhikkunis); mannelijke leken (P. upasakas) en vrouwelijke leken (P. upasikas), die samen op weg zijn naar Zelfrealisatie.

⁶¹⁴ Sarnath is eveneens verbonden met het Jainisme.

⁶¹⁵ De Gupta-dynastie (3de-6de eeuw GTR) wordt, ondanks het feit dat hun rijk nooit de afmetingen van het Maurya-rijk (321-185 vóór GTR) of het Mogolrijk (1526-1858) zelfs maar benaderde, als één van de belangrijkste dynastieën van India beschouwd. Het belang van de Gupta-dynastie ligt vooral op maatschappelijk en cultureel vlak. Onder de Gupta's beleefde India een stabiele periode, waarin de handel met het Middellandse Zeegebied, China en Centraal- en Zuidoost-Azië grote welvaart bracht. De wetenschap, nijverheid, literatuur en kunsten bloeiden op. De Gupta's stimuleerden een groeiende interesse in oude Vedische teksten en brahmanistische rituelen. Tegelijkertijd ontstonden nieuwe cultusvormen gebaseerd op persoonlijke devotie. Beide ontwikkelingen stonden aan de basis van het ontstaan van het moderne hindoeïsme. In de Gupta-periode had India een grote culturele invloed op andere delen van de wereld, met name Centraal-Azië, Zuidoost-Azië en China. De kunst en architectuur uit de Gupta-tijd zetten ook de standaard voor latere ontwikkelingen in India zelf. De politieke en religieuze instituten van de Indische maatschappij zouden vanaf de Gupta's tot de 13e eeuw (inval van de moslims) ongewijzigd blijven.

⁶¹⁶ Xuanzang wordt ook als Hsuan Tsang geschreven.

---

⁶¹⁷ *Sammatiya was een boeddhistische Theravada-stroming die een afwijkende theorie aanhing over het zelf (P. puggala). Deze stroming ging ervan uit dat, hoewel een individu niet onafhankelijk bestaat uit de vijf khandhas—de vijf componenten waaruit de persoonlijkheid is samengesteld—hij tegelijkertijd toch groter is dan de som van deze vijf delen. De stroming werd zwaar bekritiseerd door andere boeddhisten die de theorie té nauw verbonden vonden met de (verworpen) theorie van atman—d.i. het allerhoogste universele zelf. De school moet blijkbaar brede steun genoten hebben, vermits Xuanzang de stroming in de 7e eeuw GTR beschreef als één van de vier belangrijkste boeddhistische sekten van die tijd.*

⁶¹⁸ *Herukas vormen een categorie toornige goden. Ze worden dan ook afschrikwekkend uitgebeeld.*

⁶¹⁹ *Dhammika, Shravasti, (1999), Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India p. 74*

⁶²⁰ *Het plegen van culturele wandaden moet niet exclusief op het conto van moslims geschreven worden. Het is voldoende even te denken aan onze eigen recente Westerse geschiedenis. De vernietiging van 'Entartete Kunst'—abstracte en expressionistische kunstvormen—door het Nazi-regime is hiervan slechts één voorbeeld.*

⁶²¹ *Waar de naamgeving 'Dhamek' of 'Dhamekha' uit voortkomt is momenteel een raadsel. Fonetisch lijkt er alvast enig verband te bestaan met 'Dhamma', maar daar eindigt voorlopig het verhaal.*

⁶²² *Alexander Cunningham liet tijdens zijn archeologische opgravingen in 1835-1836 een schacht boren door het centrum van de stupa. Zo vond hij overblijfselen van een oudere constructie in leem, die teruggingen tot de tijd van Ashoka.*

⁶²³ *Dit monument wordt ook Sammuka Chaitya genoemd: sammuka = ontmoeting, ontmoetingsplaats; chaitya = een herdenkingsmonument.*

⁶²⁴ *Dhammarajika Stupa (P.) → Dhamma+rajika: rajika = een goudgewicht. Dhammarajika = vrij vertaald 'Gouden Dhamma stupa'.*

⁶²⁵ *'Anavatapta-meer': het meer dat zich in het centrum van het universum bevindt, overeenkomstig de boeddhistische kosmologie.*

⁶²⁶ *Men zou verwachten dat het Archeologisch Museum van Sarnath een exclusieve boeddhistische bedoening zou zijn. Niets is minder waar: de linkergalerij van het museum is inderdaad gewijd aan het boeddhisme; de rechtergalerij aan het hindoeïsme. Het toont nog maar eens aan hoe het boeddhisme compleet verdwenen is uit zijn thuisland. De Boeddha werd en wordt door de Hindoes enkel gezien als de 9de avatar—een emanatie, een incarnatie—van de Hindoe-god Vishnu.*

⁶²⁷ *'sanghabhedaka' (P.) → sangha+bhedaka: sanga = Sangha, de monnikenorde; bhedaka = iemand die onenigheid verwekt, iemand die verdeelt, iemand die een schisma veroorzaakt.*

⁶²⁸ *Identieke inscripties staan vermeld op de Ashoka-pilaren van Sanchi en Allahabad.*

---

⁶²⁹ Het 'paard' symboliseert Siddhattha's verzaking, wanneer hij het huis verlaat op de rug van zijn paard Kanthaka. De 'olifant' verwijst naar de Siddhattha's conceptie via de droom van Mayadevi. De 'leeuw' symboliseert de Shakya-clan en de 'stier' staat voor het weerstandsvermogen van de Dhamma.

⁶³⁰ Vandaar het epitheton Shakyamuni—de Wijze van de Shakyas.

⁶³¹ Mulagandhakuti (P.) → mula+gandha+kuti: mula = de oorspronkelijke, de originele; gandha = geurige; kuti = een klein hutje in het midden-van-nergens. Deze term werd/wordt over het algemeen gebruikt voor een klein, tijdelijk en daarom rudimentair hutje die een monnik voor zichzelf bouwde wanneer hij zich ergens op een eenzame plek vestigde. Tegenwoordig verblijven de meeste bhikkhus in kloosters. Het zijn uitzonderingen die nog in kutis leven.

Mulagandhakuti = de oorspronkelijke geurige hut. De betekenis is dat dit de plaats is waar de oorspronkelijke verblijfplaats van de Boeddha zich bevond. Overeenkomstig de Commentaren bij de Dhammapada werd de Mulagandhakuti aan de Boeddha aangeboden door Nandiya, een vermogend man.

⁶³² *vassavasa: (P) het regenseizoen. De Boeddha legde de mobiliteit van de bhikkhus tijdens de moessonperiode aan banden omwille van twee overwegingen: 1) de moeilijkheid om in deze periode rond te reizen in historisch India: modderige paden; watersnood; overstromingen—waardoor de mobiliteit van reizigers uiterst beperkt was en 2) de potentiële schade die aan fauna en flora kon worden toegebracht: wanneer monniken tijdens het regenseizoen reisden, konden ze allerlei vormen van leven verwoesten. (*) De bevolking bekritiseerde de monniken hiervoor en dus legde de Boeddha het voorschrift vast dat de monniken oplegde om op een vaste plek te resideren tijdens het regenseizoen. De monniken waren verplicht deze periode door te brengen in een ruimte met een dak boven het hoofd en met muren; het was niet toegestaan om in de wilde natuur te verblijven, hetgeen voor de bhikkhus in de beginperiode ongetwijfeld hun natuurlijke habitat was. Deze jaarlijkse periode van vassavasa duurt 3 maanden, namelijk van de volle maan van (meestal) juli tot de volle maan van (meestal) oktober. Deze periode werd gebruikt om de meditatie aan te scherpen, de Dhamma te verdiepen en voor het geven van onderricht aan de leken. De vassavasa-retraite wordt nog steeds gevolgd in het Theravada-boeddhisme. Mahayana en Vajrayana volgen het gebruik van vassavasa meestal niet meer.*

*De vassavasa is niet énkél een monastieke aangelegenheid. Tijdens de regenretraite nemen lekenvolgelingen ook bepaalde geloften tot zich en houden zich er ook rigoureus aan: het verstrekken van aalmoezen aan de Sangha, stoppen met roken, geen bedwelmende middelen gebruiken, de acht voorschriften (P. *atta sila*) onderhouden, meditatie beoefenen, boeddhistische suttas reciteren en luisteren naar Dhammatalks. Op het einde van de regenretraite wordt door de Sangha een speciale ceremonie gehouden—de Pavarana—waar iedereen zijn medemens uitnodigt om hem/haar op de fouten te wijzen die tijdens de vassavasa werden begaan.*

De Patimokkha (Het boek van de Discipline) beschrijft extensief de geplogenheden van de vassavasa. In de monastieke code wordt de constructie, het onderhoud en de regelgeving van twee soorten verblijfplaatsen uitgebreid omschreven: de avasas en de aramas. Uit de avasas, die constructies van tijdelijke aard waren, groeiden organisch de aramas die een permanent karakter hadden. Deze aramas waren schenkingen die door lekenvolgelingen aan de Sangha werden overgemaakt. Het waren donaties die in feite als privé-bezit van de Sangha beschouwd kunnen worden. In de Tipitaka wordt op verschillende plaatsen melding gemaakt van dergelijke giften (zoals de schenking van het Veluvana (het Bamboebos)—de eerste schenking aan de orde—door koning Bimbisara in Rajagaha. Méér en méér evolueerden de tijdelijke avasas tot permanente verblijfplaatsen (aramas), waar de monniken over opslagruimten, vergaderzalen, bibliotheken, badkamers en keukens beschikten. Het is zonder meer duidelijk dat de institutionalisering van de vassavasa een uiterst belangrijke rol gespeeld heeft in de ontwikkeling van het boeddhisme.

(*) *Acaranga-Sutta, Jaina Suttas — 'Wanneer het regenseizoen aanbreekt, worden veel levende wezens geboren en ontspruiten er veel zaden... Wie dit weet, moet niet van dorp naar dorp dwalen, maar tijdens het regenseizoen op één plek blijven'.*

⁶³³ *dhammacakka mudra (P): de (rituele) handhouding van het in beweging zetten van het Wiel van Dhamma.*

⁶³⁴ *De Kushan-keizer Kanishka (78 - 123 GTR) wordt aanzien als het Mahayana equivalent van de Maurya-keizer Ashoka, die het Theravada genegen was. Hij wordt verantwoordelijk geacht voor de verspreiding van het Mahayana in India, Centraal Azië en China.*

---

⁶³⁵ Dit Boeddhabeeld is belangrijk omdat het een gedateerde inscriptie draagt, zodat de regeerperiode van koning Kanishka, die regeerde over een rijk met als hoofdstad Mathura, exact kon vastgesteld worden. Het beeld is gekend als de 'Bala bodhisattva van Mathura' omdat de inscriptie eveneens vermeldt dat het een gift was van Bhikkhu Bala.

De Mathura School (Kushan periode, 1ste eeuw GTR) is vooral bekend door het feit dat de kunstenaars van deze kunststroming voor de eerste maal Boeddha-symbolen transformeerden naar menselijke vormen, om op deze manier de boeddhistische boodschap gemakkelijker over te kunnen brengen. Deze aanpak staat diametraal t.o.v. de eerste eeuwen van de Dhamma, waar de kunstenaars, uit respect voor de Boeddha, geen beeltenissen van hem maakten, maar hem symbolisch voorstelden in de vorm van een stupa, een bodhi-boom, een lege koningsstoel of een vluchtige voetstap in het zand. De eerste beelden van de Boeddha stelden hem voor als meditatieve yogi. De eerste beelden van de Boeddha werden gebeiteld in ruwe, ongepolijste zandsteen als massieve vormen met brede schouders. Verder werd de Boeddha afgebeeld met speciale attributen, de zgn. lakshanas, de 32 kenmerken van een zgn. Groot Man (P. Mahapurisalakkhana), zo o.m. de urna = de pluk haar op het voorhoofd; de ushnisha of het uitsteeksel aan de schedel, en verder door wielsymbolen op de voetzolen. Tezelfdertijd ontstond er in het noordwesten van Gandhara een compleet andere kunstschool met Griekse invloeden. De meest opvallende kenmerken van de Gandhara-kunst waren dat Boeddha gekleed was in toga, een typisch Europees kledingstuk, en dat zijn gelaatstreken behoorlijk hellenistisch waren.

⁶³⁶ 'Dhammacakka mudra': de Boeddha in prekende houding.

⁶³⁷ Ajanta-grotten: gelegen in de Indiase deelstaat Maharashtra. De grotten zijn wereldberoemd voor de grothermitages en zalen met indrukwekkende fresco's. De grotten bevinden zich aan de zijkanten van een bergkloof. Boeddhistische monniken hakten deze tempels (P. chaityas) en kloosters (P. viharas) uit het gesteente. Historisch gebeurde dit in twee golven, de vroege grotten vanaf 300 vóór GTR; de latere grotten tussen 250 en 650 na GTR. Vooral de latere grotten zijn van een geweldige artistieke schoonheid. De monniken werden ondersteund door schilders, beeldhouwers en timmerlieden. De schilderingen illustreren de verschillende gebeurtenissen uit het leven van de Boeddha en zijn gebaseerd op de Jatakas—geboorteverhalen over de vorige levens van de Boeddha.

⁶³⁸ Dit zijn de Vandana (het eerbetoon); de Tisarana (de drie toevluchten) en de Panca Sila (de vijf precepten).

⁶³⁹ 'Streef niet aflatend': in de betekenis van: 'wees ijverig om bevrijding te bereiken'. Het waren de laatste woorden van de Boeddha—Mahaparinibbana-Sutta, Digha-Nikaya 16

---

⁶⁴⁰ De Mahabodhi Society is een Zuid-Aziatische boeddhistische organisatie, die opgericht werd door de Sri Lankaanse boeddhistische leider Anagarika Dharmapala (1865-1933) en de Britse journalist en dichter Sir Edwin Arnold (1832-1904). De aanvankelijke inspanningen van de organisatie waren gericht op de reanimatie van het boeddhisme in India en het herstel van de oude boeddhistische heiligdommen in Bodhgaya, Sarnath en Kusinara. Eén van de hoofddoelen was de restauratie van de Mahabodhi-tempel in Bodhgaya, de belangrijkste van de vier oude boeddhistische plaatsen. Om dit te bereiken startte Dharmapala een succesvolle rechtszaak tegen de Brahmaanse priesters die de site eeuwenlang in handen hadden gehouden. De Mahabodhi Society bezit een robuuste traditie van publicaties, zowel van Pali-vertalingen naar moderne Indiase volkstalen (zoals Hindi) als van wetenschappelijke teksten en nieuwe uitgaven van Pali-werken naar Devanagari om, op deze manier, een Hindi-opgeleid Indisch publiek aan te spreken. De organisatie is ook de eigenaar van een uitstekende collectie boeddhistische literatuur en van oude manuscripten.

Voor meer informatie, zie: Dhammika, Shrivasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 16-17

⁶⁴¹ Vanaf de 20ste eeuw groeide de boeddhistische aanwezigheid stapsgewijs in Sarnath. Momenteel is de plaats de tweede meest bezochte yatra-plaats van India, na Bodhgaya.

VESALI

- *Phutthassa lokadhammehi,
cittam yassa na kampati,
asokam virajam khemam,
etam mangalamuttamam.*

*Geconfronteerd met de wisselvalligheden van het leven
Blijft de geest onbewogen, zonder verdriet,
Zonder bezoedeling, veilig.
Dit is het grootste welzijn.*

(Sutta Nipata 2.271)

Na een vermoeiende tocht langs stoffige, lawaaierige wegen, bereiken we uiteindelijk *Vesali*.⁶⁴² *Vesali* ligt op ongeveer 60 km ten noorden van *Patna*, aan de *Gandak*-rivier.⁶⁴³ Onze verblijfplaats zal hier voor drie dagen het Vietnamese *Mahaprajapati Gotami Nunnery*-klooster zijn.

—Vesali - Vietnamese Mahaprajapati Gotami Nunnery—

Vesali is een ingeslapen provinciestadje met een drukke marktplaats, waarrond het hele leven van haar inwoners zich afspeelt. Net niet *the middle of nowhere*.

Niets laat vermoeden dat dit één van de oudste steden ter wereld is. Noch veel minder dat het een stad is waar 2.500 jaar geleden met afgunst naar opgekeken werd omwille van haar rijkdom, het rijke culturele leven, de weelderige levensstijl en de eendracht die ze uitstraalde.

Dit ontging ook de Boeddha niet, die de stad vergeleek met een 'hemelse verblijfplaats' en haar arische bewoners met *devas*—'hemelse wezens'.⁶⁴⁴ De affiniteit was wederzijds: ook de *Licchavis* waren erg ingenomen wanneer de Boeddha in de stad zelf of in de directe omgeving verbleef (ofwel in *Ambapali's Mangobos* ofwel in het *Mahavana*). De stad draagt niet voor niets fier de naam van de legendarische koning *Vishal*—een mythische koning uit het antieke India, die zowel in de *Mahabharata*⁶⁴⁵ als in de *Puranas*⁶⁴⁶ bestaansrecht verwierf.

Vesali was de hoofdstad van een republiek waar de *Licchavis* woonden. De stad was erg centraal gesitueerd en uitstekend verbonden met de buurlanden. In het zuiden met *Rajagaha*, de hoofdstad van de machtige *Magadha*-staat—de incubatiekamer van keizerrijken. In het noorden met *Kapilavatthu*—de broedkamer van Boeddhas. Maar tevens was de stad strategisch goed uitgetekend: natuurlijk omringd door een machtige *Himalaya*-rivier—de *Gandak*—en door menselijk ingrijpen omweld met drie stadsmuren. Een stad met drie toegangspoorten en dito wachttorens. En om het geheel af te ronden, was de stad omgeven door een groot natuurlijk bos—de *Mahavana*.⁶⁴⁷

De *Licchavis* (Syn. *Lichavis*) vormden een clan, i.c. een etnische groep, in de oostelijke *Ganga*-vlakte in het noorden van India. De locatie van de clan valt te situeren in het huidige grensgebied, tussen enerzijds de laagvlakte van Nepal—de zgn. *Terai*, de laagvlakte ten zuiden van de *Himalayas*—en anderzijds ten noorden van de *Ganga* (een enigszins vlak en stoffig gebied, gelegen in de huidige Indiase deelstaten *Bihar* en *Uttar Pradesh*).

In de *Puranas* worden de *Licchavis* opgevoerd als de sterkste clan van de *Vajji*-confederatie (*Skr.*: *Vriji*-Confederatie). Deze confederatie kan best omschreven worden als een conglomeraat van acht *kshatriya*-clans. Verder wordt *Vajji* (*Skr.*: *Vriji*) zowel in de *Pali*-canon (*Anguttara Nikaya*) als in de *Jain*-teksten (*Bhagavati-Sutra*) vermeld als één van de zestien *mahajanapadas*.⁶⁴⁸

Deze *Licchavis* bleven eeuwenlang een macht van betekenis in de regio. De opkomst van de *Guptas* in het begin van de 4e eeuw GTR. werd o.m. mogelijk gemaakt door het huwelijk van de *Gupta*-heerser *Chandragupta I*⁶⁴⁹ met *Kumara-devi*, een prinses van de *Licchavis*.

De bestuursvorm van de *Licchavis* wordt in de boeddhistische geschriften op verschillende plaatsen extensief beschreven en wordt uitdrukkelijk als voorbeeld gesteld voor een goed bestuur. In feite kan de staat *Vajji*—mits enige nuance—beschouwd worden als de eerste democratische republiek.⁶⁵⁰ Zo werden in *Vesali* de beslissingen genomen door een 'democratische' raad van 7.707 familiehoofden. Deze droegen allen de titel van '*raja*' (koning of prins) en namen gezamenlijk de bestuurlijke beslissingen. Dit correspondeert met de zogenaamde '*gana-sangha*'—een bestuursvorm naar het model van de *Satta apanihaniya Dhamma*,⁶⁵¹ of de zeven voorwaarden die, overeenkomstig de Boeddha, tot welvaart leiden.

Belangrijk is dat de Boeddha zelf deze zeven voorwaarden voor een goed bestuur aanhaalde n.a.v. een conflict dat ontstaan was tussen de republiek van *Vajji* en de koning van *Magadha*. Koning *Ajatasattu* van *Magadha* wilde de *Vajji*-staat veroveren.⁶⁵² Maar vooraleer hij tot de aanval overging, vernam hij graag het oordeel van de Boeddha over deze zaak. Op suggestie van *Ajatasattu* bezocht zijn eerste minister, de brahmaan *Vassakara*, de Boeddha op de *Gierenpiek* om uit te vissen of er volgens Boeddha een kans bestond dat *Ajatasattu* de *Vajjians* in de strijd zou kunnen overwinnen.

In plaats van een direct antwoord te geven, sprak de Boeddha over de zeven voorwaarden die bevorderlijk zijn voor de groei van het welzijn van een natie.

De Boeddha zei dat zolang de *Licchavis* de zeven voorwaarden van welvaart zouden praktiseren die hij hen bij *Sarandada chaitya*⁶⁵³ had voorgehouden, ze eerder zouden gedijen dan achteruitgaan.

Samengevat komen deze voorwaarden hierop neer: dat mensen in harmonie moeten samenkomen, hun nationale aangelegenheden samen moeten bespreken, de gevestigde wetten moeten volgen en ze niet op onredelijke wijze moeten veranderen. Bovendien moeten ze hun ouders, leraren en oudsten eren, de vrouwen respectvol behandelen en een moreel leven leiden, hun religie respecteren en het advies van de wijzen en deugdzamen opvolgen. Zolang mensen dit advies volgen, zal hun natie floreren.

Uit deze woorden van de Boeddha leidde de sluwe *Vassakara* af dat een overwinning op de *Vajjians* niet door bruto krijgsgeweld tot stand gebracht kon worden. Maar wel door diplomatie (*P. upalapana*)⁶⁵⁴ en door het zaaien van tweedracht (*P. mithubheda*)⁶⁵⁵ tussen de bevolking.

Daarom stelde *Vassakara* aan *Ajatasattu* voor om list en verraad te gebruiken. Aan dit snode plan nam *Vassakara* zelf actief deel door zich bij de *Licchavis* voor te doen als een tegenstander van koning *Ajatasattu* en asiel te vragen. Door zijn aanwezigheid in de *Vajji*-staat slaagde hij erin om valse geruchten te verspreiden waardoor de eendracht onder de *Licchavis* verdween. Toen de koning van *Magadha* de *Vajji*-staat aanviel, slaagde hij erin om de *Licchavis* te verslaan. Als gevolg daarvan werd de staat geplunderd, het 'democratische' politieke systeem vernietigd en de bevolking afgeslacht.

Een ander historisch feit dat zich in *Vesali* afspeelde, was het tweede concilie (*P. dutiya Dhamma-Sangiti*) rond 440 vóór GTR in het *Valukarama Vihara*. De juiste reden voor de bijeenroeping van dit concilie blijft verborgen in de nevelen van de tijd.⁶⁵⁶

Vesali speelde niet enkel een belangrijke rol in de vroegste geschiedenis van het boeddhisme maar eveneens van het jaïnisme. *Mahavihara*, de stichter van het jaïnisme, werd er geboren.

Het tijdsgewricht waarin de Boeddha leefde (5de eeuw vóór GTR) wordt algemeen beschouwd als een belangrijk keerpunt in de vroege Indiase geschiedenis. Enerzijds door de opkomst van de eerste grote steden na de neergang van de *Indus*-beschaving; anderzijds door de opkomst van *shramana*-bewegingen (inclusief boeddhisme en jainisme) die de religieuze orthodoxie van de *Vedas* in twijfel trokken. En een vrije, rijke stad als *Vesali* werd aanzien als de emanatie van het nieuwe denken.

Uit de geschriften weten we dat de Boeddha graag in *Vesali* resideerde. '*Aangenaam*', zei de Boeddha tegen *Ananda*, '*Aangenaam is Vesali. Aangenaam zijn haar heiligdommen en haar parken*'.

De Boeddha hield ervan te mediteren en te prediken in de heiligdommen van de stad, in *Ambapali's* mangobos, of in het *Mahavana*. Maar ook de bevolking van *Vesali* droeg de Boeddha een warm hart toe. Ten tijde van de Boeddha was *Vesali* een grote stad, rijk en welvarend. Elementen die de groeiende groep bedelmonniken—al was het uit puur lijfsbehoud—goed uitkwamen. Het hoeft dus geen verbazing te wekken dat de Boeddha *Vesali* verschillende keren bezocht. Zo bracht hij daar o.m. zijn 5e en 44e *vassa* door en vele *Licchavis* werden discipelen⁶⁵⁷ van de *Dhamma*.

De eerste maal dat de Boeddha de stad aandede, was in het vijfde jaar na zijn Zelfrealisatie. Toen de welvarende stad wekenlang een verschroeiende droogte onderging, waaruit—vooral voor de armen—hongersnood, dood en pest voortkwamen, riepen de *ariyas* van *Vesali* de hulp in van de Boeddha, die zich op dat moment in *Rajagaha* bevond.

Volgens de boeddhistische overlevering verwelkomden de *Licchavi*-bestuurders de Boeddha op een indrukwekkende manier '*met een processie van olifanten en met goud bedekte koetsen*'. Op het moment dat de Boeddha zijn eerste voet zette op *Vajji*-grond weerklonk een enorme donderslag en joegen hevige regenbuien het ergste onheil weg.

Toen predikte de Boeddha de *Ratana-Sutta*. Volgens de Commentaren onderwees de Boeddha de *sutta* eerst aan *Ananda* en droeg hem vervolgens op om in *corso* rond de stad te gaan, en vergezeld door de *Licchavi-ariyas*, de zeventien verzen⁶⁵⁸ van de *sutta* te reciteren. Op deze manier zou het kwaad in *Vesali* volledig afgeweerd worden.

De *Ratana-Sutta* luidt als volgt:⁶⁵⁹

- *Mogen alle wezens die hier bijeengekomen zijn,*
—zowel aardse als hemelse—⁶⁶⁰
gelukkig zijn en vrede kennen en
aandachtig luisteren naar deze woorden:

*“Daarom, wezens, moet je goed opletten:
Toon liefdevolle vriendelijkheid aan de mensen die jullie vereren,*

*die jullie dag en nacht offers brengen.
Bescherm ze daarom goed.*

*Welke schatten er ook mogen bestaan
in dit leven of in het volgende,
of welke prachtige juwelen ook in de hemel:
niets kan de Tathagata evenaren.*

*Enkel in de Boeddha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*De Wijze van de Sakyas realiseerde zichzelf,
Hij verwezenlijkte het Doodloze,
Hij bevrijdde zich van verlangen
Niets kan de Dhamma evenaren.*

*Enkel in de Dhamma kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*Permanente concentratie ⁶⁶¹ wordt door de Boeddha
Beschreven als de juiste concentratie
Niets kan zulke concentratie evenaren.*

*Enkel in de Dhamma kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*De volgende acht op zichzelf staande 'toestanden'
vormen vier paren, ⁶⁶²
Zij worden geprezen door hen die de vrede in zichzelf hebben
gerealiseerd:
De volgelingen van de Boeddha zijn het waard
om aan te schenken;
zulke giften brengen veel vruchten voort.*

*Enkel in de Sangha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*Wie zich toelegt op de Leer van Gotama,
standvastig van geest, vrij van verlangen,
zal bereiken wat moet bereikt worden
en zich onderdompelen in het Doodloze.
Volkomen bevrijd zal hij genieten van innerlijke vrede—
van Nibbana, dat hij verkrijgt
Zonder ervoor te moeten betalen. ⁶⁶³*

*Enkel in de Sangha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.
Een stevige paal ⁶⁶⁴ die diep in de aarde verankerd is
Kan niet door de vier winden bewogen worden.
Daarmee vergelijk ik een rechtschapen mens,
die de Edele Waarheden volledig doorziet.*

*Enkel in de Sangha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*Wie de Edele Waarheden helder begrijpt,
zoals ze uitgelegd werden door de Man van Diepe Wijsheid:
hoe vaak hij ook onoplettend zou zijn,
zal geen achtste geboorte ondergaan. ⁶⁶⁵*

*Enkel in de Sangha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*Tesamen met het verwerven van inzicht
Zal hij drie ketens ⁶⁶⁶ vernietigen:
Geloof in het bestaan van een 'ik';
Twijfel en
Hang naar rituelen en ceremonies. ⁶⁶⁷
Hij is verlost van de vier soorten van ellendig bestaan, ⁶⁶⁸
en kan de zes grootste misdaden niet meer begaan. ⁶⁶⁹*

*Enkel in de Sangha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*Hij is niet in staat om voor zichzelf
een slechte daad te verbergen
die hij zou begaan met zijn
handelingen, met zijn spreken of met zijn gedachten.
Dit is onmogelijk voor wie het Pad gezien heeft. ⁶⁷⁰*

*Enkel in de Sangha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*Zoals de toppen van een bos zich in volle bloesem tooien,
In de eerste maand van het zomerseizoen,
Zo ook is de Leer die naar nibbana voert uitmuntend onderwezen,
Voor het heil van alle wezens.*

*Enkel in de Boeddha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*Hij die niet kan overtroffen worden,
de Ultieme, de Onovertroffene,
Hij die weet. Hij die geeft.
Hij die het beste gegeven heeft—
Hij die de Leer heeft uitgelegd.*

*Enkel in de Boeddha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*Het oude [kamma] is uitgedoofd.
Nieuw [kamma] komt niet tot ontstaan:
hun geest verlangt niet naar een nieuw bestaan.
Deze Wijzen hebben het zaad van wedergeboorte vernietigd.
Als een lamp zijn ze uitgedoofd.*

*Enkel in de Sangha kunnen jullie dit prachtige juweel vinden.
Moge deze waarheid jullie voorspoed brengen.*

*[Nu spreekt Sakka:⁶⁷¹]
Alle wezens die hier verzameld zijn,
Zowel aardse als hemelse wezens:
Huldigen de gerealiseerde Boeddha,
Die geëerd wordt door goden en mensen.
Moge er voorspoed zijn.*

*Alle wezens die hier verzameld zijn,
Zowel aardse als hemelse wezens:
Huldigen de verlichte Dhamma,
Die geëerd wordt door goden en mensen.
Moge er voorspoed zijn.*

*Alle wezens die hier verzameld zijn,
Zowel aardse als hemelse wezens:
Huldigen de edele Sangha,
Die geëerd wordt door goden en mensen.
Moge er voorspoed zijn. ♪*

Volgens de *Pali*-overlevering omhelsden 84.000 ⁶⁷² *Licchavis* na het aanhoren van deze *sutta* de *Dhamma*.

Het was ook in *Vesali* dat de Boeddha zich akkoord verklaarde om vrouwen toe te laten tot de *Sangha*, nadat *Mahapajapati Gotami*—de voedstermoeder van *Siddattha*—vergezeld van 500 *Sakya*-vrouwen een pelgrimstocht maakten op blote voeten van *Kapilavatthu* naar *Vesali* (een afstand van 430 km) in een verwijfelde poging om het exclusieve mannenbastion van de *Sangha* te slopen. ⁶⁷³

Tot driemaal toe weigerde de Boeddha hun verzoek. Maar uiteindelijk kon hij niet op tegen de feminiene doortastendheid. Als finale poging schoren de vrouwen het haar af en kleedden zich in pijen. *Ananda* bleek uiteindelijk de ultieme pleitbezorger en bemiddelaar bij de Boeddha voor de oprichting van de *bhikkhuni-Sangha*.

De Boeddha verordende vervolgens de acht hoofdregels, naast de disciplinaire code die door monniken werden waargenomen, '*die bhikkhunis moeten eerbiedigen en die niet mogen overtreden worden*'.

Vesali vormt dus ontegensprekelijk *dé* plaats waar de nonnenorde werd gevestigd. *Mahapajapati Gotami* is dan ook de eerste *bhikkhuni*. ⁶⁷⁴

Verder was het ook in *Vesali* dat *Ambapali*, ⁶⁷⁵ een koninklijke courtisane uit *Vesali*, zich bij de *bhikkhuni-Sangha* aansloot en haar mangobos—*Ambapali-kavana* ⁶⁷⁶ genoemd—aan de Boeddha en aan de *Sangha* schonk. En verder een *vihara* liet bouwen voor de *Sangha*. Het is op deze plaats dat de Boeddha ook de belangrijke *Ambapali-Sutta* over de vier *satipatthanas* predikte. ⁶⁷⁷

De *Ambapali-Sutta* gaat als volgt: ⁶⁷⁸

- Aldus heb ik gehoord.

Eens verbleef de Verhevene ⁶⁷⁹ in het Ambapali-bos in Vesali. Daar richtte de Verhevene zich tot de monniken: “Monniken”.

“Heer”, antwoordden de monniken.

Daarop sprak de Verhevene als volgt:

*“Monniken, Dit is de directe weg ⁶⁸⁰
waardoor wezens zich kunnen zuiveren;
om verdriet en weeklagen te overwinnen;
voor de complete vernietiging van lijden (fysiek)
en smart (mentaal);*

*om het juiste pad te bewandelen; ⁶⁸¹
voor de volkomen verwezenlijking van nibbana
(in het hier en nu).*

*De enige weg hiertoe is:
de beoefening van het viervoudig vestigen
van de Velden van Opmerkzaamheid.”*

“Welke zijn deze vier?”

“[In deze beoefening] mediteert een monnik ⁶⁸² als volgt:

Hij observeert het lichaam in het lichaam. ⁶⁸³

Dit doet hij ijverig, ⁶⁸⁴ opmerkzaam, ⁶⁸⁵

en met een voortdurend, helder begrip

in de vergankelijkheid, onbevredigdheid en zelfloosheid

[van het lichaam] ⁶⁸⁶

waarbij hij zich [tijdelijk] ⁶⁸⁷ ontdoet van elk verlangen ⁶⁸⁸

en elke afkeer ⁶⁸⁹ ten aanzien van de wereld.”

Hij observeert de gewaarwordingen in de gewaarwordingen. ⁶⁹⁰

Dit doet hij ijverig, opmerkzaam,

en met een voortdurend, helder begrip

in de vergankelijkheid, onbevredigdheid en zelfloosheid

[van de gewaarwordingen]

waarbij hij zich [tijdelijk] ontdoet van elk verlangen

en elke afkeer ten aanzien van de wereld.”

Hij observeert de geest in de geest. ⁶⁹¹

Dit doet hij ijverig, opmerkzaam,

en met een voortdurend, helder begrip

in de vergankelijkheid, onbevredigdheid en zelfloosheid

[van de geest]

waarbij hij zich [tijdelijk] ontdoet van elk verlangen

en elke afkeer ten aanzien van de wereld.”

Hij observeert de geestesinhoud in de geestesinhoud. ⁶⁹²

Dit doet hij ijverig, opmerkzaam,

en met een voortdurend, helder begrip

in de vergankelijkheid, onbevredigdheid en zelfloosheid

[van de geestesinhoud]
waarbij hij zich [tijdelijk] ontdoet van elk verlangen
en elke afkeer ten aanzien van de wereld.“

“Monniken, Dit is de enige weg
waardoor wezens zich kunnen zuiveren;
om verdriet en weeklagen te overwinnen;
voor de complete vernietiging van lijden (fysiek
en smart (mentaal));
om het juiste pad te bewandelen;
voor de volkomen verwezenlijking van nibbana
[in het hier en nu].

De enige weg hiertoe is:
de beoefening van het viervoudig vestigen
van de Velden van Opmerkzaamheid.”

Aldus sprak de Verhevene.
De monniken waren verrukt en verheugden zich
over wat hij gezegd had.

Einde van de *Ambapali-Sutta*. ♣

Het levensverhaal van *Ambapali* leest als een roman.

Nadat ze als een vondeling opgeraapt werd in de koninklijke tuinen, aan de voet van een mangoboom, groeide ze op tot 'een fascinerend enigma van goddelijke gratie en betoverende charme; een contrasterende mengeling van moederlijke tederheid en meedogenloze scherpzinnigheid; een danseres met de elegantie van de goddelijke *Apsaras*'.⁶⁹³ Bovendien was ze erg beslagen in 'the usual things of life' zodat veel *kshatriya-ariyas* naar haar hand dongen.

Toen echter *Manudev*, de koning van *Vesali*, haar op zekere dag zag dansen, en te weten kwam dat ze met haar jeugdliefde ging trouwen, vermoordde hij *Ambapali*'s toekomstige bruidegom, *Pushpakumar*, op de dag van hun huwelijk.

De koning riep *Ambapali* officieel uit tot 'bruid' van *Vesali*—d.i. tot koninklijke courtisane, tot *Nagharvadhu*.⁶⁹⁴ Ze verkreeg ook de titel van *Vaishali Janpad Kalayani*, d.i. het mooiste en meest getalenteerde meisje van het koninkrijk voor een periode van zeven jaar. Verder werd ze hofdanseres (*Skr. rajanatiki*).

Tenslotte verwierf *Ambapali* het recht om haar geliefden te kiezen, maar zonder zich exclusief aan een man te binden. Een gebruik dat in het antieke India niet ongewoon was. Uitzonderlijk mooie vrouwen huwden niet, maar 'wijdden hun leven aan het plezier van velen'.⁶⁹⁵ De teksten vermelden zelfs haar 'ereloon', namelijk 50 *karshapanas*⁶⁹⁶ voor één nacht—een ongelooflijk bedrag 'zodat haar rijkdom sneller groeide dan de schatten van sommige koningen'.⁶⁹⁷

Toen *Ambapali* hoorde dat de Boeddha op het einde van zijn leven *Vesali* zou bezoeken, ging zij hem tegemoet en na een voordracht van de Boeddha gehoord te hebben, was zij hierdoor zodanig ontroerd dat ze hem en zijn schare monniken de volgende dag uitnodigde voor een maaltijd op haar landgoed, dat bekend stond als het *Mangobos*. De Boeddha accepteerde deze uitnodiging.

Toen de *Licchavi*-vorsten later op de dag eveneens de Boeddha ontmoetten en hem ook voor de maaltijd uitnodigden ontstond een pijnlijke situatie. De vorsten vroegen aan *Ambapali* om haar uitnodiging in te trekken. Méér: ze boden haar zelfs goud aan in ruil voor het voorrecht om de Boeddha te ontvangen. Ook dit genereus aanbod sloeg *Ambapali* resoluut af. Maar ook de Boeddha hield zich aan de gemaakte afspraak.⁶⁹⁸

De Boeddha was zo onder de indruk van *Ambapali*'s schoonheid dat hij de *bhikkhus* aanraade om alert en opmerkzaam te zijn om niet verliefd te worden. Zoals afgesproken ontving *Ambapali* de Boeddha en zijn gevolg de volgende dag in haar residentie.

De Boeddha wees *Ambapali* op de vergankelijkheid:

- *Zoals alle verschijnselen ontstaat schoonheid,
om daarna te vergaan.
Hetzelfde geldt voor beroemdheid en fortuin.
Enkel de vreugde, de bevrijding en de innerlijke vrede
die het resultaat zijn van meditatie-beoefening
brengen waarachtig geluk.
Daarom, Ambapali, gebruik de tijd goed die je nog op aarde rest.
Verlies jezelf niet in nutteloos amusement.* •

Ambapali was zo aangedaan door deze voordracht dat ze op het einde van de maaltijd aan de Boeddha en de *Sangha* haar hele eigendom aanbood. Zo werd dit *Mangobos* de plaats waar de Boeddha verschillende *suttas* predikte.

Spoedig daarna gaf *Ambapali* haar positie als koninklijke concubine op en werd *bhikkhuni*. Volgens de geschriften wijdde ze haar verdere leven aan de armen en behoeftigen.

In de *Therigatha*⁶⁹⁹ komen we *Ambapali* tegen in haar nieuwe gedaante onder haar nonnennaam *bhikkhuni Mettika*. In dit werk laat ze ons 20 verzen na, die vermoedelijk geredigeerd zijn op latere leeftijd, lang na het *parinibbana* van de Boeddha.

In deze verzen vertaalt ze op een indrukwekkende wijze de vergankelijkheid van lichamelijke schoonheid. Ze beschrijft deze vergankelijkheid op een uiterst gelijkmoedige manier. Zonder enige treurnis. Maar wel *to the point*. De wijsheid van de Boeddha heeft haar de waarheid van de dingen doen ervaren. *Anicca*.

Een reden voor mij om deze twintig verzen uit het *Pali* te vertalen:

• [De serie van twintig verzen
Ambapali,
Gathas # 252-270]

*Zoals mijn haar vroeger zwart was
—Als de kleur van bijen—
En gekruld aan de uiteinden,
Zo lijkt het nu door ouder te worden
Meer op ruwe hennep.
Dit is de waarheid.*

*Geurig als een parfum,
Zo was mijn hoofd getooid met bloemen.
Door ouder te worden ruikt het muf,
Zoals dierenvacht.
Dit is de waarheid.*

*Vol en weelderig was mijn haarbos
Zoals een goed onderhouden bosje
Verzorgd met een kam en spelden.
Door ouder te worden is het dun geworden
Met hier en daar kale plekken.
Dit is de waarheid.*

*Mijn haar was prachtig,
De vlechten versierd met goud en fijne strikjes.
Door ouderdom is mijn hoofd kaal geworden.
Dit is de waarheid.*

*Mijn wenkbrauwen waren prachtig
Opgemaakt als door een bekwaam kunstenaar.
Door ouderdom zakken ze in plooien naar beneden.
Dit is de waarheid.*

*Mijn ogen straalden, glimmend als juwelen:
geprononceerd, zwart—diep zwart.
Ouderdom heeft hun schittering verdreven.
Dit is de waarheid.*

*In de bloei van mijn jeugd
Was mijn neus als een zachte heuvel.
Door ouderdom is het een ruwe bergtop geworden.
Dit is de waarheid.*

*Eens waren mijn oren prachtig als armbanden
—Goed gemaakt, uitstekend afgewerkt.
Door ouderdom zakken ze in plooien naar beneden.
Dit is de waarheid.*

Mijn tanden waren vroeger mooi

*Wit als de bloemen van de weegbree.
Door ouder te worden zijn ze gebroken en vergeeld.
Dit is de waarheid.*

*Zoet klonk mijn zang
Als van een koekoek in de dichte jungle.
Door de ouderdom schuurt mijn stem.
Dit is de waarheid.*

*Zacht gepolijst als een schelp
Was mijn hals.
Met ouder te worden is hij ingezakt, gebogen.
Dit is de waarheid.*

*Mijn armen waren mooi,
Als ware het ronde boomstammetjes.
Door ouderdom lijken ze
Op de takken van een droge Patali-boom. ⁷⁰⁰
Dit is de waarheid.*

*Versierd met prachtige gouden ringen
oogden mijn handen prachtig.
Door ouderdom zijn het net ajuinen en radijzen geworden.
Dit is de waarheid.*

*Mooi waren mijn borsten:
Gezwellen, rond, stevig en opstaand.
Door ouderdom verdroogd hangen ze slap
Als oude lege waterzakken.
Dit is de waarheid.*

*Mijn lichaam was prachtig
Gepolijst en vlak als een goudblad.
Nu is mijn hele lichaam bedekt met rimpels.
Dit is de waarheid.*

*Eens waren mijn dijen mooi,
Glad uitgelijnd zoals de slurf van een olifant.
Door ouder te worden lijken ze op houterige bamboestokjes.
Dit is de waarheid.*

*Met fijnzinnige gouden enkelbanden versierd
Waren mijn onderbenen prachtig.
Door ouderdom lijken ze verworpen tot sesamstokjes.
Dit is de waarheid.*

*Prachtig waren mijn voeten
Alsof ze gevuld waren met zacht katoen.
Door ouderdom zijn ze verschrompeld en gerimpeld.
Dit is de waarheid.*

Bekijk dit lichaam nu:

*Afgeleefd. Een Huis van Pijn.
Een huis waar het pleisterwerk is afgevallen.
Dit is de waarheid. ♣*

Vóór zijn vertrek uit *Vesali* liet de Boeddha *Ananda* de *bhikkhus* verzamelen. In zijn toespraak raadde hij zijn volgelingen aan om zijn voorbeeld te volgen en de 37 Factoren van Verlichting (*P. bodhipakkhiya dhammas*) in zichzelf te realiseren:

- *En hoe kunnen jullie het voorbeeld van de Tathagata volgen ?
Door het leren van, het beoefenen, het ontwikkelen
en het cultiveren van:*

*de Vier Velden van Aandacht
(P. satipatthana);
de Vier Elementen van Zuivere Inspanning
(P. sammappadhana);
de Vier Mentale Eigenschappen van Spirituele Kracht
(P. iddhipada);
de Vijf Spirituele Controlerende Vermogens
(P. indriya);
de Vijf Potentiële Krachten
(P. bala);
de Zeven Factoren van Verlichting
(P. sambojjhanga);
de Acht Factoren van het Edele Achtvoudige Pad
(P. magganga).*

*Onthou altijd, Monniken dat alle dingen vergankelijk zijn.
Streef ijverig naar bevrijding.
Binnen drie maanden zal de Tathagata jullie verlaten. ♣⁷⁰¹*

Wanneer de Boeddha *Vesali* op zijn tachtigste verlaat, draait hij zich om, kijkt naar de stad waar hij zo graag verbleef en sprak volgende woorden tot zijn neef *Ananda*:

- *Citram jambudvipam, manoramam jivitam manusyanam.
Kleurrijk en welvarend is dit land.
Beminnelijk en charmant het leven van deze mensen. ♣*

De Boeddha wist dat hij deze stad nooit meer zou zien. Met de uittocht uit *Vesali* gaat de historische Boeddha zijn laatste episode in.

De stad wordt ook vernoemd in de reisverslagen van de Chinese ontdekkingsreizigers, *Faxian* (4de eeuw GTR) en *Xuanzang* en *I-Tsing* (beiden 7de eeuw

GTR). Belangrijk is dat in de reisverslagen van de laatste twee melding wordt gemaakt van het verval van de stedelijke centra in de *Ganga*-vlakte. De steden *Vesali* en *Kusinara* (cfr. *infra*) worden uitdrukkelijk vermeld. Het was een evolutie die zich vanaf de 4de eeuw GTR manifesteerde en een duidelijk bewijs vormt hoe de economische omstandigheden zich wijzigden in het vroeg-middel-eeuwse India.

Waarschijnlijk heeft dit gegeven ook de neergang versneld van het boeddhisme in thuisland India. Wat momenteel historisch vaststaat is dat het boeddhisme in India reeds eeuwen vóór de barbaarse mosliminvallen (vanaf het begin van de 11ste eeuw GTR) zieltogend was. De beoefening door de *bhikkhus* was zo esoterisch (*tantrisme*), dat het zich compleet geïsoleerd had van de samenleving, die volop een devotieel hindoeïsme beleed.

Na de doortocht van de moslimbenden op het einde van de 12de eeuw GTR verzwindt *Vesali* voor eeuwen in de leegte van de tijd en verdwijnt letterlijk en figuurlijk onder het stof van de *Ganga*-vlakte.

Maar hoe dan ook, het *compleet* verdwijnen van het boeddhisme uit India blijft tot op heden een enigma.

Er heerst nog steeds een absoluut gebrek aan degelijk wetenschappelijk onderzoek om bepaalde hypothesen accuraat te staven. Verder blijft de afwezigheid van schriftelijke aanwijzingen over een periode van nagenoeg zeven eeuwen de academische wereld verbazen. Zo blijft de verdwijning van het boeddhisme tot op heden één van de meest verwaarloosde onderwerpen in de geschiedenis van India.⁷⁰² Tot op heden lijkt het haast een godsvrede om deze kwestie vooral niet te onderzoeken... Maar juist door het niet te onderzoeken blijft het verhaal van de overwinnaars nog steeds, voor een belangrijk deel, overeind. Een situatie die uiteraard intentioneel gestuurd wordt.

Vanaf de marktplaats loop ik, onder een verzengende hitte, naar de archeologische site ongeveer 3 km verderop.

Het is hier dat *Alexander Cunningham*, op aanwijzing van de reisverslagen van de Chinese pelgrims *Faxian* en *Xuanzang*, in 1861, de ruïnes vond van *Kutagarasala Vihara*, een uitgebreid klooster, met ernaast een vijver—*Ramakund* genaamd—en een *chaitya*.

Kutagarasala Vihara is de plaats waar de Boeddha dikwijls kwam om te mediteren en waar hij ook verschillende voordrachten hield. Maar het is vooral de plaats waar de Boeddha zich akkoord verklaarde om de *bhikkhuni*-orde toe te laten.

Kutagarasala vormt aldus een universele mijlpaal voor gendergelijkheid. Een plaats die mij persoonlijk erg aanspreekt.

Het is tevens de plaats waar hij tweemaal tijdens het regenseizoen verbleef. Het was aan de *Ramakund* dat zich de legende afspeelde van de aap die Boeddha's bedelnap nam om hem te vullen met honing.

Ten westen van *Kutagarasala* zou zich *Ambapali's Mangobos* bevonden hebben.

De bakstenen ruïnes die *Cunningham* blootlegde behoren zeker *niet* tot het tijds-gewricht waarin de Boeddha leefde. Het betreft hier de restanten van een klooster dat in een latere periode werd gebouwd. Dit neemt niet weg dat het geheel van de archeologische site van *Kutagarasala Vihara* een uiterst aangename indruk laat.

Zolang we, als *yogi's*, maar duidelijk beseffen dat hetgeen hier getoond wordt opnieuw *perceptie* is. Zoals elke menselijke ervaring trouwens.

De kalmte en de rust van de omgeving grijp ik aan om te mediteren...

... Ik sta op en wandel verder. In de achtergrond zie ik een klein, door metalen golfplaten overdekt, paviljoentje staan. Van hieruit gezien lijkt het een archeologische vindplaats te zijn. Mijn nieuwsgierigheid is gewekt en ik loop verder. Het is inderdaad een archeologische site. Maar op de bodem ligt ditmaal geen bakstenen ruïne; eerder een klei- of leemachtige constructie.⁷⁰³

Tot mijn verbazing lees ik op een klein, verveerd, informatiebord dat dit de restanten zijn van de oorspronkelijke *stupa* waar de *Licchavis* hun 1/8ste deel van de stoffelijke resten van de Boeddha in een zeepstenen kistje of urne begroeven en daarna met aarde bedekten.

Ik lees:

• *This is one amongst the eight original relic stupas built over the corporeal remains of Buddha. According to Buddhist traditions, after attaining Mahaparinirvana his body was cremated by the Mallas of Kushinagar with a royal ceremony befitting a universal king and the mortal remains were distributed among eight claimants including the Licchavis of Vaishali. Seven others were Ajatshatru, the King of Magadha, Sakyas of Kapilavastu, Bulis of Alakappa, Koliyas of Ramagram, a Brahmin of Vethdweep and Mallas of Pava and Kushinagara.*

This was originally a small mud stupa measuring 8.07 metres in diameter raised in 5th century BC

Later during Maurya, Sunga and Kushan periods⁷⁰⁴ it was encased with bricks and enlarged in four phases which increased the diameter to 12.00 metres. The ayaka projection noticed towards south and east is probably the earliest example of ayakapattas.

Excavation of the stupa was conducted by Kashi Prasad Jayaswal Research Institute, Patna in the year 1958.

The most remarkable discovery is the relic casket of stone partly filled with ashy earth besides a small conch, two glass beads, a fragmentary piece of gold leaf and a copper punch marked coin. 9

—Vesali - Licchavi Stupa—

De *stupa*—momenteel de *Licchavi stupa* genoemd—werd, eerder toevallig, ontdekt tijdens archeologische opgravingen door het *Kashi Prasad Jayaswal Research Institute*⁷⁰⁵ in 1958.

De authenticiteit van de *stupa* zelf (in modder, geen baksteen), de urne en de relieken is archeologisch, wetenschappelijk en op basis van de literaire bronnen bewezen en staat buiten kijf. De vondst wordt dan ook beschouwd als één van de belangrijkste boeddhistische artefacten van India. Maar zelfs deze uitzonderlijke herinnering aan de Boeddha bleef uiteindelijk niet in *Vesali*. Het enige wat hier nog rest is de archeologische vindplaats.

De urne bevindt zich—uit veiligheidsoverwegingen⁷⁰⁶—in het Archeologisch Museum van *Patna*, waar het één van de pronkstukken vormt.

De kleine, wit gekleurde urn, is voor ongeveer een derde gevuld met asresten van de Boeddha, wat de opmerking van *Xuanzang* volledig onderschrijft dat keizer *Ashoka* zeven *stupas* (van de oorspronkelijke acht)⁷⁰⁷ openbrak om de relieken te verdelen 'over de 84.000 *stupas*, die tijdens zijn regering in het hele rijk werden gebouwd'.

Verder bevinden zich in dit kistje een stenen kraal, een gebroken glazen kraal, een schelp, een koperstempeltje en een klein goudblaadje.

—Patna - Archeologisch Museum - Relieken van de Boeddha
afkomstig uit de Licchavi Stupa van Vesali—

Archeologische opgravingen in *Vesali*—de meeste erg recent uit het 2de deel van de 20ste eeuw—hebben de *stupa* van *Ananda*, de neef van de Boeddha en gedurende 25 jaar zijn naaste medewerker, blootgelegd.

Ook hier werd op het einde van de jaren '70 van vorige eeuw de urn opgegraven met *Ananda*'s overblijfselen.

Naast de *stupa* staat een *Ashoka*-pilaar, waarvan de leeuw op het kapiteel naar het Noorden kijkt. *Kusinara* is duidelijk niet meer veraf.

Iets verder bevindt zich een erg mooie moderne *Santi-stupa*. Deze *stupa* werd in 1996 ingehuldigd en is gebouwd door een moderne Japanse boeddhistische organisatie—*Nipponzan Myohoji Santi Stupa*—die over de hele wereld *Santi stupas* opricht met als doel Boeddha's visie over wereldvrede en harmonie onder alle wezens uit te dragen.

Ten westen van de *Santi stupa* zou zich *Ambapali's Mangobos* bevonden hebben. Tot op heden wordt deze aanname niet ondersteund door hard archeologisch bewijs, maar de mooie *stupa* geeft de perceptie in ieder geval kleur.

Verder bezoek ik een klein maar prachtig Archeologisch Museum dat de schatten van de recente opgravingen herbergt. Het is een uitstekende verzameling van artefacten, die de periode van de 3de eeuw vóór GTR tot de 6de eeuw GTR omvat.

Ten zuiden van het museum bevindt zich een aangelegde vijver, waarvan beweerd wordt dat het de *Abhiseka Puskarina* is—de ceremoniële plaats waar de *Vajji*-bestuurders bevestigd werden na hun verkiezing. Niets lijkt op wat eens was: momenteel is dit een verzamelplaats waar de vrouwen socialiseren bij de dagdagelijkse bezigheden

—Vesali - Ananda's Stupa met Ashoka's zuil—

Wat een hemelsbreed verschil met de dagen dat de Boeddha deze dorre plaats beschreef als een luisterrijke, aangename plaats van heiligdommen en parken. Op deze zelfde plaats zijn koninkrijken ontstaan en vergaan; zijn culturen tot bloei gekomen en verschrompeld; hebben religies verlichting en duisternis gebracht. Alles wat er nog van overblijft is tot stof en as vergaan en ligt begraven onder lagen slib.

Zoals zovele ruïnes in het *Middenland*, is wat momenteel nog rest van *Vesali* eens te meer een tastbare getuige van de vergankelijkheid van alle dingen.

Een 50-tal kilometer verwijderd van *Vesali* ligt *Kessaputta*,⁷⁰⁸ de hoofdstad van de *Kalama-stam*. Op deze godvergeten plaats predikte de Boeddha de *Kalama-Sutta*—Boeddha's weergaloze ode aan het Vrij Onderzoek.⁷⁰⁹

• *Laat je niet leiden door geruchten,
niet door horen zeggen (P. anussava),
niet door traditie (P. parampara),
niet door geruchten (P. itikira),
niet door geschriften (P. pitaka-sampadana),
niet door gissingen (P. takka-hetu),
niet door axioma's (P. naya-hetu),
niet door het overwegen van redenen (P. akara-parivitakka),
niet door het aanvaarden van een zienswijze na overpeinzing
(P. ditthi-nijjhan-akkh-antiya),
niet door waarschijnlijkheid (P. bhabba-rupataya),
niet door de overweging dat "deze monnik mijn leraar is"
(P. samano no garu).*

*Kalamas, als jullie zélf weten dat:
Deze dingen heilzaam zijn;
deze dingen onberispelijk zijn;
deze dingen geprezen worden door de wijzen;
wanneer men deze dingen aanvaardt en uitvoert,
dit leidt tot welzijn en geluk":
dan moeten jullie, Kalamas,
die dingen ondernemen
en ernaar leven. ♣*

De Boeddha eindigde de voordracht aan de *Kalamas* door het benadrukken van vier persoonlijke reflecties voor het bereiken van een leven dat vrij is van haat en onrust:

• *Indien een toekomstige wedergeboorte zou bestaan,
gebaseerd op heilzame handelingen in het verleden en het heden,
dan zal ik een goede wedergeboorte bereiken.*

*Indien wedergeboorte en kamma niet bestaan,
dan zal ik tenminste gedurende dit heilzame leven gelukkig leven
en vrij zijn van vijandigheid, smart en angst.*

*Indien onheil overkomt aan hen die onheil veroorzaken,
dan zal ik vrij zijn van onheil, vermits ik me onthou van onheil.*

*Indien er geen onheil overkomt aan hen die onheil veroorzaken,
ook dan raakt het me niet,
vermits ik een gelukkig en puur leven leid. ♣*

---

⁶⁴² *Vesali (P.) = Vaishali (Skt.)*

⁶⁴³ 'Gandak', Syn. Narayani. De Gandak is een Himalaya-rivier die ontspringt in Centraal Nepal en zich bij Patna in de Ganga werpt.

⁶⁴⁴ Goldberg, Kory & Décary, Michelle, (2013), *Along the Path. The Meditator's Companion to Pilgrimage in the Buddha's India and Nepal* p. 213

Zie ook: Wickremeratne, Swarna, (2013), *In Search of the Buddha* p. 123 — 'Once Venerable Ananda had asked the Buddha what 'devas' looked like. Buddha's reply was: "Look at the Licchavis; then you have seen devas"'.

⁶⁴⁵ De Mahabharata is, naast de Ramayana, één van de twee belangrijkste epische verhalen van het antieke India. Letterlijk betekent het 'Het grote verhaal van de Bharata-dynastie'. De Mahabharata—evenals de Ramayana geschreven in het Sanskriet—is het langste verhaal ooit. In zijn meest uitgebreide versie beslaat het 200.000 versregels, met 1,8 miljoen woorden. De auteur is de legendarische Vyasa, of Veda-Vyasa—'hij die de Vedas gecompileerd heeft'. In India wordt de Mahabharata soms de Vijfde Veda genoemd.

⁶⁴⁶ Puranas (Skt.) zijn antieke hindoe-teksten die de goden eer betuigen. Het zijn religieuze teksten, die een belangrijk deel van de hindoeïstische mythologie en kosmologie weergeven. Puranas worden als smrti beschouwd. Dit zijn verhalen waarvan men aanneemt dat ze voortkomen uit een goddelijke openbaring, maar door mensen zijn gehoord, gecomponeerd en doorverteld. De compilatie van deze teksten wordt eveneens toegeschreven aan Vyasa.

⁶⁴⁷ 'Mahavana' (P.) → maha+vana: maha = groot; vana = bos, woud. Mahavana = groot bos. Dit uitgestrekte bos strekte zich uit van Vesali tot aan de voet van de Himalayas.

⁶⁴⁸ Mahajanapada (Skr) → maha+janapada: maha = groot; janapada = het land dat aan een clan of aan een etnische groep toebehoort. De mahajanapadas waren een conglomeratie van 16 staten (14 koninkrijken en 2 republieken (ganatantras), in het antieke India tussen de 6de-4de eeuw vóór GTR. In de Anguttara Nikaya wordt frequent verwezen naar deze zestien mahajanapadas (P. solasa mahajanapadas)—een gordel van staten die zich uitstreckte van Gandhara in het noordwesten tot Anga in de oostelijke Ganga-vlakte.

⁶⁴⁹ Chandragupta I wordt gezien als de stichter van het Gupta-rijk. Hij regeerde als "maharajadhiraja" tussen ongeveer 320 en 335 GTR. Hij was de zoon en opvolger van Ghatotkachagupta, een lokale heerser in het centrale deel van de Gangesvlakte.

---

⁶⁵⁰ 'de eerste democratische republiek': We moeten toch opletten met de inhoud van deze begrippen. Democratisch is erg betrekkelijk en het woord 'democratie' is énkél bruikbaar in het exclusieve perspectief van die tijd. De regeerders van de Mahajanapada Vajji behoorden tot de kaste van de kshatriyas. Zij waren 'ariyas'—edelen—door geboorte. De kaste waarin ze geboren waren verleende hen het exclusieve recht om de staat te besturen. Ze kozen de bewindvoerders uit hun midden. Het is dus niet verwonderlijk dat de Boeddha, die ook tot deze kaste behoorde, zulke bestuursvorm genegen was. Gerelateerd naar de normen van die tijd, waar autocratische heersers als despoten hun land bestuurden, getuigde de bestuursvorm van de Licchavis natuurlijk van een meer 'democratisch' inzicht. Het is dan ook begrijpelijk dat de Boeddha deze bestuursvorm voor de Sangha voorstelde (cfr. zie volgende voetnoot).

⁶⁵¹ *Satta aparihaniya dhamma*, de zeven voorwaarden voor een goed bestuur, zie: *Bhikkhu-aparihaniya-Sutta*, *Anguttara Nikaya* 7.21. Deze regels zijn zowel toepasselijk op een civiel bestuur als—in enigszins aangepaste vorm—op het vlak van de Sangha.

⁶⁵² *Ajatasattu* was een gewelddenaar, die niet enkel zijn vader liet opsluiten en vermoorden, maar evenzeer op het oorlogspad ging om de staat Magadha uit te breiden. Niet enkel de mahajanapada Vajji werd bloedig overwonnen, maar hij versloeg eveneens Kosala, waardoor hij in het bezit kwam van Kashi (Varanasi). Ook een aantal kleinere mahajanapadas liep hij onder de voet, zodat Magadha het belangrijkste koninkrijk werd in Noord-India. Door deze gebiedsuitbreiding werd de keuze van een nieuwe hoofdstad acuut. Niet enkel om het grotere land een meer centraal gelegen hoofdstad te geven, maar eveneens om zich te verzekeren van een hoofdstad die gelegen was aan de samenvloeiing van grote Himalaya-stromen, zoals de Ganga, de Gandak en de Sone. *Ajatasattu* koos hiervoor de lokatie waar deze stromen samenkwamen. Dit is de plaats waar later *Pataliputra* (het huidige Patna) zal worden uitgebouwd door zijn zoon en opvolger *Udaybhadra* (*Udayin*). Het was *Udayin* die de hoofdstad van het Magadha-rijk verplaatste van *Rajagaha* naar *Pataliputra*. *Pataliputra* zal later, onder het *Maurya-keizerrijk*, de belangrijkste stad van de wereld worden.

⁶⁵³ *Sarandada chaitya* was een pre-boeddhistisch animistisch heiligdom in *Vesali*, toegewijd aan de *yakkha Sarandada*. Wanneer de Boeddha in de omgeving van *Vesali* was verbleef hij meestal in het *Mahavana* ofwel in de *Sarandada chaitya*. Later werd op deze plaats een *vihara* opgericht voor de Boeddha en de Sangha.

⁶⁵⁴ *upalapana* (P): diplomatie; overtuiging.

⁶⁵⁵ *mithubheda* (P): het verbreken van de eendracht; tweedracht.

---

⁶⁵⁶ Mogelijke discussiepunten zijn: een doctrinair dispuut over de status van de arahant of een dispuut over de monastieke discipline (P. patimokkha) (*). Wat belangrijker is dan het discussiepunt waarover het ging is dat dit concilie de breuklijn zichtbaar maakte voor een schisma dat tot op vandaag bestaat, namelijk tussen de Theravada-stroming en het Mahayana.

(*) Het is belangrijk om de regelgeving van de Patimokkha in het juiste perspectief te plaatsen. En wie kan dit beter verwoorden dan de Boeddha himself? — Vajjiputta-Sutta, Anguttara Nikaya, 3:83 — Toen bhikkhu Vajjiputtaka vroeg hoe hij—met zijn klein geheugen—de 227 precepten van de Patimokkha moest onthouden, antwoordde de Boeddha hem als volgt: 'Bhikkhu Vajjiputtaka, maak je geen zorgen over al deze gedetailleerde regeltjes. Handhaaf gewoon je beoefening van sila, samadhi en panna. En doe dit met perfecte aandacht en gelijkmoedigheid. Dat is alles wat je moet doen'. De laatste drie zinnen resumeren de kern van de Dhamma-beoefening.

⁶⁵⁷ discipel: aggasavaka (P.)

⁶⁵⁸ 'zeventien verzen': in de eerste twee verzen worden de devas verzocht om de gaven van eerbetoon en de offers van de mensen te willen ontvangen; daarna volgen twaalf verzen die de deugden van de Drie Juwelen—de Boeddha, de Dhamma en de Sangha (P. Ratana)—beschrijven; en tenslotte drie verzen waarbij de Devas uiting geven aan hun vrouwen in de Drie Juwelen.

⁶⁵⁹ Ratana-Sutta, Khuddakapatha, Sutta # 6. —Zie ook mijn vertaling: Dubois, Guy, (2019), Khuddakapatha. Korte Passages p. 45 e.v.

⁶⁶⁰ 'zowel aardse als hemelse': Vesali was een plaats waar zich ook animistische heiligdommen bevonden: het gaat hier over 'geesten' die in de stad rondzwierven, aangelokt door de vele doden als gevolg van de plagen die de stad teisterden.

⁶⁶¹ 'permanente concentratie': (P. samadhi). Volkomen samadhi wordt in de Pali-canon omschreven als de laatste 'wereldse schakel' van het spirituele pad.

⁶⁶² 'de volgende acht op zichzelf staande 'toestanden' vormen vier paren': ariya-puggala (P.): het zijn 'edelen' (P. ariyas) die minstens één van de vier niveaus van verlichting hebben gerealiseerd: de stroombetreder (P. sotapanna); de eenmaal terugkeerder (P. sakadagami); de niet-terugkeerder (P. anagami) en de arahant. Maar elk van deze vier niveaus bestaat uit twee delen (het 'paar') namelijk: de weg (P. magga) en de vrucht/het resultaat (P. phala). Er zijn dus vier paren en acht op zichzelf staande 'toestanden': A1: de ariya die het pad realiseert van de stroombetreder (P. sotapatti-magga); A2: de ariya die de vrucht/het resultaat realiseert van de stroombetreder (P. sotapatti-phala); A3: de ariya die het pad realiseert van de eenmaal-terugkeerder (P. sakadagami-magga); A4: de ariya die de vrucht/het resultaat realiseert van de eenmaal-terugkeerder (P. sakadagami-phala); A5: de ariya die het pad realiseert van de niet-terugkeerder (P. anagami-magga); A6: de ariya die de vrucht/het resultaat realiseert van de niet-terugkeerder (P. anagami-phala); A7: de ariya die het pad realiseert van de arahant (P. arahatta-magga); A8: de ariya die de vrucht/het resultaat van de arahant realiseert (P. arahatta-phala).

⁶⁶³ 'Zonder ervoor te moeten betalen' → vert. van 'avyayena'.

⁶⁶⁴ 'een stevige paal': het was een Indra-pilaar. Dit is een grote paal van hardhout die aan de ingang van een nederzetting geplaatst werd.

⁶⁶⁵ 'zal geen achtste geboorte ondergaan': dit slaat op de stroombetreder (P. sotapanna), die slechts zeven wedergeboorten te verwachten heeft.

⁶⁶⁶ 'drie ketens': De eerste drie ketens van de samyojana—de 10 ketens die de geest binden aan de cyclus van wedergeboorte: identificatie met het 'ik' (P. sakkaya ditthi); vasthouden aan regels, geloften, riten en rituelen (P. silabbata paramasa); twijfel (P. vicikiccha); zintuiglijk verlangen (P. kama raga); afkeer/haat (P. vyapada); subtiel verlangen naar materiëel bestaan (P. rupa raga); subtiel verlangen naar immateriëel bestaan (P. arupa raga); trots/hoogmoed/verwaandheid (P. mana); rusteloosheid (P. uddhacca) en onwetendheid (P. avijja). De eerste vijf worden de lagere ketens genoemd (P. orambhagiya-samyojana); de laatste vijf ketens worden de hogere ketens genoemd (P. uddhambhagiya-samyojana). De yogi die de eerste drie ketens vernietigd heeft is een stroombetreder (P. sotapanna); de yogi die, naast de vernietiging van de eerste drie ketens, ook zijn zintuiglijk verlangen en zijn afkeer/haat grotendeels overwonnen heeft, is een eenmaal-terugkeerder (P. sakadagami). Wie de eerste vijf ketens totaal vernietigd heeft is een niet-terugkeerder (P. anagami). Wie alle ketens vernietigd heeft is een arahant.

⁶⁶⁷ Deze gatha verwijst expliciet naar 'stroombetreding' (P. sotapatti). Het vers maakt duidelijk dat het bereiken van stroombetreding het hoogste doel in het leven van de yogi is. Door zijn stroombetreding wordt de yogi een sotapanna, d.i. een stroombetreder. Sotapatti, wil letterlijk zeggen 'de stroom binnengaan'. Het is het 1ste niveau van verlichting, dat gekenmerkt wordt door de vernietiging van de eerste 3 [van de 10] schakels van de keten (P: samyojanas) die de yogi aan samsara binden. Deze 3 schakels zijn: het geloof in 'persoonlijkheid' (P. sakkaya-ditthi); sceptische twijfel over de Drie Juwelen en over zichzelf (P. vicikiccha) en gehechtheid aan riten en/of ritueel (P. silabbata-paramasa). De stroombetreder (P. sotapanna) kan niet wedergeboren worden in lagere sferen en zal de volledige bevrijding bereiken in een tijdspanne van maximum zeven levens. Het is iemand die m.a.w. de waarheid heeft gezien. Sotapatti impliceert onafhankelijk worden van de meningen van anderen wat betreft de Dhamma, dus ook onafhankelijk [noem het voor mijn part gelijkmoedig t.o.v. alle mogelijke kritiek op de persoonlijke visie en op jezelf]. De sotapanna is onafhankelijk: hij gaat in meditatie zitten, laat alles los en bevrijdt zichzelf. Als stroombetreder is de yogi op zichzelf aangewezen: hij moet 'zijn eigen eiland, zijn eigen toevlucht zijn, met niemand anders als zijn toevlucht, met de Dhamma als een eiland, met Dhamma als zijn toevlucht, met geen andere toevlucht.' Een stroombetreder heeft weinig wensen, is geen vragende partij, en laat geen zware voetafdruk op de wereld achter; hij laat zoveel mogelijk alles los en 'verdwijnt'. Als puntje bij paaltje komt is het enige wat overblijft, vrede, verstillen en uitdoving.

⁶⁶⁸ 'de vier soorten van ellendig bestaan' (P. apaya-bhumi): de hel (P. niraya); de dierenwereld (P. tiracchanayoni); de hongerige geesten (P. petayoni); en de Titanen (P. asurayoni).

Voor meer informatie, zie: Na-Rangsi, Sunthorn, (2006), *The Four Planes of Existence in Theravada Buddhism*.

⁶⁶⁹ 'de zes grootste misdaden' (P. abhithanani → abhi+thana: abhi = alles; thana = overstijgen; abhithana = letterlijk: 'datgene wat al het andere overstijgt'): moedermoord; vadermoord; de moord op arahants; het kwetsen van Boeddhas; het veroorzaken van een schisma in de Sangha en het aanhangen van (verkeerde) opinies (P. niyata micca ditthi).

---

⁶⁷⁰ Een sotapanna weet immers wat heilzaam is en wat niet heilzaam is. Hij kan bijgevolg zichzelf niet beliegen.

⁶⁷¹ Sakka: Syn. Kosiya; Yakkha; Gandhabbaraja. Sakka is de koning van de devas.

⁶⁷² '84.000' is een veelgebruikte metafoer in de Pali-canon. Het is een synoniem voor 'heel veel'.

⁶⁷³ Khandhaka, Culavagga, Vagga 10.

Voor de gedetailleerde beschrijving, zie: Goldberg, Kory & Décary, Michelle, (2013), *Along the Path. The Meditator's Companion to Pilgrimage in the Buddha's India and Nepal* p. 219 e.v.

⁶⁷⁴ De strijd voor gendergelijkheid tussen bhikkhus en bhikkunis is nog steeds niet gestreden. Tot op heden worden in Thailand enkel mannen tot de Sangha toegelaten. De wijding van bhikkhunis is verboden. Thaise vrouwen kunnen wel boeddhistische nonnen worden, een minder streng religieus regime volgen dan monniken en vaak huishoudelijke taken in tempels uitvoeren. De ondergeschikte positie is gewoon voelbaar. Om deze boycot te omzeilen laten Thaise vrouwen zich in andere landen wijden, meestal in India of Sri Lanka. De Thaise regering verklaart dat dit geen genderdiscriminatie is, maar een kwestie van langdurige traditie. Leugens vinden steeds een draagvlak.

⁶⁷⁵ Ambapali: Syn. Ambapalika; Amrapali (Skr.) → amra+pali: amra = mango; pali = bladeren. Vrije vertaling: 'een kind van het mangobos'. Zij werd zo genoemd omdat ze aan de voet van een mangoboom werd gevonden in de koninklijke tuinen van Vesali.

⁶⁷⁶ 'Ambapalikavana' → Ambapalika+vana: Ambapalika = Ambapali; vana = bos. Ambapalikavana = letterlijk 'het bos van Ambapali' = Ambapali-bos, als synoniem voor het mangobos.

⁶⁷⁷ Voor meer informatie over de satipatthanas, zie: Analayo, Bhikkhu, (2013), *Perspectives on Satipatthana*, Windhorse Publications, Cambridge, UK en Analayo, Bhikkhu, (2012), *Satipatthana - de directe weg naar bevrijding*, Uitgeverij Ashoka, Rotterdam, Nederland.

⁶⁷⁸ Ambapali-Sutta, Samyutta-Nikaya, 47.1

⁶⁷⁹ 'de Verhevene': vert. van → Bhagavat.

⁶⁸⁰ 'de directe weg': vert. van → ekayano maggo; ekayano = in de betekenis van 'direct', niet 'enig'; maggo → magga, Syn.: ayana = de weg.

---

⁶⁸¹ 'het juiste pad' staat voor: de juiste methode om de Middenweg (P. majjhima patipada) te bewandelen. Deze juiste methode vergt van de yogi verschillende vaardigheden: op de eerste plaats een goed begrip van de gebruikte techniek; op de tweede plaats de vastberadenheid om de gebruikte techniek toe te passen; op de derde plaats het creëren van een 'gevoel van evenwicht' in de beoefening, d.i. aanvoelen wanneer hij zich iets harder moet inspannen, maar ook de momenten herkennen wanneer hij een stapje achteruit moet om zich te ontspannen — *recler pour mieux sauter*.

De Middenweg is de leidraad die in de Dhamma steeds opnieuw naar voor komt. De Middenweg verwerpt steeds twee contradictorische visies, zoals bvb. wat er gebeurt met de wezens na de dood. De Dhamma verwerpt zowel de nihilistische opvatting (P. *uccheda-ditthi*), waarbij alles verdwijnt bij de dood als de existentialistische opvatting (P. *nava satta patubhava-ditthi*), waarbij de wezens (of een deel ervan, i.c. de 'ziel') gereïncarneerd worden — *Patisambhida-Magga-Atthakatha* 259, *Visuddhi-magga* 423.

⁶⁸² Bij uitbreiding wordt hier met 'monnik' bedoelt: iedereen die deze meditatie beoefent. Beter zou zijn te spreken over 'yogi'.

⁶⁸³ 'het lichaam in het lichaam': vert. van → *kaya kayanupassana* (P.) → *kaya+anupassana*: *kaya* = lichaam; *anupassana* = beschouwen, mediteren, observeren, contempleren, kijken naar, realiseren (*). *Kayanupassana* = opmerkzaamheid zijn bij de observatie van het lichaam. Overeenkomstig de Commentaren op de Pali-canon is de herhaling ['het lichaam in het lichaam'] een middel om heel precies het object van de meditatie aan te geven: het gaat hier exclusief over het lichaam, zónder enig ander object waarmee het kan verward worden (nl. met gevoelens, gedachten of emoties over het lichaam). Hetzelfde geldt, *mutatis mutandis* ook voor de volgende drie velden of fundamenten van opmerkzaamheid (P. *satipatthanas*).

Voor Ajahn Chah is het voldoende dat de yogi de vergankelijkheid van zijn lichaam, resp. van zijn gewaarwordingen, van zijn geest en van zijn geestinhoud ['objecten van de geest' = gedachten] ervaart.

(*) *Wisdom Library* onderscheidt zeven beschouwingen — 'The seven contemplations are: (1) *Contemplating (formations) as impermanent, one abandons the perception of permanence.* (2) *Contemplating (them) as painful, one abandons the perception of happiness (to be found in them).* (3) *Contemplating (them) as not self, one abandons the perception of self.* (4) *Becoming dispassionate, one abandons delighting.* (5) *Causing fading away, one abandons greed.* (6) *Causing cessation, one abandons originating.* (7) *Relinquishing, one abandons grasping.*'

⁶⁸⁴ 'ijverig': vert. van → *atapi* (P.) = geestdriftig

⁶⁸⁵ 'opmerkzaam': vert. van → *satima* (P.)

---

⁶⁸⁶ 'met een voortdurend, helder begrip in de vergankelijkheid, onbevredigdheid en zelf-loosheid [van het lichaam]': vert. van → *sampajano* (P). Bedoeld wordt het juiste inzicht (P. *samma ditthi*) in de *tilakkhana* (P), namelijk in de drie karakteristieken van alle fenomenen (of anders geformuleerd: het in zichzelf realiseren dat het werelds bestaan nooit bevredigend (P. *dukkha sacca*) is; dat het vernietigen van de oorzaak van deze onvrede (P. *samudaya sacca*); de beëindiging ervan (P. *nirodha sacca*) en het pad dat leidt tot deze beëindiging (P. *magga sacca*) tot bevrijding (P. *vimutti*) en Zelfrealisatie (P. *nibbana*) leiden. Kortom: het realiseren van de Vier Edele Waarheden.

⁶⁸⁷ 'tijdelijk': de yogi maakt zich door het verwerven van de *jhanas* d.m.v. concentratie tijdelijk vrij van verlangen en van afkeer. Bij het bereiken van het arahantschap is hij volledig vrij van verlangen en van afkeer.

⁶⁸⁸ 'verlangen': vert. van → *abhijjha* (P)

⁶⁸⁹ 'afkeer': vert. van → *domanassa* (P)

⁶⁹⁰ 'de gewaarwordingen in de gewaarwordingen': vert. van → *vedana vedananupassana* (P) = het vestigen van opmerkzaamheid bij de observatie van de gewaarwordingen.

⁶⁹¹ 'de geest in de geest': vert. van → *citta cittanupassana* (P) = het vestigen van opmerkzaamheid bij de observatie van de geest.

⁶⁹² 'de geestesinhoud in de geestesinhoud': vert. van → *Dhamma dhammanupassana* (P) = het vestigen van opmerkzaamheid bij de observatie van de geestesinhoud.

⁶⁹³ Anand, Anurag, (2011), *The Legend of Amrapali. An enchanting saga buried within the sands of time.*

⁶⁹⁴ 'Nagarvadhū', Syn. *Nagar Vadhu* (Devanagari): letterlijk: 'stadsbruid'. Een traditie in an-tiek India waarbij vrouwen met elkaar concurreerden voor de titel van de mooiste. 'Nagarvadhū' was geen denigrerende titel en vormde geen enkele taboe, hoewel het behelsde dat men dan een courtisane was. Een Nagarvadhū werd geëerd als een koningin of een godin. De bevolking kwam naar haar zang- en danskunsten kijken. Haar ereloon werd per nacht bepaald en was uitzonderlijk hoog, zodat enkel de heel rijken—koningen, prinses...—haar diensten konden betalen.

⁶⁹⁵ Channa, Subhadra Mitra (2013). *Gender in South Asia: Social Imagination and Constructed Realities.* Daryaganj: Cambridge University Press. pp. 21–22

⁶⁹⁶ 'karshapana' (Skr): de vigerende munt in de (Maha)janapadas van Oud India. In de periode van de Boeddha waren het zilveren munten van 1 karsha = 3,4 gram. Later werden karshapanas ook in goud en koper geslagen. Het woord 'cash' is afgeleid van 'karsha'.

⁶⁹⁷ *Ibid.*

⁶⁹⁸ Let ook op het verschil in attitude t.o.v. Ambapali van de Boeddha en de Licchavi-prinses. Waar Boeddha's houding duidelijk onbevooroordeeld is (acceptatie van de uitnodiging voor de maaltijd bij Ambapali thuis i.p.v. de uitnodiging van de Licchavi-kshatryas; de aanvaarding het mangobos) is de houding van de Licchavis eerder denigrerend (misprijzen voor de uitnodiging van Ambapali; de onverdoken poging tot omkoping).

---

⁶⁹⁹ *Therigatha (P)* is de oudste anthology van Indische teksten door vrouwen geschreven (5de eeuw vóór GTR). Ze bevatten verzen van vrouwelijke yogi's die beschrijven hoe de Dhamma hun leven transformeerde.

Zie: Kloppenborg, Ria (2000), *Theratherigatha, Verzen van monniken en nonnen. Uitspraken van bevrijde mannen en vrouwen in het vroege boeddhisme*.

⁷⁰⁰ *Patali-boom: Bigonia Suaveolens (L.): een boom uit Zuid-Azië*.

⁷⁰¹ *Mahaparinibbana-Sutta, Digha-Nikaya 16*

⁷⁰² Kanai Lal Hazra, (1995), *The Rise and Decline of Buddhism in India*, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd, New Delhi, India

Sarao, Karam, (2012), *Decline of Buddhism in India. A Fresh Perspective*, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd, New Delhi, India

⁷⁰³ *in de zon gebakken klei of leem (adobe)*.

⁷⁰⁴ *Sunga-dynastie (185-75 vóór GTR); Kushan-dynastie (135-200 GTR)*.

⁷⁰⁵ *Het Kashi Prasad Jayaswal Research Institute, Patna, doet uitgebreid en intensief onderzoek naar de geschiedenis van de Indische deelstaat Bihar. Het doet grootschalig archeologisch onderzoek, waarbij ondertussen 7.000 locaties werden verkend*.

⁷⁰⁶ *De urne is geplaatst in een speciale ruimte met gesofisticeerde temperatuur- en vochtregeling. De urne zelf bevindt zich in een glazen compartiment met speciale beveiligingsloten*.

⁷⁰⁷ *De oorspronkelijke acht stupas worden de Mahastupas genoemd. De Ramagama-stupa, gelegen in het Koliya-koninkrijk waar de moeder van de Boeddha van afkomstig was, was de enige stupa die niet werd opengebroken door Ashoka. De geschriften vertellen dat Ashoka gewaarschuwd werd door een beschermgeest (P. naga) om deze stupa niet open te breken. Tot vandaag is de Ramagama-stupa dan ook de enige compleet intacte stupa die originele relieken bevat van de Boeddha. De stupa behoort tot het Unesco Werelderfgoed*.

⁷⁰⁸ *Kessaputta (P), Syn.: Kesariya. Volgens de geschriften was Kessaputta eveneens de plaats waar de Boeddha, op het einde van zijn leven, zijn bedelnap schonk aan de Licchavi toen hij op weg was naar Kusinara waar hij uiteindelijk stierf en het parinibbana binnenging*.

⁷⁰⁹ *Kalama-Sutta, Anguttara Nikaya, 3.65. Soms wordt de Kalama-Sutta ook de Kessaputtiya-Sutta genoemd*.

KUSINARA

• *Anicca vata sankhara,
uppadavayadhammino.
Uppajjitva nirujjhanti,
tesam vupasamo sukho.*

*Alle samengestelde dingen zijn vergankelijk.
Het is hun natuur om te ontstaan en te vergaan.
Wanneer ze ontstaan zijn en uitgedoofd worden
Brengt hun vernietiging geluk. •*

(*Digha-Nikaya 2.221*)

Enkele maanden vóór zijn tachtigste verjaardag verliet de Boeddha *Vesali*.

Het hele relaas van de laatste maanden van de Boeddha—van de uittocht uit *Vesali* tot zijn *parinibbana* in *Kusinara*—wordt uiterst uitgebreid beschreven in de *Pali*-canon.

Ik geef hier de *Mahaparinibbana-Sutta* ⁷¹⁰ summier weer, maar raad iedereen aan deze *sutta* zélf helemaal door te lezen. Het staat buiten kijf dat in deze voordracht fictie en werkelijkheid met elkaar verbonden zijn, maar het neemt niet weg—zoals *Jan de Breet* en *Rob Janssen* benadrukken—dat 'deze *sutta* de meest aangrijpende passages van de *Digha-Nikaya* bevat.'

Volgens de overlevering vergezelden de *Licchavis* de Boeddha op zijn uittocht naar *Kusinara*. Maar zij bleven de stoet steeds verder volgen. Eenmaal aangekomen in *Kessaputta* voorspelde de Boeddha zijn naderende dood. Uit erkentelijkheid schonk de Boeddha zijn bedelnap aan de *Licchavis*, maar nog weigerden ze terug te keren naar *Vesali*.

Volgens de geschriften zou de Boeddha de illusie hebben gecreëerd van een wassende *Himalaya*-rivier die de *Licchavis* tot terugkeer dwong. Maar vooraleer naar de stad terug te keren bouwden de *Licchavis* een *stupa* om deze gebeurtenis te herdenken. Later werd deze *stupa* door *Ashoka* uitgebreid. En tijdens de *Gupta*-periode (320-620 GTR) werd het heiligdom verder uitgebouwd.

Abstractie gemaakt van deze literaire beschrijving van Boeddha's vertrek uit *Vesali*, weten we dat hij zich langzaam—in verschillende korte etappes—begaf naar *Kusinara*, ⁷¹¹ de hoofdstad van de *Malla*-republiek, één van de zestien *Mahajanapadas*.

Tijdens deze reis, in *Beluva*, had de Boeddha aan *Ananda* gevraagd om de monniken samen te roepen. Op deze samenkomst had de Boeddha nogmaals de

nadruk gelegd op de vergankelijkheid van alle fenomenen (*P. anicca*). Hieronder verstaan dat zijn *parinibbana* nu wel erg dichtbij kwam. Tezelfdertijd vroeg hij aan de *bhikkhus* om de *Dhamma* te verspreiden voor het welzijn en voor het geluk van velen—'*Bahu jana hitaya. Bahu jana sukhaya.*'⁷¹²

Verder op deze trip werd de Boeddha en zijn gevolg in *Pava*—op ongeveer 10 km van *Kusinara*—uitgenodigd op een maaltijd door *Cunda*, een smid (*P. kammaraputta*)⁷¹³ die hij toevallig ontmoet had, terwijl hij, samen met zijn volgelingen, in *Cunda*'s mangobos uitrustte.

Tijdens deze ontmoeting vroeg *Cunda* aan de Boeddha hoeveel soorten *bhikkhus* er bestaan.

Deze *Cunda-Sutta*⁷¹⁴ gaat als volgt:

• [*Cunda, de smid:*]

*Ik vraag aan de Verhevene:
hoeveel soorten bhikkhus zijn er in de wereld ?*

[*de Boeddha:*]

Vier soorten, Cunda, er bestaat geen vijfde soort.

Omdat je het me zo direct vraagt, zal ik je

de vier soorten uitleggen:

De overwinnaar van het Pad.

De leraar van het Pad.

De bhikkhu die het Pad volgt.

De bhikkhu die het Pad vernietigt.

[*Cunda:*]

Wat verstaat de Verhevene door

de overwinnaar van het Pad;

de leraar van het Pad;

de bhikkhu die het Pad volgt;

de bhikkhu die het Pad vernietigt ?

[*de Boeddha:*]

De overwinnaar van het Pad

*heeft alle verwarring*⁷¹⁵ *overwonnen.*

Hij heeft deze pijn [van verwarring] uitgetrokken,

hij is ongebonden, vrij van begeerte.

Hij is de leider van de wereld met zijn goden:

Zo iemand noemt de Ontwaakte

de Overwinnaar van het Pad.

Hij die als eerste voorop gaat,

die de Dhamma analyseert en als voorbeeld stelt,

die Wijze, die bestendig alle twijfel wegneemt,

wordt de leraar van het Pad genoemd—dit is de tweede bhikkhu.

Hij die alert is, beheerst,

*die leeft volgens de voorbeeldig uitgelegde Dhamma,
die het Pad volgt,
wordt de bhikkhu die het Pad volgt genoemd—
dit is de derde bhikkhu.*

*Hij die iemand met een heilzaam gedrag uitlacht,
die opdringerig is, zelfverzekerd als een bedrieger,
als een ongeremde valspleger,
die verbergt hoe hij werkelijk is,
is iemand die het Pad vernietigt.*

*Een leek
—een trouw volgeling van de Wijzen—
begrijpt dat niet allen vernietigers zijn van het Pad,
en laat niet toe dat een bedrieger zijn overtuiging doodt.
Hoe kan men immers beiden vergelijken:
een bedrieger met een Wijze,
een onzuivere met een zuivere ? •*

Na deze woorden nodigde *Cunda* de Boeddha met zijn volgelingen uit op een eetmaal. Uit de *Pali*-canon kennen we zelfs de maaltijd die *Cunda* hem opdien-
de: zoete rijst, koekjes en *sukaramaddava*.⁷¹⁶

Onmiddellijk nadat de Boeddha de *sukaramaddava* geproefd had, realiseerde hij zich dat er iets verkeerd was met het voedsel en hij verzocht zijn gastheer om de rest van de *sukaramaddava* te begraven zodat niemand anders er ziek van zou worden.

Dit werd de laatste maaltijd van de Boeddha, want quasi onmiddellijk nadien ontwikkelde hij dysenterie.

Alhoewel erg ziek, zette de Boeddha de reis naar *Kusinara* verder. Uiteindelijk bereikte hij een bos met *Sala*-bomen, vlak bij de stad. In de *Kakuttha*-rivier nam hij zijn laatste bad, dronk van het water en na even gerust te hebben, gaf hij *Ananda* opdracht om *Cunda* later opnieuw te bezoeken om hem ervan te verzekeren dat hij zich niet schuldig hoefde te voelen.

Integendeel, dat hij zich juist erin moest verheugen om aan de Boeddha een maaltijd te hebben aangeboden.

Eenmaal aangekomen ten zuidwesten van *Kusinara*, op de oever van de *Hiranavati*-rivier, vroeg de Boeddha aan *Ananda* om een slaapplek klaar te maken tussen twee grote *Sala*-bomen. De Boeddha legde zich neer met het hoofd naar het noorden en trachtte wat te rusten.

Toen de Boeddha terug ontwaakte was *Ananda* nergens te bekennen. In zijn verdriet om de stervende Boeddha, die hij gedurende 25 jaar had gediend, was *Ananda* naar zijn hut gegaan. Hij was zich ervan bewust dat de Meester hem

spoedig zou verlaten. Verder speet het *Ananda* dat hij nog niet tot Zelfrealisatie gekomen was.

Nadat men *Ananda* teruggeroepen had sprak de Boeddha: ⁷¹⁷

• *Genoeg nu, Ananda ! Heb geen verdriet en stop dat huilen.
Heb ik je niet herhaaldelijk gezegd dat de mens gescheiden wordt
en afscheid zal moeten nemen van alles wat hem dierbaar is ?
Heb ik je niet gezegd dat alles wat geboren is, zal sterven ?* •

En de Boeddha ging verder:

• *Ananda, je hebt me gediend met liefdevolle vriendelijkheid,
behulpzaam, graag, oprecht,
en zo ook in je woorden en je gedachten.
Je hebt verdienste verworven, Ananda.
Blijf beoefenen en je zult spoedig vrij zijn
van al je menselijke zwakheden.
Binnen afzienbare tijd zal ook jij een arahant worden.*

*Ga nu maar, Ananda, ga naar Kusinara
en vertel alle mensen dat vanavond,
in de laatste wake van de nacht,
de Boeddha zal overgaan in nibbana.
Zeg hen dat wanneer ze de Boeddha nog eenmaal willen zien,
ze nu moeten komen voordat hij sterft.* •

Ananda, die een andere monnik meenam, deed wat de Boeddha hem gezegd had en vertrok naar *Kusinara* om het nieuws te vertellen.

Toen de bevolking het nieuws hoorde, was ze erg bedroefd. En alle mensen van *Kusinara*, mannen, vrouwen en kinderen kwamen naar de twee grote *Sala*-bomen voor een laatste vaarwel aan de Boeddha.

Het was ook op deze plaats dat *Subhadda* de Boeddha bezocht in het eerste gedeelte van de laatste nacht van zijn leven. De Boeddha beantwoordde de vraag van *Subhadda*, die onmiddellijk tot Zelfrealisatie kwam.

Het was ook hier dat de Boeddha de monniken vroeg of ze nog twijfels hadden met betrekking tot de Boeddha, de *Dhamma* en de *Sangha*. Of vragen die ze wilden opgelost zien. Of met de Weg. Of met welke andere vragen ook.

Tenslotte gaf hij nog een laatste vermaning aan de monniken:

• *Handa 'dani bhikkhave amantayami vo:
Vaya-dhamma sankhara.
Appamadena sampadetha.*

Het ligt in de natuur van alle geconditioneerde dingen
om te vergaan.

Streef ijverig naar bevrijding. ♪

Ananda was van mening dat *Kusinara* geen stad was waar een Boeddha het *parinibbana* bereikt. Hij beschreef de stad als 'een kleine, met modder ommuurde stad, een achterbuurt gelijk'.

Ananda probeerde de Boeddha te overhalen om niet te sterven in dit, naar zijn mening, ontegelijk oord, maar zich te begeven naar een plek met méér aanzien, waarbij hij onmiddellijk dacht aan *Rajagaha*, *Savatthi*, *Kosambi* of *Varanasi*. De Boeddha antwoordde *Ananda* dat hij niet zo neerbuigend moest praten over *Kusinara*. De Boeddha deed dit door het prediken van de *Maha Sudassana Sutta*.⁷¹⁸

Ik wandel tussen ruïnes van rode banksteen. Overblijfselen van vroegere monastieke devotie. *Viharas* die de tand des tijds niet hebben overleefd. Herdenkingsheiligdommen. Tussen al deze vergane grootheid ontwaar ik, in de verte, een wit gebouw. Ik herken het van foto's: de *Mahaparinibbana* tempel. Het lijkt alsof een ton over het gebouw is neergelegd. Aan elke zijde van het dak is een groot rond venster aangebracht. Aan de ingang bevindt zich een veranda die ondersteund wordt door felrode kolommen die mooi contrasteren met de witte gevel.

—Kusinara - Mahaparinibbana Tempel—

Achter de tempel ligt een grote *stupa*. Volgens de legende zou het hier gaan om de *stupa* die door keizer *Ashoka* werd opgericht.

De *Mahaparinibbana*-tempel is duidelijk van recente datum. Ik ga de tempel binnen. Binnenin ligt een groot, liggend beeld van de Boeddha, gehouwen uit zwarte steen. Het beeld dateert uit de 5de eeuw GTR. De reusachtige sculptuur is volledig bedekt met gouden velletjes. Over het beeld ligt een oranje en bordeaux-rood kleed gedrapeerd. De liggende Boeddha domineert de hele ruimte.

Vóór het immense beeld is plaats gecreëerd voor meditatie en voor offergaven (wierook en fruit).

Ik volg de andere pelgrims en circumambleer drie keer rond het gigantische beeld. Op automatische piloot.

Ik denk bij mezelf: dit is de plaats waar de Boeddha de vergankelijkheid van alle verschijnselen nogmaals benadrukte door zijn laatste woorden: ⁷¹⁹

• *Monniken, ik zeg jullie:
alles wat de mens bezielt, is aan vergankelijkheid onderhevig.
Streeft niet aflatend !* •

De Boeddha besepte duidelijk *wáár* de moeilijkste punten in zijn Leer zich bevonden. Maar de meest penibele klip om te nemen benadrukte hij nogmaals op zijn doodsbed: alles is vergankelijk en verandert van moment-tot-moment. Blijf beoefenen opdat ieder de wijsheid van *anicca* in zichzelf zou realiseren.

En hoe kan de *yogi* dit beter doen dan door zijn eigen dood gelijkmoedig te aanvaarden ? *Asubha bhavana* ⁷²⁰ is hiervoor een uitstekende techniek.

Iets verder bezoek ik de *Ramabhar stupa*: de plaats waar het lichaam van de Boeddha gecremeerd werd.

—Ramabhar stupa—

Het is de plaats waar de asse door de brahmaan *Dona* werd verdeeld onder de clans waarvoor de Boeddha gepreekt had. Ook hier weer dezelfde mistroostige ruïne van rode bakstenen. Opnieuw circumambuleer ik de *stupa*.

Ik loop gedwee achter een groepje Tibetaanse monniken aan, die zingend eer bewijzen aan de Boeddha.

Nauwlettend analyseer ik de tekst van hun *mantra*:

• *Anicca vata sankhara, uppavaya-dhammino.*
Uppajitva nirujjhanti tesam vupasamo sukho.

Vergankelijk is de aard van alle geconditioneerde fenomenen.
Ze ontstaan en vergaan—steeds opnieuw—met grote snelheid.

Wanneer oude gewaarwordingen opnieuw ontstaan en met
aandacht en gelijkmoedigheid worden beschouwd,
dan brengt hun vergaan het ware geluk. •

---

⁷¹⁰ Mahāparinibbana-Sutta, Dīgha-Nikāya 16 — Voor een Nederlandse vertaling verwijs ik naar het standaardwerk van de Breet, Jan & Janssen, Rob, (2001), Dīgha-Nikāya. De verzameling van lange leerredes, p. 307-384

⁷¹¹ Kusinara (P.) of Kushinagar (Skr.) is geïdentificeerd als de huidige stad Kasia, in de Indische deelstaat Uttar Pradesh. De stad bevindt zich ten oosten van Gorakhpur.

⁷¹² 'Bahu jana hitaya. Bahu jana sukhaya' (Skt.): Het is een aforisme uit de Rīgveda. Het hindoeïsme definieert vijf traditionele filosofische concepten en het vijfde concept dat moet worden gevolgd, is het concept van 'het welzijn van de velen, het geluk van velen'. De Boeddha nam dit concept over en riep zijn volgelingen—die dit concept uiteraard kenden—op om dit hindoeïstisch concept verder te gebruiken bij de verspreiding van de Dhamma.

⁷¹³ 'kammaraputta' (P.) → kammara+putta: kammara = een smid, meestal in de betekenis van een edelsmid (goud en zilver). Kammaras behoorden tot een gilde. In het antieke India was het een eervol beroep en de meeste kammaras waren welgesteld. Dit is ook in het huidige India het geval. putta = zoon, kind.

Cunda wordt in de Commentaren ook soms 'Cunda Kammaraputta' genoemd, om hem te onderscheiden van een andere Cunda—Cunda Dantakara, een kunstenaar die ivoor bewerkte.

⁷¹⁴ Cunda-Sutta, Saṃyutta-Nikāya 1.5

⁷¹⁵ 'verwarring': onwetendheid.

⁷¹⁶ 'sukaramaddava' (P.) → sukara+maddava: sukara = varken, zwijn, everzwijn; maddava = mild, zacht. In de Commentaren wordt niet exact gedefinieerd wat 'sukaramaddava' juist inhoudt. Sommige bronnen houden het op zachtgekookt vlees van everzwijn; andere bronnen spreken van een gerecht van wilde paddenstoelen (een soort truffel waarbij zwijnen worden ingezet om ze te vinden).

⁷¹⁷ Mahāparinibbana-Sutta, Dīgha-Nikāya 16 — Voor een Nederlandse vertaling verwijs ik naar het standaardwerk van de Breet, Jan & Janssen, Rob, (2001), Dīgha-Nikāya. De verzameling van lange leerredes.

⁷¹⁸ Maha Sudassana-Sutta, Dīgha-Nikāya 17 — Voor een Nederlandse vertaling verwijs ik naar het standaardwerk van de Breet, Jan & Janssen, Rob, (2001), Dīgha-Nikāya. De verzameling van lange leerredes.

⁷¹⁹ Maha-Parinibbana-Sutta, Dīgha-Nikāya 16, 6.6

⁷²⁰ asubha bhavana (P.): weerzin-meditatie; meditatie op afgrijselijkheid; meditatie op het lijk.

SAVATTHI

• *Natthi jhanam apannassa
panna natthi ajhayato
yamhi jhanan ca panna ca
sa ve nibbanasantike.*

*Er is geen concentratie voor wie geen inzicht heeft.
Er is geen inzicht zonder concentratie .
Wie zowel concentratie als inzicht bezit,
Komt werkelijk in de nabijheid van nibbana. •*

(Dhammapada, Gatha # 372)

Savatthi was de hoofdstad van de antieke Indische *Mahajanapada*-staat *Kosala*. Het was één van de zes grootste steden van *Majjhimadesa*. Gelegen in de vruchtbare *Ganga*-vlakte, uitstekend verbonden met de buurlanden, was het een rijke, cultureel hoogstaande, levendige stad.

De stad wordt vermeld in de *Mahabharata* en zou, volgens de Hindoes, genoemd zijn naar de legendarische koning *Shravasta*. De volgelingen van de Boeddha spreken van *Savatthi*, naar de *samana Savattha*, die op deze plaats verbleef.

Het koninkrijk *Kosala* lag ten noordwesten van het koninkrijk *Magadha*. *Kosala* was de belangrijkste rivaal van *Magadha*, dat andere *Mahajanapada*-land waar de Boeddha in de beginperiode van zijn prediking, onder het bewind van koning *Bimbisara*, veel verbleef. Beide staten trokken, tijdens het leven van de Boeddha, verschillende keren ten oorlog met de bedoeling om de hegemonie naar zich toe te halen.

De twee hoofdsteden, *Savatthi* en *Rajagaha*, waren via een weg met elkaar verbonden. In de *Inleidende Verzen* van de *Parayanavagga* worden de belangrijkste steden van de route (mits enig puzzelen) aangegeven: *Setabya*, *Kapilavatthu*, *Kusinara*, *Pava* en *Bhoganagara*.⁷²¹

Een andere weg naar het Zuiden verbond *Savatthi* met *Kosambi*, de hoofdstad van het vroegere koninkrijk *Vamsa*, ook één van de zestien *Mahajanapadas*. Dat zal de reden vormen van mijn korte bezoek aan en de beschrijving van deze stad in het volgende hoofdstuk.

Savatthi was een stad waar zowel de regering als de bevolking de Boeddha, de *Dhamma* en de *Sangha* hoog in het vaandel droegen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Boeddha er zijn laatste 25 *vassas*⁷²² doorbracht en er ook de laatste 20 jaar van zijn leven quasi constant verbleef.

Door dit feit werd *Savatthi* de plaats waarvan de rondtrekkende *bhikkhus* wisten dat ze de meeste kans maakten om de Boeddha (en/of één van zijn vijf belangrijkste discipelen, zoals *Ananda*, *Sariputta*, *Asvajit*, *Upali* en *Magallana*) te ontmoeten om hen vragen te stellen over de *Dhamma*, over de *patimokkha* ⁷²³ of over hun persoonlijke meditatie-beoefening. Op deze manier werd de stad *de facto* de virtuele uitgangsbasis voor de verspreiding van de *Dhamma*. De *Dhamma* Headquarters.

Savatthi is ook de locatie waar de Boeddha de meeste voordrachten heeft gegeven. ⁷²⁴

Boeddha's eerste bezoek aan *Savatthi* gebeurde op uitnodiging van de bankier *Anathapindika* ⁷²⁵ die, toen hij op zakenreis was in *Rajagaha*, de Boeddha daar ontmoet had één jaar na zijn Zelfrealisatie.

Nadat de Boeddha de uitnodiging aanvaard had om zijn volgende *vassa* in *Savatthi* door te brengen ging *Anathapindika*—die compleet begeistert was nadat hij de *Dhamma* gehoord had—op zoek naar een geschikte verblijfplaats voor de Boeddha en zijn volgelingen.

Al vlug vond *Anathapindika* een geschikte plek, namelijk een park ten zuiden van de stad *Savatthi*. Het domein, gelegen buiten de oude stadsomwalling, behoorde toe aan prins *Jeta Kumara*, de zoon van koning *Pasenadi* met de *kshatriya*-prinses *Varsika*.

Toen *Anathapindika* aan de prins vroeg of hij het park kon kopen, antwoordde *Jeta*: '*Dit park is voor geen geld te koop*'. Toen *Anathapindika* bleef aandringen en zegde '*Ik wil écht dit park kopen. Ik zal elke prijs betalen die u me vraagt*', antwoordde prins *Jeta*: '*Tegen elke prijs, zeg je. Dan zou ik je vragen om de hele oppervlakte van het park met gouden munten te bedekken*'.

Anathapindika nam de prins op zijn woord en zei dat hij het park voor die prijs zou kopen.

Toen prins *Jeta* antwoordde dat hij nooit van plan was geweest zulke deal te sluiten, eindigde de kwestie in een juridisch geschil, waarbij finaal de rechter het voorstel als een geldig bod beschouwde, dat voor beide partijen bindend was. Zo verwierf *Anathapindika* het recht tot aankoop.

Anathapindika ging onmiddellijk over tot de uitvoering van zijn bod, maar toen de eerste kar met goud aankwam bleek slechts een klein plekje bij de toegangspoort met goud bedekt te zijn. *Anathapindika* was echter vastbesloten om het park voor de Boeddha aan te kopen. Hij was niet enkel vastbesloten, hij beschikte blijkbaar over oneindige fondsen en gaf opdracht om zoveel goud aan te voeren als nodig was.

Toen prins *Jeta*, geschrokken, maar eveneens overweldigd door *Anathapindika's* motivatie en vastberadenheid, hoorde dat het de bedoeling was van *Anathapindika* om het park aan de Boeddha te schenken, was hij zo ontroerd dat hij zelf een deel van de gift op zich wou nemen. Hij vroeg aan *Anathapindika* of hij er mee akkoord kon gaan dat het gedeelte van het park dat nog niet bedekt was met goud door hemzelf zou mogen geschonken worden.

Anathapindika stemde in met het voorstel van prins *Jeta*. Volgens de *Pali*-canon deed hij dat niet uit hebzucht, maar uit mededogen. Maar ook omdat hij inzag dat prins *Jeta* door deze schenking vertrouwen zou krijgen in de Boeddha en in de *Dhamma*.

Méér: prins *Jeta* nam de verplichting op zich om de toegangspoort en de ingang van het klooster te bouwen. Verder schonk hij exotisch houtmateriaal voor de op te richten constructies.

Anathapindika bouwde in het park een volledig klooster met kamers, meditatieplaatsen, *Dhamma*-hallen, refters, open en overdekte opslagruimten, zalen met open haarden, badkamers, vijvers, enz.).

—Savatthi - Jetavana Anathapindikarama—

Voor de Boeddha werd een speciale residentie gebouwd, met enerzijds een publieke ruimte—de *Gandhakuti-parivena*—waar de Boeddha de *bhikkhus* kon

verzamelen en toespreken en anderzijds de privé-vertrekken van de Boeddha zelf, waar hij, naar keuze, kon mediteren, volgelingen ontmoeten en rusten—de *Gandhakuti*.⁷²⁶

Omwille van deze royale gift van zowel *Anathapindika* als van prins *Jeta* werd dit monastieke complex *Jetavana Anathapindikarama*⁷²⁷ genoemd.

Verder wordt in de *Pali*-canon de *Jetavanapokkharani* beschreven—een grote vijver waarin de Boeddha zich baadde. Het terrein was begroeid met heel wat bomen, waardoor het op een aangelegd park (*P. arama*)⁷²⁸ leek. Aan de rand van het klooster bevond zich een mangobosje.

—Savatti - de Gandhakuti in het Jetavana—

Vóór de poort van het klooster werd een *bodhi*-boom geplant, een loot van de originele *Maha Bodhi*-boom. Aan het planten van deze boom is een verhaal verbonden:

Zoals *supra* vermeld, werd door vele volgelingen aan de Boeddha eer betuigd door het offeren van bloemen en wierook. Deze schenkingen werden, als de Boeddha niet aanwezig was, aan de *Gandhakuti* achtergelaten. Op een bepaald ogenblik vroeg *Anathapindika* aan de Boeddha of dit een heilzame praktijk was.

De Boeddha antwoordde dat men beter eer kon bewijzen aan een *Bodhi*-boom—het symbool van Verlichting—dan aan een hut.

Anathapindika zond onmiddellijk een bediende naar *Bodhgaya* om een loot van de *Mahabodhi*-boom te halen. Eenmaal hij in het bezit was van de stek vroeg hij aan *Ananda*, Boeddha's secretaris, om het te planten in het park. Vandaar de naam *Ananda Bodhi*-boom.

Maar wat de Boeddha wérkelijk dacht over al dat uiterlijke eerbetoon maakte hij duidelijk toen een aantal *bhikkhus* hun beklag kwamen maken dat *bhikkhu Dhammarama* ⁷²⁹ te weinig eer betoonde aan de Boeddha door niet in zijn aanwezigheid te verblijven en liever *vipassana*-meditatie beoefende. ⁷³⁰ Het antwoord van Boeddha tot *Dhammarama* was direct en duidelijk:

- *Mijn zoon Dhammarama, wat jij hebt gedaan is heel goed.
Een monnik die van mij houdt en mij respecteert,
zou moeten handelen zoals jij.
Zij die mij bloemen en wierook offeren,
betuigen mij in werkelijkheid geen respect.
Alleen zij die de Dhamma beoefenen
zijn degenen die mij in werkelijkheid respect betuigen.* •

Dit antwoord wordt op verschillende plaatsen in de *Dhammapada* herhaald: ⁷³¹

- *'Cadanam tagaram vapi
uppalam atha vassiki
etesam gandhajatanam
silagandho anuttaro.'*

*Sandelhout of tagara,
Lotus en zelfs jasmijn:
Van al deze geuren
Is de geur van deugdzaamheid
De meest verheven.* •

En verder: ⁷³²

- *'Dhammaramo dhammarato
dhammam anuvicintayam
dhammam anussaram
bhikkhu saddhamma na parihayati.'*

*'De monnik die de Dhamma als zijn verblijfplaats beschouwt,
Vreugde scheidt in de Dhamma,
De Dhamma bestudeert,
Zich de Dhamma voor de geest haalt:
Zulke monnik zal de ware Dhamma nooit afvallen.'* •

Dit is het ware eerbetoon. De Commentaren op de *Dhammapada* vermelden dat *bhikkhu Dhammarama*, nu hij overtuigd was dat hij correct beoefende, het *arahant*-schap verwierf.

Juist achter de *Ananda Bodhi*-boom en vóór de *Gandhakuti* liggen de ruïnes van de *Kosambakuti*. Hiervan weten we dat het de plaats was waar de Boeddha zijn loopmeditatie (*Jap. kinhin*) deed. Maar van de andere gebouwen die in de *Pali*-canon vermeld staan, zoals de *Kaverimandalamala*, *Candanamala* en de *Ambalakothhaka-asanasala*—allemaal constructies die op kosten van *Anathapindika* werden gebouwd—blijft de functie gehuld in de nevelen van de tijd. In de teksten van de *Pali*-canon worden deze gebouwen vooral vermeld als plaatsaanduidingen waar *suttas* werden uitgesproken of waar zich bepaalde feiten hebben afgespeeld.

Aan de hand van allerlei beschrijvingen in de *Vinaya* is het echter perfect mogelijk om zich een idee te vormen hoé deze eerste *viharas* eruit zagen: Vooreerst was er een huis met toegangspoort (*P. upatthana*), individuele cellen (*P. parivena*), een opslagruimte (*P. kappiyakuti*), een hall met een vuurhaard (*P. agga sala*), toiletten (*P. vachcha kuti*) en een waterput (*P. udapana*).

De cellen van de *bhikkhus* waren rudimentair: een deur met een grendel, een raam met een tralie-rooster en een gordijntje om eekhoorns en vleermuizen buiten te houden. In de kamer stond een bed, een stoel, een tapijt, een kwispelaar en een haak om iets op te hangen. Cellen in sommige van de kloosters in *Nalanda* hadden nissen in de muren waarin boeken en lampen konden geplaatst worden. Rond de 1e eeuw GTR hadden de kloosters de vorm aangenomen die ze de volgende duizend jaar zouden behouden. Individuele cellen werden gebouwd rond een vierkante of rechthoekige rechthoek met aan de ene kant een poortgebouw en aan de andere kant een heiligdom.⁷³³

Verder weten we dat door koning *Pasenadi* een groot gebouw opgericht werd, de *Salalaghara*. Maar ook hiervan is de functie onduidelijk. Tegenover het *Jetavana* bouwde koning *Pasenadi*, op suggestie van de Boeddha, het *Rajakaramavihara*—een nonnenklooster.

Aanleiding tot de bouw was de aanranding van *bhikkhuni Uppalavanna* in het *Andhavana*⁷³⁴—een groot woud in de stad *Savattha* en een geliefde pleisterplaats voor *bhikkhus* en *bhikkhunis* die eenzaamheid opzochten.

In de geschriften wordt de ceremonie van de officiële overdracht van het *Jetavana* aan de Boeddha in het lang en het breed uitgesmeerd. Zo vermelden de verhalen dat de festiviteiten die met de schenkingsoverdracht gepaard gingen negen maanden in beslag namen.⁷³⁵

Het *Jetavana Mahavihara* werd aldus het tweede klooster dat aan de Boeddha geschonken werd (na het *Veluvana* in *Rajagaha*—een gift van koning *Bimbisara*).⁷³⁶

Tot zover de beschrijvingen van wat eens één van de meest florissante kloosters van India moet geweest zijn.

Maar hier bleef het niet bij: door een van de belangrijkste vrouwelijke volgelingen, *Visakha*, werd een ander klooster geschonken—het *Migaramatupasada-vihara* in het *Pubbarama*-park. Tijdens de laatste twintig jaar van zijn leven, verdeelde de Boeddha, wanneer hij in *Savatthi* verbleef, zijn tijd tussen de *Anathapindikarama* in *Jetavana* en de *Migaramatupasada*, waarbij hij de dag op de ene plaats doorbracht en de nacht in de andere en vice versa. Zo betoonde de Boeddha eer aan de belangrijkste mannelijke en vrouwelijke schenkers in *Savatthi*.

Laat het in ieder geval duidelijk zijn dat de schenking en de uitbouw van het *Jetavana* ongetwijfeld heeft bijgedragen tot de renommee en het prestige van de *Sangha*. En dat ook heel wat inwoners van de stad zich aansloten bij de *Dhamma*.

Maar de medaille had ook een keerzijde: het *Jetavana Anathapindikarama* gaf aanleiding tot ergernis en tandengeknars bij de leiders van religieuze sekten in *Savatthi*, die hun ledenaantal zagen dalen en hun inkomsten krimpen.

De *Pali*-canon vermeldt op verschillende plaatsen uitvoerig hoe gepoogd werd de naam van de Boeddha te bezoedelen.

Een eerste verhaal betreft *Sundari*, een vrouwelijke *samana*, die op aanzetten van jaloerse religieuze leiders, de Boeddha ervan beschuldigde met haar seksuele betrekkingen te onderhouden in de *Gandhakuti*.⁷³⁷ Op deze manier hoopten ze de reputatie en het imago van de Boeddha grondig te beschadigen. Het verhaal neemt vlug een verkeerde wending voor *Sundari*, waarop de Boeddha de volgende uitspraak doet:⁷³⁸

• *Abhutavadi nirayam upeti
yo vapi katva na karomi c'aha
ubho pi te pecca sama bhavanti
nihinakamma manuja parattha.*

*Wie leugens vertelt gaat naar de hel.
Ook hij die iets gedaan heeft en loochent: 'dat was ik niet'.
Dit soort mensen van laag allooi,
Ondergaat hetzelfde lot na de dood. •*

Een identiek verhaal maar ditmaal met een andere hoofdrolspeelster is dit van *Cinca Manavika*, eveneens een vrouwelijke *samana*. Toen sectaire religieuze leiders de populariteit van de Boeddha wilden counteren, riepen ze de steun in van *Cinca* in een poging om hem in diskrediet te brengen. *Cinca* pretendeerde zwanger te zijn van de Boeddha en simuleerde een zwangerschap door een stuk hout om haar lichaam te binden en zo in het *Jetavana*-klooster te verschijnen.

Uiteraard werd de maskerade ontdekt en *Cinca* werd uit de *vihara* verjaagd. Tijdens haar vlucht kwam ze in drijfzand terecht en verdronk. ⁷³⁹

Tot hier het historisch verhaal van het ontstaan van het *Jetavana-vihara* zoals het uit de geschriften, in geuren en kleuren, tot ons gekomen is. Zowel met de grote *suttas*, als met *les petites histoires*.

We weten verder dat het klooster ook eeuwen nadien een aantrekkelijke bedevaartplaats was voor devote *bhikkhus*, *bhikkunis*, *upasakas* en *upasikas*. ⁷⁴⁰

Temeer omdat op deze plaats de Boeddha, op vraag van *Anathapindika*, stellig verkondigde dat het volstrekt mogelijk was om de *Dhamma* te beoefenen en tot Zelfrealisatie te komen 'zonder het huis te verlaten': ⁷⁴¹

• *Na mundakena samano
abbato alikam bhanam
icchalobhasamapanno
samano kim bhavissati.*

*Iemand die zijn hoofd kaalgeschoren heeft
Maar de discipline niet volgt en leugens vertelt is geen asceet.
Hoe kan iemand, die verlangend en begerig is,
Een asceet zijn ?*

*Yo ca sameti papani
anumthulani sabbaso
samtatta hi papanam
"samano" ti pavuccati.*

*Wie het kwade [in zich] tot bedaren brengt,
Zowel het kleine als het grote —helemaal;
Hij wordt een "samana" genoemd,
Omdat hij het kwade overwonnen heeft !*

*Na tena bhikkhu hoti
yavata bhikkhate pare
vissam dhammam samadaya
bhikkhu hoti na tavata.*

*Men is geen monnik omdat men
Met de bedelnap rondgaat.
Men wordt geen monnik énkél door de levenswijze
Van een monnik aan te nemen.*

*Yo 'dha punnan ca papan ca
bahetva brahmacariyava
samkhaya loke carati
sa ve "bhikkhu" ti vuccati.*

Wie in deze wereld goed en kwaad overstijgt;

*Wie het heilige leven leidt;
Wie door de wereld wandelt met helder begrip;
Wordt inderdaad een “monnik” genoemd !⁹*

Een andere belangrijke voordracht die de Boeddha in het *Jetavana* uitsprak was de *Ariyapariyesana-Sutta*.⁷⁴² In deze *sutta* legt de Verhevene het verschil uit tussen 'het edele zoeken' en 'het onedele zoeken'.

• *Monniken, er bestaan twee vormen van zoeken:
het edele zoeken en het onedele zoeken.
En wat is het onedele zoeken ?*

*Hierbij zoekt iemand die zelf onderworpen is aan geboorte,
datgene wat ook onderworpen is aan geboorte;*

*Zoekt iemand die zelf onderworpen is aan ouderdom,
datgene wat ook onderworpen is aan ouderdom;*

*Zoekt iemand die zelf onderworpen is aan ziekte,
datgene wat ook onderworpen is aan ziekte;*

*Zoekt iemand die zelf onderworpen is aan de dood,
datgene wat ook onderworpen is aan de dood;*

*Zoekt iemand die zelf onderworpen is aan verdriet,
datgene wat ook onderworpen is aan verdriet;*

*Zoekt iemand die zelf onderworpen is aan onheilhame
geestestoestanden,
datgene wat ook onderworpen is aan onheilhame
geestestoestanden.*

*En van wat, monniken, kan men zeggen dat het onderworpen is
aan geboorte ?*

*Zonen en vrouwen zijn onderworpen aan geboorte.
Slavinnen en slaven zijn onderworpen aan geboorte.
Geiten en schapen zijn onderworpen aan geboorte.
Kippen en varkens zijn onderworpen aan geboorte.
Olifanten, koeien, hengsten en merries
zijn onderworpen aan geboorte.
Goud en zilver zijn onderworpen aan geboorte.
Bezittingen zijn onderworpen aan geboorte.
Iemand die hieraan vastzit, iemand die hiernaar verlangt,
iemand die zich hieraan hecht, zoekt
—zelf onderworpen aan geboorte—
datgene wat ook onderworpen is aan geboorte.*

*En van wat, monniken, kan men zeggen dat het onderworpen is
aan ouderdom, ziekte, dood, verdriet en onheilhame
geestestoestanden ?*

*Zonen en vrouwen, slavinnen en slaven, geiten en schapen,
kippen en varkens, olifanten, koeien, hengsten en merries,
goud en zilver zijn hieraan onderworpen.*

*Zij zijn onderworpen aan ouderdom, aan ziekte,
dood, verdriet en onheilmzame geestestoestanden.
Iemand die hieraan vastzit, iemand die hiernaar verlangt,
iemand die zich hieraan hecht, zoekt
—zelf onderworpen aan ouderdom, ziekte, dood, verdriet
en onheilmzame geestestoestanden—
datgene wat ook onderworpen is aan ouderdom, ziekte,
dood, verdriet en onheilmzame geestestoestanden.
Dit, Monniken is het onedele zoeken.*

En wat, Monniken, is het edele zoeken ?

*Hierbij realiseert iemand, die zelf onderworpen is aan geboorte,
in zichzelf de negatieve kant van
datgene wat onderworpen is aan geboorte.
Zo iemand gaat op zoek naar het ongeboorene,
naar innerlijke vrede, naar nibbana.*

*Zelf onderworpen aan ouderdom, realiseert hij
in zichzelf de negatieve kant
van datgene wat onderworpen is aan ouderdom.
Zo iemand gaat op zoek naar datgene wat niet veroudert,
naar innerlijke vrede, naar nibbana.*

*Zelf onderworpen aan ziekte, realiseert hij
in zichzelf de negatieve kant van wat onderworpen is aan ziekte.
Zo iemand gaat op zoek naar datgene wat niet ziek wordt,
naar innerlijke vrede, naar nibbana.*

*Zelf onderworpen aan de dood, realiseert hij
in zichzelf de negatieve kant van
datgene wat onderworpen is aan de dood.
Zo iemand gaat op zoek naar het doodloze,
naar innerlijke vrede, naar nibbana.*

*Zelf onderworpen aan verdriet, realiseert hij
in zichzelf de negatieve kant van
datgene wat onderworpen is aan verdriet.
Zo iemand gaat op zoek naar datgene wat vrij is van verdriet,
naar innerlijke vrede, naar nibbana.*

*Zelf onderworpen aan onheilmzame geestestoestanden, realiseert
hij in zichzelf de negatieve kant van
datgene wat onderworpen is aan onheilmzame geestestoestanden.
Zo iemand gaat op zoek naar datgene wat vrij is van onheilmzame
geestestoestanden, naar innerlijke vrede, naar nibbana.
Dit, Monniken, is het edele zoeken. •*

Maar dan eindigt in India geleidelijk aan de begeestering die eens uitging van de *Dhamma*. Het einde van de 12de eeuw GTR wordt gemarkeerd door de brutale inval van moslimfanatici, die de laatste resten van wat nog overbleef, in razernij verwoestten. Vanaf dat moment onttrekt de sluijer van vergankelijkheid alle uitingen van Boeddha's leer aan zintuiglijke waarneming in het thuisland India.

Hoe men het ook draait of keert, het hele verhaal van de schenking van het *Jeta-vana* en de uitbouw van het klooster met inzet van werkelijk álle beschikbare middelen, schetst een heel ánder beeld van de Boeddha dan die van de enigszins wereldvreemde ascet die langs de stoffige wegen van het *Majjhima-desa* als een bedelmonnik de *Dhamma* verkondigde.

Hier presenteert de Boeddha zich als de viriele, daadkrachtige, intellectuele man ⁷⁴³ zoals hij in de geschriften beschreven staat vooraleer hij op 29-jarige leeftijd '*het huis verliet*', nadat hij ziekte, ouderdom en dood in zichzelf gerealiseerd had en transformeerde tot een ascetische bedelmonnik.

Hier treedt hij naar voor als de uitstekend opgeleide koningszoon ⁷⁴⁴ die, door zijn filiatie, over een eminent en exclusief netwerk beschikt. ⁷⁴⁵ Hier presenteert zich een klaar kijkend man die zijn relaties met zowel de *kshatriya*-elite als met de belangrijkste financiële tenoren van de *Mahajanapadas* handig, pragmatisch, opportunistisch én veelvuldig gebruikt om zijn persoonlijk verworven inzichten—de *Dhamma*—naar het voorplan van het openbaar debat te katapulteren.

Het optreden van de Boeddha is daardoor geen schampschot maar het vormt een uiterst doeltreffend gerichte aanval op de gescleroseerde Indiase maatschappij van de 6de eeuw vóór GTR.

In zijn gesprekken met de religieuze brahmaanse gezagdragers ontpopt de Boeddha zich als een erudiet filosoof die de *Vedas* en de *Upanishads* ⁷⁴⁶ compleet beheerst. In zijn relaties met de hoogste burgerlijke autoriteiten—koningen en prinses—is hij een gewaardeerd raadgever. Tenslotte blijkt uit al zijn leerredes dat hij oratorisch over de gave van het woord beschikt en uiterst bedreven is als *debater*.

Maar de Boeddha is tevens een beeldenstormer, een *provo*, een *samana*, die de bestaande sociale, religieuze en filosofische ideeën van de brahmaanse maatschappij radicaal afwijst en een bevrijde Nieuwe Mens, evenals een nieuwe cultuur, voor ogen heeft. In zijn eigen woorden zegt hij dat zijn pad—en iedereen die dat pad wil volgen—*patisotagami* moet zijn. *Patisotagami* is letterlijk vertaald (en éénkennig op *déze* manier te interpreteren): '*tegen de stroom in*'. Tegen de stroom in van onwetendheid, hebzucht en haat. ^{747 748}

Graag wordt de Boeddha, door zijn devote volgelingen, geportretteerd als een uitermate aimabel persoon die, voor iedereen en voor alles, meedogend begripvol was. Een vriendelijke opa als het ware. Op andere plaatsen dan weer—voor-

al in de *Mahayana-suttas*—wordt hij gepresenteerd als een *Mahapurisa*—een *Übermensch*—⁷⁴⁹ terwijl sommige *Vajrayana*-tradities ⁷⁵⁰ niet ver van een goddelijk platform landen.

Maar deze enigszins rooskleurige beelden die opgehangen worden door het sektarische, religieuze boeddhisme (zowel van *Theravada*, *Mahayana* als *Vajrayana*), ⁷⁵¹ stemmen niet overeen met de realiteit. Zulke interpretaties zijn—zoals iedere opvatting trouwens—niet meer, noch minder, dan percepties. *Sanna*.

Hans Wolfgang Schumann:⁷⁵²

• *De Indologie als wetenschap is sinds ongeveer twee decennia uit haar filologische ivoren toren afgedaald, zodat de grote Indische denkers tegenwoordig in het kader van de omstandigheden van hun tijd en leefwereld worden beschouwd.*

Het tijdperk van de Boeddha is op grond van nieuwe detailstudies in een nieuw licht komen te staan.

Men ziet de Boeddha niet meer als een, als het ware, boven de grond zwevende heilige, maar als een wereldwijze, van politieke constellaties gebruik makende, tactisch inzettende organisator—vergelijkbaar bijvoorbeeld met de grootste Indiër van de moderne tijd, Mahatma Gandhi, die zijn missie vervullen kon, omdat hij niet alleen een vrome hindoe, maar ook een geslepen advocaat en een realistisch denkende politicus was. •

De Boeddha werd door het conservatieve deel van de bevolking, en vooral door de kaste van de *brahmanen*, gezien als een erg vervelende luis in de pels. De *brahmanen* hadden zich in de loop van hun bestaan met een uitstekend marketingverhaal—als perfecte bemiddelaars—uiterst kundig tussen de samenleving en de door henzelf gecreëerde godenwereld gemanoeuvreed, waarbij zowel de geledingen van de maatschappij als de zgn. goden afhankelijk waren van de gunsten van de *brahmaanse* rituele voorgangers.

Offers waren erg complexe aangelegenheden en de brahmanen waren erin geslaagd om de goegemeente ervan te overtuigen dat ze énkél effect hadden indien ze correct werden uitgevoerd. De *brahmaanse* kennis van de *Vedas* stond centraal in dit hele hocus-pocus ritueel en dit etherisch monopolie werd overtuigend vertaald in macht, status en rijkdom.

Zonder *brahmaanse* ‘hulp’ (lees: zonder de door hen minutieus uitgevoerde water- en vuurrituelen) waren de goden in de onmogelijkheid om gunsten te verlenen en bijgevolg konden de gelovigen evenmin door de goden geholpen worden.

Alleen de *brahmanen*, de erfelijke priesters, wisten hoe ze de offerrituelen correct moesten uitvoeren—een kennis die ze angstvallig bewaakten en waarvoor ze zich flink lieten betalen. Het gevolg hiervan was dat *brahmanen* de reputatie hadden van hebzuchtige mensen te zijn.

En nu kwam daar plots een indringer—een bedelmonnik (*P. samana*) nog wel !—die beweerde dat al het lijden niet door de goden veroorzaakt wordt, maar door onszelf geschapen is. Nog érger: hij verkondigde luidkeels dat de goden van de *Vedas* zelfs niet bestonden, en gewoon illusoire hersenspinsels waren van de onwetende menselijke geest.

Stephen Batchelor: ⁷⁵³

• *Siddhattha Gotama was een andersdenkende, een radicaal, een iconoclast. Hij wilde niets te maken hebben met de priesterlijke religie van de brahmanen.*

Hij verwierp hun theologie als onbegrijpelijk, hun rituelen als zinloos en de sociale structuur die erdoor werd gelegitimeerd, als onrechtvaardig. •

Hiermee werd zowel de noodzaak áls het bestaansrecht van de *brahmanen* totaal onderuit gehaald. Een aardverschuiving !

Daar kwam nog bij dat de periode waarin de Boeddha leefde, een transitietijd was waarin de oude tribale republieken, de *Mahajanapadas*, onder druk kwamen te staan van opkomende autoritaire staten zoals *Kosala* en *Magadha*. Verder was er de ontwikkeling van grote steden en de stadsvlucht vanuit het platteland. En zoals steeds—*Ger Schmook* parafraserend: '*stadslucht maakt vrij*'. De tijdsgeest was duidelijk rijp voor verandering en veel mensen, waaronder ook heel wat *brahmaanse* intellectuelen, ontwikkelden belangstelling voor de nieuwe ideeën die opgeld maakten.

Voor de opkomende burgerij in de zich economisch ontwikkelende steden langs de *Ganga* waren deze nieuwe ideeën vanuit financieel en sociaal oogpunt een zegen: zij hoefden de priesters niet meer duur te betalen voor hun rituelen en offers én—wat nóg belangrijker was—zij konden niet meer door de *brahmanen* gechanteerd worden. Een hoogst bevrijdend gevoel !

De leer van de Boeddha vond niet enkel gehoor bij de opkomende burgerij in de zich ontwikkelende steden, maar evenzeer bij de heersende civiele elite, namelijk bij de *kshatriyas* en hun koningen (*P. rajas*). Dit bestuurlijk establishment moest immers eeuwenlang—flink tegen de goesting—de macht delen met de *brahmanen*.

De Boeddha, zelf een *kshatriya*, speelde—gewiekt als hij was—de geestelijke en wereldlijke macht tegen elkaar uit: hij ontzegde de macht aan de *brahmanen*, claimde de macht niet voor zichzelf en legde ze bij de bestuurlijke gezaghebbers. De enige tegenprestatie die hij vroeg was bescherming van de *Sangha*.

Dit standpunt werd hem in dank aangenomen door de *rajas* zodat de fondsen, die voordien naar de *brahmanen* gingen, nu aan de ontlukende *Sangha* werden toegewezen: op vele plaatsen ontstonden *Dhamma*-plaatsen voor kloosters en werden *bhikkhus* voorzien van voeding en pijn. Er werd voor transport en infrastructuur gezorgd zodat de bevolking naar de voordrachten kon gaan en er werden medische hulpposten en scholen rond deze plaatsen opgericht.

Het credo van *Siddhattha* klonk de machthebbers als muziek in de oren en dit werd cash verzilverd: deze leer moest en zou uitgedragen worden ! Waarlijk, er is niets nieuws onder de zon!

De *brahmanen* zagen deze evolutie met lede ogen aan. Hun invloedssfeer werd voor het eerst sinds eeuwen fundamenteel en in een ras tempo aangetast, maar niet enkel de *brahmanen* werden in het diepste van hun ziel—namelijk in de geldbeugel—gepakt, ook hun volgelingen kregen ervan langs: de Boeddha be- weerde dat waterrituelen onzin waren en dat door een rituele wassing in een zgn. ‘heilige’ rivier (zoals de *Ganga*) de bezoedelingen niet weggespoeld werden. Ook de vuuroffers (voor het wegbranden van de bezoedelingen) en de dierenoffers aan de goden bestempelde hij als klinkklare nonsens: ⁷⁵⁴

• *Denk niet, o brahmaan, dat je door het stoken van brandhout reinheid verkrijgt. Dit is slechts een uiterlijkheid.*

Wie loutering nastreeft met uiterlijke middelen wordt niet gelouterd, zo zeggen de wijzen. •

Tot slot benadrukte de Boeddha dat *iedere* vorm van cultus overbodig was.

Kortom: de leer van de Boeddha wierp een dikke stok in het *brahmaanse* hoenderhok. De libertijnse en democratische benadering van de Boeddha trok onmiddellijk veel volgelingen aan. Ook zijn aanval op het vigerende kastensysteem (*Skr. varna-ashrama*) ⁷⁵⁵ en zijn uitspraken (2.600 jaar geleden !) over genderge- lijkhed ⁷⁵⁶ vielen in goede aarde. Vooral bij de lagere sociale klassen.

Uiteraard maakte hij zich in conservatieve kringen niet geliefd.

Hoeft het dan te verwonderen dat er meerdere moordpogingen op hem gepleegd zijn en dat er nog vaker gepoogd is om hem in diskrediet te brengen ?

Zoals *supra* reeds aangehaald: er is waarlijk niets nieuws onder de zon !

Tevens was *Gotama* een bereisd man, zeker in vergelijking met zijn tijdgenoten, waarvan de gemiddelde actieradius slechts een beperkt aantal kilometers be- droeg. ⁷⁵⁷ Maar hij was vooral een praktisch gericht mens die zijn kwaliteiten en vooral zijn inzicht ten dienste stelde van zijn tijdgenoten. Hetgeen de Boeddha predikte was datgene wat de Indiase bevolking *wenste* te horen. Hij verwoordde op schitterende wijze de geest van zijn tijd.

Ik besef dat bovenstaande omschrijving niet conform is aan de gebruikelijke hagiografie. Toch ben ik ervan overtuigd dat deze visie een juiste, realistische, historisch verantwoorde invulling geeft ⁷⁵⁸ en analoog loopt met de laatste wetenschappelijke bevindingen. ⁷⁵⁹

Laat het volkomen duidelijk zijn: bovenstaande beschrijving is niet gering-schattend bedoeld. Integendeel, het maakt de enorme verdienste én de immense *splendeur* van de man slechts groter.

Vanuit mijn persoonlijke visie ⁷⁶⁰ is het echter noodzakelijk om een scheidingslijn te trekken tussen enerzijds de mens Boeddha zoals hij werkelijk was en anderzijds het idolatrische icoon dat een schare adepten—al dan niet goed bedoeld—doorheen de geschiedenis en doorheen een pleïade van (sektarische) boeddhistische stromingen ⁷⁶¹ van hem gemaakt hebben.

In de oorspronkelijke *Pali*-canon komt de menselijke Boeddha volledig tot zijn recht, terwijl in de *Mahayana-suttas* een verheven Boeddha wordt geprojecteerd, een hemelse verschijningsvorm met een 'verheerlijkt lichaam' (*P. sambhoga-kaya*). ⁷⁶²

Nochtans, niets menselijks is de Boeddha vreemd. Waarom zouden we hem dan *per se* bovenaardsheid toeschrijven?

De Boeddha dichte zichzelf geen énkele goddelijkheid toe en verzocht ook zijn volgelingen dit vooral niet te doen.

Daarbij komt dat de Boeddha in zijn optreden in de *Majjhimadesa* een levend voorbeeld was van gerechtigheid en van de hoogste menselijke idealen, gebaseerd op *metta* en eenvoud.

Itivuttaka: ⁷⁶³

• *Yo ca mettam bhavayati
Appamanam patissato
Tanu samyojana honti,
Passato upadhikkhayam.*

*Voor wie Metta aandachtig tot ontwikkeling brengt
Omdat hij de noodzaak van het loslaten
Van [het hechten aan] bezit onderkent,
Worden de ketens minder sterk. •*

Anguttara-Nikaya: ⁷⁶⁴

• *Apadakehi me mettam,
mettam dvipadakehi me;
catuppadehi me mettam,*

mettam bahuppadehi me.

*Voor de wezens die geen voeten hebben ben ik liefdevol;
Ook de tweevoeters geef ik mijn liefde;
Ik heb liefde voor de wezens die vier voeten hebben;
En ook de veelvoeters genieten mijn liefde. ♪*

De Boeddha was een ‘prins’ die uit vrije wil het leven van monnik accepteerde. Hij bereikte zijn Zelfrealisatie niet door externe goden te vereren maar door diep in zichzelf te kijken. Hij predikte wat hij zelf beoefende. Daarom genoot hij niet enkel bijval bij het gewone volk, maar kon hij eveneens de interesse opwekken voor zijn leer van vorsten, heersers en bovenlagen van de maatschappij. Op hun beurt hielpen zij bij de verspreiding van de *Dhamma*.

Bhikkhu Buddhadasa: ⁷⁶⁵

• *Een mediteerder ... zou de Boeddha niet bijgelovig tot een
bovennatuurlijk wezen moeten maken. ♪*

Photoshopen is *überhaupt* niet nodig.

Het is mijn persoonlijke overtuiging dat hoe méér we de Boeddha *aarden*; hoe méér we hem *menselijk* houden, hoe groter hij wordt. ^{766 767}

Wat een Man !

Ik sta voor de poort van wat eens het *Jetavana Anathapindikarama* was. Voor mijn entree betaal ik, als buitenlandse pelgrim, het twintigvoudig tarief van de autochtonen. Maar kniesoor die daar over zeurt. Wat ik rondom mij zie is een prachtig aangelegd en *dito* onderhouden park.

Ik zie de met bakstenen afgelegde plinten van de in de geschriften beschreven gebouwen en *stupas*.

Mijn ogen maken contact met de objecten die zich voor mij uitstrekken. Visueel bewustzijn is het resultaat. Wat ik observeer percipieer ik als buitengewoon mooi en rustgevend. Een uiterst aangename gewaarwording is het resultaat. Opeens besef ik dat mijn pad hier fout loopt. Door mee te gaan met het aangename verhaal, groeit verlangen naar bestendinging. Van zodra mijn ‘*ik*’ zich manifesteert loert wedergeboorte om de hoek. Wedergeboorte—het eeuwige ‘*wor-den*’. *Bhava*. ⁷⁶⁸

Ik zet een stap terug.

Ik observeer mijn ademhaling. ⁷⁶⁹ Ik adem in. Ik adem uit. Volledig bewust van mijn inkomende adem. En van mijn uitgaande adem. Steeds opnieuw. Geen enkele adem gelijk aan de vorige. Noch aan de volgende. Het drijfzand van men-

tale beelden droogt op. De lege ervaring van het hier-en-nu wordt al vlug mijn deel. Innerlijke vrede. *Santi*.

Tussen de steden *Savatthi* en *Vesali* lag het land van *Bhagga*. *Bhagga* is zowel de naam voor een land als voor een clan. De hoofdstad was *Sumsumaragiri*. Uit de geschriften weten we dat de Boeddha diverse malen de stad en haar omgeving bezocht.

Archeologische opgravingen hebben echter tot op heden niet tot enig resultaat geleid. Het enige wat ik weet is dat ik dit land op mijn tocht heb doorkruist.

Waarom vermeld ik deze vergeten plaats? Omdat de Boeddha, overeenkomstig de *Pali*-canon, in het *Bhesakala*-park van *Sumsumaragiri* de *Mahayana*-sutta van de Acht Realisaties van de Grote Wezens⁷⁷⁰ verkondigd heeft.

Alhoewel het hier gaat om een weinig bekende voordracht, demonstreert deze *sutta* de kern van de beoefening. Het is niet zozeer een analytische *sutta*, maar veeleer een realistische en effectieve benadering voor het Pad dat leidt naar het einde van geboorte en dood.⁷⁷¹

Vooraf in de *Mahayana*-stroming werd deze *sutta* uitgewerkt tot een werkzaam instrument voor meditatie-beoefening.⁷⁷²

• *Dag en nacht—op elk moment—
moeten de volgelingen van Boeddha aandachtig⁷⁷³
de Acht Realisaties van de Grote Wezens⁷⁷⁴
reciteren en erover mediteren.*

*De Eerste Realisatie:
Het hele universum⁷⁷⁵ is vergankelijk.
De aarde is kwetsbaar en gevaarlijk.
De vier grote elementen⁷⁷⁶ zijn samengesteld
uit onvrede en leegte.
In de vijf *khandhas*⁷⁷⁷ is geen zelf te bespeuren⁷⁷⁸
Alles wat ontstaat verandert en vergaat.
Dit alles [de vijf *khandhas*] is illusoir, onwerkelijk,
zonder leidend beginsel.
De geest is de wortel van het kwade;⁷⁷⁹
Het lichaam is een vat vol bezoedeling.
Door aandacht en meditatie
Kan men geboorte en dood vernietigen.⁷⁸⁰*

*De Tweede Realisatie:
Overdadig verlangen is dukkha.
Geboorte, dood en levensmoeheid*

*Spruiten voort uit hebzucht en verlangen.
Door minder te verlangen, door niet te handelen, ⁷⁸¹
Komen lichaam en geest tot rust en tot bevrijding.*

De Derde Realisatie:

*De Geest is onverzadigbaar,
Overal zoekend, steeds dorstig naar méér
Vermeerdert hij onze bezoedelingen.
Bodhisattvas verwerpen zulk gedrag.
Hou steeds de Weg voor ogen.
Wees tevreden met weinig. ⁷⁸²
Wijsheid is de enige roeping. ⁷⁸³*

De Vierde Realisatie:

*Apathie leidt tot degradatie. ⁷⁸⁴
Meditateer steeds ijverig.
Overwin alle verleiding.
Bedwing de vier Maras ⁷⁸⁵
En ontvlucht de gevangenis van de khandhas.*

De Vijfde Realisatie:

*Onwetendheid leidt tot geboorte en dood. ⁷⁸⁶
Bodhisattvas zijn altijd alert
Om uitgebreid te studeren en bij te leren.
Om hun wijsheid te vermeederen
En om hun welsprekendheid te perfectioneren. ⁷⁸⁷
Zo kunnen zij onderricht geven en alle wezens doen ontwaken
En aan allen grote vreugde schenken.*

De Zesde Realisatie:

*Armoede en ontbering doen wrok ontstaan:
Ze creëren pijn en onenigheid
Bodhisattvas beoefenen vrijgevigheid. ⁷⁸⁸
Ze behandelen vriend en vijand op identieke manier:
Ze koesteren geen wrok,
Noch verachten ze kwaadwilligen.*

De Zevende Realisatie:

*De vijf verlangens ⁷⁸⁹ zijn gevaarlijk.
Laat je—zelfs als leek—nooit bezoedelen
Door wereldse pleziertjes.
Beschouw veelvuldig de drie monnikspijen, ⁷⁹⁰
De bedelkom en instrumenten van de Dhamma; ⁷⁹¹
Streef naar het monastieke leven
En cultiveer de Weg met zuiverheid—
Maak dat al je handelen nobel en zuiver is
En toon mededogen voor allen.*

De Achste Realisatie:

*Geboorte en dood zijn als een laaiend vuur
Van eindeloze kwellingen en lijden.*

*Maak de belofte om de Mahayana-geest te cultiveren
En alzo verlossing te brengen voor iedereen.
Neem het oneindige lijden van levende wezens op u ⁷⁹²
En leidt allen naar de hoogste vreugde. ⁷⁹³*

*Dit zijn de Acht Realisaties van de Grote Wezens
—Boeddhas ⁷⁹⁴ en bodhisattvas—
Die de Weg met ijver beoefenen,
Die mededogen ontwikkelen en wijsheid cultiveren.
Zij varen met het schip van Dharmakaya ⁷⁹⁵
Naar de oever van Nirvana.
En komen terug naar de wereld van samsara
Om de levende wezens te bevrijden
Met deze acht realisaties.*

*Zo markeren zij de Weg
Opdat alle wezens tot ontwaken komen
En het lijden van geboorte en dood achter zich laten.
Geef de vijf verlangens op
En richt de geest op het Edele Pad.
Wanneer de volgelingen van de Boeddha
Deze Acht Realisaties reciteren,
De ene na de andere
Zullen zij ontelbare bezoedelingen uitroeien.
Ga voort op het Pad van Ontwaken
Om snel tot Verlichting te komen.
Bevrijd je voor altijd van geboorte en dood
En verblijf steeds in vreugde. •*

---

⁷²¹ *Parayanavagga, Sutta-Nipata, Gathas #37-38. Zie: Dubois, Guy, Eugène, (2018), Parayanavagga - De Weg naar de Andere Oever p. 65*

⁷²² *Met uitzondering van de laatste vassa—vóór zijn parinibbana—die hij in Vesali doorbracht. Van de 25 vassas in Savatthi verbleef de Boeddha er 19 in het Jetavana en 6 in het Pubbarama.*

⁷²³ *'patimokkha' (P): het 'boeddhistische wetboek van strafrecht'; de boeddhistische kloosterregels. De patimokkha bestaat uit 227 regels voor bhikkhus en 311 voor bhikkhunis. De regels zijn niet zozeer ethisch van aard; ze hebben meer een sociaal-economische ondergrond, namelijk het gedrag van de monniken, resp. de nonnen, t.o.v. elkaar met betrekking tot kleding, verblijfplaats, meubelen, kortom hoe gaan ze om met zaken die (in al hun bescheidenheid) gemeenschappelijk zijn. De regels worden gecodificeerd volgens de zwaarte van de straffen/maatregelen die op het niet in acht nemen van de regels staat.*

⁷²⁴ *Van de hele Pali-canon zouden er door de Boeddha 871 suttas gepredikt zijn in Savatthi —6 vermeld in de Digha-Nikaya, 75 in de Majjhima-Nikaya, 736 in de Samyutta-Nikaya en 54 in de Anguttara Nikaya. Specifiek naar locatie toe werden 844 suttas uitgesproken in het Jetavana, 23 in het Pubbarama, en 4 elders in Savatthi.*

⁷²⁵ *Anathapindika wordt soms ook vermeld als Sudata.*

⁷²⁶ *De naam 'Gandhakuti' werd later gebruikt als definitie voor de persoonlijke residentie van de Boeddha, ook op de andere plaatsen waar hij verbleef. Gandhakuti (P)→ gandha+kuti: gandha = geurig; kuti = hut, i.c. verblijf voor bhikkhus, bhikkhunis, yogi's. De naam 'Geurige hut' vindt zijn oorsprong in het feit dat bezoekende volgelingen van de Boeddha eer betuigden aan de Boeddha door het schenken van geurige bloemen en/of wierook. Deze traditie van het schenken van bloemen en wierook wordt ook momenteel nog in eer gehouden.*

Later was het begrip 'gandhakuti' de plaats waar zich het belangrijkste heiligdom van een klooster zich bevond.

⁷²⁷ *'Jetavana Anathapindikarama' (P): Jetavana → Jeta+vana: Jeta = de prins; vana = bos; Jetavana = het bos van prins Jeta; Anathapindikarama → Anathapindika+arama: arama = park; Anathapindikarama = het Park van Anathapindika.*

---

⁷²⁸ De eerste volgelingen van de Boeddha waren overtuigde samanas, die leefden in de wouden, aan de voet van een boom of in een verlaten oord. Eén van de favoriete verblijfplaatsen van deze samanas waren de 'aramas'—aangelegde en goed onderhouden parken die de koningen en rijken bezaten aan de rand van de steden. Vergelijkbaar met de 'hoven van plaisantie' die in de 19de eeuw en begin 20ste eeuw GTR ook bij ons furore maakten. Het waren niet enkel aangename plaatsen om te verblijven ('physical places that are appealing'), ook hun ligging aan de rand van de steden maakte hen aantrekkelijk. Ze waren gelegen vlakbij hun 'voedselbanken' en verder een opportuniteit om van gedachten te wisselen met bedelmonniken van andere sekten die, om net dezelfde redenen, op deze plaatsen graag verbleven.

Het was pas door de gift van een arama aan de Sangha door koning Bimbisara, dat permanente verblijfplaatsen voor bhikkhus ontstonden. Zo kwam de nadruk bij de Sangha te liggen op een 'samenlevingsmodel in vriendschap en harmonie in de sangharamas' (*) in plaats van 'ieder die zijn eigen weg ging zoals een rhinoceros'.

(*) sangharama (P.) → sangha+arama = vrij vertaald 'een park toebehorend aan de sangha; Syn.: vihara (P.)

⁷²⁹ 'Dhammarama' (P.) → Dhamma+arama: Dhamma = de Leer; arama = park. De betekenis van 'Dhammarama' is: 'hij die in de Dhamma verblijft'; of 'hij die de Dhamma als zijn verblijfplaats beschouwt'.

⁷³⁰ Dhammapada Attagatha 25:4

⁷³¹ Dhammapada, Gatha # 55

⁷³² Dhammapada, Gatha # 364

⁷³³ Dhammika, Shrivasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India* p. 24

⁷³⁴ Zie Dhammapada Attagatha ii.52

⁷³⁵ J.i.92ff

⁷³⁶ Anathapindika was een bijnaam voor Sudatta. Letterlijk betekent Anathapindika: 'hij die zorg draagt voor de armen'. Anathapindika was—naast koning Pasenadi, Visakha en Suppavasa—de belangrijkste weldoener van de Boeddha in Savatthi. In de Pali-canon wordt hij dan ook als voorbeeld gesteld voor het geven van dana.

⁷³⁷ Dhammapada Attagatha, 22:6

⁷³⁸ Dhammapada, Gatha # 306

⁷³⁹ Dhammapada Attagatha, 13:9

⁷⁴⁰ 'upasakas en upasikas' (P.): mannelijke en vrouwelijke lekenvolgelingen van de Dhamma.

⁷⁴¹ Dhammapada, Gathas # 264-267

---

⁷⁴² Ariyapariyesana-Sutta, Majjhima-Nikaya, 26

⁷⁴³ Powers, John, (2009), *A Bull of a Man, Images of Masculinity, Sex, and the Body in Indian Buddhism*.

⁷⁴⁴ De hypothese bestaat dat Gotama in zijn jeugd verbleef aan de universiteit van Taxila (het grootste studieceterium van het toenmalige Indië), de hoofdstad van Gandhara. Taxila lag op het kruispunt van de grote handelsroutes van Azië en was daardoor een kosmopolitische stad. De jeugd van de burgerlijke heersers (P. kshatriyas) en van de brahmanen kregen in deze smeltkroes van culturen hun opleiding. In de Pali-canon zelf bestaat hiervan geen enkele vermelding, maar andere bronnen vermelden dat koning Pasenadi (koninkrijk Kosala) en begunstiger van de vroege Sangha, evenals Jivaka, gemeenschappelijk hofarts van koning Bimbisara (koninkrijk Magadha) en van Gotama Siddhattha, studeerden in Taxila. Deze hypothese zou natuurlijk een aantal dingen verklaren: de bekendheid van Siddhattha met de wijsgerige topics van zijn tijd én zijn nauwe vriendschapsbanden met zijn koninklijke beschermheren. Nevertheless: het blijft een veronderstelling.

Amper 200 jaar na de historische Boeddha maakten de Grieken hun opwachting in boeddhistisch India. Het waren geen toevallige enkelingen of sporadische passanten, maar legers (Alexander de Grote) en georganiseerde groepen en gemeenschappen die er zich vestigden, de dienst uitmaakten, uitgestrekte gebieden bestuurden en er ook eeuwenlang naar terugkeerden. De Grieken onderhielden een waaier aan relaties met boeddhisten: als bewonderaars waren zij de boeddhisten gunstig gezind; verder waren zij financiële en materiële donateurs; of regelrechte toetreders tot de Sangha en verspreiders van de Dhamma. De aanwezigheid van de Grieken en hun cultuur manifesteert zich soms heel direct (denk maar aan de Gandhara-cultuur), soms verdoken achter de coulissen.

⁷⁴⁵ met o.m. de koningen Pasenadi (koninkrijk Kosala) en Bimbisara (koninkrijk Magadha); de bankier Anathapindika en een schare hoge ambtenaren.

⁷⁴⁶ De 4 heilige Hindoeïstische geschriften (Rig-Veda, Sama-Veda, Yajur-Veda en Atharva-Veda). Naast deze vier Vedas bestaan nog een aantal sub-Vedas. De Upanishads vormen het filosofische aanhangsel—in feite het hoogtepunt—van de Vedas.

De Vedas (letterlijk: ‘weten’) ‘laten toe het weten van de goden in het eigen hart te beluisteren en het gehoorde (Skr. sruti) in hymnen te gieten.’ Anders gezegd: de Vedas maken het mogelijk om het ongemantefesteerde zichtbaar te maken.

⁷⁴⁷ Vajiragnana, Medagama, (2013), *The Daily News, Sri Lanka*, dd. 15 May 2003 — ‘How the Buddha’s Enlightenment changed the world’s thinking: ‘The Buddha discarding theology adopted psychology; instead of being theocentric, he was anthropocentric. Through this non-traditional approach, he understood the problems of man, how they are caused, how they could be solved and the way leading to their solution in a way never heard of before. His analysis enlightened him with regard to the truth that dukkha is not something thrust upon us by some external force, but our own creation and therefore lying within ourselves. From this, he concludes that the solution too has to be sought within ourselves. Man was declared to be his own master, responsible both for his purity and impurity. The Buddha’s thus enlightened knowledge went against the accepted pattern of thinking in the world about spiritual life. The Buddha himself said that Dhamma is a teaching that is going against the current (P. patisotagami).’¹

---

⁷⁴⁸ Schumann, Hans, Wolfgang, (1998), *De historische Buddha* p. 46 — '... deze vrijdenkers, deze samanasa en paribbajakas, die de mystieke ervaring buiten de traditie zochten.'

⁷⁴⁹ Mahapurisa (P) → maha+purisa: maha = groot; purisa = mens. Mahapurisa, is letterlijk vertaald 'een Groot Mens', een Übermensch

⁷⁵⁰ o.m. Devata-yoga (Skt.), een (tantristische) beoefening in de Tibetaanse vajrayana traditie, waarbij identificatie met een gekozen godheid (vidam) plaatsvindt door visualisaties en rituelen en door de realisatie van leegte (ruimte). Devata-yoga of Deity-yoga maakt gebruik van uiterst verfijnde technieken van creatieve verbeelding en visualisatie waardoor de yogi zichzelf identificeert met de goddelijke vorm en de kwaliteiten van de gekozen godheid.

⁷⁵¹ Batchelor, Stephen, (2013), *Mara. Een beschouwing van goed en kwaad* p. 177 — 'Zodra we ons opsluiten binnen de begrenzing van een traditie of een groep waar we ons thuis voelen, onbedreigd voelen, zijn we afgesneden van de oneindig vele bronnen tot ontwaken die zich overal aandienen, zolang we maar bereid zijn te luisteren en ons open te stellen.'

⁷⁵² Schumann, Hans, Wolfgang, (1998), *De historische Buddha* p. 9

⁷⁵³ Batchelor, Stephen, (2011), *Bekentenis van een boeddhistisch atheïst* p. 150.

⁷⁵⁴ Samyutta-Nikaya 7, I, 9

⁷⁵⁵ kastensysteem (Skr. varna-ashrama): Het Indische kastensysteem onderscheidt 4 hoofdkasten, namelijk: Brahmanen (priesters), Kshatriya's (strijders en heersers), Vaishya's (landbouwers en handelaars) en Shudra's (arbeiders—zij staan ten dienste van de 3 hogere kasten). Deze hoofdklassen worden verder onderverdeeld in talloze subklassen. Als vijfde categorie heeft men de onaanraakbaren, de paria's, de dalits: zij worden als kasteloos beschouwd.

Het kastensysteem wordt gekenmerkt door ongelijkheid, maar ondanks die ongelijkheid ontwikkelen de kasten tegelijkertijd ook een nauwe samenhang. Voor elk soort werk is er een aparte kaste of sub-kaste. Hoe onaanzienlijk dat werk ook mag wezen, het moet wel 'gedaan' worden. Alle kasten zijn dus nodig. Deze nauwe samenhang zorgt ervoor dat de samenleving blijft functioneren. De leden van de hogere kasten laten, ondanks de verschrikkelijke ongelijkheid, die van de laagste kaste niet verhongeren, want dat zou hun eigen bestaan in gevaar brengen. Er bestaat dus een grote afhankelijkheidsfactor tussen de verschillende kasten.

Alhoewel de huidige grondwet van Indië het kastensysteem heeft afgeschaft, zijn de sporen ervan nog lang niet overal weggewist. In de steden is het kastensysteem meer weggewerkt dan op het platteland, maar het blijft, hoe dan ook, nog steeds een maatschappelijke factor waarmee rekening moet gehouden worden. Vooral in achtergestelde gebieden zoals Bihar.

---

⁷⁵⁶ *Sutta Nipata 3.9* — “Onder mensen zijn er géén andere soorten en geslachten in de zin zoals die gevonden worden bij andere levensvormen. Zoals bij andere geslachten, is er onder mensen géén verschil in soorten of geslachten met betrekking tot hun ogen, oren, monden, neuzen, lippen, wenkbrauwen en zelfs hun haar. Allemaal zijn ze van hetzelfde type. Van de nek tot het kruisgewelf, van de schouder tot de heup, van de rug tot de borst —dit is bij mensen allemaal van hetzelfde type. Handen, voeten, vingers, nagels en dijbenen zijn allemaal standaard, zo ook de kenmerken van de stem en van kleuren. Mensen hebben, in tegenstelling tot andere wezens, geen uiterlijke kenmerken die hen, door hun geboorte, onderscheiden van elkaar.”

⁷⁵⁷ Schumann, Hans, Wolfgang, (1998), *De historische Boeddha p. 290* — ‘Gotama’s zwerftochten strekten zich uit over een gebied van 600 bij 300 km. Het zwaartepunt van het optreden van de Boeddha waren de steden, waarbij men moet bedenken dat hij de Dhamma beschouwde als ‘alleen begrijpelijk voor ontwikkelde lieden (P. *pandita*).’

De tochten die hij ondernam waren vooral Noord-Zuid tochten [van ongeveer Kapillavasthu in het Noorden tot Uruvela (Bodhgaya) in het Zuiden]. Er waren geen zwerftochten in Oost-westelijke richting, daar er geen wegen bestonden: de Ganges was dé manier om zich—per boot—in deze richting te verplaatsen. Gewoonlijk werd stapvoets een afstand van 10 km per dag afgelegd.

⁷⁵⁸ Bekijk in dit verband ook volgende biografieën over Siddhattha Gotama, de Boeddha, geschreven vanuit diverse perspectieven:

- Nanamoli, Bhikkhu, (1960), *The Life of the Buddha - biografie aan de hand van de teksten van de Pali-canon*.
- Ling Trevor, (1974), *The Buddha: Buddhist Civilization in India and Ceylon - biografie vanuit een marxistische analyse*.
- Schumann, Hans Wolfgang, (1998), *De historische Boeddha*
- Blomfield, Vishvapani, (2011), *Gautama Buddha, The Life and Teachings of the Awakened One*

⁷⁵⁹ University of Delhi, Loomba, Kiran, *History of India up to 8th century, Developments from 6th to 4th centuries B.C., sol.du.ac.in*

⁷⁶⁰ *Indachtig de Maha Parinibbana-Sutta, Digha-Nikaya 16* — ‘Wees jezelf tot lamp—Appo deepo bhava...; zoek toevlucht bij jezelf...; zoek geen toevlucht buiten jezelf’.

Het zijn de woorden van de Boeddha vóór zijn parinibbana. Het zaad van verlichting is aanwezig in ieder van ons en moet bijgevolg dáár (en daar alléén) gezocht worden.

⁷⁶¹ *Het niet-dogmatische boeddhisme past zich gemakkelijk aan de religieuze tradities en eigenaardigheden van een nieuwe cultuur aan. Dit verklaart o.m. de rijke verscheidenheid van boeddhistische stromingen. In weerwil van dit eclectische karakter van het boeddhisme, blijven de kerngedachten van de leer van de Boeddha—de Dhamma—evenwel steeds centraal staan.*

⁷⁶² Janssen, Rob, (2013), *De bron van de Dharma: Canonieke teksten van het boeddhisme*

⁷⁶³ *Itivuttaka 1.27*

---

⁷⁶⁴ *Anguttara-Nikaya*, 4.67

⁷⁶⁵ *Buddhadasa, Bhikkhu*, (1980), *Anapanasati*: p. 43

⁷⁶⁶ *Braet, André*, (2013), *Boeddhistisch Dagblad* dd. 18.08.2013, *De Boeddha als Mens — ‘De historische Boeddha is al lang dood. En dat komt de latere volgelingen goed uit. Over een dode meester kan je fantaseren, je kunt hem belangrijk maken, beter, bovenaards. Je kunt projecteren, een droom om hem heen weven. Dan wordt hij meer mythe dan realiteit. En de Boeddha is er niet meer om te zeggen: “Nee, zo bedoelde ik het niet.”*

In de Pali-canon wordt de Boeddha als mens [hij heeft de weg ‘persoonlijk’ afgelegd] voorgesteld. Weliswaar met bijzondere eigenschappen (P. Mahapurisa). Zaken zoals helderziendheid, helderhorendheid, het kennen van vorige levens e.d. zijn echter niet het alleenrecht van de Boeddha, komen niet door een ‘goddelijke’ natuur, maar zijn haalbaar voor ieder die verlichting, ontwaken bereikt (Samyutta-Nikaya 51.11 en 51.22). Het zijn neven-effecten van een voortdurende opmerkzaamheid.

Dat de Boeddha in de Pali-canon als een mens van vlees en bloed wordt voorgesteld strekt de samenstellers tot eer. De compilatoren hadden er evengoed voor kunnen kiezen (zoals in latere stromingen, het Mahayana en het Vajrayana, effectief gebeurd is) om de Boeddha te idealiseren, zijn menselijkheid te verdoezelen en/of uit te gommen.’

⁷⁶⁷ *Vergeet ook niet dat Gotama in de nacht van zijn Ontwaken, de aarde als getuige opriep om te weerstaan aan de duistere krachten van Mara. Hij had géén behoefte aan Brahman.*

⁷⁶⁸ *‘bhava’ (P): elk moment dat de yogi een keuze maakt (sankharas van verlangen of van afkeer), scheidt hij zijn wereld, komt hij tot ‘worden’; ‘wordt’ (!) hij ‘weder-geboren’.*

⁷⁶⁹ *‘ademhaling’: anapanasati (P.) → anapana+sati: anapana = ademhaling; sati = aandacht. Anapanasati = aandacht op de ademhaling; opmerkzaamheid op het cyclische karakter van de inkomende en uitgaande adem; observatie van het ontstaan en het vergaan van elke adem. Anapanasati-Sutta, Majjhima-Nikaya 118.*

⁷⁷⁰ *Anguttara Nikaya*, VIII.30

⁷⁷¹ *het Ongeborene en het Doodloze.*

⁷⁷² *Zie ook: Thich Nhat Hanh*, (1987), *The Sutra on the Eight Realizations of the Great Beings*,

⁷⁷³ *‘aandachtig’: met grote concentratie.*

⁷⁷⁴ *‘Grote Wezens’: boeddhas en bodhisattvas—deugdzaame wezens, die heilzaam leven, op weg naar Zelfrealisatie.*

⁷⁷⁵ *‘het hele universum’: alle dhammas, fenomenen, verschijnselen, dingen zijn vergankelijk (P. anicca) en zelfloos (P. anatta). Door te mediteren over anicca en anatta kan de yogi ontsnappen aan het lijden en tot Zelfrealisatie (P. nibbana) komen.*

⁷⁷⁶ *‘de vier grote elementen’: cattaro mahabhutani (P): aarde, water, vuur en lucht.*

---

⁷⁷⁷ 'khandhas (P): letterlijk: hoop, stapel. Syn. panca upadana khandha of in één woord: pancupadanakkhandha; de vijf aggregaten van toe-eigening of de vijf geledingen of vijf processen waaruit ieder wezen samengesteld is. Het zijn de—steeds veranderende—vijf 'hopen' of 'stapels' verschijnselen [de flow van processen] die samen uitmaken wie of wat we zijn en wat we kunnen ervaren. Deze vijf componenten omvatten één materieel fysiek proces (rupa) en vier mentale processen: bewustzijn (vinnana), perceptie (sanna), gewaarwordingen (vedana) en de reactie (sankhara):

- rupa khandha: de materiële of fysieke vorm. Hiertoe behoren zowel het lichaam als externe objecten. Rupa omvat dus het gehele fysieke aspect van de werkelijkheid, niet slechts het menselijk lichaam, sensu stricto.
- vinnana khandha: het bewustzijn van; het beseffen van alle verschijnselen die zich zintuiglijk en emotioneel aan ons voordoen.
- sanna khandha: perceptie of voorstelling. Ook geheugen, vermits percepties en voorstellingsvermogen afhankelijk zijn van vroegere ervaringen. Sanna maakt ook een oordeel.
- vedana khandha: gewaarwordingen op en in het lichaam. Deze gewaarwordingen ontstaan door het contact van (één van) de zes zintuiglijke organen met een extern object. Deze gewaarwordingen zijn aangenaam, onaangenaam of neutraal.
- sankhara khandha: de reacties op deze gewaarwordingen. Dit zijn de gewoontepatronen; de conditioneringen; de mentale formaties. Het zijn de bewuste of onbewuste reacties die ons (mentaal en lichamelijk) gedrag bepalen.

Elk van deze vijf aggregaten is vergankelijk (Pali: anicca), onbevredigend (Pali: dukkha) en leeg (Pali: anatta).

⁷⁷⁸ 'er is geen zelf te bespeuren': anatta (P). het 'zelfloze' van alle verschijnselen. Het is de 'leegte' aan een consistent 'zelf'. Wat wij 'onderkennen' als 'zelf' is slechts een illusoir ego.

⁷⁷⁹ 'de wortel van het kwade': alle onheuzame handelingen en daden spruiten voort uit illusoire gedachten.

⁷⁸⁰ 'kan men geboorte en dood vernietigen': kan men samsara—de vicieuze cirkel van wedergeboorte—doorbreken. Wanneer er geboorte is, volgt onherroepelijk sterven, wat tot lijden aanleiding geeft. Samsara is het resultaat van verlangen (kama tanha, bhava tanha, vibhava tanha) dat voortspruit uit onwetendheid (in de betekenis van begoocheling, dwaling, zelfbedrog).

⁷⁸¹ 'door niet te handelen': wu wei: vrij van verlangen en vastklampen. De innerlijke vrede die ontstaat wanneer men zich vrijgemaakt heeft van verlangens.

⁷⁸² 'Wees tevreden met weinig': de bodhisattva wordt niet verontrust door materiële armoede. Echte armoede is een gebrek aan deugdzaamheid, aan heilzame handelingen.

⁷⁸³ 'Wijsheid is de enige roeping': met wijsheid wordt hier bedoeld: het helder begrip van de waarheid. Waarheid = wat wáár is; d.i. de dingen zien zoals ze werkelijk zijn. Yatha bhuta. Het is de plaats waar stroombetreding (P. sotapatti) begint.

⁷⁸⁴ 'Apathie leidt tot verlaging': luiheid en 'traagheid van geest' (P. thina middha) leiden gemakkelijk tot morele vervaging.

---

⁷⁸⁵ 'de vier Maras': vier obstakels om tot Zelfrealisatie te komen: verleiding, khandhas, dood en Mara, de boze verleider (P. devamara).

⁷⁸⁶ 'Onwetendheid leidt tot geboorte en dood': onwetendheid is de ware natuur van het 'zelf' en van het leven. Uit onwetendheid spruiten verlangen en afkeer voort, wat de oorzaak is van samsara.

⁷⁸⁷ Wijsheid vermeerderen en welsprekendheid perfectioneren zijn noodzakelijk om de Dhamma te kunnen uitleggen en om moeilijke vragen te beantwoorden.

⁷⁸⁸ 'vrijgevigheid': dana (P). Het is de eerste paramita van de bodhisattva. Dana kan drie vormen aannemen: materiële vrijgevigheid; het geven van bescherming, comfort...; en de gift van Dhamma.

⁷⁸⁹ 'de vijf verlangens': dit kan op twee manieren uitgelegd worden: (a) de vijf zintuigpoorten, die door contact met de resp. objecten tot verlangen leiden: verlangen naar vormen, geluiden, geuren, smaken en aanrakingen; (b) verlangen naar rijkdom, passie, beroemdheid, voedsel en slaap.

⁷⁹⁰ 'de drie monnikspijen': monniken beschikken traditioneel over drie pijen.

⁷⁹¹ 'instrumenten van de Dhamma': een verwijzing naar rituele voorwerpen die gebruikt worden tijdens boeddhistische erediensten.

⁷⁹² 'Neem het oneindige lijden van levende wezens op u': een bodhisattva in het Mahayana stelt zijn eigen nirwana (Skr.) uit om de anderen te helpen tot ontwaken te komen.

⁷⁹³ 'de hoogste vreugde' = de vreugde van Zelfrealisatie, van nibbana.

⁷⁹⁴ 'Boeddhas': er zijn vele Boeddhas geweest in het verleden; er zijn er vele nu en er zullen er velen zijn in de toekomst. Alle levende (bewuste) wezens kunnen Boeddha worden (tot Zelfrealisatie komen) door de beoefening van Prajnaparamita.

⁷⁹⁵ 'Dharmakaya': letterlijk: 'het lichaam van de Dhamma, van de Leer, van de Waarheid'. Het is de absolute Boeddhanatuur: het is de volkomen Verlichting; de perfecte wijsheid; de morele perfectie; zuiver inzicht en mededogen; de vervulling van de Dhamma: een cirkel zonder omtrek die overal zijn middelpunt heeft, zonder begin, zonder einde, vorm- en kleurloos, onvoorstelbaar, ondenkbaar, onverwoordbaar.

Shabkar: 'In de volkomen volmaaktheid, het hoogtepunt van alle voertuigen (yanas) naar bevrijding (vimutti), heeft het geheel van samsara en nirwana geen grondslag en geen oorzaak, maar heeft het vanaf het begin één smaak omdat alles dhammakaya is, de oorspronkelijke staat van bevrijding.' — Shabkar, (2010), De vlucht van de Garoeda. Het lied van de ultieme bevrijding door de Tibetaanse yogi Shabkar ingeleid en vertaald door Robert Hartzema p. 115

KOSAMBI

• *Gataddhino visokassa
vippamuttassa sabbadhi
sabbaganthappahinassa
parilaho na vijjati.*

*Wie de reis volbracht heeft,
Wie zonder verdriet is,
Is in alle opzichten bevrijd.
Voor wie alle ketens verbroken heeft,
Bestaat de koorts van verlangen niet. •*

(*Dhammapada, Gatha # 90*)

In het antieke India was *Kosambi* een belangrijke en welvarende handelsstad en tevens de hoofdstad van het koninkrijk *Vamsa*,⁷⁹⁶ één van de zestien *Mahajanapadas*. Tijdens het leven van de Buddha was de heerser van *Vamsa* koning *Udena*, een erg wereldse heerser met weinig spirituele affiniteiten. Eén van zijn eega's was koningin *Samavati*, die aan haar dienstmeisje *Khujjuttara*⁷⁹⁷ de opdracht gaf om de voordrachten van de Boeddha bij te wonen en om daarna de leer te reciteren in het paleis. De lekenvolgelingen (*P. upasika*) *Khujjuttara* liet ons het prachtige *Itivuttaka*-boek uit de *Pali*-canon na.⁷⁹⁸

De stad was gelegen tussen de *Ganga* en de *Yamuna*—volgens de *Vedas* de vruchtbaarste regio ter wereld—op een 60 km ten zuidwesten van de stad *Prayag*, de huidige Indische stad *Allahabad*, een heilige pelgrimsplaats voor de hindoes, die reeds vermeld wordt in de *Rig Veda* en in de *Puranas* als het centrum van het universum en als één van de drie bruggen die naar de hemel voeren.⁷⁹⁹ De stad is vooral bekend omwille van het *Kumbha Mela Festival*.⁸⁰⁰

Zoals alle *Mahajanapadas* werd ook *Vamsa* geannexeerd door het keizerrijk *Magadha*. Dit gebeurde tijdens de regeerperiode van *Shusunaga* (413-395 vóór GTR). Het enige wat in *Kosambi* nog herinnert aan de vroegere glorie zijn de recent opgegraven ruïnes. Contemplatie en meditatie over de *Dhamma* op deze eeuwenoude plaats zet het bestaan in een juist perspectief. De rust die *Kosambi* uitademt is een verademing, na de congestie en pollutie van *Allahabad*.

Maar terug naar Boeddha's tijd. Het verhaal gaat als volgt: toen drie welgestelde handelaars—*Ghosita*, *Kukkuta* en *Pavarika*—uit *Kosambi* een voordracht hadden gehoord van de Boeddha, nodigden zij hem uit naar hun stad om de *Dhamma* te onderwijzen.

Zoals het tussen zakenmensen gaat: voor wat, hoort wat. En toen de Boeddha zich akkoord verklaarde met hun voorstel, waren ze dermate opgetogen dat

ieder van hen—uit dankbaarheid en uit devotie—beloofde een *vihara* voor de *Sangha* te bouwen. De drie monasteria dragen in de *Pali*-teksten de namen van de goedwillige schenkers: *Ghositarama*, *Kukkutarama* en *Pavarika Ambavana*.

De Boeddha verbleef ook vier *vassas* in de stad en directe omgeving. Tijdens zijn bezoeken aan *Kosambi* verbleef hij meermaals in het *Ghositarama*-klooster en in de *Pali*-canon wordt het monasterium verschillende malen vermeld i.v.m. een aantal incidenten die zich op deze plaats voordeden.

Zo was er o.m. een geschil tussen twee *bhikkhus*, waarvan de ene een expert was in de *suttas* en in de andere in de *Vinaya*. Dit incident beschrijft het eerste schisma in de Orde. Ondanks drie verwoede pogingen slaagde de Boeddha er niet in beide partijen te verzoenen. Hij verliet teleurgesteld *Kosambi*. De woorden die hij bij die gelegenheid sprak zijn vereeuwigd in de *Dhammapada*:⁸⁰¹

• *Akkocchi mam avadhi mam
ajini mam ahasi me
ye ca tam upanayhanti
veram tesam na sammati.*

*“ Hij beledigde mij ! Hij sloeg me !
Hij overwon me en beroofde me ! “
Haat komt niet tot bedaren
In wie zo verbitterd is.*

*Akkocchi mam avadhi mam
ajini mam ahasi me
ye ca tam nupanayhanti
veram tes'upasammati.*

*“ Hij beledigde mij ! Hij sloeg me !
Hij overwon me en beroofde me ! “
Haat komt tot bedaren
In wie niet verbitterd is.*

*Na hi verena verani
sammant'idha kudacanam
averena ca sammanti
esa dhammo sanantano.*

*Haat wordt in deze wereld nooit
Door haat gestild:
Enkel liefde stilt haat.
Dit is de natuurwet. •*

De ruïnes van het *Ghositarama*-klooster⁸⁰² werden in het midden van de vorige eeuw opgegraven (1951). De restanten van de fundamenten van een *Ashoka*-zuil

⁸⁰³ certificeerden aan de archeologische wetenschappers de exacte plaats van de *Ghositarama Vihara*.

Maar dit was niet *mijn* motivatie om *Kosambi* te bezoeken.

De stad is verbonden met twee elementen uit de *Pali*-canon die, hoewel weinig gekend, *mij* persoonlijk erg raken.

Kosambi is de plaats waar de Boeddha de *Simsapa-Sutta* ⁸⁰⁴ predikte. Deze voordracht is—voor mij—één van de meest directe verwijzingen naar de essentie van de boodschap van de Meester.

De *sutta* gaat als volgt:

- *Eens verbleef de Verhevene bij Kosambi in het Simsapa-bos.* ⁸⁰⁵
Hij raapte een paar Simsapa-bladeren op
en vroeg aan de bhikkhus:

‘Wat denken jullie, Monniken ?

Wat is talrijker: de Simsapa-bladeren die ik in mijn hand houd
of de Simsapa-bladeren in het Simsapa-bos ?’

De monniken antwoordden:

‘Er zijn minder Simsapa-bladeren in de hand van de Verhevene
Dan in het bos, Heer.’

‘Op dezelfde manier, Monniken, zijn de dingen die ik door
experiëntieel ervaren ken
veel talrijker dan de dingen die ik heb onderwezen.

En waarom heeft de Tathagata ze niet onderwezen ?

Omdat ze geen voordeel brengen.

Omdat ze het doel van de Dhamma niet dienen.

Omdat ze niet aanzetten tot de ontplooiing van het heilige leven.

Omdat ze niet leiden tot onthechting, tot uitdoving,
tot beëindiging, tot kalmte,

tot experiëntieel ervaren, tot Zelfrealisatie, tot nibbana.

Dat is de reden waarom ik ze niet heb onderwezen.

En wat heeft de Tathagata onderwezen ?

Dit is dukkha.

Dit is de oorsprong van dukkha.

Dit is de beëindiging van dukkha.

Dit is de weg die leidt naar de beëindiging van dukkha.

Dit is wat ik heb onderwezen.

En waarom heeft de Tathagata deze dingen onderwezen ?

*Omdat ze voordeel brengen.
Omdat ze het doel van de Dhamma dienen.
Omdat ze aanzetten tot de ontplooiing van het heilige leven.
Omdat ze leiden tot onthechting, tot uitdoving, tot beëindiging,
tot kalmte, tot experiëntiëel ervaren, tot Zelfrealisatie,
tot nibbana.
Dit is de reden waarom ik ze heb onderwezen.*

*Daarom, Monniken, is het jullie plicht om het volgende te leren:
Dit is dukkha.
Dit is de oorsprong van dukkha.
Dit is de beëindiging van dukkha.
Dit is de weg die leidt naar de beëindiging van dukkha. ♣*

De *Simsapa-Sutta* is de verwoording van het 'doel' van de *Dhamma* in zijn puurste en simpelste vorm. Het woord van de Meester in het juiste perspectief. Alle divergentie overstijgend. Universele *Dhamma*. *Ekayana*.

Naast de *Simsapa-Sutta* is *Kosambi* de plaats waar de Boeddha de *suttas* van de *Itivuttaka* predikte. De *Itivuttaka* beslaat 112 *suttas*—deels in proza, deels in verzen—die verzameld werden door *upasika Khujjuttara*.

Khujjuttara werkte in het paleis van koning *Udena* als dienstmeisje van één van zijn vrouwen, namelijk koningin *Samavati*. *Samavati* kon de voordrachten van de Boeddha niet volgen, omdat ze het paleis niet mocht verlaten. Daarom stuurde ze *Khujjuttara* naar de voordrachten. *Khujjuttara* memoriseerde alles en eenmaal in het paleis reciteerde ze de woorden van de Boeddha aan de koningin en haar gevolg.

Ze was niet enkel een goed reciteerder, maar tevens een uitstekend leraar. Toen het paleis later in een brand vernield werd en de koningin en haar hofhouding werden gedood, merkte de Boeddha op dat alle vrouwen minstens de fase van stroombetreder (*P. sotapanna*) hadden bereikt.⁸⁰⁶

Volgens de *Pali*-canon roemde de Boeddha *Khujjuttara* als zijn meest intelligente vrouwelijke lekenvolgeling.

Deze *suttas* behoren tot de oudste teksten van de *Pali*-canon en zijn, naar beoefening toe, van een direct, scherp en uiterst diep niveau, zoals volgend voorbeeld aantoont:⁸⁰⁷

♣ *Zo is het gezegd door de Bhagavat, door de Arahant.
Zo heb ik het gehoord:*

*'Monniken, jullie moeten perfect zijn in deugdzaamheid; perfect
in de beoefening van de Patimokkha. Laat je bedwingen door de
orderegels. Wees perfect in jullie gedrag;
zie gevaar in de kleinste overtredingen.
Oefen jullie in de precepten die jullie gezworen hebben te volgen.*

Wanneer jullie perfect zijn in deugdzaamheid; perfect in de beoefening van de Patimokkha. Wanneer jullie jezelf bedwongen hebben door het volgen van de orderegels; perfect zijn in gedrag; het gevaar zien in de kleinste overtredingen; en geoefend zijn in de precepten die jullie gezworen hebben te volgen —wat moet er dan nog verder gedaan worden ?

Monniken, wanneer een bhikkhu wandelt, dan is hij vrij van begeerte en van boosheid; vrij van luiheid en traagheid van de geest; vrij van rusteloosheid en van piekeren en elke twijfel heeft hij achter zich gelaten. ⁸⁰⁸

Zijn ijver is sterk en vastberaden; zijn aandacht is helder en gevestigd; zijn lichaam is rustig en kalm; zijn geest is geconcentreerd en éénpuntig. ⁸⁰⁹

Een bhikkhu die op deze manier ijverig is en angst heeft om iets slecht te doen, is voortdurend en continu energiek en vastberaden in het bereiken van de opperste bevrijding, Nibbana.

Monniken, wanneer een bhikkhu staat, dan is hij vrij van begeerte en van boosheid; vrij van luiheid en traagheid van de geest; vrij van rusteloosheid en van piekeren en elke twijfel heeft hij achter zich gelaten.

Zijn ijver is sterk en vastberaden; zijn aandacht is helder en gevestigd; zijn lichaam is rustig en kalm; zijn geest is geconcentreerd en éénpuntig.

Een bhikkhu die op deze manier ijverig is en angst heeft om iets slecht te doen, is voortdurend en continu energiek en vastberaden in het bereiken van de opperste bevrijding, Nibbana.

Monniken, wanneer een bhikkhu zit, dan is hij vrij van begeerte en van boosheid; vrij van luiheid en traagheid van de geest; vrij van rusteloosheid en van piekeren en elke twijfel heeft hij achter zich gelaten.

Zijn ijver is sterk en vastberaden; zijn aandacht is helder en gevestigd; zijn lichaam is rustig en kalm; zijn geest is geconcentreerd en éénpuntig.

Een bhikkhu die op deze manier ijverig is en angst heeft om iets slecht te doen, is voortdurend en continu energiek en vastberaden in het bereiken van de opperste bevrijding, Nibbana.

Monniken, wanneer een bhikkhu ligt, dan is hij vrij van begeerte en van boosheid; vrij van luiheid en traagheid van de geest; vrij van rusteloosheid en van piekeren en elke twijfel heeft hij achter zich gelaten.

*Zijn ijver is sterk en vastberaden; zijn aandacht is helder en
gevestigd; zijn lichaam is rustig en kalm; zijn geest is
geconcentreerd en éénpuntig.*

*Een bhikkhu die op deze manier ijverig is en angst heeft om iets
slecht te doen, is voortdurend en continu energiek en vastberaden
in het bereiken van de opperste bevrijding—
Nibbana.'*

Dit is de betekenis van wat de *Bhagavat* gezegd heeft. In verband
hiermee zei Hij het volgende:

*'Beheerst tijdens het wandelen,
beheerst tijdens het staan,
beheerst tijdens het zitten,
beheerst tijdens het liggen,
beheerst tijdens het buigen en
het strekken van de ledematen—
boven, over en onder,
zover als de wereld zich uitstrekt,
observeert een bhikkhu
hoe de wereld werkelijk is:
het ontstaan en vergaan van de khandhas.*

*Ijverig, een kalm en vredig leven leidend,
altijd waakzaam, beoefent hij zich
in het stillen van zijn geest—
zulke bhikkhu is vastberaden in het
bereiken van de opperste bevrijding—
Nibbana.'*

Ook dit is de betekenis van wat de Verhevene gezegd heeft. Zo
heb ik het gehoord. ♪

---

⁷⁹⁶ Het koninkrijk Vamsa wordt soms ook Vatsa genoemd.

⁷⁹⁷ *Khujjuttara*, is vrij vertaald als 'Uttara, de gebochelde'

⁷⁹⁸ Zie mijn boek: *Guy Dubois, (2019), Itivuttaka. Zo is het gezegd.*

⁷⁹⁹ De twee andere 'bruggen' zijn *Varanasi (Kashi)* en *Gaya*.

⁸⁰⁰ *Het Kumbha Mela Festival* is 's wereld grootste religieuze manifestatie. Het hoogtepunt is een ceremonieel bad dat miljoenen Hindoes—op een door astrologische berekeningen uiterst nauwkeurig bepaald moment—gezamenlijk nemen om zich te bevrijden van hun slecht karma en zo de cyclus van *samsara* te doorbreken.

⁸⁰¹ *Dhammapada*, Gathas # 3-4-5.

⁸⁰² *Het Ghositarama-klooster* dankt de naam aan de leek *Ghosita*, die het bos aan de *Sangha* schonk.

⁸⁰³ De *Ashoka-zuil* zelf werd door de Mogol-keizer *Akbar de Grote (1542-1605)* in 1583 naar *Allahabad* getransporteerd ter verfraaiing van het door hem opgerichte *Allahabad Fort*.

⁸⁰⁴ *Simsapa-Sutta*, *Samyutta-Nikaya* 56:31. *Simsapa* verwijst naar de bladeren van de *Simsapa-boom: Indisch rozehoutboom (Lat. Dalbergia sisoo Roxb.)*.

⁸⁰⁵ '*Simsapa*' (*L. Murraya exotica*) is een tropische groenblijvende plant, nauw verwant aan de *citrusboom*.

⁸⁰⁶ *Udana* 7:10

⁸⁰⁷ *Itivuttaka*, # 111, *Sampannasila Sutta*

⁸⁰⁸ Dit is de opsomming van de *Vijf Hindernissen (P. panca nivara-na)*.

⁸⁰⁹ Dit is een verwijzing naar de *jhanas*. De vernietiging van de *Vijf Hindernissen* is noodzakelijk om *nadien—via de jhanas—tot concentratie (P. samadhi)* te komen.

SLOT

• *Heureux qui, comme Ulysse, a fait un bon voyage,
Ou comme cestuy-là qui conquit la toison,
Et puis est retourné, plein d'usage et raison,
Vivre entre ses parents le reste de son âge.* •⁸¹⁰

Na vijf weken *yatra* staat de pelgrim, net als *Ulysse*, terug op de plaats waar de reis begon.

Onverbbidlijk rijst de vraag: was de fysieke en mentale inspanning de moeite waard? Een vraag die ik *nu* wil beantwoorden in het besef dat het normale dagelijkse leven binnen afzienbare tijd mijn zintuigen opnieuw zal overspoelen en de verworven *samadhi* verdrijven.

Een eerste bedenking: veel van wat ik op mijn tocht door de *Majjhimadesa* ervaren heb—gezien, gehoord, geroken, gesmaakt, gevoeld en gedacht—is perceptie. Zoals het leven zelf. *Buddharupa*. Vormelijke *Dhamma*.

Daardoor hoort, naar mijn aanvoelen, een *yatra* naar het Middenland thuis in het rijtje van de 'vaardige hulpmiddelen' om een *yogi* het pad te wijzen. Of om de ijverige beoefenaar vertrouwen—*saddha*—te geven. Een lovenswaardig initiatief. Zoals de Meester het verwoordde. Maar de essentie is dat een *yatra* naar *Majjhimadesa* niet het Pad is. Maar slechts één van de vele *upayas* op de weg naar het Pad.

Een tweede bedenking: na mijn tocht heb ik in mezelf gerealiseerd⁸¹¹ wat ik reeds lang denk, namelijk dat een *yogi* zich niet uit de wereld moet terugtrekken; het huis niet hoeft te verlaten en geen *bhikkhu* moet worden om tot bevrijding (*P. vimutti*) en innerlijke vrede (*P. santi*) te komen.⁸¹²

Buddhasasana is immers universeel, ondogmatisch, niet sectair en voor alle ijverige, alerte en intelligente mensen begrijpbaar en toepasbaar. De *Dhamma* beschikt over een scala aan kwaliteiten die in de *Pali*-canon helder worden omschreven: 'Svakkhato bhagavata dhammo sanditthiko, akaliko, ehipassiko, opayaniko, paccattam veditabbo vinnuhi'ti'.⁸¹³ Deze karakteristieken zorgen ervoor dat Boeddha's boodschap slechts één smaak heeft, namelijk de smaak van bevrijding uit het lijden (*P. dukkhanirodha*).⁸¹⁴ Dit is: bevrijding voor iedereen uit de onvrede van het bestaan.

De Boeddha zegt transparant tegen eenieder die zijn boodschap horen wil het volgende: wil je je, in *dít* leven, van *dukkha* bevrijden, dan moet je mijn voorbeeld volgen. Dan moet je doen wat de *Tathagata* gedaan heeft. Die het *zélf* uitgezocht heeft. Met *trial & error*. Met vrij onderzoek.⁸¹⁵

Wat ik predik, verklaart hij verder, spruit niet voort uit traditie; komt niet van ‘horen zeggen’ (*P. anitiha*).⁸¹⁶ Al wat ik vertel heb ik *zélf* experiëntieel ervaren. En hij waarschuwt de *yogi* ondubbelzinnig: geloof me niet blindelings op mijn woord. Kom en kijk. *Ehipassiko*. Kijk zelf. Kijk vooral *zélf*.

En vind je—na gedegen onderzoek—mijn principes zuiver en onberispelijk, accepteer ze dan, leef ernaar en breng ze in de praktijk. Ervaar *zélf* hoe mijn Leer leidt naar bevrijding, naar geluk en innerlijke vrede.

Ervaar het experiëntieel. Experiëntieële ervaring is je hoogste autoriteit.⁸¹⁷

• *Maak van jezelf een eiland. Maak van jezelf je toevlucht.
Er is immers géén andere toevlucht.
Laat waarheid—datgene wat wáár⁸¹⁸ is—je eiland zijn;
maak waarheid tot je toevlucht. Er is geen andere toevlucht.* •

En de Boeddha verkondigt met forensische precisie *wáár* de waarheid te vinden is:⁸¹⁹

• *In dit lichaam, één meter en tweeëntachtig centimeter lang, met al zijn zintuiglijke indrukken, gedachten en ideeën, ligt de wereld besloten; de oorsprong van de wereld; het einde van de wereld; en evenzeer de weg die leidt naar de beëindiging van de wereld.* •

In *dít* lichaam en in *déze* geest wordt bevrijding en innerlijke rust gerealiseerd. In de openheid van *dít* moment. Van *élk* moment. En niet in de geconditioneerde droomwereld van de vormen. Niet in onze zelf-gecreëerde verhalen en drama’s van elke dag.

In dit lichaam/geest-complex wordt de vergankelijkheid van alle samengestelde fenomenen ervaren. Hun ontstaan en hun vergaan. En de oorzaak van hun ontstaan en vergaan: het ‘worden’. Maar óók het *Ongeborene*. En het *Doodloze*.

Ergo: breng je lichaam en geest tot rust door ethisch te leven. Zet je neer in stille afzondering. Beschouw en begrijp de wereld zoals ze werkelijk is (*dukkha sacca*); laat de oorzaak van je *dukkha* los (*samudaya sacca*) en beëindig zo je onvrede (*nirodha sacca*). En cultiveer vervolgens het pad waardoor je *dukkha* beëindigd wordt (*magga sacca*).

Dit zijn de *cattari ariya saccani*. De Vier Edele Waarheden. Zo bevrijd je jezelf uit je geconditioneerdheid en kom je tot innerlijke vrede. Dit is *buddhasana*. En vermoei je verder niet met het zoeken naar een god. Evenmin met diepzinnige metafysische beschouwingen over het hiernamaals.

Vimutti en *santi* bevinden zich hier. Vlakbij. In *dít* lichaam. In *dít* moment.

Dit is wat de *Bhagavat* gepredikt heeft in zijn eerste twee *suttas* in *Sarnath*⁸²⁰ en in zijn laatste voordracht⁸²¹ voordat hij het *parinibbana* binnenging. De pe-

riode van 45 jaar die zich daartussen bevindt is een tijd geweest van explicatie, interpretatie en invulling. Maar de kwintessens van zijn Leer bevindt zich in deze drie *suttas*.

De essentie van de *Dhamma* ligt dus uitsluitend in *Zelfrealisatie*: de bevrijding (*P. vimutti*) van de *yogi* uit zijn conditionering (van onwetendheid, verlangen en afkeer) en het verwerven van innerlijke vrede (*P. santi*). In *dít* leven.

Par nature ligt *Zelfrealisatie* *niet* buiten onszelf. Dit *lijkt* evident, maar is het *niet*. Als je ziet hoeveel officiële, semi-officiële en niet-officiële instanties er bestaan om ieder van ons tot ‘zelfrealisatie’ te brengen...

...Waaruit nogmaals ten overvloede blijkt dat een ‘concept’⁸²² nooit de werkelijkheid is. Een ‘concept’ is nooit het *échte* ‘ding’. Het is, in het beste geval, een goedbedoelde illusie (maar ook een goedbedoelde illusie *blijft* een begoocheling); in het slechtste geval een flagrante, intentionele leugen.

Zelfrealisatie moet door elke *yogi* individueel *ervaren*⁸²³ worden. Zónder dat hij/zij ook maar enige bijzondere ‘activiteit’ ontwikkelt: al zijn ‘handelen’ leidt niet naar het verhoopte Ontwaken.

Maar ook ‘*niet-handelen*’ voert hem uiteindelijk evenmin naar de verhoopte realisatie. *Zelfrealisatie* ligt sluimerend verborgen *in* onszelf. Klaar om plots te ontspruiten. *Plóts*.

Zelfrealisatie is het ‘zien’ en ‘weten’ hoé de dingen in werkelijkheid zijn. *Yatha bhuta*. Niet zoals we *willen* dat ze zijn. Of willen dat ze *niet* zijn. Of *dénken* dat ze zijn.

Door te mediteren op de drie karakteristieken (*P. tilakkhana*) van alle verschijnselen—vergankelijkheid; onbevredigdheid en zelfloosheid—ziet de *yogi* dat alles onstabiel is. *Leeg. Sunnata*.⁸²⁴ Hij beseft dat alles wat hij in deze wereld ervaart compleet *buiten* zijn persoonlijke controle valt. Door te mediteren over het onstabiele karakter van de dingen, laat hij de perceptie van een ‘*zelf*’ los. Zo verwerft hij inzicht dat er géén énkél permanent geluk kan gevonden worden in de fenomenen. Passieloos geworden, verheugt de *yogi* zich in niets meer.

De *yogi* die de ware werkelijkheid in zichzelf realiseert, ‘*ziet en weet*’ dat al zijn hechten en grijpen zinloos is. Door dit inzicht, laat hij zijn *sankharas* van verlangen en afkeer los. Zijn ingesleten gewoontepatronen. *Sankharas* vormen de brandstof voor elk ‘worden’ (*P. bhava*).

De *yogi* verliest niet énkél zijn belangstelling voor de ‘Vormen van de Wereld’. Méér: ze vervelen en vermoeien (*P. nibbida*) hem. Dit inzicht (*P. nibbida nana*)⁸²⁵ leidt tot *viraga*, het wegsterven van de dingen; tot begeerteloosheid; het zonder verlangen zijn. *Viraga* leidt tot *upasama*, een innerlijke toestand van stilte, rust en vrede. En *upasama* voert naar *nibbana*—het Ongeconditioneerde.⁸²⁶

Zelfrealisatie is het 'zien' en 'weten'—*janami passami*—⁸²⁷ dat het hele universum één doorlopende manifestatie van energie is. Dat alles in mekaar vloeit. Dat elk onderscheid tussen verleden, heden en toekomst een waanbeeld is—'*the distinction between the past, present and future is only a stubbornly persistent illusion*' (Albert Einstein).⁸²⁸

De *yogi* wéét dat hij—wil hij stroombetreder worden—de stroom moet *zien*. Zonder *zien* zal hij immers nooit de stroom betreden. Hij wéét dat hij het bestaan moet *begrijpen* als een continue, cyclische *evolutie*, waar *alles* in constante verandering is. Als een *proces*. Een *flow*. Een *stroom*. *Vinnanasota*.⁸²⁹ Een *flux*. Een *feitelijkheid*⁸³⁰ die diametraal staat tegenover de geconditioneerde *illusie* van een stabiel separaat 'ik'.⁸³¹

In de *Parayanavagga—De Weg naar de Andere Oever*—geeft de Boeddha volgend advies aan *Mogharaja*:⁸³²

• 'Sunnato lokam avekkhassu, Mogharaja,
sada sato.

Attanuditthim uhacca, evam Maccutaro siya.
Evam lokam avekkhantam Maccuraja na passati ti.'

'Bekijk de wereld als 'leeg',⁸³³ *Mogharaja.*
*Wees altijd opmerkzaam.*⁸³⁴

Wanneer je het verkeerde inzicht
van een [werkelijk bestaand, separaat] zelf
*vernietigd hebt,*⁸³⁵

*zal je altijd voorbij de Dood gaan.*⁸³⁶
Wanneer je op deze manier naar de wereld kijkt,
*ziet de koning van de Dood je niet !'*⁸³⁷ •

De *yogi* die het 'proces' van ontstaan en vergaan in zichzelf realiseert laat zijn 'ik'-illusie (*P. sakkaya-ditthi*) los; verwijdert zijn hang en gehechtheid naar riten en rituelen (*P. silabbata-paramasa*) en vertoont geen sceptische twijfel (*P. vicikiccha*)⁸³⁸ meer.

Zo *ervaart* de *yogi* een onbegrensde en oneindige eenheid van *alles-met-alles*—'*individuality fading away into boundless being*'.⁸³⁹ Een eenheid waar géén separaat 'ik'—*ahamkara*—⁸⁴⁰ meer bestaat.

Het is een eenheid die een diep mededogen (*P. karuna*) in zich draagt en een mateloos respect voor alle levende wezens. Dit is de *Interbeing* van *Thich Nhat Hanh*. *Interbeing* niet als een concept, maar als een intuïtief, experiëntieel *wéten*.⁸⁴¹

Waar elk levend wezen, het gras en de bomen inclusief, van nature volmaakt en ontwaakt is. Compleet én perfect. Ondanks de omringende *dukkha*; ondanks de continue gruwel van geboorte, ziekte, ouderdom en dood die het bestaan is. Ondanks het verdorren van het groene gras. Ondanks het vallen van de bladeren

in de herfst. Alles met elkaar verbonden door ontelbare oorzaken (*P. hetus*) en voorwaarden (*P. paccayas*). Afhankelijk ontstaan. *Paticca samuppada*.⁸⁴²

De *yogi* die deze heelheid van *alles-met-alles* in zichzelf realiseert, *ervaart* experiëtiëel dat geboorte en dood slechts *rites de passage* zijn in dit immer voortschrijdende *proces*. Zo gaat hij *voorbij* aan geboorte; gaat hij *voorbij* aan dood. *Ajata amata*.⁸⁴³

De *yogi* die het *proces* van ontstaan en vergaan—*udayabbaya*⁸⁴⁴—op deze manier benadert, *ziet* een werkelijkheid die hij niet *ként*, maar die er wel degelijk *is*.

Het is een realiteit waar elke gevorderde *yogi* in zijn beoefening tegenaan ‘schuurt’. Experiëtiëel *ervaart*. Een exceptionele, unieke *ervaring* ‘*that there is an unborn, an unbecome, an unmade, an uncompounded*’.⁸⁴⁵

Slechts zulke diepe *persoonlijke* beschouwingen over de ware natuur van het universum⁸⁴⁶ kunnen bij de *yogi* tot een flits van inzicht in het Ongeconditioneerde (*P. asankhata*) leiden.⁸⁴⁷ Zulke glimp van de noumenale werkelijkheid is het meest waardevolle dat de *yogi* in zijn leven te beurt kan vallen. Maar dit is niet vrijblijvend. Het verandert zijn hele leven. *Plóts. Spontaan. Manifest*.

Hierdoor is hij ‘*niet langer in verwarring; is zijn hart vervuld van grote vreugde; beseft hij helder dat hij een potentiële Boeddha is—een buddha-to-be*’.⁸⁴⁸ Een *buddhankura*⁸⁴⁹—een wezen dat gepredestineerd is om Boeddha te zijn.

Door die glimp ‘herkent’ hij zijn geboorterecht. Ontwaart hij zijn ‘*oorspronkelijk gezicht*’. Verwerft hij meesterschap over zijn eigen toekomst. ‘*Atta hi attano natho; atta hi attano gati*’.⁸⁵⁰ De *yogi* wordt zijn eigen autoriteit. Is voor zijn ‘*inzicht*’ niet langer van anderen afhankelijk. Zonder hoofd boven zijn hoofd.

Dit is de plek waar de wegen scheiden.

Het is het moment waarop de *yogi* als een slang vervelt. ⁸⁵¹ Opnieuw geboren wordt. 'Weder'-geboren wordt. De stroom betreedt (*P. sotapatti*). Transformeert. Zijn *lineage* herschept: als een edele telg van de *Ariyas* verrijst. *Gotrabhu*. ⁸⁵²

Als stroombetreder (*P. sotapanna*) ⁸⁵³ kan hij niet meer terugvallen tot een lager niveau van bestaan. Hij kan enkel nog *vooruit* gaan. Hij is de *Rubicon* overgestoken:

• *Past this point of no return, no backward glances. The games he has played till now are at an end.* • ⁸⁵⁴

Hij ontsluit zijn laatste zeven metaforische wedergeboortes. ⁸⁵⁵ Recht op zijn 'doel' af—dat geen 'doel' is, maar een 'wéten'. Een intuïtief 'kénmen'.

De *yogi* bevrijdt zich gradueel en progressief van zijn ketens. *Abaddha*. ⁸⁵⁶ In dit leven. In-*dít*-leven.

Dit vormt *zijn* Zelfrealisatie. *Zijn* Waarheid. *Zijn* Andere Oever. *Acala sukha* ⁸⁵⁷—*zijn* ongeconditioneerde bevrijding. *Vimutti*. *Zijn* staat van onwrikbare innerlijke vrede. *Santi*—de 'koelte' *nà* het doven van het vuur (*P. sitibhava*). ⁸⁵⁸

Dit is het *Eiland*. Dit is de *Andere Oever*. *Nibbana*. Waar de *tsunamis* van onwetendheid, van verlangen en afkeer van de fenomenale wereld géén énkele vat op hebben.

Eknath Easwaran. ⁸⁵⁹

• *Those who attain the island of nirvana can live thereafter in the sea of change without being swept away. They know what life is and know that there is something more. Lacking nothing, craving nothing, they stay in the world solely to help and serve.* •

---

⁸¹⁰ Joachim du Bellay

⁸¹¹ 'realiseren': herkennen, erkennen en er één mee worden.

⁸¹² Alhoewel het, zonder twijfel, veel zaken gemakkelijker maakt.

⁸¹³ Mahanama-Sutta, Anguttara Nikaya, 11.13 — 'Svakkhato Bhagavata dhammo sanditthiko akaliko ehipassiko opanayiko paccattam vedittabbo vinnuhi'ti.': 'Svakkhato Bhagavata dhammo': de Dhamma die door de Verhevene onderwezen is, is uitstekend in het begin; uitstekend in het midden en uitstekend op het einde; d.i. de Leer van de Boeddha is consistent en duidelijk uitgelegd. 'Sanditthiko': de Dhamma is vanzelfsprekend en moet experiëntieel ervaren worden, zodat de yogi de tilakkhana in zichzelf kan realiseren. 'Akaliko': de Dhamma is tijdloos. Het is de natuurwet: het was zo in het verleden, in het heden en zal ook zo zijn in de toekomst. De Dhamma is m.a.w. 'wáár'. 'Ehipassiko': kom en kijk, d.i. de Dhamma moet worden onderzocht. 'Opanayika': de Dhamma leidt de yogi naar het 'doel', naar innerlijke vrede, naar nibbana. 'Paccattam vedittabbo vinnuhi'ti': de Dhamma is het waard om te worden ervaren door elke intelligente persoon. De yogi moet a.h.w. in Dhamma 'verblijven', d.i. mediteren op de Dhamma en de Dhamma met aandacht 'ervaren'.

⁸¹⁴ dukkhanirodha (P) → dukkha+nirodha: dukkha = lijden, onvrede; nirodha = beëindiging, stopzetting, vernietiging, uitdoving. Dukkhanirodha = de beëindiging van het lijden.

⁸¹⁵ Zie: Kalama-Sutta, Anguttara-Nikaya, 3.65

Easwaran, Eknath, (2016), *Passage Meditation, A Complete Spiritual Practice* p. 38 — 'Why take someone else's word for it ? Enter the laboratory of your mind and perform the experiment. Then you will be in a position to judge for yourself, and nothing can be as persuasive as that'.

⁸¹⁶ 'anitiha' (P): = 'van horen zeggen' ↔ zelfkennis door direct experiëntieel ervaren. Anitiha was de traditionele manier van het doorgeven van Vedische kennis door de brahmanen. De Boeddha predikte de Dhamma vanuit de eigen directe ervaring van zijn Zelfrealisatie. Dit gegeven wordt op diverse plaatsen herhaald in de Pali-canon, o.m. in de Itivuttaka, Pathamajanakuhana-Sutta (iti # 35).

⁸¹⁷ Mahaparinibbana-Sutta, Digha-Nikaya #16, 2.26

⁸¹⁸ 'wat wáár is': d.i. de dingen zien zoals ze werkelijk zijn. Yatha bhuta. Het is de plaats waar stroombetreding (P. sotapatti) aanvangt.

⁸¹⁹ Rohitassa-Sutta, Anguttara-Nikaya, 4.45

⁸²⁰ de Dhammacakkappavattana-Sutta en de Anattalakkhana-Sutta

⁸²¹ de Mahaparinibbana-Sutta

---

⁸²² *Concepten zijn, net als woorden, passies en verlangens, niet negatief in zichzelf. Een concept is een begrip, een notie, een denkbeeld, een idee. Daardoor is het een communicatiemiddel. Maar: wanneer we geobsedeerd worden door onze ideeën over wat we denken te zijn of wat we zouden moeten zijn, of zouden willen zijn, worden we blind voor de realiteit zoals ze wérkelijk is. En wordt een concept een begoocheling of een leugen.*

⁸²³ *Conze, Edward, (2002), Buddhist Thought in India, Three Phases of Buddhist Philosophy p. 76-77 — 'Nirvana is obviously transcendental, and uncognizable by logical thought'.*

⁸²⁴ *'Sunnata' (P): leegte: Jack Kornfield (2002), A Path With Hearth. Guide Through the Perils and Promises of Spiritual Life: 'Emptiness does not mean that things don't exist, nor does "no self" mean that we don't exist. Emptiness refers to the underlying nonseparation of life and the fertile ground of energy that gives rise to all forms of life. Our world and sense of self is a play of patterns. Any identity we can grasp is transient, tentative (...) Deep meditation can untangle the sense of identity'.*

⁸²⁵ *'nibbida nana' (P): het 8ste niveau van de 16 stappen van de Vipassana Wijsheid: het inzicht van ontzuivering; verveling; ontgoocheling; desillusie.*

⁸²⁶ *Schematisch ziet het verloop er als volgt uit: nibbida → viraga → upasama → nibbana.*

⁸²⁷ *'janami passami' (P): 'zien' en 'weten', in de betekenis van: 'Ik zie en wéét, dat het zó is!'*

⁸²⁸ *De betekenis van deze uitspraak van Albert Einstein is dat 'verleden' en 'toekomst' slechts concepten zijn die gebruikt worden om het enig echte, geïsoleerde en steeds veranderende heden te definiëren.*

Confronteer deze uitspraak met de Addha-Sutta, Itivuttaka # 63, waar de Boeddha stelt dat er drie soorten 'tijd' zijn: de verleden tijd; de toekomstige tijd en het heden. Bij deze vaststelling benadrukt de Boeddha het volgende: 'Om zich uit te drukken gebruiken de wezens concepten; baseren zich op concepten, zonder te beseffen dat concepten niet de werkelijkheid [maar slechts een begoocheling] weergeven. Zo brengen zij zichzelf onder de slavernij van de dood. Wie volkomen beseft wát de werkelijkheid is; wie alles helder ziet [niet conceptioneel] zal bevrijding realiseren, de onovertroffen staat van vrede'.

Voor de vertaling van de Itivuttaka, zie mijn boek: Dubois, Guy, Eugène, (2019), Itivuttaka — Zo is het Gezegd.

⁸²⁹ *'vinnanāsota' (P): 'vinnanāsota' (P): vinnana+sota: vinnana = bewustzijn; sota = stroom — Digha-Nikaya, Sampasadaniya-Sutta, DN # 28.*

⁸³⁰ *'feitelijkheid': sacca (P) = wat wáár is, wat juist is, zoals het is. Waarheid. De onveranderlijke natuurwet: zoals het in het verleden was, in het heden is en ook in de toekomst zal zijn.*

---

⁸³¹ 'ik': het illusoire idee van een 'ik' te zijn (P. sakkayaditthi)—de verkeerde visie om het lichamenlijk bestaan als reëel en blijvend te beschouwen.

Coleman, James, William, (2017), *The Buddha's Dream of Liberation* p. 85 — 'When we really look for this self, it is nowhere to be found. Deep meditative inquiry reveals nothing but a series of passing momentary events with no separate entity, no self that experiences them.'

⁸³² Parayanavagga, Gatha #144

⁸³³ 'bekijk de wereld als 'leeg': vert. van → sunnato lokam avekkhassu: sunnato → sunnata = leegte; lokam → loka = de wereld; avekkhassu → avekkhati → va+ikkh+a = bekijk, beschouw. 'Sunnato lokam avekkhassu', is vrij vertaald als: 'bekijk de wereld als 'leeg'.

Dit is de eerste referentie in de Pali-canon over het begrip 'leegte' (P. sunatta). Dit begrip zal later—in het Mahayana-boeddhisme—een determinerende rol spelen.

⁸³⁴ 'wees altijd opmerkzaam': vert. van → sada = altijd; sato = aandachtig, opmerkzaam.

⁸³⁵ 'wanneer je het verkeerde inzicht van een [werkelijk bestaand, separaat] zelf vernietigd hebt': vert. van → attanuditthim uhacca: attanuditthim → atta+nu+ditthim: atta = zelf; nu = verkeerd; ditthim → ditthi = inzicht, opinie; uhacca → uhanati = verdrijven, vernietigen; uhacca = vernietigd hebt. 'Attanuditthim uhacca', is vrij vertaald als: 'wanneer je het verkeerde inzicht van een [werkelijk bestaand, separaat] zelf vernietigd hebt'.

⁸³⁶ 'zal je altijd voorbij de Dood gaan': vert. van → evam Maccu-taro siya: evam = zo, op deze manier, op deze wijze; maccutaro → maccu+taro: maccu = de dood; taro → tar = oversteken; siya → bhū = zijn; siya = zal zijn. 'Evam Maccutaro siya', is vrij vertaald als: 'zal je altijd voorbij de Dood gaan'.

⁸³⁷ 'wanneer je op deze manier naar de wereld kijkt, ziet de koning van de Dood je niet': vert. van → evam lokam avekkhantam Maccuraja na passati: evam = zo, op deze manier, op deze wijze; lokam → loka = de wereld; lokam = naar de wereld; avekkhantam → avekkhati = kijkt, beschouwt; Maccuraja → maccu+raja: maccu = de dood; raja = de koning; Maccuraja = de koning van de dood; na = niet; passati → dis = zien; passati = ziet. 'Evam lokam avekkhantam Maccuraja na passati', is vrij vertaald als: 'wanneer je op deze manier naar de wereld kijkt, ziet de koning van de Dood je niet'.

⁸³⁸ 'vicikiccha' (P): sceptische twijfel over de Drie Juwelen (P. tiratna): de Boeddha; de Dhamma en de Sangha. Evenals twijfels over zichzelf; over dingen uit het verleden en over de toekomst. Vicikiccha is één van de vijf mentale hindernissen (P. panca nivarana) en één van de drie ketens (P. samyojana), die door de yogi moeten vernietigd worden om stroombetreder (P. sotapanna) te worden.

⁸³⁹ Conze, Edward, (2002), *Buddhist Thought in India, Three Phases of Buddhist Philosophy* p. 76

---

⁸⁴⁰ 'ahamkara' (Skr.) → aham+kara: aham = ik; kara = maker). Het is de identificatie van iemand met zijn eigen ego. Ahamkara is de 'kracht' die constant ons 'ik'-gevoel creëert; het is de 'kracht' die permanent ons gevoel van separaatheden met het geheel vernieuwt. Het is 'onze' identiteit (ik, mij, me, mijn), die we met vuur en vlam verdedigen. Tot we inzien dat het een groteske illusie is, een vicieuze kronkel van onze geest.

⁸⁴¹ De paccakabuddhas (*) kwamen tot bevrijding door inzicht in de non-substantialiteit van alle dingen op basis van de twaalf schakels van het afhankelijk ontstaan.

(*) paccakabuddha (P): een arahant die volmaakt en volkomen inzicht in de Dhamma verworven heeft, maar de leer niet verkondigt.

⁸⁴² 'paticca samuppada' (P): de wet van afhankelijk ontstaan: wanneer er bepaalde oorzaken in werking worden gezet, volgen anderen onontkoombaar omdat ze als een keten met elkaar verbonden zijn. Alles wat bestaat is ontstaan door bepaalde oorzaken (P. hetus) en voorwaarden (P. paccayas). Indien de voorwaarden veranderen, of nieuwe voorwaarden ontstaan, leidt dit tot de verandering of het verdwijnen van een (fysiek of mentaal) object of ding. De wet van afhankelijk ontstaan vormt één van de centrale leringen van de Dhamma. Het handelt over het principe van causaliteit, namelijk hoe alle dingen afhankelijk zijn van ontelbare oorzaken en voorwaarden.

⁸⁴³ 'ajata amata' (P): ajata = het Ongeborene; amata = het Doodloze.

⁸⁴⁴ 'udayabbaya' (P): ontstaan en vergaan; toename en afname; geboorte en dood.

⁸⁴⁵ Udana 8.3

⁸⁴⁶ 'de ware werkelijkheid van het universum': de 'zo-heid van de dingen'; de drie karakteristieken (P. tilakkhana)—van alle fenomenen: vergankelijkheid, lijden en zelfloosheid.

⁸⁴⁷ 'het Ongeconditioneerde' (P. asankhata): datgene wat niet samengesteld is; wat niet voortspruit uit een oorzaak. Het 'Ongeconditioneerde' is een synoniem voor Nibbana.

⁸⁴⁸ zie de Lotus-sutta.

⁸⁴⁹ 'buddhankura' (P) → buddha+ankura: buddha = Boeddha; ankura = een loot, een spruit, een scheut. Buddhankura = een loot van de Boeddha.

⁸⁵⁰ 'Atta hi attano natho; atta hi attano gati': 'ieder is zijn eigen beschermheer; ieder is meester over zijn eigen toekomst' — Dhammapada, Gatha 160.

⁸⁵¹ Deze metafoer is heel bewust gekozen: een (gezonde) slang vervelt (ecdysis) in één keer, d.i. er blijven geen resten oude huid achter op het lichaam.

⁸⁵² 'gotrabhu' (P) → gotra+bhu: gotra = de afstamming, de gotha; bhu = zijn, ontstaan, 'worden', geboren worden. Gotrabhu slaat op de toestand van de yogi die zijn afstamming als puthujjana verlaat en 'weder'-geboren wordt in een nieuwe 'stam', namelijk als ariya. Het is de overstap van de yogi van 'wereldling' (iemand die nog geen inzicht verworven heeft) naar stroombetreder. Gotrabhu is dus een term die gebruikt wordt in de Pali-canon om een persoon (leek of monnik) aan te duiden die niet langer 'onwetend' is, maar die ('plóts') inzicht verkrijgt in de ware aard van de dingen.

---

⁸⁵³ 'sotapanna' (P) → sota+panna: sota = de stroom; panna = wijsheid, inzicht. Letterlijk: 'hij die de stroom van het inzicht ingegaan is'. Door zijn stroombetreding (P. sotapatti) wordt de yogi een sotapanna. Het bereiken van stroombetreding is het hoogste doel in het leven van de yogi. Sotapatti is het 1ste niveau van verlichting, dat gekenmerkt wordt door de vernietiging van de eerste 3 (van de 10) schakels van de keten (P: samyojanas) die de yogi aan samsara binden. Deze 3 schakels zijn: identificatie met het 'ik' (P. sakkaya-ditthi); sceptische twijfel over de Drie Juwelen en over zichzelf (P. vicikiccha) en gehechtheid aan regels, geloften, riten en rituelen (P. silabbata-paramasa).

De stroombetreder kan niet wedergeboren worden in lagere sferen en zal de volledige bevrijding bereiken in een tijdspanne van maximum zeven levens. Het is iemand die m.a.w. de waarheid heeft gezien. Sotapatti impliceert onafhankelijk worden van de meningen van anderen wat betreft de Dhamma, dus ook onafhankelijk (noem het voor mijn part gelijkmoedig) t.o.v. alle mogelijke kritiek op de persoonlijke visie en op jezelf. De sotapanna is onafhankelijk: hij gaat in meditatie zitten, laat alles los en bevrijdt zichzelf. Als stroombetreder is de yogi op zichzelf aangewezen: hij moet 'zijn eigen eiland, zijn eigen toevlucht zijn, met niemand anders als zijn toevlucht, met de Dhamma als een eiland, met Dhamma als zijn toevlucht, met geen andere toevlucht.' Een stroombetreder heeft weinig wensen, is nergens vragende partij, en laat geen zware voetafdruk op de wereld achter; hij laat zoveel mogelijk los en 'verdwijnt'. Als puntje bij paaltje komt is het enige wat overblijft vrede, verstillen en uitdoving.

⁸⁵⁴ Andrew Lloyd Webber, (1986), *Phantom of the Opera, Point of No return.*

⁸⁵⁵ 'Zijn laatste zeven metaforische wedergeboortes': de reden waarom de yogi die stroombetreder geworden is, nog slechts 'zeven wedergeboortes' moet doorlopen is de volgende: elk van de vier niveaus van Verlichting bestaat uit twee delen (het 'paar') namelijk: de weg (P. magga) en de vrucht/het resultaat (P. phala). Er zijn dus vier paren en acht op zichzelf staande 'toestanden': A1: de ariya die het pad realiseert van de stroombetreder (P. sotapatti-magga); A2: de ariya die de vrucht/het resultaat realiseert van de stroombetreder (P. sotapatti-phala); A3: de ariya die het pad realiseert van de eenmaal-terugkeerder (P. sakadagami-magga); A4: de ariya die de vrucht/het resultaat realiseert van de eenmaal-terugkeerder (P. sakadagami-phala); A5: de ariya die het pad realiseert van de niet-terugkeerder (P. anagami-magga); A6: de ariya die de vrucht/het resultaat realiseert van de niet-terugkeerder (P. anagami-phala); A7: de ariya die het pad realiseert van de arahant (P. arahatta-magga); A8: de ariya die de vrucht/het resultaat van de arahant realiseert (P. arahatta-phala). De ariya die het pad gerealiseerd heeft van de stroombetreder (A1), moet dus ten hoogste zeven 'stappen' maken om arahant te worden (A8).

⁸⁵⁶ 'abaddha' (P): vrij, ongebonden, ongeketend.

---

⁸⁵⁷ 'acala sukha' (P): *acala* → *a+cala*: *a* = niet; *cala* = onbestendig, grillig, wispelturig; *acala* = niet onbestendig = onwankelbaar, onwrikbaar; *sukha* = geluk, hier in de betekenis van 'onwankelbare innerlijke vrede' *Acala sukha* staat synoniem voor *nibbana*.

De term 'acala sukha' wordt o.m. vermeld in de Pali-canon in gatha 3.16 (*Thera Vimala*) van de *Theratherigatha*: '*Papamitte vivajjetva, bhajeyyuttamapuggalam. Ovade cassa titttheyya, patthento acalam sukham*'. Voor de vertaling verwijs ik naar: Kloppenborg, Ria (2000), *Theratherigatha, Verzen van monniken en nonnen. Uitspraken van bevrijde mannen en vrouwen in het vroege boeddhisme, (vers 264), p. 75* — '*Men moet slechte vrienden vermijden en omgaan met de beste mensen. Aan hun advies moet men zich houden en het onwankelbare geluk zoeken*'.

⁸⁵⁸ 'sitibhava' (P) → *siti+bhava*: *siti* = koel, koud; *bhava* = worden. *Sitibhava* = koel worden, uitdoven. Syn.: *ajalita* → *a+jalita*: *a* = niet; *jalita* = in brand staan; *ajalita* = wat niet in brand staat; wat koel geworden is = *nibbana*.

⁸⁵⁹ Easwaran, Eknath, (2007), *The Dhammapada* p. 97

BIBLIOGRAFIE

Aitken, Molly, Emma, (1995), *Meeting the Buddha. On Pelgrimage in Buddhist India*, Riverhead Books, New York, NY, USA

Allen, Charles, (2013), *Ashoka, The Search for India's Lost Emperor*, Little, Brown Book Group, UK

Allen, Charles, (2011), *The Buddha and Dr. Führer. An Archaeological Scandal*, Penguin Books India, Varanasi, India

Analayo, Bhikkhu, (2017), *Early Buddhist Meditation Studies*, Barre Center for Buddhist Studies, Barre, MA, USA

Analayo, Bhikkhu, (2013), *Perspectives on Satipatthana*, Windhorse Publications, Cambridge, UK

Analayo, Bhikkhu, (2012), *Satipatthana - de directe weg naar bevrijding*, Uitgeverij Ashoka, Rotterdam, Nederland

Anand, Anurag, (2011), *The Legend of Amrapali. An enchanting saga buried within the sands of time*, Srishti Publishers & Distributors, New Delhi, India

Armstrong, Karen (2004), *Boeddha*, Orion Books Ltd, London, United Kingdom

Arnold, Edwin, (1879), *Light of Asia*, Buddha Dharma Education Association Inc, Kuala Lumpur, Malaysia

Arntz, William, Chasse, Betsy a.o. (2005), *What the Bleep Do We Know*, Health Communications

Asvaghosa, (2008), *Buddhacarita. Daden van de Boeddha*, Uitgeverij Ashoka, Rotterdam, Nederland

Bapat, B.V. (2012), *2500 Years of Buddhism*, Government of India, Ministry of Information and Broadcasting, New Delhi, India

Bernstein, Richard, (2001), *Ultimate Journey: Retracing the Path of an Ancient Buddhist Monk (Xuanzang) who crossed Asia in Search of Enlightenment*, Alfred A. Knopf, New York, NY, USA

Bhawan, Kendriya, *Ancient Buddhist Site Kapilavastu*, Archaeological Survey of India, Lucknow Circle, India

Blomfield, Vishvapani, (2011), *Gautama Buddha, The Life and Teachings of the Awakened One*, Quercus Books, London, UK

Bodhi, Bhikku, (1996), *Maha Kaccana. Master of Doctrinal Exposition*. Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka. Free distribution.

Brewster, E. H., (1926), *The Life of Gotama The Buddha*, Kegan Paul, Trench, Trubner & C°, LTD, London, U

Bronkhorst, Johannes, (1998), *Did the Buddha Believe in Karma and Rebirth ? Journal of the International Association of Buddhist Studies*, Volume 21, Number 1, p. 1-20

Buddhadasa, Bhikkhu, (1988), *Anatta and rebirth. A Dhamma lecture given at Suan Mokkh on 13 January 1988, Liberation Park*

Buddhadasa, Bhikkhu, (1980), *Anapanasati (Mindfulness of breathing)*, Uitgeverij: Buddha Dhamma Education Association Inc., Free distribution

Buddhaghosa, Bhadantacariya, (2010), *Visuddhimagga, The Path of Purification*, Pariyatti Press, Onalaska, WA, USA

Channa, Subhadra Mitra (2013). *Gender in South Asia: Social Imagination and Constructed Realities*. Daryaganj: Cambridge University Press, Cambridge, UK

Conze, Edward, (2002), *Buddhist Thought in India, Three Phases of Buddhist Philosophy*, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt., Ltd., New Delhi, India

Cunningham, Alexander, (1892), *Mahabodhi or The Great Buddhist Temple under The Bodhi Tree at Buddha-Gaya*, W. H. Allen & Co, London, UK

de Breet, Jan & Janssen, Rob, *De volledige (nog aan de gang zijnde) Nederlandstalige vertaling van de Pali-canon, Uitgeverij Ashoka, Rotterdam, Nederland*

Dhammika, Shravasti, (1999), *Middle Land Middle Way. A Pilgrim's Guide to The Buddha's India*, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka

Dhammika, Shravasti, (—), *The Buddha and his Disciples*, Buddha Dhamma Education Association, Inc. Taipei, Taiwan. Free distribution

Dubois, Guy, Eugène, (2017), *Atthakavagga. De Vrede van de Boeddha*, ProBook, Utrecht, Nederland

Dubois, Guy, Eugène, (2017), *Dhamma - Overdenkingen bij een ultieme werkelijkheid*, ProBook, Utrecht, Nederland

Dubois, Guy, Eugène, (2018), *Dhammapada — Het Pad van Waarheid*, ProBook, Utrecht, Nederland

Dubois, Guy, Eugène, (2019), *Itivuttaka — Zo is het Gezegd*, ProBook, Utrecht, Nederland

Dubois, Guy, Eugène, (2018), *Khaggavisana-Sutta*, ProBook, Utrecht, Nederland

Dubois, Guy, Eugène, (2019), *Khuddakapatha. Korte Passages*, Probook, Utrecht, Nederland.

Dubois, Guy, Eugène, (2018), *Parayanavagga — De Weg naar de Andere Oever*, ProBook, Utrecht, Nederland

Dubois, Guy, Eugène, (2017), *Satta-visuddhi. De Zeven Zuiveringen & de Zestien Fasen van Inzicht*, ProBook, Utrecht, Nederland

Dubois, Guy, Eugène, (2018), *Woorden van Wijsheid. De Dhammapada zonder Exegese*, Probook, Utrecht, Nederland

Dwivedi, Sunita, (2006), *Buddhist Heritage Sites of India*, Rupa & C°, New Delhi, India

Easwaran, Eknath, (2007), *The Dhammapada*, Nilgiri Press, Tomales, CA, USA

Easwaran, Eknath, (2016), *Passage Meditation. A Complete Spiritual Practice*, Nilgiri Press, Tomales, CA, USA

Eliade, Mircea (1957), *The Sacred and The Profane. The Nature of Religion*, Harcourt, Inc., New York, NY, USA

Faure, Bernard, (1987), *The Daruma-shu, Dogen, and Soto Zen*, Monumenta Nipponica, Vol. 42, N° 1, (Spring 1987)

Faxian, Giles, Herbert Allen, (1981), *The Travels of Fahsien (399-414 A.D.), or Record of the Buddhistic Kingdoms*, Greenwood Press, Westport, CT, USA

Forbes, Duncan, (1999), *The Buddhist Pilgrimage*, Motilal Banarsidass Publishers, India

Gethin, Rupert, (2008), *Sayings of the Buddha. New Translations by Rupert Gethin from the Pali Nikayas*, Oxford University Press, Oxford, UK

Gethin, Rupert, (2001), *The Buddhist Path to Awakening*, Oneworld Publications, Oxford, England

Gethin, Rupert, (1998), *The Foundations of Buddhism*, Oxford University Press, Oxford, UK

Goldberg, Kory & Dé Cary, Michelle, (2013), *Along the Path. The Meditator's Companion to Pilgrimage in the Buddha's India and Nepal*, Pariyatti Press, Onalaska, WA, USA

Goldstein, Joseph, (2013), *Mindfulness: A Practical Guide to Awakening*, Sounds True, Inc., Boulder, CO, USA

Harvey, Peter, (2013), *An Introduction To Buddhism. Teachings, History and Practices*, Cambridge University Press, Cambridge, UK

Hecker, Hellmuth, (1995), *Maha Kassapa, Father of the Sangha. Revised and enlarged translation from Nyanaponika Thera, Access to Insight*, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka. Free distribution.
<http://www.accesstoinsight.org/lib/authors/hecker/wheel345.html>

Hisamatsu, Shin'ichi, (2002), *Critical Sermons of the Zen Tradition. Hisamatsu's Talks on Linji*, University of Hawai'i Press, Honolulu, Hawai'i, USA

Isidatta, Bhikkhu, (2015), *Seeing the seeing of disappearing disappear. Uncovering Buddhism*, Theravada Tipitaka Press, www.books.nibbanam.com, USA

Jayawickrama, N., (2010), *The Story of Gotama Buddha: the Nidana-katha of the Jatakat-thakatha*, The Pali Text Society, Oxford, UK

Kanai Lal Hazra, (1995), *The Rise and Decline of Buddhism in India*, Munshiram Manoharlal Publishers Pvt., Ltd., New Delhi, India

Kawasaki, Ken & Visakha, (1995), *Jataka Tales of the Buddha*, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka

Kloppenborg, Ria (2000), *Theratherigatha, Verzen van monniken en nonnen. Uitspraken van bevrijde mannen en vrouwen in het vroege boeddhisme*, Uitgeverij Ashoka, Rotterdam, Nederland

Kornfield, Jack, (2002), *A Path With Hearth. Guide Through the Perils and Promises of Spiritual Life*, Rider, London, UK

Kurpershoek-Scherft, (1998), *Milindapanho. De vragen van Milinda. Tweespraak tussen een Griekse koning en een boeddhistische monnik*, Uitgeverij Ashoka, Rotterdam, Nederland

Legge, James, (1886), *Record of Buddhistic Kingdoms by Chinese Monk. Fa-Hien. Being an Account by the Chinese Monk Fa-Hien of his Travels in India and Ceylon (A.D. 399-414) in Search of the Buddhist Books of Discipline*, Buddha Dharma Education Association, Inc., Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka, Free distribution.
<http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/gutbook/lookup?num=2124>

Ling Trevor, (1974), *The Buddha: Buddhist Civilization in India and Ceylon*, Ashgate Publishing Ltd, London, UK

Malalasekera, G. P. (2003), *Pali Dictionary of Proper Names*, AES Publications, New Delhi, India

Nanadassana, Bhikkhu, (2017), *Wisdom and the Seventy-Three Kinds of Mundane and Supramundane Knowledge*, Pansiyagama, Sri Lanka
http://zugangzureinsicht.org/html/lib/authors/nanadassana/index_en.html

Nanamoli, Bhikkhu, (1960), *The Life of the Buddha*, BPS Pariyatti Editions, Onalaska, WA, USA

Na-Rangsi, Sunthorn, (2006), *The Four Planes of Existence in Theravada Buddhism*, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka. Free distribution

Olthof, Maarten, (2010), *Lopen in het voetspoor van de Boeddha*, Uitgeverij Ten Have, Kampen, Nederland

Osho, (2012), *The Heart Sutra. Talks on Prajnāparamitā Hridayam Sūtra of Gautama the Buddha*, Osho International Foundation, Pune, India

Parakranabahu, Ado, (2014), *El Sutra de Benarés. El primer discurso del Buddha (Dhammacakkappavātana Sutta. Traducción del pali y comentarios*, Editorial Kairós S.A., Barcelona, España

Powers, John, (2012), *A Bull of a Man, Images of Masculinity, Sex, and the Body in Indian Buddhism*, Harvard University Press, Cambridge, MA, USA

Pruthi, Raj, K., (2004), *Buddhism and Indian Civilization*, Discovery Publishing House, New Delhi, India

Piyadassi, Thera, (1999), *Paritta—The Book of Protection*, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka. Free distribution

Piyadassi, Thera, (2008), *Satta Bojjhanga—The Seven Factors of Enlightenment*, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka. Free distribution

Rani, Varsha & Swati Mitra, (1999), *Walking with the Buddha: Buddhist Pilgrimages in India*, Eicher Goodearth Ltd, New Delhi, India

Ray, Himanshu Prabha, (2014), *The Return of the Buddha: Ancient Symbols for a New Nation*, Routledge, New Delhi, India

Rhys Davids, Thomas, (1890), *Buddhism. Being a sketch of the Life and Teachings of Gautama, The Buddha*, London

Ross Reat, N., (1993), *The Salistamba Sutra*, Motilal Banarsidass Publishers, Private Limited, Delhi

Sahay, Navneet, (2016), *Patna. A Paradise Lost. Saga of a 2500 Year Old City from Ajatshatru to Present Day Patna*, Notion Press 2016, Chennai, India

Sankar, Himanjali e.a. (2012), *Walking With The Buddha. Buddhist Pilgrimages in India*, Eicher Goodearth PVT, Ltd, Gurgaon, Haryana, India

San, Khoon, Chan, (2018), *The Eight Great Places of Buddhist Pilgrimage*, Klang, Malaysia

Sarao, K., (2012), *Decline of Buddhism in India. A Fresh Perspective*, Munshiram Manoharlal Publishers, Pvt., Ltd., New Delhi, India

Schumann, Hans, Wolfgang, (1996), *Boeddhisme. Stichter, Scholen en Systemen*, Uitgeverij Asoka, Rotterdam, Nederland

Schumann, Hans Wolfgang, (1998), *De historische Boeddha*, Uitgeverij Asoka, Nieuwerkerk a/d IJssel, Nederland

Shabkar, (2010), *De vlucht van de Garoeda. Het lied van de ultieme bevrijding door de Tibetaanse yogi Shabkar ingeleid en vertaald door Robert Hartzema*, Uitgeverij Karnak, Amsterdam, Nederland

Singh, Rana, (2009), *Where The Buddha Walked. A Companion to the Buddhist Places of India*, Indica Books, Varanasi, India

Slavenburg, Jacob, (1996), *Valsheid in Geschrifte. De gespleten pen van bijbelschrijvers*, Walburg Pers, Zutphen, Nederland

Strong, John, (1989), *The Legend of King Ashoka. A study and Translation of the Ashokavadana*, Motilal Banarsidass, New Delhi, India

Takasaku, J., (1896), *A Record of The Buddhist Religion as practised in India and the Malay Archipelago (A.D.671-695)*, Clarendon Press, Oxford, UK
<https://archive.org/stream/recordofbuddhist00ichi#page/n7/mode/2up>

Tansen, Sen, (2003), *The Travel Records of Chinese Pilgrims Faxian, Xuanzang, and Yijing. Sources for Cross-Cultural Encounters Between Ancient China and Ancient India*, Education About Asia, Volume 11, Number 3, Winter 2006
http://afe.easia.columbia.edu/special/travel_records.pdf

Thero, Weragoda, Sarada, (1993), *Treasury of Truth. Dhammapada (Text)*, Buddha Dharma Education Association Inc., Taipei, Taiwan. Free distribution

Thich Nhat Hanh (2001), *Call Me By My True Names. The Collected Poems*, Parallax Press, Berkeley, CA, USA

Thich Nhat Hanh, (2013), *In de voetsporen van de Boeddha. Een inwijding in het boeddhisme in al zijn menselijkheid*, Uitgeverij Altamira, Haarlem, Nederland

Thich Nhat Hanh, (1991), *Old Path White Clouds*, Parallax Press, Berkeley, CA, USA

Thich Nhat Hanh, (1987), *The Sutra on the Eight Realizations of the Great Beings*, Buddha Dharma Education Association Inc, Tullera, Australia

Tin, Daw Mya, (1990), *The Dhammapada. Verses & Stories*, Sri Satguru Publications, Delhi, India

Tripathi, Ramchandra, (1989), *History of Kanauj. To the Moslem Conquest*, Motilal Banarsidass, Delhi, India

van Dam, Hans (2019), *de Poortloze Poort. Niet om door te komen*, Brave New Books, Nederland

Van den Braembussche, Antoon, (2016), *De stilte en het onuitsprekelijke*, Uitgeverij EPO, Antwerpen, België

van Loosbroek, Peter, *Theravada Archief*, website: Sleutel tot inzicht

Weise, Kai, (2013), *The Sacred Garden of Lumbini. Perceptions of Buddha's birthplace*, Unesco, Paris, France

Wei Wu Wei, (2002), *Ask The Awakened. The Negative Way*, Sentient Publications, Boulder, CO, USA

Wei Wu Wei, (2003), *Why Lazarus laughed. The Essential Doctrine Zen - Advaita - Tantra*, Sentient Publications, Boulder, CO, USA

Wickremeratne, Swarna, (2013), *In Search of the Buddha, A Pilgrim's Progress*, Xlibris, Bloomington, IN, USA

Wigget, Susan, (2014), *Every Day is Magical*, Durga's Tiger Press, Portland, OR, USA

Wriggins, Sally, Hovey, (2003), *The Silk Road Journey with Xuanzang*, Westview Press, Boulder, CO, USA

(—), (2018), <https://www.ancient-buddhist-texts.net>

(—), (1998), *The Seeker's Glossary of Buddhism*, Buddha Dharma Education Association Inc., Sutra Translation Committee of the United States and Canada, New York, NY, USA

(—), (2018), *Sutta Central. Early Buddhist texts, translations, and parallels*
<https://suttacentral.net>

(—), (2018), *Access to Insight. Readings in Theravada Buddhism*
<https://www.accesstoinsight.org>

(—), (2018), Van Loosbroek, Peter, www.sleuteltotinzicht.nl

(—), (2018), *School of Open Learning, University of Delhi*, <http://sol.du.ac.in>

'Saddha tarati ogham,
appamadena annavam.
Viriyena dukkhamacceti
Pannaya parisujjhati.'

• Door vertrouwen steekt de yogi de stroom over.
Door oplettendheid bedwingt hij de zee.
Door ijverige volharding overwint hij dukkha en angst.
Door wijsheid wordt hij gezuiverd. •

Dit boek beschrijft de pelgrimstocht van een kleine internationale groep gevorderde *vipassana-yogis* in *Majjhimadesa*—het *Middenland* waar de Boeddha geboren werd, waar hij tot Zelfrealisatie kwam, waar hij predikte en tenslotte het *parinibbana* bereikte. Deze broedkamer van de *Dhamma* correspondeert met de huidige deelstaten *Bihar* en *Uttar Pradesh* in het noordoosten van India en het laagland van zuidelijk Nepal—de *Terai*—aan de voet van de *Himalayas*.

Dit *Middenland*—ooit het epicentrum van één van de meest erudiete civilisaties die de mens heeft voortgebracht—schiep een cultuur waar de Grieken tijdens de hellenistische periode met bijzonder ontzag naar opkeken:

• Waar het woord van *bhikkhu Nagasena* het net van de *suttas* ontrafelde aan de Griekse koning *Milinda*, diep duikend in de *Abhidhamma* en de *Vinaya*—kleurrijk zowel door parabels als naar methoden. •

Het werd een *pelgrimstocht* zonder vooroordeel. Zonder taboe. Een tocht door een land met een eeuwenoude cultuur en beschaving, waar het contrast tussen het fenomenale en het noumenale flinterdun is. Waar een doorwinterde *yogi* géén énkele bemiddelaar duldt. Geen enkel hoofd gedooft boven zijn eigen hoofd. Een land met evenveel *devas* en *pujas* als er inwoners zijn. Een polytheïsme dat—uit de aard van de dingen—niet statisch is, maar voortdurend mee-evolveert met de wensen en besognes van zijn individuele scheppers. Een subcontinent met een verbijsterende spirituele rijkdom temidden van een onbeschrijflijke materiële armoede.

De *yogis* liepen het pad als *bhikkhus*. Als *samanas*. Zij 'verlieten het huis' om zwervend een oude man, een zieke en een lijk tegen te komen. En tenslotte een bedelmonnik die hun *kalyanamitta* werd en die hen leerde *voorbij* hun geconditioneerde grenzen te gaan. Samen hebben ze de *yatra* voltooid. Langs de ruïnes van tempels, *stupas* en *chaityas*. Langs de oevers van de *Ganga* en haar zijrivieren. In het *Middenland* van *Jambudipa*, zoals het antieke India genoemd werd. Op zoek naar bevrijding en innerlijke vrede. Naar Zelfrealisatie.